

**Perfektivitet og imperfektivitet i dansk og polsk –
et kontrastivt studium med aspekt og aktionsart i centrum**

Mikołaj Sobkowiak

**Perfektivitet og imperfektivitet i dansk og polsk –
et kontrastivt studium med aspekt og aktionsart i centrum**

Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu
Poznań 2016

Projekt okładki:
Mikołaj Sobkowiak
www.wordclouds.com

Recenzja:
dr hab. Witold Maciejewski

Copyright by:
Mikołaj Sobkowiak

Wydanie I, Poznań 2016

ISBN 978-83-947398-7-4

DOI: 10.14746/9788394739874

Wydanie:
Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
e-mail: dziekneo@amu.edu.pl
www.wn.amu.edu.pl

Forord

Jeg vil her benytte lejligheden til at takke alle, der har bidraget til min afhandlings færdiggørelse.

Prof. Eugeniusz Rajnik har været min vejleder under projektets forløb. Jeg takker ham mange gange for de talrige faglige diskussioner, hans kyndige vejledning, grundige gennemlæsninger af afhandlingens samtlige fragmenter og værdifulde kommentarer dertil.

Jeg er også dyb taknemmelig over for alle deltagerne ved forskerseminarerne, som under ledelse af prof. Witold Maciejewski og prof. Eugeniusz Rajnik blev afholdt ved Adam Mickiewicz Universitets Skandinaviske Institut i de senere år. Deres kommentarer og bemærkninger har været lærerige og inspirerende. Ligeledes vil jeg takke instituttets medarbejdere for at skabe en positiv stemning og et godt arbejdsmiljø, og især Sylwia og Joanna, som ved flere forskellige lejligheder har rakt mig en hjælpende hånd.

Flere venner og kollegaer har af ren og skær velvilje hjulpet mig med at tackle diverse praktiske udfordringer. I håbet om ikke at glemme at takke nogen af mine velgørere vil jeg her nævne Jan Kjær-Hansen, Thomas Mathiasen og Anne Marie Lond, som har læst korrektur på afhandlingens forskellige afsnit og bidraget med en række nyttige bemærkninger. Aneta, Dominika, Andrzej, Dorota, Piotr og Marcin har givet mig nogle vigtige litteraturhenvisninger og skaffet adgang til værdifulde kilder. Til gengæld har Paulina ydet mig en stor hjælp med redigering af tekstens endelige version.

Sidst men ikke mindst vil jeg nævne Marianna og min familie, som har været mig en stor støtte under hele projektets forløb. De har udvist en tilsyneladende grænseløs tålmodighed over for mig og har aldrig nægtet mig nogen form for assistance. Deres tro på mig i medgang og modgang har givet mig energi til at fortsætte og færdiggøre arbejdet. Jeg havde ikke klaret det uden deres uvurderlige hjælp.

Jeg står i en dyb taknemmelighedsgæld til alle de ovennævnte og til alle dem, som jeg ikke har nævnt, men som hver på sin egen måde har medvirket til projektets fuldførelse.

Jeg er selv ansvarlig for alle eventuelle fejl og mangler i denne afhandling.

Mikołaj Sobkowiak

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	10
1.1 Aspekt versus aktionsart.....	10
1.1.1 Den slørede grænse	10
1.1.2 To termer og to fænomener.....	12
1.2 Aspekt versus tempus	13
1.3 Teoretisk udgangspunkt og formål med afhandlingen	14
1.4 Afhandlingens rækkevidde og de nødvendige restriktioner	15
1.5 Afhandlingens opbygning.....	16
2. Mod en afbalanceret aktionsartsmodel.....	17
2.1 Udvalgte aktionsartsmodeller	17
2.1.1 Engelsk-baserede aktionsartsmodeller.....	17
2.1.1.1 Vendler.....	17
2.1.1.2 Verkuyl	18
2.1.1.3 Smith.....	19
2.1.1.4 Van Valin	20
2.1.2 Polsk-baserede aktionsartsmodeller	21
2.1.2.1 Agrell	21
2.1.2.2 Czochralski.....	23
2.1.2.3 Antinucci / Gebert	24
2.1.2.4 Cockiewicz.....	26
2.1.2.5 Kałny.....	30
2.1.2.6 Laskowski	31
2.1.3 Aktionsartsmodeller med skandinaviske sprog som grundlag	32
2.1.3.1 Christensen.....	32
2.1.3.2 Nilsen.....	35
2.1.3.3 Østergaard.....	35
2.1.3.4 Durst-Andersen / Herslund	36
2.1.4 Midlertidige konklusioner.....	38
2.2 Engerers fire grundpiller.....	39
2.3 Afbalanceret aktionsartsmodel.....	42
2.3.1 Modellens teoretiske fundament	43
2.3.1.1 Det sprogfilosofiske og det sprogligt praktiske.....	43
2.3.1.2 Dynamiskhed.....	44
2.3.1.3 Durativitet	45
2.3.1.4 Telicitet / resultativitet	45
2.3.2 Modellens design.....	46
2.3.2.1 Overordnet klassifikation.....	46
2.3.2.2 Tilstande.....	47
2.3.2.3 Uafgrænsede processer	48
2.3.2.4 Afgrænsede processer	49
2.3.2.5 Resultative punkthændelser.....	49
2.3.2.6 Irresultative punkthændelser	50
2.3.2.7 Grafisk repræsentation af situationstypernes indre struktur.....	50
2.3.3 Klasserne i den afbalancerede aktionsartsmodel.....	52
2.3.4 Den minimale kontekst	54
3. Aktionsart i dansk og polsk	57
3.1 Aktionsart i dansk	57
3.1.1 Identificering af egenskaben [\pm dynamisk] i dansk.....	57
3.1.2 Testen for durativitet	60
3.1.3 Tester for resultativitet i danske sproglige enheder.....	61

3.1.4	Morfologien og dens rolle i aktionsartsdannelse i dansk	63
3.1.5	Danske verbale konstellationer og aktionsartsmarkering	65
3.1.5.1	Statiske konstellationer	65
3.1.5.2	Aktivitet-konstellationer	67
3.1.5.3	Accomplishment-konstellationer	70
3.1.5.4	Achievement-konstellationer	74
3.1.5.5	Semelfaktive konstellationer	75
3.2	Aktionsart i polsk	76
3.2.1	Tester for dynamiskhed i polsk	76
3.2.2	Testen for durativitet i polsk	82
3.2.3	Tester for resultativitet i polsk	82
3.2.4	Aktionsartsmorfologi i polsk	86
3.2.5	Polske verbale konstellationer	89
3.2.5.1	Statiske konstellationer	89
3.2.5.2	Aktivitet-konstellationer	91
3.2.5.3	Accomplishment-konstellationer	96
3.2.5.4	Achievement-konstellationer	99
3.2.5.5	Semelfaktive konstellationer	105
4.	Aspektets semantik	107
4.1	Hvor mange aspekter?	107
4.1.1	Nogle synspunkter på aspektproblematikken	107
4.1.2	Aspektkategoriernes hierarki	109
4.2	Fra Reichenbach til aspektuel referencetid	111
4.3	Situationstyperne og aspektuel referencetid	113
4.3.1	Tilstande	113
4.3.2	Uafgrænsede processer	114
4.3.3	Afgrænsede processer	114
4.3.4	Resultative punkthændelser	115
4.3.5	Irresultative punkthændelser	115
4.4	Gentagne situationer og lineær referencetid	116
4.5	Føreløbig konklusion	118
5.	Aspekt i dansk	120
5.1	Statiske sætninger	120
5.2	Aktivitet-baserede sætninger	121
5.2.1	Aspektmæssigt suveræne sætninger	121
5.2.2	Infinitiv-baserede konstruktioner som syntaktisk forstærkning	122
5.2.3	Kursive pseudokoordinationer	124
5.3	Accomplishment-baserede sætninger	125
5.3.1	Perfektive accomplishment-sætninger	125
5.3.1.1	Suveræne perfekte accomplishment-sætninger	125
5.3.1.2	Prædikativ til objekt og perfektivering	127
5.3.1.3	Perfektiverende verbale partikler	129
5.3.1.4	'Få + perfektum participium' og 'blive færdig med + infinitiv'	130
5.3.2	Accomplishments og kursiv imperfektivitet	130
5.3.2.1	Kursive faseudtryk	130
5.3.2.2	Kursive pseudokoordinationer	132
5.3.2.3	Justeringer inden for konstellationens struktur	132
5.4	Achievement-baserede sætninger	134
5.4.1	Aspektmæssigt suveræne sætninger	134
5.4.2	Syntaktisk markering af inkoativ betydning	136
5.5	Semelfaktive konstellationer	138
5.6	Habituel-generisk imperfektivitet i dansk	139
5.6.1	Habituel-generisk omtolkning	139
5.6.2	Adverbiel modificering	140

5.6.3 Strukturel komposition	143
5.6.4 Syntaktisk forstærkning af kernen og dobbelt markering	144
6. Aspekt i polsk	147
6.1 Statiske sætninger	147
6.2 Aktivitet-baserede sætninger	148
6.3 Accomplishment-baserede sætninger	149
6.3.1 Accomplishment-sætninger og kursiv imperfektivitet	149
6.3.2 Accomplishment-sætninger og perfektivitet	151
6.3.3 Imperfektivt aspekt anvendt i perfektiv betydning	153
6.4 Achievement-baserede sætninger	154
6.5 Semelfaktive sætninger	156
6.6 Habituel-generisk imperfektivitet i polsk	157
6.6.1 Habituel-generisk omtolkning	157
6.6.2 Intraverbal markering af habituel-generisk imperfektivitet	159
6.6.3 Strukturel komposition	161
6.6.4 Adverbiel modificering	162
6.6.5 Infinitiv-baseret syntaktisk forstærkning	165
7. Konkluderende bemærkninger	166
7.1 Den afbalancerede aktionsartsmodel	166
7.2 Den foreslåede aspektteori	168
7.3 Modellens mulige anvendelse	173
Resumé på polsk	174
Bibliografi	180

1. Indledning

1.1 Aspekt *versus* aktionsart

1.1.1 Den slørede grænse

Den reciprokke relation mellem aspekt og aktionsart er et af de fundamentale spørgsmål inden for aspektologi. Det er med god grund, at de to termer nævnes og omtales som centrale i de fleste værker inden for området. Aspektologi er et ganske populært forskningsområde, og derfor er fagområdets metasprog meget udviklet. Det behøver ikke være en fordel, og er det i virkeligheden heller ikke, fordi det er med til at skabe en del forvirring. Dette er ikke mit eget koncept, for der findes flere aspektologiske afhandlinger, som indledes med identiske eller i hvert fald lignende bemærkninger, jf. Vannebo (1969), Holmberg (1977), Majewicz (1985), Smith (1997) eller Zielonka (2004).

Den nævnte forvirring bygger på konceptuelle divergenser mellem de enkelte forskere og har som følge, at det kan være svært at bestemme, hvad termen aspekt egentlig betegner og hvordan den er forskellig fra aktionsart, forudsat at den er det. Hvad jeg hidtil ganske intuitivt har kaldt for aspekt (imidlertid uden rigtigt at forklare betydningen deraf) kaldes også det i blandt andet Agrell (1908), Comrie (1976) og Lyons (1977), men den anvendte term kan også indeholde en slags specificering, som f.eks. *subjective aspect* (Wedel 1974), *viewpoint aspect* (Smith 1997), *grammatisk aspekt*¹ (Karolak 2001).

Hvad angår aktionsart, kan de anvendte termer også variere fra forsker til forsker. I stort set al tysksproget aspektlitteratur samt hos Platzack (1979), Uhrskov (1980), Stawnicka (2002) og mange andre er der tale om aktionsart. Men der findes også andre betegnelser, som f.eks. *time schema* (Vendler 1967), *(aspectual) character* (Lyons 1977), *objective aspect* (Wedel 1974), *situation type* (Smith 1997) eller *leksikalisk aspekt*² (Karolak 2001).

Omvendt kan de nævnte konceptuelle divergenser resultere i, at de samme termer kan bruges til at betegne forskellige fænomener. Der er f.eks. tale om *aspekt* både hos Agrell (1908), Comrie (1976), Cramer et al. (1996) og Lund (2003), men termen betyder noget forskelligt i hvert af de fire tilfælde. Hvad Cramer et al. beskriver som *aspekt*, ville hos Agrell formentlig omfattes af begrebet *Aktionsart*. Agrells opfattelse af aspekt ville Engerer (2003a) sikkert klassificere som *morfologisk aspekt*, ligesom Lunds (2003), mens Comries aspektopfattelse helt bestemt repræsenterer det universalistiske syn på problematikken. Hvad Laskowski (1998b:161) anser som det centrale i det polske aspektsystem, kalder Czochralski (1975) for *resultative Aktionsart*.

Engerer (2003a:5) peger på en anden slags forvirring, som sprogforskerne har været med til at skabe i forbindelse med aspekt og aktionsart, og som han illustrerer sådan:

Når lingvister hører udtrykket «tid i sprog», vil de fleste nok umiddelbart tænke på tre ting, tempus, aspekt og aktionsart. [...] Sidstnævnte monstrum, aktionsart, er måske det mindst velkendte, iført en tysk lyddragt, der åbenbart klæder det i ethvert sprog. Og det siges, at der findes sprogfolk, der aldrig har hørt om det. Men, selv om det skulle være rigtigt, har de – sandsynligvis – alligevel et begreb om aktionsarterne. Det er fordi aktionsart

¹ Min fordanskning af Karolaks polske *aspekt gramatyczny*.

² Min fordanskning af Karolaks polske *aspekt leksykalny*.

også har en anden habit i klædeskabet, det engelske «aspect», som aktionsarterne iklæder sig, når de bevæger sig i de finere kredse. Især i den angelsaksiske litteratur bliver «aspect» brugt flittigt om aktionsarterne.

Sasse (1990:31) bemærker det samme under sin gennemgang af, at Comrie (1976:7) nægter at anvende termen aktionsart. Ifølge Sasse er det en almindelig angelsaksisk fremgangsmåde at bruge betegnelsen aspekt i forbindelse med, hvad de fleste andre kalder for aktionsart.

Aspekt og aktionsart anvendes derudover af nogle lingvister som indbyrdes udskiftelige termer, hvilket heller ikke hjælper på klarheden. En sådan anvendelse af de to synes karakteristisk for udforskning af sprog, hvor aspekt ikke eksisterer som grammatisk/morfologisk kategori (f.eks. Christensen (1995:2) om svensk, Hansen (1967 III:30) og Rajnik (1999:148 ff.) om dansk). Dette er heller ikke overraskende i lyset af Engerers og Sasses bemærkninger.

Der er en anden grund til, at grænsen mellem aspekt og aktionsart kan være sløret. Der er nemlig en del uenighed blandt sprogforskere med hensyn til aspektets status som grammatisk kategori. Comrie (1976:6, fodnote 4) og Karolak (2001:461 f.) fremhæver, at det er ganske hyppigt i aspektteorier at illustrere relationen mellem aspekt og aktionsart som en opposition mellem henholdsvis grammatikalisering og leksikalisering af én og samme semantisk distinktion. Denne dikotomi findes i talrige afhandlinger inden for området. Den bygger på, at den grammatiske kategori aspekt skulle komme til udtryk ved hjælp af grammatiske morfemer, mens aktionsart skulle gøre det ved at bruge leksikalske enheder som eksponenter.

Den nævnte tilgang forekommer i to versioner. Den mere radikale forudsætter, at både grammatikalisering og leksikalisering foregår ved hjælp af morfologiske afledningsmekanismer (jf. Comrie, *ibid.*). I praksis indskrænker den derfor muligheden for at skelne mellem aspekt og aktionsart i sprog med en veludviklet verbal afledningsmorfologi³. I polsk, hvor aspekt er morfologisk markeret, synes situationen heller ikke helt klar. Mens Czochralski (1975:13ff) foreslår at betragte aspekt som en obligatorisk grammatisk kategori, peger Laskowski (1998a:83 f.) på, at aspektets status afhænger af dets eksponenter. Han mener, at aspekt er en fleksionskategori for verber, hvor aspektmarkering foregår ved hjælp af suffigering, og en orddannelseskategori, når man bruger præfikser i stedet for.

Til gengæld er Majewicz ikke i tvivl om aspektets grammatiske karakter. Han hævder (1985:23), at den grammatiske kategori aspekt omfatter alle de enheder, der bærer aspektuelle betydninger, og hvor disse betydninger er eksplicit markeret. For Majewicz er det dog en forudsætning, at de sproglige enheder, som indgår i aspektmæssige relationer, har samme leksikalske betydning, og at aspektets grammatiske betydning udgør den eneste forskel imellem dem. Bybee (1985:152) omtaler også aspekt som grammatisk kategori i et tværlingvistisk perspektiv og hævder, at en grammatisk kategori kan siges at være af tværsproglig relevans, når man kan „show that a coherent set of concepts or functions have grammatical expressions in a number of languages”. Det mener hun gælder for aspekt, specielt når det udtrykkes i fleksionen. Med det som baggrund er det ikke overraskende, at man i de radikale morfologisk-grammatiske aspektteorier fastholder at omtale perfektivitet og imperfektivitet (de aspektuelle kategorier) udelukkende i beskrivelsen af slaviske sprog.

³ Det er faktisk ikke nok, at et sprog har et veludviklet verbal afledningsmorfologi. De veludviklede afledningsmekanismer må samtidig være relevante for aspekt, hvilket de f.eks. ikke er i dansk.

Den mindre ekstreme version af den nævnte distinktion, jf. Comrie (1976:6, fodnote 4) tillader en mindre streng tilgang til aktionsartsproblematikken. Antagelsen med hensyn til aspekt, udtrykt ved hjælp af grammatiske morfemer, er stadig gældende, men ifølge denne distinktion udtrykkes aktionsart ved hjælp af leksikalske midler, uanset hvilken slags leksikalisering der er tale om (ibid.). Alligevel er det fortsat umuligt at behandle aspekt i sprog som tysk eller dansk, hvor aspektmæssige forhold ikke udtrykkes ved hjælp af grammatikalisering (jf. Sasse 1990:42). Derfor har man brug for en endnu mindre restriktiv tilgang til aspektets udtryksmidler. Det synes hensigtsmæssigt at rette sig efter Comrie (1976:6 f.) og behandle de semantiske distinktioner, som er relevante med hensyn til aspekt og aktionsart, uanset om de i de undersøgte sprogsystemer udtrykkes ved hjælp af leksikalisering eller grammatikalisering. Ved at gøre det kan man undgå på forhånd at begrænse de måder, som aspekt og aktionsart potentielt kan komme til udtryk på.

1.1.2 To termer og to fænomener

Jeg vil i denne afhandling insistere på at betragte aspekt og aktionsart som to separate termer, der betegner to forskellige fænomener. I dette afsnit vil jeg forsøge at skitsere aspekts og aktionsarts kompetencerammer. I afsnittet beskrives, hvad de to termer denoterer, og hvordan de skal anvendes.

I sin gennemgang af polske verber dannede Agrell (1908:78) det i dag klassiske skel mellem aspekt og aktionsart. Han præsenterer det sådan:

Unter Aktionsart verstehe ich (...) nicht die beiden Hauptkategorien des slavischen Zeitwortes, die unvollendete und die vollendete Handlungsform (das Imperfektivum und das Perfektivum) – diese nenne ich Aspekte. Mit dem Ausdrücke Aktionsart bezeichne ich bisher fast gar nicht beachtete – geschweige denn klassifizierte – Bedeutungsfunktionen der Verbalkomposita (sowie einiger Simplicia und Suffixbildungen), die genauer ausdrücken wie die Handlung vollbracht wird, die Art und Weise ihrer Ausführung markieren.

Ifølge Agrell skal aspekt altså bruges til at betegne modsætningen mellem perfektivitet og imperfektivitet (det oplyser, om en given handling er blevet fuldendt eller ej), mens aktionsart skal anvendes i forbindelse med, hvordan en given handling forløber. Dermed bliver den grundlæggende relation mellem aspekt og aktionsart etableret.⁴ Mange sprogforskere, især slavister, har siden taget udgangspunkt i Agrells distinktion i deres udforskning af aspektproblematikken.

Comrie nægter at bruge termen aktionsart (1976:7), men i indledningen til kapitel 2 af sin universalistiske behandling af aspekt skriver han: „In the present chapter we shall look in somewhat more detail at inherent aspectual (i.e. semantic aspectual) properties of various classes of lexical items, and see how these interact with other aspectual oppositions” (ibid. s. 41, min understregning).

Ligeledes skelner Lyons (1977) mellem aspekt og aktionsart, men hans distinktion er forskellig fra Agrells. Lyons synes ikke, at termen aspekt skal begrænses til perfektivitet og imperfektivitet i de slaviske sprog og anser flere semantiske kategorier (blandt andet habitualitet) for aspektuelle. Han er heller ikke tilfreds med brugen af

⁴ Mange lingvister har i deres kritik af Agrell peget på, at det ikke altid er rigtigt, at et verbs perfektivitet er lig med, at den handling, som verbet denoterer, er fuldendt. Omvendt er ikke alle fuldendte handlinger udtrykt af perfekte verber. Det er i mellemtiden ligegyldigt – aspektets semantik omtales nærmere i kapitel 4.

termen aktionsart. I stedet for den foreslår han at anvende termen *the aspectual character of a verb*, der defineres som „that part of its [verbets – MS] meaning whereby it (normally) denotes one situation rather than another” (Lyons 1977:405 ff.).

Både Comries klasser af *lexical items* og Lyons' *aspectual character* ligner faktisk det, som af Agrell kaldes for aktionsart, fordi de alle refererer til de beskrevne situationers interne forløb og på en måde er koblet sammen med aspektuelle betydninger. Alle termers denotater stemmer også mere eller mindre overens med Baches (1995:75) definition på *action*, som „concerns the nature of the situational referent”. Termen *aktionsart* omfatter altså en form for henvisning til den beskrevne situations interne forløb eller med andre ord beskriver det, hvordan en situation udvikler sig med tidens løb.

Har jeg defineret begrebet aktionsarts overordnede indhold, må jeg også se lidt nærmere på aspekt. Her kan jeg igen henvise læseren til Comries (1976:3) klassiske definition på aspekt: “Aspects are ways of viewing the internal temporal constituency of a situation”. Det stemmer overens med f.eks. Platzack (1979:39), som hævder det følgende: „We will use the term aspect to refer to the way a speaker (or writer) chooses to present a situation.” Borik (2005:98) mener, at man ved hjælp af aspekt kan præsentere én og samme begivenhed fra et perfektivt eller imperfektivt synspunkt, alt efter hvordan man ønsker sig at gøre det.⁵

I den forbindelse kan man også tilføje, at aktionsart synes at repræsentere det objektive og aspekt det subjektive ved situationer, som Cockiewicz (1992) ser hos Agrell. Comrie (1976:4) nævner det også ved at skrive:

In discussing aspect it is important to grasp that the difference between perfectivity and imperfectivity is not necessarily an objective difference between situations, nor is it presented by the speaker as being objective.

Det er nemlig vigtigt at huske, at aspektuel præsentation af en situation er den måde, som man *vælger* at præsentere en given situation på, og ikke det, man synes om situationen eller dens forløb (jf. også Cockiewicz 1992:12 om objektivitet og subjektivitet af semantiske funktioner).

1.2 Aspekt versus tempus

I de forrige afsnit har der været meget tale om situationer og deres forløb i tid. Inden for sprogets strukturer svarer tempus til tid i den ekstralingvistiske verden, jf. Davidsen-Nielsen (1990:54). Tempus er en deiktisk kategori, som „tager sigte på de fysiske forhold: tid” (Hansen 1967 III:10), og hvis funktion er at placere de begivenheder, som bliver omtalt i en given ytring, i tid. Mere præcis er der tale om placering af de omtalte begivenheder på tidsaksen med henblik på deres temporale forhold til taleøjeblikket, jf. De Swart (1998:349). Tempus anvendes altså for at markere relationen mellem ytringens indhold (Laskowski 1998b:171) eller med andre ord den beskrevne situation (Comrie 1976:2) og taleøjeblikket, som også kaldes for „det tidsrum, hvor talen udspiller sig” (Hansen 1967 III:22).

Traditionelt tilknyttedes tempus verbet som dets fleksionskategori, men i mange sprog kan man ligeledes inkludere hjælpeverber og kombinationer af fleksionsendelser og hjælpeverber som tempusmarkører, jf. Davidsen-Nielsen (1990:54). Selv om tempus

⁵ Bache (1982:70 f.) påpeger, at det ikke altid er muligt at vælge mellem de to synspunkter. Jeg vender tilbage til det i kapitel 4.

formelt set hovedsageligt forbindes med verbet, er det semantisk set en kategori, der forbindes med hele sætninger (jf. Lyons 1977:678), for dets funktion er jo som sagt at specificere forholdet mellem taleøjeblikket og de omtalte begivenheder.

Tempus er uafhængigt af aspekt til trods for, at begge kategorier forbindes med de omtalte situationers temporale forhold, og at de i terminologien somme tider betragtes som et begreb (jf. Comrie 1976:3). Alle sprog har deres egne mekanismer, som de anvender for at placere begivenheder i tid, men det foregår ikke altid med tempus' deltagelse. Der findes nemlig sprog, hvor tempus ikke forekommer, selv om det pågældende sprog er i stand til at grammatikalisere aspekt (Lyons 1977:687). I dansk og polsk er det dog således, at enhver sætning giver udtryk for såvel aspekt og tempus som aktionsart. I grov simplificering kan man sige, at aktionsart oplyser, hvad der foregår og hvordan det foregår, mens tempus fortæller, hvornår det foregår. Endelig viser aspekt, hvordan afsenderen har valgt at præsentere det, der foregår.

1.3 Teoretisk udgangspunkt og formål med afhandlingen

Dansk har ikke nogen morfologisk markeret verbal kategori, som svarer til aspekt i polsk og andre slaviske sprog, og man kan af denne grund umuligt udtrykke perfektivitet og imperfektivitet i dansk ved hjælp af verbale former udstyret med passende affikser. Denne mangel på strukturmæssig ækvivalens mellem dansk og polsk indebærer dog ikke, at aspektuelle betydninger ikke kan komme til udtryk i det danske sprog. Manglen medfører dog nogle restriktioner i forbindelse med dansk-polsk kontrastiv aspektforskning. Ethvert forsøg på at sammenligne danske og polske aspektmæssige forhold må per definition gå ud fra den universalistiske antagelse, at aspekt primært er en semantisk kategori, som inden for forskellige sprogs strukturer kan have diverse typer eksponenter.

Det overordnede formål med denne afhandling er derfor at undersøge, hvilke sproglige midler man i dansk og polsk griber til for at udtrykke perfektivitet og imperfektivitet. Jeg vil gøre det ved at udarbejde en model, der kan udgøre en fælles referenceramme for dansk og polsk, og som kan anvendes ved et forsøg på at beskrive de mekanismer, som polsk og dansk bruger for aspektmarkering.

Jeg tager det for givet, at en ytrings endelige aspektværdi bestemmes af den type situation i den ekstrasproglige verden, som den givne ytring beskriver. Med forskellige typer situationer (i det følgende kaldt for situationstyper) mener jeg de forskellige måder, som man kan vælge at anskue eller konceptualisere begivenheder i den ekstrasproglige verden på. I den foreslåede model gør jeg det ud fra tre egenskaber: dynamiskhed, durativitet og resultativitet. Clusters af disse tre egenskaber udgør klassificeringskriterier for modellens klasser. Når denne ontologiske klassificering af situationstyper overføres til sprogsystemer, kan man på baggrund af sproglige tester bestemme tilsvarende egenskaber af de sproglige strukturer, der giver udtryk for situationstyperne. Dette kalder jeg for aktionsart.

Inden for den foreslåede models rammer definerer jeg aspekt som det perspektiv, som ytringens afsender vælger at præsentere nogle bestemte begivenheder i. Perspektiveringsmuligheder forbundet med en given ytring er prædefineret af den aktionsart, som ytringens led udtrykker. Nogle af modellens aktionsarter kan typisk kun optræde med et af aspekterne (perfektivt eller imperfektivt), mens andre er kompatible med begge dele. I alle fald er aspektet på en eller anden måde markeret ved hjælp af de tilgængelige sproglige strukturer.

Da dansk ikke råder over morfologiske aktionsarts- og aspektmarkører, er tanken bag modellen, at både aktionsart og aspekt markeres i dansk og polsk af syntaktiske enheder. Her må jeg understrege, at modellen ikke er noget forsøg på at skabe et sæt formelle syntaktiske regler, som kan anvendes for at bestemme grammatisk korrekthed. Modellens karakter er semantisk-syntaktisk, for dens rolle er at pege på syntaktiske konstruktioner, som bærer nogle bestemte betydninger. Med andre ord er den foreslåede model et værktøj, som kan bruges til at afsøge de omtalte sprogsystemer i håb om at kunne udplukke de syntaktiske enheder, som markerer perfektivitet og imperfektivitet.

1.4 Afhandlingens rækkevidde og de nødvendige restriktioner

Aspekt og aktionsart er som sådanne meget brede emner, og derfor er det nødvendigt, at jeg begrænser mit virkefelt ved at indsnævre fokus til et bestemt område af aspektproblematikken. I eksisterende faglitteratur behandler man aspekt og aktionsart på diverse måder og i diverse kontekster.

Man kan for eksempel vælge at fokusere på aspekt i narrative tekster som Boogart (1995) eller Lund (2003), hvor det er reciprokke forhold mellem sætningerne, som er med til at bestemme aspektværdier, eller man kan behandle komplekse sætninger, f. eks. Borik (2005), hvor forholdet mellem hoved- og ledsætningen kan påvirke eller være med til at markere aspekt. Fokus kan videre indsnævres til mindre komplicerede enheder som simple sætninger, fraser eller ord. Aspekt behøver nemlig ikke begrænses til verber – nogle eksempler på dette nævnes af Majewicz (1985). Brinton (1995) og Comrie / Thompson (2007) behandler f. eks. aspekt i forbindelse med engelske og Dulewiczowa (1976) og Rakhilina (1999) med russiske verbalsubstantiver.

Ligeledes kan man se på aspekt i forskellige smalle kontekster, hvor man for eksempel undersøger forholdet mellem aspekt og negation (Bogusławski 2000, 2004) eller aspekt-relaterede problemer i forbindelse med imperativ (Skaftø Jensen 2007). Adverbiel modificering er næsten allestedsnærværende i udforskningen af aktionsartsproblematikken, og ofte anvender forskere mådes- og holdningsadverbier ved aktionsartsidentificering, jf. blandt andet Christensen (1995), Smith (1997), Van Valin (2005).

Alle de nævnte tilgange til aktionsart og aspekt ligner hinanden ved, at de undersøger fænomenerne i specifikke kontekster, hvor den endelige aspektværdi påvirkes af flere faktorer, som kan være misvisende. Som følge deraf kan det i denne slags kontekster være vanskeligt at udplukke aspektmæssigt relevant semantisk indhold og dermed identificere 'rene' aspektværdier.

I denne afhandling vil jeg holde mig til kontekster, hvor de simpleste aspektværdier kommer til udtryk, uden at de modificeres af sproglige enheder, som kan være med til at sløre de mest basale aspektværdier. Derfor synes det hensigtsmæssigt, at jeg begrænser mig til simple deklarativer sætninger uden negation, som ikke har nogen ekstra modificering i form af mådes- eller holdningsadverbier. Dermed håber jeg at kunne pege på de minimale konstruktioner, der kan give udtryk for perfektivitet og imperfektivitet, og som videre kan modificeres. Dette medfører, at jeg heller ikke vil tage sekundære imperfektive og perfektive former i polsk og deres danske ækvivalenter i betragtning.

Jeg er særdeles interesseret i at beskrive situationer med fortidsreference, det vil sige situationer, som er påbegyndt i fortiden. Af denne grund vil jeg per definition se bort fra sætninger i præsens og sætninger med fremtidsreference. Mere detaljerede restriktioner forbundet med konkrete tempora findes i kapitel 4.

1.5 Afhandlingens opbygning

Afhandlingen er opdelt i 7 kapitler, hvoraf det første danner baggrund for mine overvejelser. Den første del af kapitel 2 er en gennemgang af 14 eksisterende aktionsartsmodeller, som er udarbejdet ud fra engelsk, polsk, dansk, svensk og norsk. Derefter præsenterer jeg med udgangspunkt i Engerers artikel (2003b) fire grundpiller, som en moderne aktionsartsteori bør bygge på, nemlig betinget universalisme, grammatisk relevans, aktionsart-reduktionisme og syntaktisk aktionsart. Afsnit 2.3 er et forsøg på at udvikle min egen femdelte aktionsartsmodel. Jeg begynder med at formulere modellens teoretiske fundament, og så præsenterer jeg dens overordnede design og de enkelte klasser. Til sidst definerer jeg begrebet *verbal constellation*, der udgør den minimale kontekst, som aktionsart kan udtrykkes på.

I kapitel 3 anvender jeg den nyudviklede aktionsartsmodel på dansk og polsk sprogmateriale ved at demonstrere, hvilke typer verbale konstellationer der giver udtryk for de enkelte aktionsarter. Først præsenterer jeg danske og så polske verbale konstellationer og deres forhold til de fem aktionsarter, som modellen rummer. Jeg fokuserer mest på strukturelle forskelle mellem konstellationer og deres indflydelse på konstellationernes overgange mellem aktionsarter.

Kapitel 4 handler om aspektets semantik. Jeg gør rede for, hvorfor jeg vil operere med to overordnede aspektværdier, perfektivitet og imperfektivitet, hvorefter jeg etablerer et hierarki af de to værdiers semantiske undervarianter. Når jeg har gjort det, introducerer jeg en revideret version af Reichenbachs (1947) *reference time*. Min definition er designet sådan, at referencetid oplyser om en sætnings aspektværdi og er samtidig afhængig af, hvilken aktionsart den pågældende sætnings led tilhører.

I det følgende kapitel konfronteres de introducerede teoretiske modeller med dansk sprogmateriale. Jeg danner sætninger i præteritum og perfektum ud fra de udviklede verbale konstellationer og undersøger, hvornår de pågældende sætninger udtrykker perfektivitet og imperfektivitet. Jeg gør det med henblik på referencetid og dens forbindelse med aspektværdier. Jeg forsøger at rette læserens opmærksomhed mod de syntaktiske mekanismer, som anvendes for entydigt at markere perfektivitet og imperfektivitet.

Formålet med kapitel 6 og dets opbygning er analogisk med kapitel 5. Denne gang afprøver jeg dog min teoretiske model på polske sætninger dannet ud fra de udviklede verbale konstellationer. Jeg fokuserer mest på samspillet mellem intraverbal og syntaktisk aspektmarkering.

Det sidste kapitel indeholder nogle konkluderende bemærkninger. Jeg forsøger at opsummere mine tidligere overvejelser og kommer med forslag til modellens mulige anvendelse og potentielle retninger for den videre udforskning af aspektproblematikken.

2. Mod en afbalanceret aktionsartsmodel

2.1 Udvalgte aktionsartsmodeller

Der er næsten lige så mange aktionsartsmodeller, som der er aspektforskere. De enkelte modellers design bygger på forskellige grundlag og antagelser, og derfor kan den anvendte metodologi, antal aktionsarter eller abstraktionsniveau variere fra model til model⁶. Ligeledes kan modellernes karakteristik også afhænge af specifikke forhold inden for det sprogsystem, hvis beskrivelse en given model skal bidrage til. De følgende afsnit er en præsentation af nogle sprogspecifikke aktionsartsmodeller, der kan bruges som referenceramme og derfor synes at kunne være til hjælp ved udarbejdelsen af den aktionsartsmodel, som senere skal bruges i denne undersøgelse. De er opdelt i 3 grupper efter de(t) sprog, som de beskriver.

2.1.1 Engelsk-baserede aktionsartsmodeller

2.1.1.1 Vendler

En af de vigtigste aktionsartsmodeller nogensinde er præsenteret i Vendler (1967)⁷. Modellens ualmindeligt centrale rolle for senere udforskning af aktionsarts- og som følge aspektproblematikken skyldes dens tværproglige anvendelighed og bekræftes af, at der næppe findes en aktionsartsmodel, som ikke refererer til den klassiske vendlerske.

I sin artikel beskæftiger Vendler sig med verbale fraser og hvad han kalder for *time schemata*, som de undersøgte verbale fraser kan klassificeres i⁸. Det første kriterium, han anvender til at opdele samtlige verbale fraser i to grupper, er at stille spørgsmålet *What are you doing?* ('Hvad laver du (lige nu)??'), som af hensyn til kongruens (spørgsmål/svar) må besvares ved at anvende *present continuous*. Det er ikke alle verber og dermed verbale fraser i stand til (jf. Vendler 1967:22). Blandt de verbale fraser, der kan forekomme i *continuous tense*, kan man videre skelne mellem dem, der kan kombineres med resultative tidsadverbialer som *in X time* ('på X tid') og durative tidsadverbialer af *for X time*-typen ('i X tid'). Nogle situationer betegnet af de verbale fraser, som ikke forekommer i progressive konstruktioner, kan også kombineres med durative tidsadverbialer, mens andre kun er kompatible med punktuelle tidsadverbialer og kan derfor bruges til at besvare spørgsmålet *At what time did you X?* ('på hvilket tidspunkt Xede du...?'). Dermed skelner Vendler mellem følgende *time schemata*: *states*, *activities*, *accomplishments* og *achievements*⁹.

States kan ikke forekomme i progressiv konstruktion, men kan kombineres med durative tidsadverbialer af blandt andet *for*-typen. I forbindelse med *states* kan man ikke sige, at en eller anden handling udføres, for de er forbundet med subjektets egenskaber eller eventuelle vaner. En *state* refererer til en tid, der kan betegnes som et ikke-unikt og indefinit øjeblik, for „*A loved somebody from t₁ to t₂* means that at *any* instant between t₁ and t₂ A loved that person”. Inden for klassen *states* skelner Vendler mellem to undergrupper, nemlig *generic* og *specific states*, hvoraf den første betegner en form for

⁶ Jf. også Mittwoch (1991:82) om optimal antal aktionsarter.

⁷ Opdateret version af Vendlers originale artikel fra 1957.

⁸ Vendler taler konsekvent om verber og ikke verbale fraser, hvilket han blev stærkt kritiseret for af blandt andet Verkuyl (1972, 1988, 1993) og Heinämäki (1977).

⁹ Den følgende gennemgang af de enkelte *time schemata* er baseret på Vendler (1967:21 ff.).

aktivitet, som består af en række underaktiviteter mere eller mindre forbundet med hinanden, f.eks. *rule*, *educate*, *serve*. *Specific states* er verbale fraser, som primært tilhører et af de tre øvrige *time schemata*, men præsenteres som subjektets vane.

Activities kan godt sættes i progressive konstruktioner og siges at være processer, der foregår i tid, idet de i modsætning til *states* er opdelt i successive faser. Situationer, som beskrives af *activities*, er ukompatible med tidsadverbialer af *in*-typen, men kan godt kombineres med durative tidsadverbialer, idet de ikke har noget naturligt endepunkt. Det sidstnævnte medfører også, at enhver del af processen er af samme natur som hele processen (dvs. når man løber i 10 minutter, løber man også i de første 8 minutter). Den tid, som *activities* betegner, er ikke-unikke og indefinitte perioder.

Accomplishments ligner *activities* meget, men samtidig er de to grupper meget forskellige fra hinanden. *Accomplishments* er nemlig processer opdelt i successive faser og forekommer i progressive konstruktioner, men de har et naturligt endepunkt, som hele processen er rettet imod. Som følge deraf er deres struktur ikke homogen, som det er i tilfældet med *activities*. „A was drawing a circle at t” betyder, at t er lokaliseret inden for den periode, i hvilken A tegnede en cirkel. Derfor kan man sige, at den tid, som de beskriver, er defintte og unikke perioder. *Accomplishments* kan godt bruges til at besvare spørgsmålet *How long did it take to X?* (Hvor lang tid tog det at X?) og er kompatible med resultatative tidsadverbialer.

Achievements beskriver defintte og unikke øjeblikke, idet man kan sige: „A won the race between t_1 and t_2 ”, som betyder, at det øjeblik, i hvilket A vandt, er mellem t_1 og t_2 . *Achievements* kan godt bruges i sætninger af *It took X time to...-typen* (’Det tog X tid at ...’), men får i så fald en anden betydning end *accomplishments*. Når man siger: *It took him three hours to reach the summit*, betyder dette ikke, at det var ’det at nå toppen’, der tog tre timer, for ’det at nå toppen’ foregår på ét defintt tidspunkt og er et resultat af en anden handling (jf. også Christensen 1995:7). *Achievements* kan ikke forekomme i *continuous*-konstruktioner, og de beskriver heller ikke processer, som er opdelt i successive faser. Vendler mener også, at man i forbindelse med *achievements* anvender perfektum og ikke præsens for at referere til nutidig handling.

2.1.1.2 Verkuyl

I sin behandling af aspektproblematikken fokuserer Verkuyl (1993) groft sagt på den kompositionelle måde, terminativt aspekt dannes på, ud fra de semantiske værdier, som findes i forskellige syntaktiske konstruktioner, og i særdeleshed verbet og dets argumenter¹⁰. Der skelnes mellem terminativt og durativt aspekt (jf. Verkuyl 1993:3), som udelukker hinanden, og som refererer til henholdsvis afgrænsede og uafgrænsede temporale enheder (ibid. s. xii). Det overordnede formål med Verkuyls afhandling er at undersøge, under hvilke forhold syntaktiske konstruktioner af [NP [VP V NP]]-typen har terminativt aspekt (ibid. s. 27).

For at kunne oprette de nødvendige oppositioner anvender Verkuyl to parametre, nemlig [±ADD TO] og [±SQA]. Det første er forbundet med verbets semantik og er udtryk for en situations udvikling i tid, mens [±SQA]-parametret oplyser, om kernen i en given nominal frase betegner en enhed, hvis kvantitet er specificeret eller uspecificeret (ibid.). [±ADD TO]-information er altså af temporal karakter, mens [±SQA] er atemporal. Interaktionen mellem de to typer semantisk information er af

¹⁰ Verkuyl kalder det for *inner aspect* (’indre aspekt’). *Outer aspect* (’ydre aspekt’) er forbundet med indre aspekt, modificeret af forskellige adverbialer (ibid. s. 14).

størst relevans i forbindelse med Verkuyls koncept af aspektets kompositionelle natur (ibid. s. 3).

I lyset af det ovenstående kan man sige, at aspekt dannes som en kombination af verbernes leksikalske betydning og nominalernes strukturelle semantiske information (ibid. s. 22). Med baggrund i de to ovennævnte parametre kan man konstruere 3 typer aspektuelle situationer, som Verkuyl illustrerer således (ibid. s. 18 f.):

- a. [-ADD TO] og [\pm SQA] \rightarrow durativt aspekt
John is ill
Judith wants to eat a sandwich
- b. [+ADD TO] og [-SQA] \rightarrow durativt aspekt
Den Uyl gave badges to a congress-goer.
Nobody gave badges to a congress-goer.
Den Uyl gave a badge to congress-goers.
- c. [+ADD TO] og [+SQA] \rightarrow terminativt aspekt
The patient died.
Den Uyl gave a badge to a congress-goer.
Judith ate three sandwiches.

Eksempler på disse tre aspektuelle situationer, som Verkuyl kalder for STATE (a.), PROCESS (b.) og EVENT (c.), kan også bruges til at demonstrere Verkuyls *Plus Principle*, der indebærer, at det er en forudsætning for terminativt aspekt, at alle tre elementer inden for en syntaktisk struktur har [+]-værdien med hensyn til de relevante (a)temporale egenskaber (ibid. s. 20).

Hovedpunkterne i Verkuyls teori er aspektets lokalisering på det syntaktiske niveau, dets kompositionelle karakter og den centrale rolle, som kvantificering af både temporale og atemporale egenskaber spiller i forbindelse med aspektproblematikken.

2.1.1.3 Smith

Smiths aspektteori bygger på to komponenter, idet en sætnings aspektuelle betydning hævdes at indeholde to typer informationer. Den første komponent er forbundet med den tese, at enhver sætning præsenterer en bestemt slags situation, der kan klassificeres som en af Smiths fem *situation types* ('situationstyper'), og funktionen af den anden komponent er at præsentere den givne situation fra et bestemt *viewpoint* ('synspunkt'). Alle sætninger indeholder semantisk information forbundet med begge typer aspektuel betydning (jf. Smith xiii ff.).

Ifølge Smith har aspektuelle kategorier deres kilde i menneskets kognitive evner (ibid. s. xv), men det kan selvfølgelig variere fra sprog til sprog, hvilke aspektuelle betydninger kommer til udtryk. Smiths situationstyper er sproglige semantiske kategorier, dvs. klasser af idealiserede situationer med følgende distinktive temporale egenskaber: dynamiskhed, durativitet og telicitet (ibid. s. 17 ff.). Egenskabernes tilstedeværelse og fravær, der determineres ud fra relevante sproglige tester (som kan gælde blandt andet kombinationsmuligheder med forskellige adverbialer eller forekomme i nogle bestemte former), danner nogle oppositioner, hvis *clusters* muliggør skelnen mellem de enkelte typer (ibid. s. 20):

SITUATIONSTYPE	STATIC	DURATIVE	TELIC
STATES	[+]	[+]	[-]
ACTIVITY	[-]	[+]	[-]
ACCOMPLISHMENT	[-]	[+]	[+]
SEMELFACTIVE	[-]	[-]	[-]
ACHIEVEMENT	[-]	[-]	[+]

Oppositionen [*Static/Dynamic*] sætter det overordnede skel mellem de statiske (dvs. ikke-dynamiske) tilstande ('*states*') og alle andre situationstyper, som er [+dynamiske]. Tilstande kan karakteriseres ved, at deres forløb er ensartet og udifferentieret, mens alle dynamiske situationstyper er opdelt i interne stadier, som finder sted på forskellige tidspunkter. Derudover kræver dynamiske situationer konstant energiinput, hvilket tilstande ikke gør (ibid. s. 19).

Teliske situationer [+*Telic*] indeholder et naturligt endepunkt. Når endepunktet er nået, forekommer der en tilstandsforandring, som udgør situationens nødvendige resultat. Derimod er ateliske situationer ikke forbundet med nogen form for naturligt endepunkt eller tilstandsforandring, men kan siges at have arbitrære endepunkter (ibid.).

Distinktionen [*Durative/Instantaneous*] ('durativ/punktuel') handler om situationers udstrækning i tid. Durative situationer kan være udstrakte i tid, mens de punktuelle ikke kan det. Selv om de sidstnævnte repræsenterer situationer, som kan tage et stykke tid i den virkelige verden, er deres varighed så kort, at de opfattes som punktuelle (ibid.).

Situationstyper udtrykkes af *verbal constellations* ('verbale konstellationer'), som består af hovedverbet og dets argumenter, dvs. subjektet og objektet (jf. Smith 1997:2). Forholdet mellem verbale konstellationer og situationstyper er ikke en et-til-et-relation (ibid. s. 18). At en given verbal konstellation udtrykker en bestemt situationstype bestemmes derfor både ud fra dens strukturelle opbygning og de forskellige egenskaber ved dens enkelte elementer. De inkluderer hovedverbets intrinsiske temporale egenskaber (som kommer til udtryk i en 'maksimalt enkelt sætning'), [*Count*]- og [*Mass*]-værdier ved nominale fraser samt [*Locative*] og [*Directional*] egenskaber ved præpositionsforbindelser (ibid. s. 54).

Ligesom det er tilfældet i Verkuyl (1993), er det kompositionelle regler, der bestemmer en syntaktisk strukturs overordnede semantiske værdi med den grundlæggende forskel, der ligger i, at Smiths koncept sætter verbet i centrum (jf. Engerer 2003b).

2.1.1.4 Van Valin

Van Valin (2005) tager udgangspunkt i Vendlers (1967) model med Smiths (1997) modificering. Ligesom det blev understreget i en tidligere bog, som han er medforfatter til, (Van Valin / LaPolla 1997:92), anvendes termen *Aktionsart* udelukkende i forbindelse med temporale egenskaber ved verbale prædikater og ikke situationer som sådanne.

Smiths fem aktionsarter (*states, activities, accomplishments, achievements og semelfactives*) suppleres af Van Valin med en ekstra klasse kaldt *active accomplishments*, der defineres som *activity*-prædikater anvendt som *accomplishments*. Den slags anvendelse af *activities* indebærer, at deres direkte objekt har specificeret kvantitet, som ekvipererer det ellers temporalt uafgrænsede *activity*-prædikate med en temporal grænse (jf. Van Valin 2005:32f, læg mærke til fodnote 2 på s. 33). Dette mønster gælder ifølge Van Valin for bevægelsesverber (f.eks. *run* 'at løbe'), samt

verber som *eat* 'at spise' og *paint* 'at male', som betegnes som henholdsvis *verbs of consumption* og *verbs of creation* (ibid. s. 32).

Van Valins aktionsartsklassifikation bygger på nogle binære oppositioner. Den første og mest grundlæggende, [\pm static], skelner mellem verber som '*code a happening*' og dem, der '*code a non-happening*'. Oppositionen [\pm dynamic] klassificerer situationer enten som dem, der '*involve action*' eller dem, som ikke gør det. Egenskaben [\pm telic] er forbundet med nær- eller fravær af et internt endepunkt, hvor teliske verber betegner en eller anden form for overgang fra én situation til en anden. Sidst gælder det om at skelne mellem situationer med og uden intern varighed, dvs. [\pm punctual] (ibid. s. 33 f.).

Da Van Valins aktionsarter er egenskaber ved verbale prædikater, bestemmes deres medlemskab i grupperne ud fra relevante sproglige tester. Han afprøver verbernes kompatibilitet, med hvad han kalder for progressivt aspekt for at illustrere oppositionen [\pm static]. [\pm dynamic]-værdier tildeles de verber, der kan forekomme i kombination med adverbier som *actively*, *vigorously*, *gently*, *powerfully*. En anden test, der bygger på adverbial modifikation (f.eks. *quickly*, *rapidly*, *slowly*), er kun anvendelig i forbindelse med [-static] verber, og lader én identificere punktuelle og ikke-punktuelle dynamiske verber. Om et givet verbum er [\pm telic], bestemmes ud fra dets kompatibilitet med resultative og durative tidsadverbialer (henholdsvis *in X time-* og *for X time-*typen). Van Valins test 6 anvendes for at adskille *achievements*, der har mulighed for at forekomme som *stative modifiers*, fra *semelfactive* aktionsart, som ikke har denne mulighed. Der anvendes egentlig endnu en test, der kaldes for kausativ omskrivning, og som lader én identificere 6 nye aktionsarter, idet hver af de 6 hidtil omtalte menes at have en kausativ modpol. Dermed ender Van Valins model med 12 forskellige aktionsarter (jf. ibid. s. 35-40).

2.1.2 Polsk-baserede aktionsartsmodeller

2.1.2.1 Agrell

Agrells analyse af aktionsartsmæssige og aspektuelle forhold i polsk (Agrell 1908) er bemærkelsesværdig af flere grunde. Først og fremmest er det nok det allerførste værk, som beskæftiger sig med aktionsarts- og aspektproblematikken i polsk i et så stort omfang. Ikke mindre vigtigt er, at Agrell ved hjælp af én kort definition sætter en tydelig grænse mellem aspekt og aktionsart (jf. 1.1.2). Denne definition eller dens indhold kom senere til at inspirere mange aspektforskere i deres undersøgelser af aspektforhold i slaviske og andre sprog.

I sin afhandling præsenterer Agrell en aktionsartsmodel af polske perfekte verber. De to faktorer, som spiller en afgørende rolle i Agrells klassificering, er tidsforløb (*Zeitverlauf*) og opnåelse af et resultat (*Resultaterreichen*) (jf. Agrell 1908:78). Ved at iagttage polske præfigerede verbers diverse betydninger i lyset af de ovennævnte to egenskaber, har Agrell skabt et system af 20 forskellige aktionsarter. I kapitel 4 (ibid. s. 121 ff.), som er en opsummering af Agrells afhandling, angives en kort karakteristik af samtlige aktionsarter.

Resultative verber forbindes med fuldførelse af en handling uden henblik på dens forløb og dannes ved hjælp af præfikset *z-*. Med andre ord betegner *resultative* verber, som f.eks. verbet *zembrzec*¹¹ 'at dø', ikke tidsforløbet, men selve opnåelsen af resultatet (jf. ibid. s. 78 ff.).

Verber, som hører til *momentan* aktionsart, betegner ifølge Agrell handlinger, som ikke strækker sig ud i tid, dvs. er *augenblickliche* ('øjeblikkelige') og simple. Disse

¹¹ Samtlige eksempler på polske verber i dette afsnit stammer fra Agrell (1908:82).

dannes ved, at man tilføjer suffikset *-nąć* eller et af præfikserne *u-*, *za-* eller *z-* til det simple verbum (ibid.). Her kan man f.eks. finde verber som *ukłuć* 'at stikke'.

Når man taler om en handling, hvis tidsforløb og opnåelse af et resultat bliver udtrykt, så taler man om *durativ* aktionsart, som kan markeres ved hjælp af præfikserne *u-* (f.eks. *u-kończyć*), *o-* og *po-*. Det er referencen til selve forløbet, der lader én skelne mellem *durative* og *resultative* verber.

Det karakteristiske ved *definitiv* aktionsart er, at verber som tilhører denne gruppe, har præfikset *za-* (f.eks. *za-kończyć* 'at afslutte') og refererer ikke til selve handlingen, men snarere til varigheden af dens resultat.

Verber som *wykończyć* (*wy-kończyć*) 'at færdiggøre' er med i gruppen *effektive* verber, der beskriver handlinger med et grundigt og bedst muligt resultat. Deres betydning ligner de *resultative* verbers med den forskel, at de *effektive* verbers resultat udtrykkes stærkere end de *resultatives* (jf. også ibid. s. 81).

I Agrell (1908) findes der også en gruppe verber, som kaldes for *akkurative* verber. Disse er i grov simplificering kendetegnet ved at betegne en handling således, at man ser på hver del af processen hver for sig. Agrell angiver blandt andet verbet *odróżnić* (*od-różnić*) 'at skelne (mellem noget)' som eksempel herpå.

Hvis den virkning, som denoteres af en given handling, bliver større og større før resultatet opnås, så er der ifølge Agrell tale om *augmentative* verber, som dannes ved hjælp af præfikset *roz-* (f.eks. *roz-drażnić* 'at gøre nogen vred') (jf. ibid. s. 79). Hvad der bliver understreget ved den slags handlinger er, at den givne handlings resultat bliver effektivt fuldendt (jf. ibid. s. 122).

Det, der er kendetegnende for *perdurative* verber, er, at de beskriver en handlings forløb, når handlingens start- og endepunkt er fastlagt. Verbet *przenocować* 'at overnatte' (*prze-nocować*) angives som et eksempel på denne aktionsart.

Präteritive verber, hvoriblandt man kan finde verber som *poszukać* (*po-szukać*) 'at søge noget', betegner handlinger af ubestemt, men som regel ganske kort, varighed uden at referere til nogen form for resultat.

Det samme præfiks kan bruges til at danne *distributiv*, *majorativ* og *kursiv* aktionsart, som denoterer henholdsvis en handling, der afsluttes på forskellige tidspunkter og oftest også steder (f.eks. *po-kończyć* 'at afslutte (én efter én)'), en handling, hvis resultat er større end den foregående tilstand (f.eks. *po-drożać* 'at blive dyrere'), og påbegyndelsen af en bevægelse fremad (*pójść* 'at gå (hen)').

Tilføjer man præfikset *po-* til et polsk simpelt verbum (f.eks. *po-chwalić* 'at rose'), kan man bortset fra de ovennævnte aktionsarter også danne verber, der af Agrell kaldes for *konsekutive*. Denne betegnelse anvendes for verber, der denoterer en handling, der forekommer efter en forudgående begivenhed, som forårsager den.

Verbet *dokończyć* (*do-kończyć*) 'at afslutte (det sidste af) noget' denoterer fuldførelsen af en handlings sidste fase og stammer fra en gruppe verber, som Agrell har besluttet sig for at kalde for *finale*.

Ud over dannelsen af *definitive* verber, kan præfikset *za-* også bruges til at danne verber med *perkursiv* aktionsart. Disse betegner opnåelsen af det mål, som en given bevægelse er rettet imod. Derudover er bevægelsens startpunkt i nærheden og endepunktet fjernt fra den pågældende situation.

Verber, som i Agrells klassificering tilhører *terminative* verber, beskriver opnåelsen af det mål, som en bevægelse er rettet mod, lige som det er tilfældet med *perkursive* verber. Forskellen ligger i, at det ved *terminative* verber er det endepunktet, som findes i nærheden af den pågældende situation, mens startpunktet ligger fjernt fra

den. Eksempler på perkursive og terminative verber er henholdsvis *zajść* 'at nå et sted hen' og *przyjść* 'at komme'.

Agrells *durativ-definitive* aktionsart forbindes med en handling, som bliver betragtet både med hensyn til dens forløb og resultat. Det gør den således, at det ikke er den durative handling eller dens resultat, men resultatets varighed som er i fokus. Da denne type verber dannes ved tilføjelse af præfikset *na-* eller *przy-*, angives verbet *nakierować* som et typisk durativ-definitivt verbum.

Ifølge Agrell findes der i polsk nogle handlinger med grundigt resultat. De verber, som denoterer dem, kaldes som nævnt for *effektive* verber. I eksempler, hvor der sættes fokus på varigheden af handlingens resultat, er der tale om *effektiv-definitiv* aktionsart. Denne aktionsart eksemplificeres af Agrell med verbet *przebudzić* 'at vække'.

Det polske præfiks *wz-* kan anvendes til at danne *augmentativ-definitive* verber som f.eks. *wzbudzić* 'vække'. Den type verber betegner varigheden af en *augmentativ* handlingens resultat.

Sidst men ikke mindst nævner Agrell *inchoative* verber, som markerer fuldførelsen af en handling påbegyndelse. Agrell peger på, at denne påbegyndelse kan markeres med præfikserne *za-*, *u-*, *roz-* eller *po-*, afhængigt af, hvilken type handling der påbegyndes.

2.1.2.2 Czochralski

Aktionsartsproblematikken i polsk (og tysk) omtales også i Czochralski (1975), hvor aktionsarterne bevidst og konsekvent forbindes med aspekt. Ved hjælp af aktionsverber ('*Aktionsverben*', dvs. de verber, der kan tilhøre en af aktionsarterne) modificerer man grundverbets betydning sådan, at man sætter fokus på den måde, den givne handling forløber på. Dermed kan man f.eks. rette opmærksomheden mod en af handlingens faser eller på dens opdeling i mindre elementer / underhandlinger (ibid. s. 19 f.).

I modsætning til det obligatoriske aspekt er aktionsart ifølge Czochralski en fakultativ modificeringskategori. Dermed er alle verber determineret med hensyn til aspekt, men ikke med hensyn til aktionsart, idet Czochralski er enig med Isačenko i, at de fleste verber rent faktisk står uden for aktionsartssystemet (jf. ibid. s. 18 f.). Til gengæld er alle aktionsverber enten perfekte eller imperfekte, for aspekt er, som sagt, en obligatorisk verbal kategori (ibid. s. 19). Af denne grund opdeler Czochralski aktionsarter i perfekte og imperfekte.¹² De præsenteres kort nedenfor.

Resultativ aktionsart er den modificering af grundverbets betydning, der retter opmærksomheden mod en vellykket udførelse af en handling, altså mod opnåelsen af den givne handlingens resultat. Som man kan se i Czochralskis eksempler (blandt andet *zreperować* 'at få repareret noget', *znacjonalizować* 'at få nationaliseret noget', *przeczytać* 'at læse noget (færdig)', *sklasyfikować* 'at få klassificeret noget'), er den *resultative* modificering præfiksals.

Lige som den *resultative* aktionsart, kan *distributiv* aktionsart findes både hos Agrell (jf. 2.1.1.1) og Czochralski. De to modellers overlappning er ikke udelukkende af terminologisk karakter, for *distributive* verber betegner den samme type verber i begge modeller. En handling konceptualiseres her som en serie enkelte processer, som kan udføres et eller mange forskellige steder en efter en. Man kan hævde, at de ligner *resultative* verber, idet de betegner opnåelsen af et eller andet resultat. Forskellen mellem de to klasser er, at resultatet ved *resultative* verber opnås igennem en enkelt

¹² Foreløbigt ser jeg bort fra dette faktum, idet det kun er aktionsarterne, som jeg beskæftiger mig med i dette kapitel. Aktionsarternes sammenkobling med aspekt behandles i kapitel 4, 5 og 6.

proces, mens *distributive* verber (f.eks. *pogubić* 'at tabe (en efter en)', *poranić* 'at skade (en efter en)', *popalić* 'at brænde (en efter en)') beskriver opnåelsen af resultatet igennem en serie sådanne enkelte processer eller punktueller handlinger.

Der er endnu en verbalklasse, som findes i begge hidtil omtalte polsk-baserede aktionsartsmodeller, og som forbindes med den samme type situationer. Det er nemlig *ingressiv* aktionsart (*inchoativ* hos Agrell), som retter opmærksomheden mod påbegyndelsen af en ny situation (det være sig en tilstand eller en handling) uden at referere til dens eventuelle endepunkt.

Delimitativ aktionsart præsenterer til gengæld handlinger som delvist udførte. Ved hjælp af præfikset *po-* modificerer man grundverbets betydning sådan, at det udtrykker, at den omtalte handling udføres / blev udført / er blevet udført / vil blive udført „eine Zeitlang, ein bißchen, in beschränktem Maße”¹³ (Czochralski 1975:21).

Beskrivelsen af en handling som delvist udført er også karakteristisk for de såkaldte *partielt resultatative* verber. Bortset fra det anvendte præfiks *pod-* er forskellen mellem disse og *delimitative* verber, at partielt *resultative* verber har med graden af resultatets opnåelse at gøre. Dermed betyder de *delimitative* *popracować* og *poczytać* henholdsvis 'at arbejde (i et stykke tid / lidt)' og 'at læse (i et stykke tid / lidt)', mens de *partielt resultatative* *podniszczyć* og *podleczyć* ('at ødelægge (delvist)' og 'at kurere (delvist)') oplyser om, at de pågældende resultater er blevet opnået til en vis grad (dvs. noget er ikke helt ødelagt endnu, og patienten har det bedre, men er stadig syg).

Czochralskis *evolutive* aktionsart svarer til Agrells *augmentative*. Begge to omfatter en fuldført stigning af en handlingens intensitet og dannes ved hjælp af præfikset *roz-* (og i Czochralskis tilfælde også det refleksive postfiks *się* 'sig').

Tilføjer man suffikset *-yw-* til visse verber, kan man danne *iterativ* aktionsart, som omfatter handlinger, der bliver gentaget, og hvor gentagelserne ikke nødvendigvis sker regelmæssigt. Nogle eksempler, som Czochralski nævner i den forbindelse, er *bywać* 'at (pleje at) være', *czytywać* 'at (pleje at) læse' og *widywać* 'at (pleje at) se'. Der findes ingen lignende eller tilsvarende aktionsart i Agrells model, idet han beskæftiger sig med præfigerede verber.

I Czochralskis model har iterative verber to undergrupper: *diminutiv-* og *intensiv-iterative* verber. Den førstnævnte gruppe fremstiller gentagne handlinger, som udføres med lav eller i hvert fald ikke maksimal intensitet (f.eks. *popadywać* 'ofte at regne lidt'), mens den anden præsenterer gentagne handlinger som intensive (f.eks. *poszukiwać* 'ivrigt at søge noget', *przemysliwać* 'at tænke noget grundigt igennem'). Begge aktionsarter dannes ved tilføjelse af passende præfikser samt suffikset *-yw-* eller *-iw-*.

Præfikset *przy-* og suffikset *-yw-* anvendes ved dannelsen af den såkaldte *komitative* aktionsart, som betegner handlinger, der ledsager andre handlinger. Det karakteristiske ved dem er, at de altid forekommer sammen med hovedhandling, som de foregår parallelt med. Czochralskis eksempler derpå er blandt andet *przygrywać (do tańca)* 'zu Tanzen spielen' og *przyśpiewywać (do tego)* 'dazu singen' (ibid. s. 23).

2.1.2.3 Antinucci / Gebert

I deres artikel fra 1977 beskæftiger Antinucci og Gebert sig egentlig med aspektproblematikken, men faktisk når de at præsentere en meget spændende model af semantiske verbalklasser, som svarer til, hvad man i denne afhandling betegner som

¹³ Som henholdsvis betyder 'i et stykke tid', 'lidt' og 'i begrænset omfang'.

aktionsarter. Af denne grund vil de i det følgende kaldes for aktionsarter, selvom Antinucci og Gebert (1977:8) ikke selv anvender denne term.

Det vigtige ved Antinucci og Geberts model er, at den er fri fra for den ekstreme morfologiske forankring, som man har med at gøre f.eks. i Agrells og Czochralskis modeller. Ikke dermed sagt, at den omtalte model ignorerer morfologiske forhold, for det gør den ikke. Antinucci og Gebert går ud fra verbernes semantik (med TILSTANDSFORANDRING¹⁴ som den vigtigste semantiske komponent) og klassificerer polske verber i 4 hovedgrupper, hvilket illustreres således (Antinucci / Gebert 1977:42):



Tilstandsverbernes semantik kan karakteriseres ved, at TILSTAND er dens dominerende (semantiske) komponent. I forbindelse med definitioner på perfektivt og imperfektivt aspekt, der angives i artiklen, er den imperfektive deres naturlige form, idet de ikke indeholder den semantiske komponent TILSTANDSFORANDRING (ibid. s. 9 ff.). Det er muligt at danne perfekte verber med tilstandsverber som basis ved hjælp af præfigering. Dermed danner man verber med inkoativ betydning, som signalerer en tilstands påbegyndelse (ibid. s. 26). På sætningsniveau kan tilstandsverber kombineres med tidsadverbialer, der signalerer duration, f.eks. *przez* + tidsudtryk 'i + tidsudtryk', men ikke med *w* + tidsudtryk 'på + tidsudtryk' eller *na* + tidsudtryk 'for + tidsudtryk' (ibid. s. 14 f.), idet de to sidstnævnte refererer til en TILSTANDSFORANDRING.

Processive og *kausative* verbers dominerende semantiske komponent hedder TILSTANDSFORANDRING, og derfor er den perfekte form deres naturlige. Begge klasser verber kan kombineres med tidsadverbialerne af *w*-typen (ibid. s. 13) eller *na*-typen, dog kun med de sidstnævnte, når den endelige tilstand er midlertidig (ibid. s.16). I imperfektiv form kan *processive* og *kausative* verber anvendes i to forskellige betydninger. Den ene kaldes for *kursiv* og refererer til en handling som igangværende eller midt i dens forløb (ibid. s. 17 ff.). Den *iterative* anvendelse signalerer, at handlingen er gentagen. Den *iterative* tolkning udtrykkes ved hjælp af den imperfektive form, idet den er domineret af SUM-komponenten, som ikke forbindes med nogen tilstandsforandring (ibid. s. 29).

Verber, som ikke lader sig klassificere som *tilstandsverber*, *processive* eller *kausative* verber, kaldes af Antinucci og Gebert for *internt iterative*. Deres naturlige form er den imperfektive, idet de kan præsenteres som en serie af gentagne enkelte handlinger, og deres semantiske indhold er dermed ikke domineret af TILSTANDSFORANDRING-komponenten. Det er dog muligt at danne perfekte verber på basis af de *internt iterative*. Vælger man at gøre dette ved hjælp af suffikset *-ną-*, får det nydannede verbum *semelfaktiv* betydning, dvs. det konceptualiserer den givne handling som en engangshandling (ibid. s. 33). Tilføjer man derimod et præfiks til det *internt iterative* udgangsverbum, danner man et verbum med *inkoativ* betydning (ibid. 35).

¹⁴ Nogle betegnelser er i dette afsnit skrevet med kapitæler ligesom i den originale artikel, jf Antinucci/Gebert (1997).

¹⁵ Samtlige betegnelser for de fire klasser er mine fordanskede udgaver af Antinucci og Geberts originale polske termer.

2.1.2.4 Cockiewicz

En omfattende analyse af polske verber med hensyn til aspekt og det polske orddannelsessystem samt verbernes konfrontation med deres tyske funktionelle ækvivalenter findes i Cockiewicz (1992). I kapitel 1 angives en definition på *rodzaj czynności* ('aktionsart'), som karakteriseres som den komponent af det komplekse domæne *aspektualność* ('aspektualitet'), der beskriver „karakteren af en handlings forløb” (Cockiewicz 1992:14, min overs.). Ifølge Cockiewicz er aktionsarternes markører af leksikalisk karakter¹⁶, hvilket forårsager, at en klassificering af aktionsarter ikke kan konstituere en lukket struktur. Aktionsartsklassificering er altså altid åben og danner intet sammenhængende system (ibid.).

I samme kapitel introducerer Cockiewicz (1992:15 ff.) en model af aktionsarter, der er gældende for, eller i det mindste præsenteret på basis af, polsk sprogmateriale. Modellen menes at være et forsøg på at lave en syntese af forskellige aktionsartsmodeller i tidligere forskning ved blandt andet at slå nogle kategorier sammen, som ellers betegnes ved hjælp af flere konkurrerende termer (jf. ibid.). En stor fordel ved Cockiewicz' model er, at enhver aktionsart angives med sin typiske ekstraverbale *indykator* ('indikator'), hvilket kan give de forskellige aktionsarter en form for sprogkombinatorisk grammatisk relevans. Cockiewicz' aktionsartsmodel er tydeligt inspireret af Agrells, som man for resten bliver henvist til (Cockiewicz 1992:15). Derudover overlapper begge modeller delvist, idet nogle aktionsarter findes både hos Agrell og Cockiewicz. Lignende konklusioner kan man drage af en sammenligning af Cockiewicz' model med Czochralskis. De to modeller har 7 aktionsarter tilfælles.

*Augmentativ*¹⁷ aktionsart forbindes med situationer, hvis forløb kan karakteriseres ved, at det er resultatets gradvise opnåelse, der bliver specielt fremhævet, indtil handlingen bliver fuldført. Cockiewicz' eksempler på *augmentative* verber (blandt andet *rozgadać się* 'at begynde at tale (meget)', *rozpadać się* 'at begynde at regne (hårdt)') korresponderer med Agrells (jf. 2.1.1.1). Den ekstraverbale aktionsartsindikator, der angives for denne gruppe, er adverbiet *całkiem* ('fuldstændigt').

En anden aktionsart, som findes både hos Agrell og Czochralski samt hos Cockiewicz, er den *resultative*. Hos Agrell handler det om verber, der betegner opnåelsen af et resultat uden at referere til selve handlingsforløbet (jf. 2.1.1.2). Kun en del af Cockiewicz' definition svarer til Agrells, for den inkluderer nemlig nogle yderligere forhold. I forbindelse med *resultative* verber er der tale om „handling, som er blevet afsluttet med positivt resultat eller antager sådant et resultat” (Cockiewicz 1992:17, min overs.). Der angives også en liste over *resultative* verbers underklasser, som inkluderer *intensiv-resultative*, *terminative*¹⁸, *saturative*, *ekshaustive*¹⁹ og *overflodsverber* ('*nadmiarowe*') verber. Eksempler på *resultativ* aktionsart er blandt andet verberne *napisać* 'at skrive noget (færdig)', *zrobić* 'at gøre noget (færdig)' og *przyjechać* 'at ankomme'. Som gruppens indikatorer anføres adverbialerne *całkiem* og *do cna* 'fuldstændigt, til fulde', hvilket er højst tvivlsomt, idet de to næppe kan kombineres med polske verber som *zrobić*, *napisać* eller *przyjechać*.

¹⁶ Det er de i modsætning til aspekternes markører, som formelt set ikke er andet end en række oppositioner mellem morfologiske former, hvilket bestemmer denne kategoris grammatiske status (ibid.).

¹⁷ Samtlige betegnelser for de fire klasser er mine fordanskede udgaver af Cockiewicz' originale polske termer.

¹⁸ Man må bemærke her, at Agrell anvender termen *terminativ aktionsart* i forbindelse med en specifik gruppe bevægelsesverber (jf. 2.1.1.2).

¹⁹ Ekshaustive verber omtales nærmere i Cockiewicz (2000).

Ligesom det er tilfældet i Agrells værk, forbindes *momentane* eller *semelfaktive* verber hos Cockiewicz med situationer, som ikke strækker sig ud i tid eller i hvert fald opfattes som meget kortvarige engangshandlinger. Som eksempler herpå kan man benytte sig af sådanne verber som *wybuchnąć* 'at eksplodere', *kichnąć* 'at nyse (én gang)', *machnąć* 'at vinke (én gang)' eller *stuknąć* 'at slå/at klappe (én gang)'. *Momentane* verber kan i syntaktisk sammenhæng kombineres med adverbierne *wtem* og *nagle* 'pludselig', hvilket også er tilfældet i forbindelse med *semelfaktive* verber i mange andre aktionsartsmodeller (jf. f.eks. Christensen 1995, Smith 1997).

Perdurative verber er endnu et eksempel på overlappning af Agrells og Cockiewicz' teorier. I begge to bruges det polske præfiks *prze-* som gruppens morfologiske eksponent, mens den leksikalsk-syntaktiske indikator påstås af Cockiewicz at være, at et leksem, som betegner en anden handling eller en tidsstørrelse findes i umiddelbar nærhed af det *perdurative* verbum. I Cockiewicz' koncept denoterer *perdurative* verber handlinger, som udføres indtil et bestemt tidspunkt, som bestemmes af en anden handlings varighed eller en begrænset tidsstørrelse. Hertil hører sådanne verber, som *przespać* (*np. film*) 'at sove (f.eks. gennem en hel film)' eller *przechorować* (*np. 10 lat*) 'at være syg (f.eks. igennem 10 år)'.

Selv om Agrells og Cockiewicz' definitioner på *distributive* verber er noget forskellige fra hinanden, virker det som om, begge er baseret på samme overordnede koncept. I begge tilfælde er der nemlig tale om verber, som egentlig forbindes med sekundær perfektivitet. Ifølge Cockiewicz drejer det sig om handlinger, som gentages, og som kræver subjekt eller objekt i pluralis. Agrell betegner dem som handlinger, der bliver afsluttet på forskellige tidspunkter og muligvis også forskellige steder, men han angiver den samme type eksempler (*pokończyć* 'at afslutte (én efter én)' som Cockiewicz (*powychodzić* 'at gå ud (én efter én)' eller *ponalewać* 'at hælde noget i noget (et efter et)'). *Distributiv* aktionsart kan man også finde hos Czochralski (1975).

Både hos Agrell (1908) og Cockiewicz (1992) kan man finde, hvad der kaldes for *durativ* (eller af Cockiewicz alternativt som *kursiv*²⁰) aktionsart. I dette tilfælde er overlappningen mellem de to modeller rent terminologisk. Agrells *durative* verber refererer både til handlingsforløbet og til opnåelsen af handlingens resultat, mens Cockiewicz ser *durativ* aktionsart som udtrykt af verber, der præsenterer en begivenhed eller tilstand midt i deres forløb (uden nødvendigvis at referere til eller antage tilstedeværelsen af et potentielt resultat, der skal/kan opnås). Cockiewicz' eksempler på *durative* verber er blandt andet *kochać* 'at elske' og *pisać* 'at skrive', som i andre aktionsartsmodeller tilhører to forskellige aktionsarter (i Laskowski (1998b) hedder de to henholdsvis et *czasownik stanowy* og *czasownik działania* ('tilstandsverbum' og 'handlingsverbum')). Cockiewicz kommenterer, at *durativ* aktionsart ofte identificeres med imperfektivt aspekt. Af den omtalte model fremgår det, at verber som *pisać* 'at skrive' og *napisać* 'at skrive (færdig)') skulle tilhøre to forskellige aktionsarter (henholdsvis resultativ og *durativ*), hvilket er fuldstændig uacceptabelt i lyset af f.eks. Antinucci og Geberts (1977) samt Laskowskis (1998a og b) behandling af aspekt- og aktionsartsproblematikken i polsk.

Ifølge Cockiewicz denoterer *ingressive* verber ikke andet end påbegyndelsen af en handling, f.eks. *zaplakać* 'at begynde at græde', *pokochać* 'at begynde at elske' eller *uwierzyć* 'at begynde at tro på noget'. Disse verber kan omskrives ved hjælp af *zacząć* + *ingressivt* verbum ('at begynde at' + *ingressivt* verbum), hvilket også kan ses i de danske ækvivalenter.

²⁰ Læg mærke til, at *kursiv* aktionsart hos Agrell betegner en helt anden type situation.

Til gengæld siges *inkoative* verber at have med gradvis udvikling at gøre, hvilket kan indikeres af adverbierne *trochę* og *po trochu* 'lidt'. Denne udvikling fører til en eller anden form for tilstandsforandring. Nogle eksempler herfor er verberne *cichnąć* 'at (være i gang med) blive stille', *czzerwienieć* 'at (være i gang med) at blive rød', som Vendler (1967) og Smith (1997) sikkert ville klassificere som *accomplishments* og Laskowski (1998a, b) som *handlingsverber* på linje med *pisać/napisać* 'at skrive/at skrive (færdig)'.

Cockiewicz' *delimitative*²¹ alias *determinative* verber, som dannes ved hjælp af præfikset *po-*, og som kombineres med adverbialt *jakiś czas* ('i et stykke tid'), forbindes med situationer, som er tidsbegrænsede. Nogle eksempler, der kan nævnes her, er *pochodzić*, *popracować*, *pośpiewać* og *poleżeć* (henholdsvis 'at gå', 'at arbejde', 'at synge' og 'at ligge' i et stykke tid).

Adverbiet *trochę* ('lidt') kan ifølge Cockiewicz bruges til at indikere det, han kalder *diminutive* verber, dvs. verber, der betegner handlinger med lav intensitet. Nogle eksempler fra denne gruppe er verberne *poweseleć* ('at blive lidt glad'), *pocieszyć* (at trøste nogen lidt') og *zabawić* ('at underholde nogen lidt'). Den semantiske grænse mellem *deminutive* og *delimitative* verber synes ikke at være særlig stabil og kan derfor skabe en del forvirring. *Delimitative* verbers begrænsning kan på nær den ovennævnte facon fortolkes på mindst én alternativ måde. Verberne *popracować* eller *pośpiewać* eller rettere deres denotater kan nemlig ses på som begrænsede med hensyn til tid, hvilket er tilfældet i Cockiewicz' klassificering, eller med hensyn til intensitet. De to (og mange andre) verber kan både betyde 'at arbejde/synge i et stykke tid' og 'at arbejde/synge lidt' og dermed klassificeres som såvel *delimitative* og *deminutive* verber²².

Der findes også en særlig variant af *deminutive* verber, der betegner handlinger med lav intensitet, som gentages med ulige mellemrum. Disse kaldes for *deminutive-iterative* verber og kombineres gerne med tidsadverbialt *od czasu do czasu* ('en gang imellem'). Cockiewicz' korte liste over eksempler indeholder blandt andet *pokaszliwać*, *posapywać*, *pomrukiwać* og *podkradać* (henholdsvis 'at hoste/gispe/spinde/stjæle lidt en gang imellem').

Eggesiv aktionsart, som også er kendt som *finitiv* aktionsart, eksemplificeres af Cockiewicz ved hjælp af sådanne verber som *dojeść/dojadać* 'at spise færdig', *dograć/dogrywać* 'at spille færdig', *dojść/dochodzić* 'at nå sit bestemmelsessted', Denne type verber kan forbindes med adverbialt *do końca* 'færdig' og svarer stort set til Agrells *finale* verber, der understreger fuldførelsen af en handlings sidste fase (jf. 2.1.2.1).

Evolutive aktionsart, som delvist overlapper med den *augmentative* (og fuldstændigt med Czochralskis *evolutive*), forbindes med verber, som fokuserer på en handlings initiale fase og samtidig stigningen i handlingens intensitet. Som eksempler på *evolutive* verber kan man nævne *rozgadać się/rozgadywać się* ('at begynde at tale (mere)') og *rozpadać się* ('at begynde at regne (mere)'). De typiske indikatorer for denne gruppe er adverbierne *bardziej/jeszcze* *bardziej/coraz* *bardziej* (henholdsvis 'mere', 'endnu mere' og 'mere og mere').

Iterative verber er en samlet betegnelse for de verber, der har med gentagne handlinger at gøre. Deriblandt kan man finde både habituelle handlinger og handlinger

²¹ Denne gruppe verber findes også i Czochralskis aktionsartsmodel.

²² En gennemgang af polske verber med præfikset *po-* og begrænset varighed eller intensitet findes f.eks. i Piernikarski (1975:31 ff.). *Delimitative* verber nævnes også blandt andet i Antinucci / Gebert (1977) og Laskowski (1998b).

med en slags universel eller generel betydning, som nogle kalder for gnomiske. *Iterative* verber kan nemt identificeres, idet de oftest indikeres af adverbiet *często* ('ofte').

Den næste gruppe på Cockiewicz' liste, som for resten ligger tæt på den sidstnævnte aktionsart, er de såkaldte *frekventative* eller *multiplikative* verber. Enhver *multiplikativ* handling påstås at bestå af en række enkelte handlinger, der gentages. Man kan konstatere, at disse enkelte 'underhandlinger' gentages med lige mellemrum, idet Cockiewicz insisterer på, at det er lige præcis gentagelsernes regelmæssighed, der muliggør skelnen mellem *iterative* og *frekventative* verber. Ser man på Cockiewicz' eksempler (*rabac* 'at hugge', *chadzac* ('at gå'), *drzac* ('at ryste'), *stukać* ('at banke')), kan man ikke undgå at lægge mærke til, at gruppen til en vis grad overlapper med *internt iterative* verber i Antinucci / Gebert (1977). Det, der vækker mistanke her, er de indikatorer, som Cockiewicz angiver, nemlig *tu i ówdzie* ('her og der') og *od czasu do czasu* ('en gang imellem').

Gruppen *intensiv-iterative* verber betegner handlinger, der gentages, men indebærer også en stigning i handlingernes intensitet. De kan i polsk indikeres ved hjælp af adverbiet *wciąż* 'stadig, konstant', og i dansk kan de udtrykkes ved hjælp af omskrivningen *at blive ved med* + infinitiv, f.eks. *wydzwaniał wciąż (do kogoś)* 'at (blive ved med at) ringe til nogen'.

Intensive verber har også med en handlings kraftige intensitet at gøre, men i modsætning til de *intensiv-iterative* denoterer de ikke gentagne handlinger. Verbet *upraszać* 'at bede nogen om noget på en meget energisk og vedholdende måde' er et godt eksempel herpå. De polske syntaktiske indikatorer for gruppen er adverbierne *bardzo*, *mocno* og *usilnie* ('meget, stærkt, ihærdigt').

Verber, som betegner handlinger, der så forårsager andre handlinger eller tilstande, kaldes af Cockiewicz som *kausative* (her er han ikke den eneste – Antinucci og Gebert (1977) bruger den samme term). Nogle eksempler, der nævnes her, er *budować/zbudować* 'at bygge/bygge (færdig)', og *zabijać/zabić* 'at slå ihjel (flere gange)/at slå ihjel (en gang)'²³.

Konative verber denoterer ifølge Cockiewicz de handlinger, der generelt sagt er rettet mod opnåelse af et resultat, men som er mislykkedes. Lige som det var tilfældet med *ingressive* verber, kan de i polsk identificeres ved hjælp af omskrivningen *próbować* + infinitiv 'at prøve + infinitiv', som også er den eneste måde at udtrykke dem på i dansk, f.eks. *namawiać (ale nie namówić)* 'at (prøve at) overtale nogen (men ikke få vedkommende overtalt)'.

En anden aktionsart, som nævnes af Cockiewicz (og Czochralski), er *komitativ* aktionsart. Her drejer det sig om handlinger, der ledsager andre handlinger. Gruppen repræsenteres blandt andet af verberne *podśpiewywać* 'at synge (mens man er i gang med en anden handling)' og *popijać* som i *popijać obiad wodą* 'at drikke vand til middagen'. Denne aktionsart indikeres på syntaktisk niveau ved, at hovedprædikatet er til stede, hvilket i praksis betyder, at det ovennævnte *popijać* ikke kan forekomme uden *obiad wodą* eller lignende udtryk uden betydningsforskel.

Reciprok/mutual aktionsart kan karakteriseres ved, at en handling udføres skiftevis af flere agenter og indikeres i polsk ved hjælp af adverbierne *na przemian* 'skiftevis' og *nawzajem* 'hinanden', f.eks. *przekrzykiwać się nawzajem* 'at overdøve (hinanden)'.

²³ Man kan se på de danske ækvivalenter, at Cockiewicz' klassificering ikke nødvendigvis er helt konsekvent (hvilket han selv fastslår, jf. Cockiewicz 1992:14 f.), idet *budować* hører med til *durative* verber sammen med *pisać*, mens *zbudować* tilhører *resultative* verber sammen med *napisać*. Ligeledes kan man påstå, at *zabijać* tilhører *iterative* verber.

Der findes i Cockiewicz' klassificering også en gruppe verber, som hævdes at kunne være en undergruppe blandt iterative verber, og som kaldes for *ogólno-faktyczne* ('almen-faktuelle') eller *gnomiske* verber. De betegner handlinger, der har med generelle forhold at gøre og ville af Christensen (1995) klassificeres som *generiske tilstande*, idet de oplyser om handlinger, som ikke nødvendigvis udføres i taleøjeblikket, men som snarere er karakteristiske for en given person, f.eks. *mówić* ('at tale') i konstruktionen '*mówią, że...*' ('man siger, at ...' / 'der siges, at ...').

Stative verber, som alment er kendte som *tilstandsverber* (jf. blandt andet Comrie (1976), Lyons (1977), Antinucci / Gebert (1977), Smith (1997) eller Laskowski (1998a og b)), betegner situationer, hvor der ingen tilstandsforandring finder sted. Cockiewicz peger også på det ovennævnte faktum, men påstår, at der findes en (godt nok uklar) forskel mellem *stative* og *tilstandsverber*.

Sidst men ikke mindst nævner Cockiewicz den mest uklare og uhomogene blandt sine aktionsarter (hvilket han selv indrømmer), som han har besluttet sig for at kalde *bevægelsesverber*. Klassen indeholder kort sagt verber, der denoterer handlinger forbundet med alle former for placeringsskifte. Verber inden for denne aktionsart danner en særlig type morfologisk opposition, som kan illustreres således: *iść* : *chodzić* 'at gå (semelfaktiv:iterativ)', *lecieć* : *latać* 'at flyve (semelfaktiv:iterativ)', *biec* : *biegać* 'at løbe (semelfaktiv:iterativ)'.

2.1.2.5 Kaṭny

Endnu et forsøg på at bidrage til en polsk-tysk aktionsartsteori blev leveret af Kaṭny (1994), som i sin opfattelse af aktionsart er en tilhænger af Avilova og delvis Isačenko (jf. Kaṭny 1994:43). Hans model er designet sådan, at de enkelte aktionsarter kan skelnes imellem på baggrund af to træk. Det første er en modificering i udgangsverbens betydning med hensyn til temporal begrænsning eller evt. en kvantitativ og/eller intensiv graduering af handlingsforløbet (ibid. s. 43 f.). Det andet træk, som er relevant for Kaṭny, er formelle, morfologiske midler, deriblandt simplicia, analytisk udtrykte aktionale modifikationer (faseverber, adverbielle fraser og så videre), rumlige forhold udtrykte ved hjælp af præfikser samt den almen-resultative betydning (ibid. s. 44).

Kaṭnys aktionsartsmodel er stærkt inspireret af Czochralskis, hvilket kan bekræftes af talrige henvisninger til ham under beskrivelsen af de enkelte klasser og de to modellers betydelige overlappning. 8 ud af Kaṭnys 13 aktionsarter kan også findes hos Czochralski. Disse inkluderer *distributiv*, *delimitativ*, *evolutiv*, *ingressiv*, *komitativ*, *partielt resultativ*, *diminutiv-iterativ* og *iterativ-fortitiv*²⁴ aktionsart.

To ud af de fem resterende aktionsarter i Kaṭnys model kan findes hos Agrell og Cockiewicz. Det er *perdurativ* aktionsart, som dannes ved hjælp af præfikset *prze-* (jf. 2.1.2.1., 2.1.2.4 samt Kaṭny 1994:95) og *finitiv* aktionsart, som sætter fokus på opnåelsen af en handlings sidste fase (ibid. s. 98). *Finitiv* aktionsart hedder *final* hos Agrell og *eggresiv* hos Cockiewicz (jf. henholdsvis 2.1.2.1 og 2.1.2.4), men konceptet bag de tre klasser verber er det samme.

Tre blandt Kaṭnys aktionsarter findes ikke i de 3 omtalte aktionsartsmodeller. *Saturative* verber, som egentlig tilhører *intensiv-resultativ* aktionsart, dannes ved hjælp af præfikset *na-* og betegner afslutningen på en intensiv handling. Disse handlinger er forbundet med en vis overflod eller besvær.

²⁴ Czochralski kalder dem for *intensiv-iterative*.

Absorptive verber, som også påstås at være med i gruppen *intensiv-resultative verber*, betegner intensive handlinger, som subjektet udviser en stor interesse for. Disse verber dannes ved hjælp af præfikset *za-* og postfikset *się*.

Intransitive *kumulative* verber anvendes, når man beskriver en stor mængde af enkelte handlinger, som bliver udført af subjektet, mens transitive *kumulative* verber fremhæver den store mængde af subjekter eller objekter, som er et resultat af de enkelte handlinger beskrevet af hovedverbet. De dannes ved hjælp af præfikset *na-* (ibid. s. 86).

2.1.2.6 Laskowski

Ligesom andre forskere baserer Laskowski sin aktionsartsmodel på verbernes semantiske komponenter, som er relevante for deres aspekt. Laskowskis klassificering bygger på fire grundlæggende oppositionstyper, som opstår i forbindelse med nær- eller fravær af et af de følgende hovedtræk: dynamiskhed, tilstandsforandring, telicitet og kontrol (Laskowski 1998b:153).

En situation kan være statisk (-dynamiskhed) eller dynamisk (+dynamiskhed). Situationer af den første slags forbliver uforandret med tidens løb og kaldes for tilstande. Dynamiske situationer er præget af indre ustabilitet og betegner situationer, som kræver energi, så de kan blive ved med at foregå (ibid.). Dynamiske situationer kaldes af Laskowski for aktioner.

På grundlag af oppositionen [\pm tilstandsforandring] kan man opdele situationer i tilstandsforandrende, som har en eller anden form for indre grænse (bliver grænsen nået, forekommer tilstandsforandringen), og ikke-tilstandsforandrende, som ingen indre grænse har (ibid.).

Den tredje type opposition, som bygger på tilstedeværelse eller fravær af telicitet, er forbundet med tilstandsforandrende situationer. Teliske situationer er nemlig sådanne, hvor opnåelsen af den indre grænse og den følgende tilstandsforandring er et naturligt resultat af en proces. Derimod betegner ateliske verber situationer, hvor tilstandsforandringen sker momentant (ibid. s. 153 f.).

Den sidste blandt Laskowskis afgørende typer oppositioner lader én skelne mellem situationer, der finder sted med eller uden subjektets kontrol, altså situationer, der foregår autonomt, uafhængigt af subjektets vilje, og situationer, som kontrolleres af subjektet.

Med udgangspunkt i de fire ovennævnte oppositionstyper har Laskowski skabt en ganske overbevisende model, som består af syv aktionsarter.

*Tilstandsverber*²⁵ betegner statiske situationer, deriblandt subjektets fysiske, psykiske / intellektuelle, emotionelle, volitive tilstande samt sensuelle oplevelser, forskellige genstandes geografiske beliggenhed m.m (ibid. s. 154).

Begivenheder forbindes med ateliske situationer, som foregår uden at subjektet aktivt deltager. I den slags situationer udsættes subjektet for en ydre krafts virkning (ibid. s.153 f.).

Ateliske situationer, hvori subjektet er aktivt engageret, kaldes for *aktiviteter*. Her kan man blandt andet skelne mellem assertive, performative, direktive, perceptive situationer (ibid. s. 155).

Processer er teliske situationer, altså situationer med indbygget indre grænse eller endepunkt, som finder sted uden subjektets kontrol. Heriblandt kan man finde de såkaldte *parametriske* verber, som betegner en gradvis stigning i et af subjektets træk.

²⁵ Samtlige betegnelser for de fire klasser er mine fordanskede udgaver af Laskowskis originale polske termer.

Handlingsverber forbindes med teliske situationer, som sker med subjektets aktive deltagelse og kontrol. De to vigtige undergrupper blandt *handlingsverber* er kreative og destruktive verber (ibid. s. 156).

Situationer, som er momentane, dvs. foregår uden subjektets kontrol og indebærer en tilstandsforandring, kalder Laskowski for *tilfælde*. Heriblandt findes inkoative verber (ibid.).

Pludselige (momentane) tilstandsforandringer, som er forårsaget af subjektets aktivitet, hedder i Laskowskis terminologi *akter*. De kan også betegnes som ateliske kausative verber (ibid.).

Laskowski sammenfatter sin model på følgende måde (ibid.):

	TILSTANDSVERBER	BEGIVENHEDER	AKTIVITETER	PROCESSE	HANDLINGSVERBER	TILFÆLDE	AKTER
DYNAMISKHED	-	+	+	+	+	+	+
TILSTANDSFORANDRING	-	-	-	+	+	+	+
TELICITET	-	-	-	+	+	-	-
KONTROL	-	-	+	-	+	-	+

2.1.3 Aktionsartsmodeller med skandinaviske sprog som grundlag

2.1.3.1 Christensen

Christensens aktionsartsmodel består lige som Smiths af fem elementer, som hedder *tillstånd*, *oavgrändas process*, *avgränsad process*, *resultativ punkthändelse* og *irresultativ punkthändelse*, og som til en vis grad svarer til Smiths *states*, *activities*, *accomplishments*, *achievements* og *semelfactives*. Dog er Christensens aktionsarter defineret ud fra andre egenskaber, end det er i Smiths tilfælde, nemlig den primære distinktion [\pm AVGRÄNSAD], den sekundære [\pm PROCESS] og [\pm RESULTATIV] (jf. Christensen 1995:66), som egentlig betragtes som en kvalitativ og ikke temporal egenskab, og bruges kun til at definere undergrupper (ibid. s. 77).

Oppositionen mellem uafgrænsede og afgrænsede situationer består i, at de sidstnævnte har et naturligt endepunkt, som definerer hele situationen, for en situation kan nemlig ikke fortsætte, når endepunktet er blevet nået. Medmindre dette er sket (dvs. endepunktet er blevet nået), kan man heller ikke sige om en situation, at den har fundet sted (ibid. s. 67). I mange tilfælde bliver spørgsmålet om en situations [\pm AVGRÄNSAD]-værdi til et spørgsmål om perspektivskifte (ibid. s. 131), hvilket ofte anses som tilhørende aspekt og ikke aktionsartsproblematikken.

Christensen anser distinktionen [\pm PROCESS] som meget mere kontroversiel og kompliceret end [\pm AVGRÄNSAD], idet den egentlig ikke kan defineres ud fra en enkelt, men snarere en *cluster* af egenskaber (ibid. s. 68 f.), nemlig: ‘successiva faser

som følger varandra i tid', 'pågående i tid', 'dynamiskhet; förändring; när- eller frånvaro av stadier, när- eller frånvaro av initiala och finala ändpunkter', 'durativitet', 'rörelse; riktning' samt 'aktivitet, agentivitet' (ibid. s. 70).

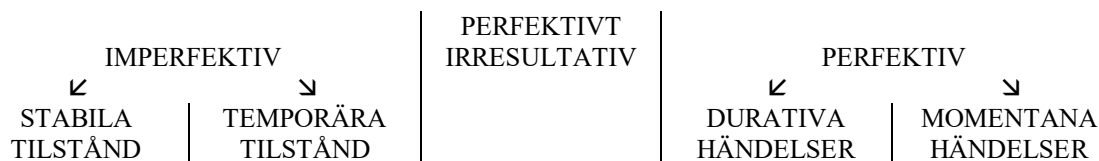
I modellen anvendes skelen [±RESULTATIV] primært for at holde resultative og ikke-resultative punkthændelser skilt. At en situation er resultatativ, betyder, at den medfører en tilstandsovergang eller resultat (ibid. s. 76 f.). Overraskende nok er der også uafgrænsede processer, som ifølge Christensen kan være resultative²⁶, når de betegner en gradvis forandring, lige som i sætningen *Temperaturen stiger*, hvor ethvert delmoment fører til en eller anden form for resultat (ibid. s. 77).

På baggrund af de 3 ovennævnte træk defineres Christensens aktionsarter på følgende måde: tilstande er ikke-procesuelle og uafgrænsede, procesuelle situationer beskrives som uafgrænsede eller afgrænsede processer, mens ikke-procesuelle afgrænsede situationer kaldes for punkthændelser, som kan være resultative eller ej. Afgrænsede processer er resultative, hvilket de uafgrænsede kan være, men det er ikke altid (ibid. s. 66 f.).

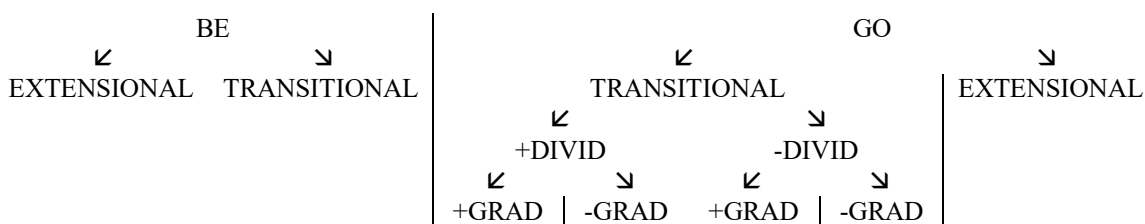
Aktionsarterne er ikke lukkede klasser, og derfor er det ikke således, at en bestemt verbal frase altid betegner én og samme aktionsart. Oven i købet ses overgangene mellem de enkelte klasser som den centrale del af systemet (ibid. s. 78). Christensen skelner mellem 3 typer overgange: omtolkning, strukturel komposition og perspektivskifte. Omtolkning indebærer, at en og samme struktur kan have flere parallelle interpretationsmuligheder, uden at nogen af dem anses for primær. For eksempel kan en sætning som *Pelle springer maraton* 'Pelle løber maraton' tolkes som både uafgrænset proces eller generisk tilstand. Strukturel komposition går ud på, at en given verbal frase skifter aktionsart, når dens struktur bliver modificeret, jf. *Pelle cyklade* og *Pelle cyklade till affären*, hvor det henholdsvis er uafgrænset og afgrænset proces, der udtrykkes. Endelig er perspektivskifte – den talendes mulighed for at referere til en situation på forskellige måder afhængigt af, hvilken af dens dele han eller hun vil fremhæve, hvilket ses i sætningerne *Pelle cyklade till affären* og *Pelle var i färd med att cykla till affären* (ibid. s. 79). Aktionsarternes karakteristiske træk og overgange mellem de enkelte klasser kan identificeres ved hjælp af en række sproglige tester, herunder blandt andet kombinationsmuligheder med forskellige adverbier og andre tidsadverbialer, hjælpeverber og tester forbundet med kongruens (spørgsmål/svar).

Christensens model er etableret på baggrund af en grundig gennemgang af ni udvalgte aktionsartsmodeller, hvoraf fire er baseret på svensk sprogmateriale. Hver af de fire modeller behandler aktionsartsproblematikken i en anden sammenhæng: Andersson (1977) fokuserer på forholdet mellem hvad han kalder for aspekt og verbale frasers struktur, og ifølge Platzack er aktionsart en egenskab ved sætningers propositionelle indhold (jf. Platzack 1979:67). Mens Malmgren (1984) beskæftiger sig med aktionsartsværdier ved verber, verbale fraser og adjektiver, analyserer Ekberg *abstrakta övergångsfaser* (jf. Ekberg 1989). Modellerne skal ikke gennemgås i detaljer her – nedenfor findes blot en oversigt over de aktionsartsklasser, som de nævnte modeller opererer med, og de grundlæggende kriterier, der anvendes i deres klassifikation (gengivet efter Christensen 1995:47, 56 f.):

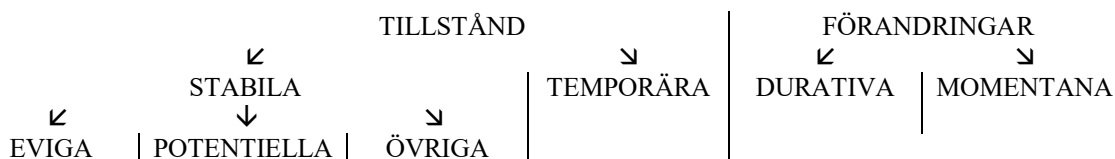
²⁶ Hvilket de ikke kan i stort set alle eller i hvert fald mange andre aktionsartsmodeller.

ERIK ANDERSSON (1977)

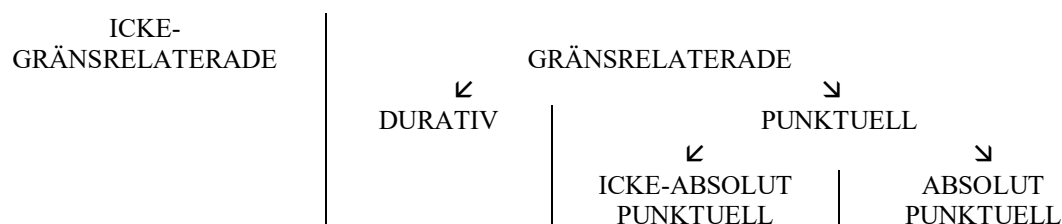
RELEVANTE EGENSKABER: avgränsning, durativitet, resultatitet

CHRISTER PLATZACK (1979)

RELEVANTE EGENSKABER: dynamiskhet, tidslighet²⁷, avgränsning, durativitet/processualitet

SVEN GÖRAN MALMGREN (1984)

RELEVANTE EGENSKABER: avgränsning, durativitet, tidslighet, generiskhet

LENA EKBERG (1989)

RELEVANTE EGENSKABER: avgränsning, durativitet, absolut punktualitet²⁸

²⁷ 'Tidslighet anger om en aktion är möjlig att begränsa temporalt eller om den är atemporal och alltid tillkommer en referent så länge referenten själv existerar (varvid aktionen kan kallas en egenskap) (Christensen 1995:55).

²⁸ 'Absolut punktualitet anger om en aktion helt saknar tidsutsträckning eller i vissa avseenden kan sägas att ha någon tidsutsträckning' (ibid. s. 55).

2.1.3.2 Nilsen

Nilsens norsk-baserede aktionsartsmodel er etableret med henblik på at kunne anvendes i en undersøgelse af aktionsart og aspekt i forbindelse med finitte former af verberne *være* og *blive*. Hans 4 aktionsarter hedder *prosedyre*, *prosess*, *tilstand* og *hendelse* og svarer til Vendlers 'time schemata', henholdsvis *accomplishment*, *activity*, *state* og *achievement*, men de er defineret anderledes end Vendlers (jf. Nilsen 1991:25). Nilsen følger Comries (1976) tankegang og skelner primært mellem durative og punktuelle situationer, hvoraf han kalder de sidste for [-durativ], idet han vælger at anvende binære oppositionsbetegnelser. Durative situationer opfattes som udstrakte i tid eller med andre ord som situationer, der varer i en kortere eller længere periode. Oppositionen [\pm dynamisk], som også defineres efter Comrie, skelner mellem dynamiske situationer, som kræver en form for anstrengelse for at kunne blive ved, og statiske situationer, som ikke gør det. Den tredje opposition hedder hos Nilsen [\pm terminativ] og forbindes med et situationens indbyggede endepunkt (jf. Nilsen 1991:23 ff.).

Hver af aktionsarterne kan karakteriseres kort ved hjælp af de ovennævnte hovedtræk. *Hendelser* er således dynamiske situationer, der opfattes at være uden udstrækning i tid [-durativ]. De kan foregå med eller uden agentens kontrol og betegner som regel en situations indtræden eller ophør. Da de opfattes som punktuelle, kan de ikke forekomme sammen med durative tidsadverbialer (ibid. s. 28 f.).

Tilstande er statiske og durative situationer, der gerne forekommer sammen med durative tidsadverbialer af *i*-typen. De menes at have en undergruppe, kontinuative tilstande, som forbindes med en speciel anvendelse af verbet *blive* (ibid. s. 30 f.).

Prosesser defineres som durative og dynamiske situationer uden indbygget endepunkt. På grund af egenskaben durativitet kan de kombineres med tidsadverbialer, der betegner situationens varighed. *Prosesser* har en undergruppe kaldt for *kontinuative prosesser*, som i forbindelse med verbet *blive* og durative tidsadverbialer betegner varigheden af selve fortsættelsen og ikke hele processens (ibid. s. 32 f.).

Forskellen mellem *prosesser* og *prosedyrer* ligger i, at de sidste har et indbygget endepunkt, hvilket har nogle konsekvenser for deres sprogkombinatoriske egenskaber. De forekommer nemlig ikke med durative tidsadverbialer af *i*-typen, men med resultative tidsadverbialer af *på*-typen og kursive konstruktioner som *å være i ferd med* (ibid. s. 34 f.).

Da næsten enhver situation påstås af Nilsen at kunne præsenteres som en, der forekommer én eller flere gange, vælger han at introducere en iterativ subkategori for hver af aktionsarterne, som netop betegner en given type situation, som bliver gentaget. Iterativitet markeres blandt andet med kvantitetsadverbialer, durative tidsadverbialer (*hendelser*) og gentagelsen af det finitte verbum (ibid. s. 35 f.).

2.1.3.3 Østergaard

Østergaards aktionsartssystem baserer på dansk sprogmateriale, som bruges til en analyse af progressivt aspekt i dansk. Det består af 6 klasser, som han kalder for *predication types* ('udsagnstyper'). Som det er tilfældet med andre modeller, bygges der her på en række oppositioner med distinktionen *static:dynamic* som grundlæggende. De enkelte klasser defineres hovedsageligt ud fra sproglige egenskaber.

Det karakteristiske ved statiske udsagnstyper er, at de i modsætning til de dynamiske hverken forekommer i imperativ eller kombineres med mådesadverbialer, der

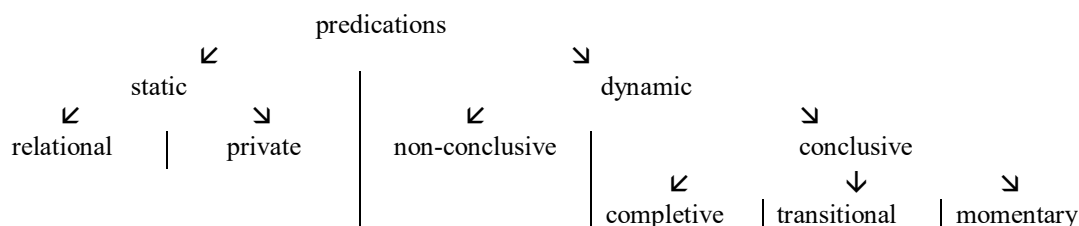
kræver levende subjekt (jf. Østergaard 1979:89). Blandt statiske prædikater kan man skelne mellem *relationale* og *private* prædikater. Det specielle ved private prædikater er, at det udelukkende er referenterne af de aktive sætningers subjekter, der kan bedømme deres sandhed.

Dynamiske prædikater, som godt kan optræde i imperativformen og kombineres med de ovennævnte mådesadverbialer, kan være *conclusive* eller *non-conclusive*. De første kan ikke ledsages af durative tidsadverbialer af *i*-typen (dvs. i X tid), mens den sidste gruppe godt kan det (ibid. s. 90).

Inden for *conclusive predications* finder Østergaard nogle, der kan kombineres med resultative tidsadverbialer af *på*-typen (på X tid) og punktuelle tidsadverbialer. Han illustrerer sin pointe med følgende eksempler:

- (2.1) a. Peter drak 5 bajere på en time.
 b. Peter nåede bjergets top kl. 12.15.
 c. Peter stak drengen en lussing kl. 12.15.

I (2.1a) demonstreres en eller anden form *completion*. (2.1b og c) har punktuelt tidsreference, men (2.1b) præsupponerer en *approach fase*, mens (2.1c) er virkelig punktuelt (ibid. s. 90 f.). De tre sætninger i (2.1a-c) er eksempler på henholdsvis *completive*, *transitional* og *momentary predications* (ibid.). Østergaards system kan vises på følgende diagram (ibid. s. 91):



2.1.3.4 Durst-Andersen / Herslund

Durst-Andersen og Herslund (1996:66) forsøger i deres artikel at illustrere en vis sammenhæng mellem verbers transitivitet og verbale frasers semantiske indhold. En model af verbale klasser, som de anvender i den forbindelse, består af tre elementer: *state verbs*, *activity verbs* og *action verbs*, som i Lunds (2003:69) fordanskede version hedder henholdsvis tilstands-, aktivitets- og handlingsverber (disse betegnelser vil blive anvendt i det følgende afsnit). Durst-Andersen og Herslund tager udgangspunkt i, at mennesker modtager situationer i den virkelige verden i form af billeder, og derfor dannes vores tanker om disse situationer ud fra billeder og ikke situationerne som sådanne (ibid. s. 67). De tre verbale klasser defineres med henblik på det ovenstående.

Tilstandsverber bruges til at beskrive enkelte situationer, som ikke kræver nogen aktivitet, dvs. tilstande, og er forbundet med stabile billeder (ibid. s. 68). Derimod anvendes aktivitetsverber til at betegne enkelte situationer, som involverer aktivitet og forbindes med ustabile billeder. Handlingsverber betegner to situationer på samme tid: en tilstand og en aktivitet, hvilket de kan gøre på to forskellige måder. Den ene indebærer, at en handling forstås som en tilstand forårsaget af en forudgående aktivitet og kaldes for *event*. Den anden måde er, at handlingen konceptualiseres som en aktivitet, der er målrettet mod at give anledning til en fremtidig tilstand (ibid.).

Modellen bygger på tre grundlæggende distinktioner: handling : ikke-handling, process : event og tilstand : aktivitet.

Durst-Andersen og Herslund fastslår, at danske verbale leksemer ikke kan entydigt klassificeres som medlemmer af de tre etablerede klasser, for deres endelige betydning medbestemmes af deres syntaktiske omgivelser – f.eks. er retningsadverbialt og hjælpeverbet med til at afgøre, at det ellers vage bevægelsesverbum har en handling-betydning i en sætning som (2.2), (jf. *ibid.* s. 70 f.):

(2.2) De er gået hjem.

Verbernes overgange mellem de enkelte verbale klasser er, hvad nogle sprog er i stand til at realisere ved hjælp af morfologiske afledningsmekanismer. Det kan dansk ikke, men det har til gengæld en række systematiske leksikalsk-syntaktiske afledningsprocesser med samme funktionelle indhold, som kan anvendes til verbale leksemer for dermed at danne forskellige (typer) verber ud fra ét og samme leksemer (*ibid.* s. 73). I Durst-Andersen og Herslunds tilfælde er det oftest på en eller anden måde forbundet med verbernes transitivitet.

Distinktionen mellem aktivitet og handling afhænger typisk af objektet – det samme leksemer med direkte og præpositionsobjekt kan have henholdsvis handlings- og aktivitets-betydning (*ibid.* s. 76):

(2.3) a. Han skrev et digt.
b. Han skrev på et digt.

Ifølge Durst-Andersen og Herslund er *på* den mest almindelige præposition brugt i præpositionsobjekter, men bestemt ikke den eneste. De nævner også *til*, *i* og *med*, men understreger, at deres anvendelse kan medføre mindre betydningsforskelle (*ibid.* s. 77).

Den samme alteration af objektet kan være med til at bestemme oppositionen tilstand – aktivitet med sanseverber (f.eks. *se*, *mærke*, *høre*) og verber, der betegner oplevelser som *huske* eller *tro* (*ibid.* s. 74):

(2.4) a. Han følte varmen. (tilstand)
b. Han følte på varmen. (aktivitet)

Variationen mellem direkte og præpositionsobjekt kan også danne grundlag for at skelne mellem undergrupper inden for aktiviteter, hvor et direkte objekt forbindes med fysisk aktivitet, mens et præpositionsobjekt tyder på psykologisk aktivitet (*ibid.* s. 75):

(2.5) a. at bære noget
b. at bære på en tung byrde

På samme måde som man manipulerer ved objektet, kan man også markere overgange mellem aktiviteter og handlinger ved tilføjelse af et retningsadverbial (2.6a og b) eller et prædikat til objekt (2.6c og d):

(2.6) a. Han styrede båden ind i fjorden / væk.
b. Han svømmede ind i fjorden / væk.
c. Boris malede loftet rødt.
d. Boris vaskede tøjet rent. (*ibid.* s. 85)

Det samme gælder postverbale partikler, som kan blive leksikaliseret med verbale stammer og på den måde danne nye leksemer med handling-betydning, hvor partiklen forekommer umiddelbart efter det direkte objekt. Som bevis på disse udtrykks leksikalisering angives, at de også har tilsvarende konstruktioner med præpositionsobjekt i stedet for det direkte (ibid. s 86 f.):

- (2.7) a. at flytte noget rundt – at flytte rundt på noget
 b. at skrive noget under – at skrive under på noget
 c. at skære noget ned – at skære ned på noget

Det er vigtigt, at et verbalt leksem kan kombineres med forskellige partikler for så at danne verber med forskellige, ofte modsatte betydninger (2.8b):

- (2.8) a. at skære noget af, at skære noget bort, at skære noget ud, at skære noget til
 b. at klæde nogen på, at klæde nogen af (ibid.)

Ifølge Durst-Andersen og Herslund kan postverbale partikler nogle gange udskiftes med præfikser, hvorefter verbet med partikel får en konkret betydning, mens dets præfigerede modpol skal forstås på en abstrakt måde, f.eks. *at stille noget op* versus *at opstille noget* eller *nogen* (ibid. s. 88).

Det samme gælder intransitive aktivitetsverber, som ved tilføjelse af postverbale partikler bliver til transitiver handlingsverber med præfigerede modpoler (ibid. s. 89 f.):

- (2.9) a. at arbejde – at arbejde noget igennem – at gennemarbejde noget
 b. at le – at le nogen ud – at udle nogen

Til sidst peger Durst-Andersen og Herslund (ibid. s. 91 ff.) på præfikset *be-* og dets rolle med at danne transitiver handlingsverber ud fra substantiver (*be-grund-e*, *be-folk-e*), transitiver verbale stammer (*be-bygge*, *be-klæde*) og intransitive verbale stammer (*be-arbejde*, *be-glo*) samt nogle andre tilfælde af præfigering, hvor præfikset sættes i stedet for en præposition (f.eks. *smøre olivenolie på brødet* – *påsmøre brødet olivenolie*).

2.1.4 Midlertidige konklusioner

Gennemgangen af de 14 forskellige aktionsartsmodeller har dannet et detaljeret billede af, hvordan aktionsartsproblematikken ses på i forbindelse med forskellige sprog. Polsk har et veludviklet sæt morfologiske derivationsmekanismer, som kan anvendes til at markere aktionsartsmæssige kontraster intraverbalt, hvilket savnes i engelsk og de skandinaviske sprog. Derfor er de fleste polske aktionsartsmodeller stærkt forankret i morfologien og dens mekanismer med blot et par få forsøg på at prøve en mindre ekstrem tilgang til problemet (Antinucci / Gebert 1977, Laskowski 1998b). Ikke dermed sagt at morfologien skal ignoreres eller ses bort fra, for det er jo et af de sproglige lag, hvor aktionsartsmæssige distinktioner kan komme til udtryk (i hvert fald i det polske sprogsystem). I lyset af hvad der blev sagt i de forrige afsnit, er det klart, at det ikke udelukkende er morfologien, der skal tages hensyn til.

De aktionsartsmodeller, der er baseret på engelsk og de skandinaviske sprog, er rettet mod syntaksen som det sproglige plan, hvor relevant semantisk information udtrykkes i forbindelse med aktionsart. Den endelige aktionsartsværdi er afhængig af flere egenskaber ved såvel verber som nominale fraser og præpositionsforbindelser. I de

enkelte modellens design er det verbale fraser, verbale konstellationer eller sætninger, som er det niveau, hvor aktionsarterne kommer til udtryk. Det er ekstremt vigtigt at lægge mærke til, at det er relevante egenskaber ved alle elementer i en given syntaktisk struktur, der er med til at bestemme dens endelige betydning, uanset om det er en verbal frase, en verbal konstellation eller en sætning, der betragtes som aktionsarternes udtryksplan.

En aktionsartsmodel, som skal kunne anvendes på både polsk og dansk sprogmateriale, må kort sagt være en slags syntese af den morfologiske og den syntaktiske tilgang. I det næste afsnit præsenteres fire fundamenter, som en moderne aktionsartsteori burde bygge på.

2.2 Engerers fire grundpiller

I Engerer (2003b) gennemgås nogle moderne aktionsartsteorier, og forfatteren kommer med et bud på, hvordan slavistik og germanistik muligvis kan mødes halvvejs i deres ellers ekstremt forskellige opfattelser af og syn på aktionsartsproblematikken. Engerers forslag har i hvert fald den store fordel, at den muliggør og sætter nogle basale rammer for en analyse af aktionelle forhold i to sprog, hvoraf kun det ene er et sprog med morfologisk markeret aktionsart. Engerers gennemgang af moderne aktionsartsteorier forudsætter, at de bygger på fire grundpiller, nemlig betinget universalisme, grammatisk relevans, aktionsart-reduktionisme og syntaktisk aktionsart.

I et universalistisk syn på aktionsartsproblematikken er aktionsarterne ontologisk-baserede, hvilket betyder, at man med udgangspunkt i den ekstrasproglige verden og dens forskellige forhold etablerer nogle universelle kategorier. Det eneste spørgsmål i denne forbindelse er, hvordan de kommer til udtryk i et givet sprogsystem. Universalismen indebærer nemlig en *a priori* antagelse, at aktionsarter findes i alle sprog så længe de på en eller anden måde kommer til udtryk (jf. Engerer 2003b:21 f.).

Et ganske anderledes syn på spørgsmålet ses f.eks. inden for slavistikken, som med hensyn til aspekt- og aktionsartsproblematikken godt kan kaldes for morfologiens tempel. Her bruges det verbale derivationssystem typisk som redskab til aktionsartsdannelse. Denne tilgang har det grundlag, at det udelukkende er morfologiske afledningsmekanismer, der kan afspejle de semantiske forskelle, der står bag aktionsarterne. Med andre ord kan man med udgangspunkt i simple verber manipulere ved verbernes betydninger ved at tilføje præfikser, suffikser eller eventuelt ved hjælp af suppletive former og dermed modificere betydningen af simple verber sådan, at det tilsvarende derivat tilhører en anden aktionsart (ibid.).

Engerers første grundpille, *betinget universalisme*, er egentlig lig den universalistiske tilgang, bare med visse forbehold. Med hans egne ord er det „et universalistisk syn på aktionsarter, som på forskellige måder forankrer dem i sprogsystemet” (ibid. s. 23 f.). Ifølge Engerer kan man forbinde aktionsarter med nogle bestemte kognitive kategorier eller præsentere dem som „universale semantiske kategorier i en formal grammatikteori” (ibid. s. 24). I begge tilfælde kan de konkrete sproglige midler, der på en systematisk måde anvendes til at udtrykke aktionsartsmæssige forhold, variere fra sprog til sprog. Det handler Engerers anden grundpille om.

Den anden grundpille, grammatisk relevans, baseres på den opfattelse, at aktionsarter skal sikres status som sproglige kategorier og ikke kun abstrakte filosofiske eller ontologiske fænomener (ibid. s. 22). I hans artikel nævnes to typer *grammatisk relevans*. Den første hedder *sprogkombinatorisk grammatisk relevans* og baseres på forskellige elementers forbindelsesmuligheder, der vurderes som grammatisk (u)korrekte

eller eventuelt tvivlsomme. En konstruktion (det være sig et syntagma eller en sætning) vurderes som ugrammatisk, når den er semantisk uacceptabel. Da disse *semantiske ufordrageligheder*, som Engerer (ibid. s. 24) kalder dem, stort set er de samme i alle sprog, kan den slags grammatisk relevans som regel ses parallelt i mange, hvis ikke alle, sprog. For hver type grammatisk relevans er der udviklet talrige tester, som anvendes for at kunne skelne mellem de enkelte grammatisk relevante aktionsarter. Sprogkombinatoriske tester går ud på, at man forsøger at kombinere forskellige typer leksikalske enheder, verbale konstellationer (Smith 1997) eller sætninger (blandt andet Platzack 1979, Verkuyl 1992) med forskellige tidsadverbialer. Det er f.eks. typisk, at punktuelle aktionsarter ikke kan kombineres med durative tidsadverbialer. Af denne grund vurderes de følgende sætninger som uacceptable²⁹:

- (2.10) a. *Peter slukkede lyset i to timer.
 b. *Peter turned off the light for two hours.
 c. *Piotr zgasił światło przez dwie godziny

Som det klart fremgår af eksemplerne i (2.10), kan der ikke være tale om en forbindelse mellem et *achievement*-verbum (eller *punktuell hændelse* i Christensens (1995) terminologi) og et durativt tidsadverbial. Og det er kun et af mange lignende eksempler. Bortset fra talrige sprogkombinatoriske tester med tidsadverbialer kan der også findes tester, der involverer brugen af frekvens- og iterationsadverbialer, f.eks. adverbiet *långsamt*, jf. Christensen (1995) eller imperativ, jf. Dowty (1986:55 ff.). Man må heller ikke glemme Vendlers tester (1967:22 ff.) med de berømte *How-long-did-it-take-to-X-* og *How-long-did-he-X-*spørgsmål. Den eneste usikkerhed ved sprogkombinatoriske tester og som følge deraf med sprogkombinatorisk grammatisk relevans generelt er, at en tests resultater i visse tilfælde kan være misvisende, for det kan ske, at en given test, på trods af klare kombinatoriske kontraster, rent faktisk viser noget helt andet end hvad den oprindeligt forventes at (jf. Engerer 2003b:27). Derfor må man være forsigtig i formuleringen af sprogkombinatoriske testers antagelser og designe dem med særlig præcision.

Den anden type grammatisk relevans betegnes som *sprogssystematisk*. Den er forbundet med en analyse af aktionsarternes samspil med andre grammatiske enheder inden for en sætning og en undersøgelse af, hvilke effekter aktionsarter kan have på det, som Engerer (2003b:24) kalder for *syntaktisk-fastfrosne konstruktioner*. Sprog-systematisk grammatisk relevans beskæftiger sig altså med aktionsarternes interaktion med de syntaktiske regler, som er meget hyppige i et givet sprog, og anses derfor for grammatikaliserede. Ligesom med sprogkombinatorisk grammatisk relevans er der udviklet en række tester, som vurderer sprogsystematisk grammatisk relevans. Engerer (2003b:28) angiver blandt andet et eksempel på en sprogsystematisk test i Andersson (1972)³⁰. Testen har til formål at identificere nogle aktionsartsmæssige forskelle i tysk og bygger på, at verber inden for forskellige aktionsartsgrupper kan eller ikke kan omdannes til attribut. Ved hjælp af denne test skelnes mellem teliske og ateliske aktionsarter, dvs. aktionsarter, som konceptualiserer hændelser med eller uden indbygget endepunkt. Testens resultat viser, at teliske aktionsarter er i stand til at omdannes til attributiv konstruktion, mens ateliske aktionsarter er ude af stand til at gøre det (ibid.).

²⁹ Fra det formelt-syntaktiske synspunkt er der intet i vejen med disse sætninger – det er semantiske forhold, som gør dem uacceptable.

³⁰ En lignende test foreslås i Van Valin (2005:38).

Sprogsystematisk grammatisk relevans synes at bygge på mere restriktive eller i hvert fald mindre universelle præmisser end den sprogkombinatoriske. Af selvindlysende grunde synes sprogsystematiske tester udelukkende at kunne anvendes i aktionsartsanalyser af enkelte sprog. Syntaktiske regler varierer jo fra sprog til sprog, og derfor kan en sprogsystematisk test, som er relevant for et givet sprog, ramme fuldstændig forbi i forhold til et andet sprogs materiale og som resultat være ubrugelig.

Engerer nævner også en tredje type tester, nemlig tester med faseverber. Han mener, at disse tester er svære at klassificere som sprogkombinatoriske eller sprogsystematiske.

De engerske grundpiller er designet sådan, at enhver af dem (på nær den første) er en direkte følge af de(n) forrige. Dermed sagt er den tredje af grundpillerne, *aktionsart-reduktionisme*, en følge af, hvad betinget universalisme og grammatisk relevans indebærer. Den vil præsenteres meget kort i det følgende.

Hvis vi følger Engerers tankegang og begynder i universalismens forjættede land, hvor der findes et utal af forskellige aktionsartsklasser. Da vi ser bort fra aktionsarternes udtryksmåde, kan alt i virkeligheden opfattes som aktionsart, bare det har noget med en situations interne forløb at gøre og så længe det kommer til udtryk på en eller anden måde. Med betinget universalisme som baggrund og i den grammatiske relevans' ånd anvender vi nogle tester (det være sig sprogkombinatoriske eller sprogsystematiske) for at aktionsarterne bliver til sproglige og ikke udelukkende filosofiske enheder. Dette fører til det uundgåelige, nemlig en betydelig reduktion af aktionsarternes antal. Netop det synes Engerer at mene i det følgende:

Vil man konstitutere aktionsarter som en almensproglig kategori, der viser sine reflekser først og fremmest i den syntaktiske sfære, dvs. aktionsarter er relevante enheder for blandt andet syntaktiske regler, så når man frem til nogle få, betydningsmæssigt tilstrækkeligt abstrakte aktionsartskategorier. De ligner grammatiske kategorier og kan, på den ene eller på den anden måde, dokumenteres i alle sprog i verden. (Engerer 2003b:30)

Som udgangspunkt i sine overvejelser omkring aktionsart-reduktionisme bruger Engerer Vendlers legendariske aktionsartsklassificering. Ved hjælp af en blanding af sprogkombinatoriske (de ovennævnte *How-long-did-it-take-to-X-* og *How-long-did-he-X-spørgsmål*) og sprogsystematiske (\pm tilladelse af *continuous* tempora) lykkedes Vendler at etablere et fireklassessystem, som senere blev til inspirationskilde for en hel del forskning i aspekt- og aktionsartsproblematikken (jf. Vendler 1967). Aktionsart-reduktionisme kan ifølge Engerer foretages på to forskellige måder. Den første er forbundet med Taylors formal-logiske beskrivelse af Vendlers klassificering som gengivet af Dowty³¹. I denne tilgang skelnes der mellem de enkelte aktionsarter på basis af sandhedsbetingelser, som har en udbygget intervalsemantik. I denne forbindelse opererer man med sådanne begreber som blandt andet interval, delinterval, prædikationsstruktur og så videre. Det kalder Engerer for *logisk reduktionisme* (jf. Engerer 2003b:31 f.).

Den anden type reduktionisme kaldes af Engerer for *kognitiv*. Den præsenteres med Smiths (1997) teori som eksempel og bygger på, at de forskellige aktionsarter skelnes imellem på grundlag af nogle kognitive temporale træk, som siges at være universale i menneskers opfattelse af verden eller i hvert fald i deres klassificering af aktionsarter. Forskellige kombinationer af disse temporale træk giver aktionsarter, der ses på som en slags mønster-situationer. Smith anvender kun tre sådanne kognitive

³¹ jf. også Widell (1996) for en gennemgang af aspekt ud fra logiske strukturer.

temporale træk, nemlig dynamiskhed, durativitet og telicitet. Et sæt oppositioner med de enkelte egenskabers nær- eller fravær som basis muliggør skelnen mellem 5 aktionsarter, som egentlig er Vendlers klassiske 4 med en enkelt tilføjelse – semelfaktive verber (ibid. s. 32, jf. også Smith 1997:20).

Den sidste af grundpillerne er *syntaktisk aktionsart*. Som ventet er den en konsekvens af de tre grundpiller præsenteret ovenfor. Kort sagt går Engerers grundpille nummer 4 ud på, at aktionsartsproblematikken ikke længere knyttes til selve verbet som leksikalsk enhed, men udvides til et højere niveau. Aktionsarter udtrykkes nemlig på syntaktisk niveau og er dermed kendetegnende for mere komplekse syntaktiske enheder. Konceptet er i virkeligheden ikke helt nyt. Engerer (og mange andre) peger på, at det allerede er hos Vendler (1967), at man angiver verbalgrupper eller verber med deres argumenter som eksempler, men insisterer på at tale om verber (jf. Engerer 2003b:33 ff.).

Engerer peger på tre forskellige tilgange til *syntaktisk aktionsart*-spørgsmålet. Den første findes i Andersson (1972), hvori man kan finde en blanding af fortsat tro på det leksikalske verbum som den mest primitive og dermed centrale aktionsartsbærer og den rolle, som syntaktiske konstruktioner har i aktionsartsmarkering. I den forbindelse er sætningen en slags afledning i forhold til verbets leksikalske indhold.

Den anden teori omkring syntaktisk aktionsart, som Engerer præsenterer, er fremlagt af Verkuyl (1988). Den skal ikke omtales nærmere her, idet en gennemgang af Verkuyl (1993), som er en modificeret udgave af Verkuyl (1988), findes i afsnit 2.1.1.3. Dog må man huske én ting. Engerer peger nemlig på, at det er karakteristisk for Verkuyls tilgang, at verberne nægtes status som primære aktionsartsbærere (hvilket ellers – også hos Andersson – betragtes næsten som et dogme) til fordel for sætningens/frasens nominaler – objekter og subjektet (jf. Engerer 2003b:37ff.).

Sidst men ikke mindst omtaler artiklen Smiths koncept af *verbal constellation* ('verbkonstellationen'). Her bliver verber restitueret som de centrale aktionsartsbærende elementer. Ethvert verbum siges her at have en intern aktionsart-værdi, som det bidrager med til en 'maksimalt enkel sætning', som enten er intransitiv eller har et kvantificeret mængde (ibid. s. 39). Et verbs aktionsart realiseres i en verbal constellation, som består af verbet og dets argumenter (inklusive subjektet) og afhænger af såvel verbets intrinistiske aktionsartværdi som subjektets samt objekternes nominale værdier. En grundig gennemgang af Smiths model findes i afsnit 2.1.1.3 samt 2.3.1. Ovenstående beskrivelse danner et ganske klart billede af, hvilke præmisser en aktionsartsmodel, som er adækvat for den nærværende analyse, skal bygge på.

2.3 Afbalanceret aktionsartsmodel

Med Engerers fire grundpiller i tankerne vil jeg nu præsentere en aktionsartsmodel, som kan anvendes på såvel polsk som dansk sprogmateriale, og som senere vil kunne bruges til en analyse af aspektmæssige forhold i polsk og dansk. Det bliver en model, som både tager hensyn til aktionsartsmorfologi og aktionsartssyntaks i de pågældende sprogsystemer, af hvilken grund den kaldes for en afbalanceret aktionsartsmodel. Af hensyn til den tredje grundpille (jf. 2.2) vil antallet af modellens aktionsarter blive reduceret til det nødvendige minimum.

2.3.1 Modellens teoretiske fundament

2.3.1.1 Det sprogfilosofiske og det sprogligt praktiske

De grundlæggende ideer, som denne model bygger på, samt dens overordnede design, er med nogle små, men betydningsfulde justeringer overtaget fra Smiths femdelte model af situationstyper, som hun kalder dem (jf. Smith 1997). For at undgå eventuelle misforståelser må jeg allerede i starten gøre rede for det følgende: termen situationstyper anvendes i de kommende afsnit ikke for at betegne „mulige differentieringer af hændelser” (Engerer 2003:22 f.), men snarere de forskellige måder, som man kan opfatte ’situationer i den ydre verden’ på med hensyn til deres indre struktur og relevante temporale og kvalitative egenskaber. Med andre ord skal de forskellige situationstyper betragtes som idealiserede situationer eller situationskoncepter etableret på baggrund af deres relevante temporale og kvalitative træk. Termen aktionsart vil derimod anvendes med reference til de forskellige udtryksmidler, som denoterer situationstyperne i sprogsystemer. F.eks. vil situationstypen *afgrænset proces* repræsentere et bestemt koncept eller en idealiseret situation, som i sprogfilosofisk forstand har egenskaberne [+dynamisk], [+durativ] og [+resultativ], dvs. betegner en type situation, der er præget af indre ustabilitet, er udstrakt i tid og indebærer en tilstandsforandring. På den anden side vil aktionsarten *accomplishment* denotere et sæt egenskaber ([+dynamisk], [+durativ] og [+resultativ]) ved nogle bestemte konstruktioner (i dette tilfælde verbale konstellationer, jf. 2.3.4) i et sprogsystem, som giver udtryk for situationstypen *afgrænset proces*. I praksis betyder dette, at de omtalte verbale konstellationer er i (eller ude af) stand til at forekomme i nogle bestemte former eller kombineres med nogle bestemte enheder inden for det givne sprogsystem³². Dette følger en differentiering i Van Valin / LaPolla (1997:91 ff.), hvor *state-of-affair types* (*Situation, Event, Process* og *Action*) denoterer fænomener i den ydre verden og svarer til *Aktionsart types* (*State, Achievement, Accomplishment* og *Activity*), som denoterer egenskaber ved verbale prædikater. Den slags differentiering er nødvendig for at holde det sprogfilosofiske og det rent sprogligt praktiske adskilt.

Har man nævnt begrebet situationstype, må man straks definere, hvad man mener, når man anvender termen situation. Af indlysende grunde skal definitionen forsynes med flere restriktioner end en almindelig ordbogsdefinition. For denne undersøgelses vedkommende er en situation et sæt omstændigheder eller forhold, der udgør et stykke af den ekstrasproglige verden, og som kan beskrives ved hjælp af af en minimal kontekst (jf. 2.3.4). På baggrund af sine temporale egenskaber kan den på det sprogfilosofiske plan klassificeres som en af fem idealiserede situationstyper og på det sproglige niveau som en af fem aktionsarter inden for den foreslåede model. Ikke dermed sagt, at de ’stykker af den ydre verden’, som ikke kan klassificeres inden for denne models rammer, ikke er situationer. Selvfølgelig findes der situationer, som modellen er ude af stand til at rumme, men de ses bort fra i denne undersøgelse (en specificering vedrørende de forhold, som ikke omtales i denne afhandling, findes i kapitel 1).

Det, der lader én skelne mellem de enkelte situationstyper på det filosofiske plan, er nogle fundamentale forskelle i de konceptualiserede situationers indre struktur. Det sidstnævnte kan bestemmes ud fra et sæt temporale og kvalitative egenskaber, hvis

³² Det er ikke grammatisk korrekthed, men semantisk fordragelighed (jf. Engerer 2003b), som er kriteriet ved bedømmelsen af en konstellations acceptabilitet i kombination med bestemte elementer inden for et givet sprogsystem. Grammatisk ukorrekte konstruktioner eller kombinationer tages overhovedet ikke i betragtning.

tilstedeværelse eller fravær resulterer i, at en given situation får tildelt en [+]- eller [-]-værdi med hensyn til hver af egenskaberne. Dermed etableres der nogle oppositioner, som danner baggrund for at skelne mellem de enkelte klasser inden for modellen.

På det sproglige niveau determineres egenskaberne nær- og fravær ved hjælp af adækvate sproglige tester, nogle hvoraf er tværlingvistisk anvendelige, mens nogle er sprogspecifikke (jf. Engerer 2003, Van Valin 2005). Ligesom i Smiths model, bygger denne model på 3 basale kognitive egenskaber ved situationer, som omtales nedenfor, nemlig dynamiskhed, durativitet og telicitet/resultativitet.

2.3.1.2 Dynamiskhed

Oppositionen dynamisk:ikke-dynamisk er et af hovedpunkterne i udforskningen af aspekt- og aktionsartsproblematikken, idet den sætter den grundlæggende grænse mellem dynamiske og statiske situationer. Dog mangler der i faglig litteratur en entydig og tilfredsstillende definition på dynamiskhed eller en dynamisk situation. I stedet for benytter man sig af mere eller mindre upræcise forklaringer.

Dynamiskhed påstås af nogle at involvere en eller anden form for forandring, jf. blandt andet Comrie (1976), Sasse (1990) og Teleman et al. (1999). En basal ulempe ved denne formulering er, at *forandring* nemt kan associeres med *tilstandsforandring*, som i forhold denne afhandling forbindes med en anden egenskab – telicitet (jf. nedenfor). Det er ikke alle dynamiske situationer, der indebærer en tilstandsforandring, hvilket den ovenanførte definition synes at hentyde.

En anden populær påstand er, at dynamiskhed er den egenskab ved situationer, som groft sagt signalerer, at en given situation indebærer, at noget sker, foregår eller at nogen gør noget bestemt. Dette findes blandt andet i Telleman et al. (ibid. s. 343), hvor dynamiske situationer „anger att något *händer*” og i Christensen (1995:73). Van Valins (2005:33) skelnen mellem [+]- og [-]-statiske verber bygger på, at de første „code a *non-happening*”, mens de sidstnævnte „code a *happening*”³³. Denne „happening” kræver, at situationen må være udsat for konstant energiinput, for ellers kan den ikke fortsætte, jf. Comrie (1977:49), Nilsen (1991:24), Laskowski (1998b:153). I modsætning til dette kræver statiske situationer ingen som helst anstrengelse eller energi for at kunne blive ved med at foregå (jf. Comrie (1977:49).

Dynamiske situationer siges også at „consist of successive phases which occur at different moments”³⁴ (Smith 1997:19), mens statiske situationer består af „a single, undifferentiated period” (ibid.). Dynamiske situationers opdeling i faser og det tilsvarende uniforme og ensartede forløb ved statiske situationer har en lang tradition og findes også i blandt andet Vendler (1967), Comrie (1977), Antinucci / Gebert (1977), Lyons (1977).

Dynamiskhed kan endelig også opfattes som den egenskab ved situationer, der udstyrrer dem med en form for indre ustabilitet (Laskowski 1998b:153), som fører til, at dynamiske situationer ikke kun foregår, men på grund af deres heterogene interne struktur også udvikler sig, hvilket man ikke kan sige om de statiske situationer, som man kun kan befinde sig i.

³³ Mens man oftest anser dynamiskhed og statiskhed for modsætninger, dvs. [+dynamisk] = [-statisk], betragtes de af Van Valin som to forskellige egenskaber. En situation kan nemlig være [\pm statisk] (jf. ovenfor) eller [\pm dynamisk] (afhængigt af, om situationen involverer „action or not”, Van Valin (2005:33).

³⁴ Termen 'fase' anvendes her for at henvise til en situation på noget som helst tidspunkt inden for dens varighed, jf. Comrie (1977:48).

2.3.1.3 Durativitet

En situations durativitet er ikke andet end dens varighed eller udstrækning i tid. Kort sagt muliggør egenskabens tilstedeværelse og fravær, at man kan skille durative fra ikke-durative situationer, hvoraf de sidste også kaldes for punktuelle eller momentane. Durative situationer strækker sig ud i tid eller foregår i en kortere eller længere periode, mens de punktuelle/momentane ikke gør det.

Her opstår der et konceptuelt problem. Man kan nemlig komme til den filosofiske konklusion, at enhver situation i den ydre verden, lige meget hvor kortvarig den nu er, foregår i et stykke tid. Selv den korteste varighed er jo trods alt en form for varighed, hvilket ville betyde, at der ingen punktuelle/momentane situationer findes. Her må man endnu en gang understrege, at det ikke er faktiske situationer i den ydre verden, som bliver omtalt, men deres idealiserede typer eller med andre ord koncepter af sådanne situationer. Bache (1982:65) forklarer, at nogle situationer i virkeligheden ikke er punktuelle/momentane, men alligevel opfattes som punktuelle. Mens virkelige begivenheder eller situationer aldrig kan være punktuelle, kan deres idealiserede typer godt være det. Af denne grund er distinktionen durativ:ikke-durativ (punktuel/momentan) relevant for de situationstyper, der omtales i denne afhandling³⁵.

2.3.1.4 Telicitet / resultativitet

Nogle situationer kan siges at indeholde den semantiske komponent 'tilstandsforandring' i deres indre struktur (jf. Antinucci / Gebert 1977). Dette vil sige, at deres forløb kan karakteriseres ved, at de resulterer i en opståen af en ny tilstand eller at de som sådanne refererer til selve tilstandsforandringen. Smith mener, at den slags situationer indeholder „a natural final endpoint, or intrinsic bound” (Smith 1997:19), som andetsteds også kaldes for blandt andet *climax*, *set terminal point* eller *terminus* (Vendler 1967), *inherent boundary* (Sasse 1990), *innebygget terminalpunkt* (Nilsen 1991) og *inherent terminal point* (Van Valin 2005). Når dette endepunkt er nået, finder tilstandsforandringen sted, og situationen er dermed fuldført (jf. Smith 1997:19). Ligesom dynamiskhed og durativitet opdeler egenskaben telicitet, eller snarere dens tilstedeværelse og fravær, situationerne i to undergrupper. Situationer med tilstandsforandring i deres semantiske struktur kaldes af Smith for teliske ('telic'), mens dem, som ingen intern grænse har, betegnes som ateliske (ibid.).

Der har været en del forvirring i faglig litteratur med hensyn til anvendelsen af termerne (*a*)telisk og (*a*)telicitet, for man har f.eks. brugt sådanne alternative betegnelser for situationer med indbygget naturligt endepunkt som *bounded* (Declerck 1979), *conclusive* (Østergaard 1979) eller *resultativ*, f.eks. Christensen (1995), Teleman et al. (1999). Det forvirrende er, at termerne ikke altid bruges synonymt. Hvad Smith (1997) kalder for *telic*, hedder *bounded* i Zielonka (2004), og Laskowski (1998b:154) nægter at kalde punktuelle tilstandsforandringer for teliske. Herudover kan disse to betegnelser denotere to forskellige fænomener, hvilket er tilfældet i Declerck (1979) og Depraetere (1995), som har diskuteret forskellen mellem betegnelserne *telic* og *bounded*

³⁵ På trods af nogle forbehold med hensyn til durativitets relevans for aktionsarter i Mourelatos (1978) og Christensen (1995:75).

(afgrænset) med særligt henblik på, om det er 'det at have' eller 'det at nå' det naturlige endepunkt, der bestemmer, om en given situation er *telic* eller *bounded*.³⁶

Om teliske situationer plejer man at sige, at når deres naturlige endepunkt er nået, kan situationen eller snarere den proces, der fører til tilstandsforandringen, ikke fortsætte, jf. Teleman et al. (1999), Zielonka (2004). Dette er ikke helt rigtigt, idet der findes en gruppe teliske verbale prædikater, der betegner processer, som godt kan fortsætte efter tilstandsforandringen, jf. afsnittet om parametriske verber i Laskowski (1998b:155).

I lyset af den ovennævnte forvirring virker det hensigtsmæssigt at holde sig fra at anvende betegnelsen (*a*)*telisk*. I det følgende vil jeg derfor følge Christensen (1995) samt Teleman et al. (1999) og benytte sig af termen *resultativ* i forbindelse med situationer, som medfører en ny tilstands opståen som en direkte følge af deres forløb, og hvis indre semantiske struktur er udstyret med en indre grænse³⁷.

2.3.2 Modellens design

2.3.2.1 Overordnet klassifikation

Som nævnt før kan situationer få tildelt en [+]- eller [-]-værdi med hensyn til hver af egenskaberne omtalt i 2.3.1.2-4. Dermed dannes der et sæt binære oppositioner, der lader én skelne mellem modellens enkelte klasser. Nedenfor præsenteres en oversigt over de etablerede situationstyper med udgangspunkt i de tre omtalte egenskaber, gengivet efter Smith (1997:20):

SITUATION TYPE	STATIC	DURATIVE	TELIC
STATES	[+]	[+]	[-]
ACTIVITY	[-]	[+]	[-]
ACCOMPLISHMENT	[-]	[+]	[+]
SEMELFACTIVE	[-]	[-]	[-]
ACHIEVEMENT	[-]	[-]	[+]

På baggrund af de tre ovennævnte egenskabers nær- og fravær kan man etablere 5 sæt egenskaber 'clusters of features' (ibid.) og dermed 5 forskellige idealiserede situationstyper, som gennemgås i de næste afsnit (2.3.2.2-6).

Det sidste, der skal afgøres, inden man går i gang med at beskrive de enkelte situationstyper, er, hvad de skal hedde. Den enkleste løsning vil være at fordanske Christensens (1995) svenske betegnelser, som direkte kan overføres til Smiths fem situationstyper. En uomtvistelig fordel ved denne strategi er, at alle fem situationstyper får danske navne, som i sig selv er deskriptive og man undgår at introducere endnu flere nye termer og at svæve i uklarhed. Nedenfor præsenteres en oversigt over Smiths situationstyper, deres svenske deskriptive udgaver samt deres fordanskede ækvivalenter:

³⁶ Denne diskussion omtales ikke nærmere her – det er nok at nævne, at spørgsmålet om at nå en situations naturlige endepunkt kun indirekte kan forbindes med aktionsartsproblematikken, idet det som sådant er forbundet med aspekt, som behandles i kapitel 3, 4 og 5.

³⁷ Dermed får (*ir*)*resultativ* samme betydning, som (*a*)*telic* har i blandt andet Smith (1997) og Van Valin (2005).

Smith (1997) ³⁸	states	activity	accomplishment	achievement	semelfactive
Christensen (1995)	tillstånd	oavgränsad process	avgränsad process	resultativ punkthändelse	irresultativ punkthändelse
denne afhandling	tilstand	uafgrænset proces	afgrænset proces	resultativ punkthændelse	irresultativ punkthændelse

2.3.2.2 Tilstande

Tilstande har temporale egenskaber [-dynamisk], [+durativ] og [-resultativ], hvoraf den første sætter en grænselinje mellem tilstande og alle andre situationer. Smith (1997) og Laskowski (1998b) peger på, at tilstandes indre struktur er stabil, udifferentieret og ensartet, hvilket betyder, at tilstandes forløb ikke kan fordeles i successive faser. For andre forskere indebærer [-dynamisk]-værdien, at tilstande er ude af stand til at denotere, at noget foregår, jf. Christensen (1995), Telemann et al. (1999), Zielonka (2004, 2005), eller at tilstande ikke udtrykker nogen som helst form for forandring, jf. Telemann et al. (1999), hvor forandringen skal forstås som en udvikling fra én indre fase til en anden, og så til endnu en anden og så videre, alt inden for situationens indre struktur. Det sidstnævnte lyder noget vagt, og det kan være svært at forklare, hvad det betyder i praksis, medmindre man tager Vendlers følgende bemærkning om tilstande i betragtning. For ham er det nemlig klart, at tilstande „are not done or performed at all”, (Vendler 1967:25). Dette sætter alle de tidligere påstande i et nyt perspektiv, hvor tilstandes [-dynamisk]-værdi er den faktor, der umuliggør, at man kan oplyse, at en bestemt handling udføres, eller at nogen foretager sig noget. Det eneste, som statiske situationer udtrykker, er en tilstand, som nogen eller noget befinder sig i, det være sig en fysisk eller mental tilstand, en form for geografisk lokalisering eller ejerforhold, jf. Smith (1997:25), Laskowski (1998b:154). En speciel variation af statiske situationer er generiske tilstande, som egentlig udtrykkes af sproglige midler, som er karakteristiske for andre typer situationer, men de præsenteres på en måde, som lader én tolke dem som egenskaber ved subjektet i en given ytring og dermed som en slags statiske situationer.

Selv om statiske situationer hverken indebærer, at noget foregår eller at nogen foretager sig noget, kan de godt siges at vare i et kortere eller længere stykke tid, idet de har [+durativ]-værdien. I praksis betyder det, at man er i stand til at bestemme deres varighed.

At man kan bestemme en situations varighed medfører, at situationen må have et start- og endepunkt af en eller anden art. Statiske situationer har egenskaben [-resultativ] – deres forløb er ikke rettet mod et logisk eller naturligt endepunkt og fører derfor ikke til nogen form for forandring eller opståen af en ny tilstand³⁹. Dermed er start- og endepunktet ikke med i situationens indre struktur og kaldes af denne grund for arbitrære (jf. Smith 1997:19) eller konceptuelt set potentielle (Sasse 1990:34), idet det ikke fremgår af situationens natur og struktur, at den er målrettet. Både Smith og Sasse

³⁸ Christensen (1995) baserede sin terminologi på den første udgave af Smiths *The Parameter of Aspect* fra 1991, mens det er bogens anden udgave fra 1997, der refereres til i denne afhandling, hvilket forklarer det potentielle paradoks, hvor de forsvenskelede termer skulle være blevet udgivet 2 år før originaludgaven. Terminologien er ens i begge udgaver.

³⁹ de Groot (1995) peger for resten på, at egenskaberne [-dynamisk] og [+resultativ] aldrig forekommer sammen.

nævner henholdsvis arbitrære og konceptuelt potentielle grænsepunkter⁴⁰ i forbindelse med dynamiske situationer, men det er en selvfølge, at enhver [+durativ] situation (dynamisk eller ej) må begynde og ophøre, så længe man husker, at grænsepunkterne ikke er led i situationens struktur. Statiske situationers ophør kræver derudover anvendelsen af en ekstern kraft (jf. Smith 1997:32).

2.3.2.3 Uafgrænsede processer

Uafgrænsede processer deler to ud af de tre temporale egenskaber med tilstande, men alligevel er forskellen mellem de to klasser ikke så lille. De har [+] -værdier med hensyn til egenskaberne [\pm dynamisk] og [\pm durativ] samt [-] -værdien med hensyn til egenskaben [\pm resultativ].

Som nævnt i det forrige afsnit om statiske situationer, påstås dynamiskhed at bevirke, at en situation kan præsenteres som en, hvor der foregår noget (Christensen 1995, Teleman et al. 1999), eller hvor der kræves energiinput for, at situationen kan fortsætte (Comrie 1976, Laskowski 1998a og b) eller eventuelt som en situation med indre struktur opdelt i successive faser (Smith 1997). En vigtig konsekvens af Vendlers påstand om statiske situationer (jf. 2.3.2.1) er, at uafgrænsede processer (og andre dynamiske situationer) kan præsenteres som situationer, hvor nogen foretager sig noget, eller en bestemt handling udføres.

Uafgrænsede processers durativitet medfører, at deres forløb kan siges at foregå i en periode af kortere eller længere varighed, hvilket betyder, at man kan determinere eller måle deres varighed. Durationens udstrækning i tid kan godt variere meget, men med det forbehold, at uafgrænsede processer ikke kan foregå i „vanishingly small intervals” (Smith 1997:23), for i så fald er de ikke længere durative. Dette er forbundet med, at situationer med usædvanlig kort varighed opfattes og derfor beskrives som punktuelle, dvs. har værdien [-durativ] (jf. 2.3.1.3).

Ligesom det er tilfældet med alle andre durative situationer, kan uafgrænsede processer siges at begynde og ophøre, hvilket er ensbetydende med, at de har et start- og endepunkt. Grænsepunkterne er dog ikke led i deres indre struktur, idet deres forløb som sådan ikke er målrettet eller forbundet med nogen form for udfald. Det er de ikke på grund af uafgrænsede processers [-resultativ]-værdi, som har sin grund i fravær af et naturligt eller indbygget endepunkt (jf. Nilsen 1991) i uafgrænsede processer. Med andre ord kunne man sige, at en uafgrænset proces' afsluttede forløb ikke fører til et resultat i form af en ny tilstands opståen. At uafgrænsede processer mangler et indbygget endepunkt, har også en anden bivirkning, som er årsag til deres potentielt ubegrænsede varighed. Medmindre nogen eller noget afbryder processens forløb eller energiinputtet ophører, kan den i princippet blive ved med at foregå i evighed.

Her må jeg understrege, at det er muligt at tillægge uafgrænsede processer et endepunkt ved hjælp af sprogets afledningsmekanismer på forskellige niveauer og dermed give dem en struktur og fortolkning, der er karakteristisk for begrænsede processer. Dette omtales nærmere i afsnit om verbale konstellationer i dansk (3.1.5) og polsk (3.2.5).

⁴⁰ Grænsepunkter er en samlet betegnelse for start- og endepunkter.

2.3.2.4 Afgrænsede processer

Klassen afgrænsede processer har [+] -værdier med hensyn til alle tre relevante træk. På linje med uafgrænsede processer er de dynamiske og durative, dvs. kan præsenteres som henholdsvis situationer, hvor noget foregår (en eller anden form for handling udføres, eller nogen foretager sig noget), og situationer, der er udstrakte i tid.

Den globalt set eneste, men i virkeligheden meget væsentlige forskel mellem uafgrænsede og afgrænsede processer, er de sidstnævntes [+resultativ]-værdi, som har nogle alvorlige konsekvenser for deres indre struktur og forløbskarakteristik, jf. Mittwoch (1982:114). Afgrænsede processer er forsynet med, hvad Vendler (1967:22 f.) kalder for et *set terminal point*, en *terminus* eller et *climax*, som ikke er andet end et endepunkt indbygget i situationens indre struktur. Når dette punkt er nået, er det ensbetydende med, at der sker en overgang, og den handling eller proces, der har ført til endepunktet, er dermed fuldført (jf. Smith 1997:19). Som direkte resultat af overgangen opstår der en tilstand, og det er af denne grund, at afgrænsede processer har værdien [+resultativ].

Afgrænsede processers potentielt afgrænsede varighed er endnu en egenskab, der gør dem forskellige fra uafgrænsede processer, og som også er stærkt forbundet med det naturlige endepunkt. Mens uafgrænsede processer kan blive ved med at udføres 'for evigt' (jf. forrige afsnit), medmindre de afbrydes, er de afgrænsede processers varighed limiteret af det naturlige, indbyggede endepunkt, som er den højre⁴¹ grænse for en afgrænset proces' udvikling (jf. Sasse 1990:33). Man kan forklare dette således: både uafgrænsede og afgrænsede processer er dynamiske og durative og kan derfor opdeles i faser og strække sig ud i tid. Under forløbet udvikler situationer af begge typer sig ved gradvist at skride frem fra fase₁ til fase₂, så til fase₃ og så videre. Antallet af afgrænsede processers faser er begrænset af det naturlige endepunkt, som udgør den sidste fase, men uafgrænsede processer har ikke noget tilsvarende strukturelt element, der bestemmer deres antal. Derfor kan afgrænsede processer kun foregå, så længe de ikke er nået endepunktet, hvilket de uundgåeligt kommer til at gøre, under den forudsætning, at de bliver ved med at foregå.

I lyset af ovenstående bemærkninger kan man ikke undgå at lægge mærke til den centrale rolle, som det indbyggede endepunkt spiller i forbindelse med afgrænsede processer og deres struktur. Ved at sætte en potentiel grænse for den type situationers varighed og danne grundlag for deres [+resultativ]-værdi, definerer endepunktet hele situationen på en måde, for det ekviperer den med et mål, som hele situationen går ud på at opnå. Med Vendlers ord er de indbyggede endepunkter „logically necessary to their [de afgrænsede processers – MS] being what they are” (Vendler 1967:23,).

2.3.2.5 Resultative punkthændelser

Ikke alle situationer, der er [+resultativ], dvs. er forbundet med en overgang fra en (type) situation og et tilhørende resultat til en anden, kan klassificeres som [+durativ]. Dette er tilfældet med resultative punkthændelser, som er [+resultativ] og [+dynamisk], men [-durativ], hvoraf det sidste betyder, at man ikke er i stand til at bestemme deres varighed. Med andre ord er den slags situationer så kortvarige, at de opfattes som punktuelle (jf. Bache 1982:65).

⁴¹ Sasse nævner en venstre og højre grænse, fordi han præsenterer situationers forløb på en tidsakse.

Selve overgangen er som sådan ikke så meget forskellig fra den, som er forbundet med afgrænsede processer (jf. Van Valin 2005:34), for resultatet er i begge tilfælde af samme art, nemlig en nyopstået situation (ofte statisk). Forskellen ligger i de ledsagende omstændigheder, idet overgangen for afgrænsede processer er et klimaks eller det mål, hele situationen er rettet imod, mens resultative punkthændelser udelukkende består af selve overgangen – der findes ikke andet i deres indre struktur. Afgrænsede processer består af flere faser, der en efter en fører til det uundgåelige klimaks (overgang), hvorimod en resultativ punkthændelse er sådan en overgang, og den kan derfor kun påstås at have én fase. Ofte er den isoleret fra nogen som helst form for præliminær aktivitet (jf. Smith 1997:30).

Selv om det overordnede koncept af resultative punkthændelser er, at de kun består af et enkelt stadium, kan de faktisk også virke som en slags endepunkter på durative situationer, idet nogle resultative punkthændelser kræver en bestemt forudgående aktivitet. Det er dog meget vigtigt at huske på, at der i den slags tilfælde er tale om to separate situationer – én irresultativ og durativ og én resultativ og punktuelt (ikke-durativ).

2.3.2.6 Irresultative punkthændelser

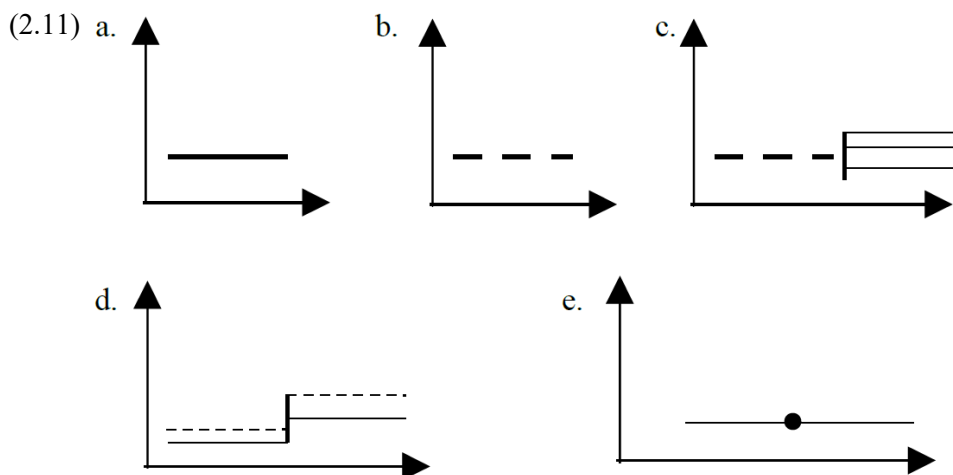
Der findes situationer, der lige som achievements opfattes som punktuelt og dynamiske, men ikke indeholder tilstandsforandring-komponenten i deres semantiske struktur. De kaldes for irresultative punkthændelser og består ligesom resultative punkthændelser af en enkelt fase, men i modsætning til de sidstnævnte har irresultative punkthændelser intet med overgang mellem forskellige (typer) situationer at gøre. Det kan illustreres således: efter en irresultativ punkthændelse har fundet sted, befinder tingene sig igen i samme tilstand som før den fandt sted, jf. Teleman et al. (1999:353). Var der derimod tale om en resultativ og ikke en irresultativ punkthændelse, ville et tilsvarende punktuelt forløb resultere i en final tilstand forskellig fra udgangstilstanden.

Egentlig kunne man argumentere for, at irresultative punkthændelsers semantiske struktur faktisk indeholder komponenten tilstandsforandring ved at følge Antinucci / Gebert (1977:34) eller Talmy (2007:106 f.), som påstår at en irresultativ punkthændelses forløb (som den sidstnævnte forsker har valgt at kalde for *full-cycle*) faktisk består af to tilstandsforandringer: først fra udgangstilstanden til, lad os sige, tilstand₂, og så tilbage til udgangstilstanden. Om det i virkeligheden er to eller ingen overgang, er ikke af størst relevans, for det vigtige er, at det globalt set er én og samme tilstand, man har med at gøre før og efter situationens forløb.

2.3.2.7 Grafisk repræsentation af situationstypernes indre struktur

Det er klart, at de fem situationstyper omtalte ovenfor (2.3.2.2-6) er meget forskellige fra hinanden med hensyn til deres indre struktur og beskaffenheden af deres forløb. For bedre at kunne forstå differentieringen mellem de enkelte klasser kan man forsøge at præsentere en grafisk fremstilling af situationstypernes forløb i tid, et forslag til hvilket vises i (2.11). Graferne er baseret delvist på Platzacks (1979:72) Schneider-inspirerede fremstilling af Vendlers fire aktionsarter. Hos Platzack (ibid.) repræsenterer x-aksen tidens forløb, mens y-aksen symboliserer, hvad han kalder for *entropy*, som han definerer som 'a measure of the alteration of states'. I stedet for at anvende denne elegante betegnelse vil jeg her tale om ontologiske forskelle mellem de enkelte situationer, repræsenteret på grafernes y-akse. F.eks. vil situationer beskrevet af verberne

at bo og *at elske* have forskellige værdier på y-aksen, på trods af, at begge situationer er tilstande. De opfattes som den samme type situation (ud fra tre relevante egenskaber), men de er ikke de samme situationer, fordi de betegner forskellige forhold i den ekstrasproglige verden. På x-aksen vises situationernes forløb i tid, ligesom Platzack gør.



(2.11a) repræsenterer tilstande, som er durative, men ikke dynamiske, og derfor symboliseres de ved hjælp af en almindelig linje. Forskellen mellem dem og uafgrænsede processer ligger i dynamiskheden, som symboliseres ved hjælp af en stiplet linje (2.11b). Afgrænsede processer kan illustreres som uafgrænsede processer med et ekstra element i strukturen, nemlig det indbyggede naturlige endepunkt, som forårsager en tilstandsforandring. Dette ses i (2.11c), hvor den lodrette streg symboliserer endepunktet/overgangen⁴². I (2.11d) præsenteres en resultativ punkthændelse, der som sådan ikke er udstrakt i tid, men er forbundet med en slags kvalitativ forskel mellem det, der finder sted før og efter den. Det samme gælder det indbyggede endepunkt i (2.11c), hvor den lodrette streg viser, at der opstår en ny situation som følge af den overgang, der finder sted, når endepunktet bliver nået. En irresultativ punkthændelse er hverken udstrakt i tid eller medfører nogen form for overgang til en ny situation, som er kvalitativt forskellig fra den forudgående, jf. (2.11e). Tilstande og uafgrænsede processer, som angives med tynde linjer i (2.11c, d og e), er ikke med i de pågældende situationernes struktur, men er typisk forbundet med dem, f.eks. kan en resultativ punkthændelse enten betegne indtræden af en tilstand eller påbegyndelse af en uafgrænset proces' forløb. En afgrænset proces, hvis endepunkt er blevet nået, er forbundet med indtrædelsen af en tilstand, som dog ikke er en del af selve processen. Før og efter en irresultativ punkthændelse finder sted, har man med én og samme tilstand at gøre.

Situationstypernes forløb kan efter Lund (2003:78) fremstilles på en simplificeret måde, som i (2.12), hvor tilstande og uafgrænsede processer i parenteser svarer til hvad der er markeret med tynde linjer i (2.11c, d og e).

⁴² Læg mærke til, at det i (2.11c og d) ingen rolle spiller, om den resulterende tilstand/uafgrænset proces ligger højere eller lavere på y-aksen end den forudgående aktivitet/punkthændelse. Meningen med graferne er blot at pege på, at der er en forskel uden at vurdere, klassificere og bestemt ikke at måle den.

- (2.12) a. (tilstand)
 b. ~~~~~ (uafgrænset proces)
 c. ~~~~~ | (————) (afgrænset proces)
 d. (~~~~~) | (~~~~~) (resultativ punkthændelse)
 e. (————) | (————) (irresultativ punkthændelse)

De to ovennævnte måder at visualisere situationstypernes forløb på er ikke kun en simpel og klar måde at præsentere og forklare forskelle mellem de enkelte situationstyper, men de vil også komme til nytte ved beskrivelsen af aspekternes semantik i kapitel 4.

2.3.3 Klasserne i den afbalancerede aktionsartsmodel

I de forrige afsnit har jeg etableret en model af situationstyper, som er baseret på det præsenterede teoretiske grundlag, og som senere vil blive anvendt til en analyse af aspektmæssige forhold i polsk og dansk. Der er blevet diskuteret situationstyper, dvs. idealiserede klasser situationer, som hver på en specifik måde denoterer nogle bestemte forhold i den ekstrasproglige eller 'virkelige' verden. Takket være dette kan jeg nu gå over til at undersøge, hvordan disse situationstyper beskrives inden for det polske og danske sprogsystem. Med udgangspunkt i konklusionen i 2.3.1.1, vil jeg fra nu af ikke længere tale om situationstyper, men om aktionsarter, dvs. egenskaber ved sproglige enheder, som repræsenterer de koncepter, der står bag situationstyperne i de to undersøgte sprog (jf. Van Valin / Lapolla 1997:92 f.).

Der er en påfaldende lighed mellem den præsenterede model af situationstyper og den aktionsartsklassifikation, som vil blive introduceret i dette afsnit, idet hver af aktionsarterne svarer til én situationstype. I princippet er det sådan, at sproglige konstruktioner med en bestemt aktionsart anvendes for at repræsentere tilstande på det sproglige niveau, en anden aktionsart forbindes med uafgrænsede processer og så videre (ibid.).

Det er ikke kun antallet af klasser inden for modellen, men også identificeringsstrategien, som situationstyper og aktionsarter har til fælles. Man kan nemlig skelne mellem dem på basis af tilstedeværelse eller fravær af de tre egenskaber, der blev omtalt i 2.3.1.2-4, dvs. dynamiskhed, durativitet og resultativitet. Som sagt er aktionsarterne nogle kvaliteter ved bestemte elementer af sprogsystemer, hvilket indebærer, at de kan få tildelt en [+] eller [-]-værdi i forbindelse med en given temporal egenskab på baggrund af nogle sproglige tester. De ovennævnte kvaliteter er i virkeligheden ikke andet end de ovennævnte elementers evne til at forekomme i nogle bestemte former eller til at blive kombineret med nogle bestemte elementer i systemet. Metoden er simpel: for hver af de tre relevante egenskaber etableres der en eller flere passende sproglige tester, som så anvendes på de enheder, der skal undersøges. Hvis en given enhed kan forekomme i den form eller kombineres med det sæt andre elementer, der er relevante for den pågældende egenskab, består den testen og får dermed tildelt en [+] værdi i forbindelse med den testede egenskab. Ellers får den et minus. *Clusters* af egenskaber dannet af plusser og minusser ved de omtalte egenskaber lader én skelne mellem de fem aktionsarter. En enheds dynamiskhed, durativitet og resultativitet betyder, at der inden for det pågældende sprogsystem findes mekanismer og udtryksmidler, der lader én præsentere dem som henholdsvis internt ustabile (dvs. situationer, hvor nogen foretager sig noget, eller en bestemt handling bliver udført), udstrakte i tid og forbundet med en overgang fra én til en anden (type) situation.

Har man defineret, hvordan termen aktionsart skal anvendes, og hvordan de enkelte aktionsarter skal identificeres, må man nu bestemme navnene på de enkelte

klasser. At genanvende Christensens fordanskede betegnelser, hvilket kan virke som den simpleste løsning, synes ikke hensigtsmæssigt af mindst to grunde. For det første ville anvendelsen af denne strategi medføre, at de samme betegnelser ville bruges for både situationstyper og aktionsarter, og det kunne være en hindring for at holde de to kategorier adskilte eller i hvert fald skabe en del forvirring. Det andet argument er af rent teknisk natur og er forbundet med, at navnene på de forskellige aktionsarter i det følgende skal bruges i en slags formler, hvor de skal forekomme i forkortede former. Anvendelsen af Christensens fordanskede betegnelser kunne potentielt føre til unødvendige vanskeligheder med at identificere, hvilken aktionsart en given formel egentlig refererer til, hvilket er tilfældet i f.eks. Sasse (1990).

Af disse grunde vil jeg i det følgende anvende en terminologi, som delvist er overtaget fra Engerer (2003b), og som har den indiskutable fordel, at termerne er tværprogligt genkendelige, og deres forkortede former er ukomplicerede. I tabellen nedenfor præsenteres navnene på de fem omtalte situationstyper og tilsvarende aktionsarter samt aktionsarternes navne i forkortede former:

situationstype	tilstand	uafgrænset proces	afgrænset proces	resultativ punkthændelse	irresultativ punkthændelse
aktionsart	statisk aktionsart	aktivitet	accomplishment	achievement	semelfaktiv aktionsart
aktionsart (forkortet)	STAT	AKTI	ACC	ACH	SEM

Som det fremgår af tabellen, har jeg i den anvendte terminologi fulgt Engerers strategi og undladt at oversætte to engelske termer *accomplishment* og *achievement*, som stammer fra Vendlers klassiske firedelte model (jf. 2.1.1.1). Grunden til det er, at de er allestedsnærværende i aspektologisk litteratur og derfor nemt genkendelige. Der findes en enkelt modificering i forhold til Engerers terminologi. Jeg har nemlig brugt termen *statisk aktionsart* i stedet for Engerers *tilstand*. Det er der to grunde til, for det første at betegnelsen *tilstand* allerede bruges med reference til en af situationstyperne, og jeg vil jo helst undgå at anvende én term for at denotere to forskellige fænomener. For det andet fremhæver betegnelsen *statisk aktionsart* den grundlæggende og allervigtigste forskel mellem statiske og dynamiske situationer/aktionsarter. Med alt det ovennævnte som udgangspunkt kan jeg nu præsentere en oversigt over aktionsarter og deres temporale egenskaber:

EGENSKAB →	DYNAMISK	DURATIV	RESULTATIV
AKTIONSART ↓			
STATISK	[-]	[+]	[-]
AKTIVITET	[+]	[+]	[-]
ACCOMPLISHMENT	[+]	[+]	[+]
SEMELFAKTIV	[+]	[-]	[-]
ACHIEVEMENT	[+]	[-]	[+]

Tabellen kræver en kort kommentar, idet der findes en væsentlig forskel i sammenligning med Smiths tabel præsenteret i 2.3.2.1. Smiths egenskab [\pm STATIC] er blevet erstattet af [\pm DYNAMISK], idet det synes mere logisk at definere statisk aktionsart negativt i forhold til de resterende, dynamiske, aktionsarter end omvendt.

2.3.4 Den minimale kontekst

I det forrige afsnit har jeg etableret en model af aktionsarter, som defineres ud fra *clusters* af temporale egenskaber ved sproglige enheder. Det næste skridt er at definere, hvilket af de sproglige niveauer aktionsarterne kommer til udtryk på. Med Engerers fire grundpiller i tankerne (jf. afsnit 2.2) antager vi, at aktionsarter på trods af blandt andet Uhrskovs (1985:298) påstand ikke udtrykkes intraverbalt, men på et højere syntaktisk niveau. Syntaktiske konstruktioner kan variere fra meget simple til enormt komplicerede og kan derfor give oplysninger af forskellig art, hvoraf nogle ikke nødvendigvis er forbundet med aktionsart som sådan. For at kunne undersøge, hvordan de enkelte aktionsarter kommer til udtryk i polsk og dansk, må man indsnævre gruppen af de undersøgte syntaktiske konstruktioner til en minimal syntaktisk kontekst, hvor de relevante oplysninger kan findes.

Sådan en minimal kontekst præsenteres i Smith (1997), hvor den kaldes for en *verbal constellation*. Sådan en verbal constellation, som det vil blive kaldt i det følgende, består af hovedverbet og dets argumenter, dvs. subjektet og objektet (jf. Smith 1997:2) og udgør det laveste niveau, hvorpå de idealiserede koncepter af situationer (situationstyper) udtrykkes ved hjælp af sproglige midler. Man lægger mærke til nogle mønstre vedrørende forskellige verbale konstellationers forekomst sammen med bestemte grupper adverbialer og andre former. På baggrund af disse mønstre får konstellationerne tildelt en [+]- eller [-]-værdi i forbindelse med relevante egenskaber, og ud fra disse kan man determinere, at en given verbal constellation har en bestemt aktionsartsværdi.

Det centrale led i en verbal constellation er verbet, idet det har en intrinsisk aktionsartsværdi, som kan bestemmes ved at sætte det i, hvad Smith kalder for en *maximally simple sentence* (jf. *ibid.* s. 54). Smiths maksimalt enkelte sætning består af et subjekt, et verballed og et objekt med en eller anden form for bestemmer (jf. nedenfor) eller intet objekt. Et verbum, der f.eks. har egenskaben [+resultativ] i en maksimalt enkelt sætning, siges også at have den intrinsiske egenskab [+resultativ]. Det samme gælder dynamiskhed og durativitet (jf. Smith 1997:54).

Det er ikke verbet alene, men også dets argumenter, der bidrager til en verbal konstellationens aktionsartsværdi, hvis endelige tolkning er afhængig af de forskellige komponenters egenskaber. Ud over verbets temporale egenskaber er det også de nominale [*Mass*]- og [*Count*]- samt præpositionelle [*Locative*]- og [*Directional*]-værdier, der er med til at determinere en konstellationens kompositionelle aktionsart. Den syntaktiske struktur alene kan heller ikke identificere en verbal konstellationens aktionsart, idet hver af aktionsarterne kan udtrykkes ved hjælp af forskellige syntaktiske strukturer, og omvendt kan en bestemt struktur forbindes med flere aktionsarter (*ibid.*).

I lyset af det ovenstående må jeg understrege, at de sproglige tester, der blev nævnt i 2.3.3, skal kunne bruges til at identificere de tre egenskaber på to niveauer. For at bestemme et givet verbs intrinsiske dynamiskhed, durativitet og resultativitet anvendes testerne på verber i maksimalt enkelte sætninger. Ligeledes kan man forsøge at tilskrive plus- og minus-værdier med hensyn til de tre egenskaber til hele verbale konstellationer, for så at danne *clusters* af egenskaber, som bestemmer, hvilken aktionsart de pågældende konstellationer giver udtryk for (i så fald afhænger en konstellationens aktionsartsværdi af såvel verbets interne egenskaber som andre egenskaber ved konstellationens øvrige led).

Smith skelner mellem to overordnede typer verbale konstellationer, som man på dansk kunne kalde for verbal konstellation og afledt verbal konstellation⁴³. Den første består som sagt af hovedverbet og dets argumenter (subjekt og objekt, som eventuelt kan erstattes af en præpositionsforbindelse, der fungerer som retningsadverbial eller har lokativ betydning). En afledt verbal konstellation er en *basic* konstellation med ekstern (ofte adverbial) modificering (jf. Smith 1997:54 ff.).

Smiths verbale konstellation svarer strukturmæssigt til *core* (jf. Van Valin 2005:4), idet begge to består af verbet (som hos Van Valin hedder *nucleus*) og dets argumenter (*core arguments*). Alle elementer, som ikke er nogen af de ovennævnte, er lokaliseret i hvad Van Valin kalder for *periphery* og modificerer „the core when they express locational or temporal features of the state of affairs coded by the core” (ibid. s. 19). I denne forbindelse opstår der et dilemma vedrørende retnings- og stedsadverbialer. Skal man følge Van Valin, som placerer dem uden for kernen ('*core*') sammen med tidsadverbialer, eller er det måske bedst at inkludere dem i den verbale konstellations struktur, hvilket Smith insisterer på? Data fra dansk og polsk materiale (jf. henholdsvis afsnit 3.1 og 3.2) synes at bekræfte, at i nogle tilfælde tilhører retnings- og stedsadverbialer konstellationens struktur ligesom subjektet og objekterne.

Til sidst vil jeg præsentere den minimale konteksts overordnede struktur og de vigtigste betegnelser, som vil blive anvendt i de følgende kapitler⁴⁴. Selv om selve navnet på den minimale kontekst er overtaget fra Smith (1997), er der nogle grundlæggende forskelle mellem Smiths originale og det nuværende koncept.

En verbal konstellation (VK) består af et subjekt (S), et verballed (V) og eventuelt et objekt (O) og/eller et steds- eller retningsadverbial (mårettet eller ikke-mårettet) (A). En grafisk repræsentation af dens prototypiske struktur kan se sådan ud:

$$(2.13) \text{VK} = [\text{S} + \text{V} + (\text{O}) / (\text{A}_{\text{DIR/LOK}})] + (\text{A})$$

Som sagt er objektet ikke altid et obligatorisk element af konstellationen og står derfor i parentes, hvilket også gælder de interne og eksterne adverbialer. Afhængig af en given konstellations aktionsartsværdi vil VK-symbolet blive markeret med en af de følgende forkortelser i sænket skrift: STAT (statisk aktionsart), AKTI (aktivitet), ACC (accomplishment), ACH (achievement) og SEM (semelfaktiv aktionsart).

Verbaler, som er konstellationernes kerner, udtrykkes af verber (V i sænket skrift ved verbalets symbol), som har nogle intrinsiske temporale og kvalitative egenskaber (jf. ovenfor), der betegnes som $[\pm\text{DYN}]$, $[\pm\text{DUR}]$ og $[\pm\text{RES}]$ i sænket skrift og kantet parentes. En konstellation med et dynamisk, durativt og irresultativt verbum uden objekt i centrum er en aktivitet-konstellation og kan præsenteres således:

$$(2.14) \text{VK}_{\text{AKTI}} = [\text{S} + \text{V}_{\text{V}} [\pm\text{DYN}, \pm\text{DUR}, -\text{RES}]]$$

Subjektet og objektet kan udtrykkes af nominale fraser (NP), som af Smith klassificeres som enten [Count] eller [Mass]. I stedet for vil jeg her anvende egenskaben $[\pm\text{DKA}]$ (Delimiteret Kvantitet af A), som er en fordansket og modificeret version af Verkuyls $[\pm\text{SQA}]$ ('Specified Quantity of A'), jf. Verkuyl (1972, 1988, 1989, 1993, 1995). At en given nominal frase har $[\pm\text{DKA}]$ -værdien betyder i praksis, at kvantiteten

⁴³ Smiths originale termer hedder *Basic-level* og *Derived-level verbal constellation*. Engerer (2003b) anvender dem i fordansket form: *basisverbkonstellation* og *deriveret verbkonstellation*, men de skal ikke bruges i det følgende.

⁴⁴ Nogle betegnelser introduceres på relevante steder senere i opgaven.

af dets centrale element determineres af en bestemmer, f.eks. en (u)bestemt artikel, et possessivt, demonstrativt eller ubestemt pronomen eller et talord. Forholdet mellem specificeret og delimiteret kvantitet forstås her således, at specificeret kvantitet er en undergruppe af den delimiterede, idet specificeret kvantitet altid er delimiteret, men ikke omvendt. Dette kan illustreres ved hjælp af følgende eksempler:

- (2.15) a. nogle æbler
 b. et æble, æblet, to æbler, æblerne, dette æble, de her æbler

I (2.15a) har æblerne delimiteret, men ikke specificeret kvantitet, mens deres kvantitet i (2.14b) er både delimiteret og specificeret. Den ovennævnte gruppe bestemmere, der står bag [+DKA]-værdien, indeholder altså bestemmere, som specificerer kvantiteten og ubestemte pronomen, som kun delimiterer den. Af denne grund hedder den relevante egenskab ved nominale fraser for 'Delimiteret Kvantitet af A'.

Derimod vil jeg tale om en nominal frases (NP) [-DKA]-værdi, når den udtrykkes af et 'nøgent' appellativum i pluralis eller et stofnavn uden bestemmer. Et objekt kan ud over en nominal frase have en præpositionsforbindelse (PP) som udtryksmiddel. I så fald gælder de samme regler med hensyn til dens styrelse, som det er tilfældet i forbindelse med nominale fraser.

En eventuel intern eller ekstern adverbial modificering af en verbal konstellation kan foretages ved hjælp af adverbier eller præpositionsforbindelser. Afhængig af hvilken type adverbialer man har med at gøre, kan de få tildelt egenskaberne [\pm DUR] eller [\pm RES] (=resultativ), når de vedrører temporale forhold eller [DIR], eller [LOK], når de har med henholdsvis en form for retningsbestemmelse eller lokalisering at gøre.

En eksemplarisk verbal konstellation markeret i henhold til det ovennævnte system ser sådan ud:

- (2.16) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{NP [+DKA]}]$
 b. [Han skrive et brev]

og en afledt konstellation med ekstern adverbial modificering kan illustreres således:

- (2.17) a. $VK_{AKTI} = [V_{SEM}] + A_{PP [+DUR]}$
 b. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES]] + A_{PP [+DUR]}$
 c. [Jan hoste i en time]

3. Aktionsart i dansk og polsk

Efter at have etableret de overordnede rammer for en afbalanceret aktionsarts-model og fastlagt det sproglige niveau, hvorpå aktionsart kommer til udtryk, kan man nu anvende modellen til at beskrive aktionsartsmæssige forhold i dansk og polsk, hvilket udgør dette kapitels hovedemne. I afsnit 3.1 behandles dansk sprogmateriale inden for den foreslåede models rammer, hvorefter det samme foretages med hensyn til polsk (3.2). Metoden er den samme i begge sprogs tilfælde: først gennemgås nogle sproglige tester, hvis brugbarhed bedømmes med henblik på identificering af de tre relevante temporale og kvalitative egenskaber, nemlig dynamiskhed, durativitet og resultativitet. Når dette er klaret, omtales sprogets morfologiske mekanismer, der er relevante for aktionsartsproblematikken, og især deres indflydelse på overgange mellem modellens enkelte klasser. Til sidst præsenteres de forskellige verbale konstellationer, som udgør det sproglige lag, hvormed aktionsarter får deres endelige kompositionelle betydning. Konstellationerne præsenteres i fem grupper efter den aktionsart, de udtrykker.

3.1 Aktionsart i dansk

3.1.1 Identificering af egenskaben [\pm dynamisk] i dansk

I dette afsnit gælder det om at etablere en eller flere sproglige tester, som kan identificere egenskaben [\pm dynamisk] ved relevante sproglige enheder⁴⁵ for dermed at kunne holde dynamiske og statiske enheder adskilt. På verbale prædikaters niveau kan der ud fra denne egenskab skelnes mellem statiske og dynamiske prædikater, og på konstellationernes niveau sætter dynamiskhed en grænse mellem STATISKE konstellationer på den ene side og AKTIVITET-, ACCOMPLISHMENT-, ACHIEVEMENT-konstellationer samt SEMELFAKTIVE konstellationer på den anden. Søgen efter en tilfredsstillende test påbegyndes med et forsøg på at afprøve eksisterende testers anvendelighed på dansk sprogmateriale.

I engelsksproget litteratur er det ganske almindeligt at benytte sig af imperativ-testen, jf. Dowty (1986), Pustejovsky (1991), Smith (1997). Kan en sproglig enhed danne imperativ, er den dynamisk, og omvendt er den [-dynamisk] eller statisk, hvis den ikke kan det. Testen kan dog ikke altid bruges, idet den ikke holder for nogle af de mest almindelige STATISKE prædikater i dansk:

- (3.1) a. Vær forsigtig!
 b. Elsk jeres fjender!
 c. ... og vid, at den ikke er den store kunst.

Der må findes en anden passende test for dynamiskhed. Man kan afprøve den intuitivt simpleste måde at oplyse om, at 'nogen foretager sig noget' på, nemlig at svare på spørgsmålet '*What are you doing?*' ('hvad laver du (her og nu)?'), som spiller en central rolle for Vendlers *time schemata* (1967:22). Testen holder dog ikke for danske ACHIEVEMENTS og SEMELFAKTIVE enheder. Dette er ikke forbundet med, at dansk mangler et tempus, som anvendes til at udtrykke, hvad nogle kalder for progressivt

⁴⁵ Som fastlagt i afsnit 2.3.4 kan sproglige tester anvendes både til at afprøve de pågældende egenskaber hos verber (eller verbale prædikater) og hos verbale konstellationer. For nemheds skyld vil der i afsnit 3.1.1-3 ofte være tale om *de testede enheder*, som i denne sammenhæng er en samlet betegnelse for verbale prædikater og verbale konstellationer.

aspekt (spørgsmålet skal jo besvares ved hjælp af en sætning med samme tempus som bruges i spørgsmålet), for dansk har flere syntaktiske konstruktioner, som overtager denne funktion, jf. Hansen (1967 (III):30), Østergaard (1979), Brandt (1992:48). Testen kan på ingen måde holde for de enheder, som denoterer godt nok dynamiske, men samtidig momentane (dvs. ikke-durative) situationer, idet den både afprøver dynamiskhed og durativitet (jf. Van Valin / LaPolla 1997:94).

Van Valin (2005:33) mener, at verber, som er [-static], betegner, at noget sker eller foregår. Han introducerer to spørgsmål: '*What is happening?*' ('hvad sker der?') og '*What happened?*' ('hvad skete der?') i håbet om at kunne skelne mellem *states*, som er den eneste aktionsart med værdien [+static], og alle andre aktionsarter. Testens antagelser er simple: hvis den testede enhed kan bruges til at besvare spørgsmålene, er den [-static]. Ellers er den [+static]. Spørgsmålet '*What is happening?*' skal af hensyn til kongruens besvares med en sætning, hvis prædikat er i *Present Continuous tense* eller progressivt aspekt, og ligner dermed Vendlers '*What are you doing?*'. Van Valins andet spørgsmål, '*What happened?*' kan til gengæld godt anvendes til identificering af dynamiskhed i dansk⁴⁶. Resultaterne af testens anvendelse på danske sproglige enheder er klare: STATISKE enheder (3.2b-e) udgør den eneste gruppe, som ikke kan bruges til at svare på det pågældende spørgsmål:

- (3.2) a. Hvad skete der?
 b. *Jan elskede Anne.
 c. *Jan boede i København.
 d. *Jan havde en ko.
 e. *Jan hadede sin bror.
 f. Jan arbejdede på en fabrik.
 g. Jan skreg.
 h. Isen smeltede.
 i. Anne hostede.
 j. Kvinden skrev et brev.

Selv om en passende test for danske enheders dynamiskhed er blevet fundet, kan det ikke skade at afprøve *accusativus cum infinitivo*-konstruktioner, som af danske sprogforskere også kaldes for infinitivneksus, jf. Hansen (1967 (III):80), Jacobsen / Skyum-Nielsen (2007:88 f.) eller akkusativ med infinitiv-konstruktioner (ibid.)⁴⁷, og som i det følgende vil blive betegnet som AcI-konstruktioner eller AcIer. Grunden til, at AcIer anvendes her, er Hansens tese om, at de præsenterer objektet 'i en vis tilstand eller virksomhed' (Hansen 1967 (III):80 f.). Inden man tænker på at anvende den slags konstruktioner i en sproglig test, må et enkelt problem afklares, der opstår i forbindelse med AcIer, og som er forbundet med Nordentofts (1973:90) og andres tese om, at en infinitivneksus kan omskrives til en *at*-ledsætning. Postulatet holder ikke, fordi der er en grundlæggende betydningsforskel mellem de to konstruktioner, som kan forklares ved hjælp af Hansens (1967 (III):80 f.) to eksempler:

- (3.3) a. Jeg hører klokkerne ringe.
 b. Jeg hører, at klokkerne ringer.

⁴⁶ Denne test holder også for tilsvarende svenske enheder (jf. Christensen 1995).

⁴⁷ Somme tider bruges betegnelsernes alternative ortografiske varianter med bindestreg imellem (jf. Nordentoft 1973:90).

I (3.3b) '*angives høreindtrykket at være fænomenet: klokkernes ringen*', mens (3.3a) angiver '*sansningen af klokkerne i en vis tilstand eller virksomhed*' (ibid.). Det er derfor kun den sidstnævnte konstruktion, der potentielt kan være relevant med hensyn til identificering af dynamiskhed.

Distinktionen tilstand : virksomhed i Hansens ovenstående kommentar svarer stort set til oppositionen statisk : dynamisk, som udgør grundlaget for den overordnede inddeling af alle situationstyper og aktionsarter. Statiske enheder betegner jo groft sagt situationer, hvor nogen eller noget befinder sig i en tilstand, og intet 'foregår', mens de dynamiske betegner situationer, hvor 'noget foregår', eller nogen foretager sig noget, dvs. beskriver en eller anden form for virksomhed.

I lyset af Hansens postulat virker det som om, man teoretisk set kunne tage et hvilket som helst verbalt prædikat (statisk eller dynamisk) og sætte det ind på infinitivpladsen i en AcI-konstruktion. Da egenskaberne 'statisk' og 'dynamisk' udelukker hinanden, kan en situation ikke være dynamisk og statisk på samme tid. Ligeledes kan en AcI ikke være kompatibel med både statiske og dynamiske enheder. Hvis man kan finde nogle enheder, som ikke er kompatible med AcI'erne, vil man også kunne adskille dem, der præsenterer objektet i en tilstand, fra dem, der præsenterer dets virksomhed. Dermed vil man kunne sætte en grænse mellem statiske og dynamiske enheder.

Testens prototypiske sætning (med et af de tre sanseverber i præteritum som hovedverbum) ser sådan ud:

(3.4) Jeg så / hørte / kunne mærke⁴⁸ X [den undersøgte enhed i infinitivformen⁴⁹].

Jeg har valgt at anvende sætninger i præteritum i testen for at undgå progressivitetetsproblemet (jf. diskussionen om Vendlers og Van Valins tester ovenfor). At der er tre forskellige verber at vælge imellem i hovedsætningen, betyder ikke, at der er valgfrihed. Det skal snarere betragtes som en beskyttelsesmekanisme mod, hvad Van Valin (2005:41) betegner som *local co-occurrence effect*. Det går ud på, at den testede enheds interne betydning somme tider kan forårsage, at enheden ikke klarer en given test, uden at det er forbundet med det, som testen er sigtet mod at afprøve. Det kan illustreres ved hjælp af de følgende eksempler:

- (3.5) a. Jeg så ham drikke et glas vand.
 b. Jeg hørte ham drikke et glas vand.
 c. ?Jeg kunne mærke ham drikke et glas vand.

(3.5a og b) er fuldstændig acceptable, mens sætningen i (3.5c) som minimum er tvivlsom. Det betyder dog ikke, at verbet *at drikke* eller konstellationen [han drikke et glas vand] ikke er dynamiske (hvilket den dumpede test ellers normalt tyder på). Det er netop ikke fravær af den testede egenskab (dynamiskhed), der forårsager, at enheden ikke klarer testen i (3.5c), men beskaffenheden af de forhold i den ekstrasproglige verden, som den betegner. Af denne grund findes der tre forskellige sanseverber i testens prototypiske sætning – der synes nemlig ikke at eksistere nogen dynamiske verber eller for den sags skyld konstellationer, som i den givne sammenhæng ikke er kompatible med mindst et af dem.

⁴⁸ De to første sanseverber er med på Hansens (1967 (III):80) liste over verber, der tager AcI-objekter (for AcI betragtes nemlig som et udbygget objekt). Hansens tredje verbum, *at føle*, erstattes her af *at kunne mærke*.

⁴⁹ Som sagt før kan det være en maksimalt enkelt sætning eller en verbal konstellation.

Der findes en lang række danske verbale prædikater og konstellationer, som klarer AcI-testen:

- (3.6) a. Jeg så X finde sine nøgler.
 b. Jeg hørte X synge nationalsangen.
 c. Jeg så X cykle til byen.
 d. Jeg så X køre sin nye bil.
 e. Jeg hørte X tale med sin kone.
 f. Jeg så X blinke til Anne.
 g. Jeg hørte X hoste.
 h. Jeg kunne mærke X puste i mit øre.

Nogle prædikater er ukompatible med alle former for AcI'er og består dermed ikke testen:

- (3.7) a. *Jeg så / hørte / kunne mærke X bo i Århus.
 b. *Jeg så / hørte / kunne mærke X elske hende.
 c. *Jeg så / hørte / kunne mærke X koste 500 kr.
 d. *Jeg så / hørte / kunne mærke X have en cykel.

Gruppen af de enheder, som klarer testen, er meget uhomogen, idet den består af verbale prædikater og konstellationer, der kan betegnes som resultative (f.eks. 3.6a-c) og irresultative (3.6d-h), durative – (3.6b-e) og i nogle kontekster også (f-h), samt punktuelle – (3.6a) og under bestemte forhold (3.6f-h). Derimod er gruppen, som ikke består testen, ganske uniform, for den indeholder nemlig kun irresultative, durative enheder. Da statiske prædikater eller konstellationer hverken kan være resultative eller punktuelle, kan man konkludere, at det er dynamiske enheder, som klarer AcI-testen. Dermed bliver statiske og dynamiske prædikater adskilt. Samtidig bliver STATISKE konstellationer separeret fra de dynamiske (AKTIVITET-, ACHIEVEMENT-, ACCOMPLISHMENT- og SEMELFAKTIVE konstellationer).

3.1.2 Testen for durativitet

Durativitet er uden tvivl nemmest at behandle blandt de tre omtalte egenskaber ved verbale prædikater og verbale konstellationer, og den defineres som en enheds evne til at kunne determineres med hensyn til varighed ved hjælp af de tilgængelige sproglige midler. I dansk markeres durativitet af såkaldte durative tidsadverbialer, som i deres simpleste form udtrykkes af præpositionsforbindelser opbygget af præpositionen *i* og en tidsbetegnelse som styrelse. Det er dog en forudsætning, at tidsbetegnelsen skal denotere et interval og ikke et tidspunkt, f.eks. 'i 5 år'. En almindelig alternativ varighedsbetegnelse er frasen '*fra t₁ til t₂*', hvor *t₁* og *t₂* denoterer tidspunkter og *t₁* ligger til venstre for *t₂* på tidsaksen, f. eks. 'fra 1999 til 2001' eller andre tidsadverbialer, som denoterer en kortere eller længere varighed⁵⁰.

Den danske test for durativitet består i et forsøg på at kombinere de undersøgte enheder med durative tidsadverbialer. Prædikater og konstellationer, som er kompatible med tidsadverbialerne, er durative, og dem, der ikke kan kombineres med adverbialerne er ikke-durative eller punktuelle/momentane. I (3.8) angives nogle eksempler på durative (3.8a-f) og punktuelle (3.8g-i) enheder:

⁵⁰ Analogiske tidsadverbialer anvendes i afsnit 3.2.3 for polske enheder.

- (3.8) a. X koste 500 kr. i to uger⁵¹
 b. X synge i to timer
 c. X bygge et hus i tre år
 d. X elske hende hele sit voksne liv
 e. X hoste i et kvarter
 f. X spise en kage
 g. *X komme til Århus i to timer
 h. *X finde sine nøgler i tre dage
 i. *X hoste (én gang) i to minutter

3.1.3 Tester for resultativitet i danske sproglige enheder

Resultativitet er den egenskab hos verbale prædikater, som muliggør, at de kan udtrykke overgange mellem situationer. Den universale standardtest forbundet med resultativitet er en sprogkombinatorisk prøve, hvor den undersøgte enhed konfronteres med det resultative tidsadverbial 'på + tidsbetegnelse', hvor tidsbetegnelsen denoterer et interval, f.eks. 'på tre timer'. Kan enheden forbindes med det pågældende adverbial, får den tildelt værdien [+resultativ]. I modsat fald betegnes den som [-resultativ].

Blandt durative enheder er det udelukkende ACCOMPLISHMENTS, som accepterer det resultative tidsadverbial (3.9a-c), hvorimod aktiviteter (3.9d, e) og statiske prædikater (3.9f, g) ikke kan kombineres med det:

- (3.9) a. [Jan spise kagen] på et halvt minut
 b. [Anne tabe 5 kilo] på en uge
 c. [Robert bygge et hus] på 2 år
 d. *[Jan løbe] på 3 timer
 e. *[Klaus synge] på en halv time
 f. *[Anne hade sin bror] på mange år
 g. *[Jan er syg] på to måneder

Da ACHIEVEMENTS er resultative, går jeg ud fra, at de godt kan modificeres af resultative tidsadverbialer af på-typen, hvilket også er tilfældet i (3.10a-c). Til gengæld kan SEMELFAKTIVE prædikater ikke kombineres med på-adverbialer (3.10f, g):

- (3.10) a. [Jan finde sine nøgler] på to timer
 b. [Robert komme hjem] på to dage
 c. [Bodil nå toppen] på tre timer
 d. *[Lars få en gave] på to måneder
 e. *[Mie møde mine forældre] på tre uger
 f. *[Jan hoste] på et kvarter
 g. *[Lyset blinke] på et minut

Hvorfor afviser prædikaterne i (3.10d og e) resultative tidsadverbialer? Problemet er præcis det samme, som det er med tilsvarende polske prædikater, og skyldes, at det kun er ACHIEVEMENTS, der kræver en forberedelsesfase, som godt kan modificeres af

⁵¹ De undersøgte prædikater og konstellationer vil fra nu af angives i infinitivformen i samtlige eksempler i dette kapitel for at markere, at det er syntaktiske konstruktioner, som er uafhængige af deiktiske faktorer som tempus, der udgør aktionsarternes udtryksplan. Dermed undgår man at sætte de pågældende situationstyper i nogen som helst form for perspektiv, hvilket først foretages i kapitler 4, 5 og 6 om aspekt. Det samme gælder tilsvarende polske eksempler på nær testen med *jak*-bisætninger (jf. 3.2).

'på+tidsudtryk'-adverbialer⁵² jf. 3.2.3 om resultativitet i polsk). Der findes en forskel i den betydning, som ACCOMPLISHMENTS og ACHIEVEMENTS får i kombination med resultative tidsadverbialer. I ACCOMPLISHMENTS' tilfælde drejer sig om at betegne varigheden af perioden mellem processens påbegyndelse og det øjeblik, hvor dens naturlige endepunkt bliver nået. Til gengæld denoterer på-adverbialerne varigheden af den periode, der går inden den punktuelle overgang fra en situation til en anden finder sted, når de kombineres med ACHIEVEMENTS. Hvad der sker inden for denne periode, er i ACHIEVEMENTS' tilfælde overhovedet ikke eller i hvert fald ikke direkte forbundet med selve overgangen. Alle ACHIEVEMENTS, uanset om de er kompatible med på-adverbialer eller ej, kan godt kombineres med adverbialer af efter+tidsudtryk-typen⁵³:

- (3.11) a. [Jan finde sine nøgler] efter to timer
 b. [Robert komme] hjem efter to dage
 c. [Bodil nå toppen] efter tre timer
 d. [Lars få en gave] efter to måneder
 e. [Mie møde mine forældre] efter tre uger,

hvilket er noget problematisk, for det gør SEMELFAKTIVE prædikater netop også:

- (3.12) a. [Jan hoste] efter et kvarter
 b. [Lyset blinke] efter et minut
 c. [Manden nyse] efter et kvarter
 d. [Vandet dryppe fra hanen] efter to timer
 e. [Han vinke til hende] efter et øjeblik.

Hverken ACHIEVEMENTS i (3.11) eller SEMELFAKTIVE prædikater i (3.12) kan modificeres af på-adverbialer, men begge grupper kombineres gerne med efter-adverbialerne. Af indlysende grunde er begge grupper også dynamiske og punktuelle, så det kan være svært at skelne imellem de to uden en supplementær test.

I faglitteraturen findes der en række tester, som påstås at kunne anvendes for at skelne mellem ACHIEVEMENTS og SEMELFAKTIVE prædikater. Van Valin (2005:38) foreslår nemlig, at participialadjektiver, som dannes på basis af ACHIEVEMENTS, godt kan anvendes som '*stative modifiers*', dvs. at de stort set altid kan forekomme i attributiv funktion, hvorimod tilsvarende former af SEMELFAKTIVE prædikater ikke kan det. Van Valins ide stemmer overens med Christensens (1995:136), og hypotesen står ved magt for danske verber i de fleste tilfælde, men der findes nogle (3.13c, d, i og h), som ikke klarer testen eller er tvivlsomme. Derudover har løsningen denne ulempe, at den har at gøre med rene verbale former og ikke verber i minimal kontekst (hvilket Christensen også lægger mærke til, jf. *ibid.*):

- (3.13) a. *det hostede barn
 b. *det blinkede lys
 c. *den hostede mand
 d. *det dryppede vand
 e. den ankomne mand
 f. de fundne nøgler
 g. den tagne beslutning

⁵² Det gør de dog ikke altid.

⁵³ Christensen (1995:102) peger på et tilsvarende fænomen i svensk.

- h. de døde mennesker
- i. *den fæede gave
- h. ?den nåede top

Både Van Valin (2005:38) og Christensen (1995:136 f.) foreslår en række andre tester, som kan afgøre, om et givet prædikat er en ACHIEVEMENT eller har SEMELFAKTIV aktionsart, hvoraf de fleste er forbundet med gentagelse af den pågældende handling. Dog er det kun én af dem, der uden at volde problemer kan anvendes i denne forbindelse. Det er nemlig en sprogkombinatorisk test, hvori den undersøgte enhed kombineres med et durativt adverbial af i-typen, hvilket resulterer i, at SEMELFAKTIVE konstellationer får en internt iterativ betydning og fortolkes som aktiviteter (3.14a-c), mens ACHIEVEMENTS (øvrige eksempler i (3.14)) får en habituel fortolkning (ibid.):

- (3.14) a. [Robert hoste] i fem timer [aktivitet]
 b. [lyset blinke] i to måneder [aktivitet]
 c. [han finde myrer i sit køleskab] hele sommeren [habituel fortolkning]
 d. [Rikke tabe sine nøgler] indtil hun var 15 år [habituel fortolkning]

3.1.4 Morfologien og dens rolle i aktionsartsdannelse i dansk

Det danske sprogs morfologiske afledningsmekanismer har ikke så meget indflydelse på aktionsartsmarkering, som det er tilfældet i polsk, men der har været nogle forsøg på at påvise morfologiens deltagelse deri.

Diderichsen (1957:85) og Hansen (1967:178 f.) angiver hver en liste over suffikser (blandt andet -ne, -re, -te), som kan anvendes ved dannelse af verbale afledninger, der udtrykker inkoaktivitet eller bærer lignende betydninger forbundet med aktionsart, men i de fleste tilfælde er det ikke derivater, der er afledt af verber, de nævner. Derfor har de ikke nogen indflydelse på overgange mellem aktionsarter.

Hougaard (1983:7) indrømmer følgende efter Hansen (ibid., s. 30): „Vi har i dansk intet bøjningssystem til at angive aktionsarter (aspekter). Nogle af de forhold, der falder ind under denne kategori, kan i dansk udtrykkes ved andre midler”. I lyset af Hansens ord bør man stille spørgsmålstegn ved, om dansk overhovedet har deverbale afledninger, der kan fungere som kerner i ACHIEVEMENT- eller ACCOMPLISHMENT-konstellationer.

Der findes i dansk en lang række præfigerede verber, der kan optræde som kerner i konstellationer med ACHIEVEMENT- eller ACCOMPLISHMENT-værdi. De inkluderer blandt andet *uddybe*, *forbedre*, *forfalske* eller *forbavse*. I ingen af de ovennævnte eksempler eksisterer den angivelige verbalrod (*dybe, *bedre, *falske, *bavse), hvilket skyldes, at de første tre verber er afledt af adjektiver (henholdsvis dyb, god og falsk), mens det sidste er et tilfælde af, hvad Hougaard (1982:19) beskriver som et verbum, hvor en „nucleus is non-existent”. Af ovenstående grunde kan den omtalte type verber ikke tages i betragtning i overvejelser om morforlogisk-funderede overgange mellem aktionsarter i dansk.

Tilføjelse af præfikser til verber er en ganske almindelig afledningsoperation i dansk, som dog hovedsageligt anvendes til dannelse af nye leksemer. Der er mange kombinationsmuligheder på området: ligesom et præfiks kan sættes sammen med mange verber (3.15a), kan et og samme verbum kombineres med flere præfikser (3.15b)⁵⁴:

⁵⁴ Samtlige eksempler i (3.15) stammer fra Hougaard (1982:28 f.).

- (3.15) a. over-holde, over-falde, over-gå, over-føre, over-drage, over-drive
 b. an-holde, ud-holde, af-holde, over-holde, be-holde, inde-holde.

Nogle af ovenstående verber kan på trods af præfigering ikke fungere som kerner i ACHIEVEMENT-konstellationer (*overdrive*, *indeholde*), idet de hverken selv er resultatative eller kan erhverve sig resultativitet på nogen måde. Andre præfigerede afledninger i (3.15), f.eks. *anholde* eller *overfalde*, er resultatative og har muligheden for at konstituere ACHIEVEMENT-konstellationer, men gør det ikke på samme måde som det præfigerede verbum i det polske eksempel *kochać – pokochać*, hvor man kan se distinktionen mellem henholdsvis en tilstand og en resultativ punktuell hændelse, som betegner tilstandens indtræden. Betydningsmæssigt kan en dansk præfigeret afledning gå ad to veje i forhold til udgangsverbet, hvoraf den første indebærer, at den kan modificere verbets betydning i højere grad end det polske *kochać – pokochać*. I dens slags tilfælde tilføjes der mere end blot inkoativ eller resultativ betydning til udgangsverbet – det kan være informationer om, hvordan en given handling udføres eller detaljer forbundet med dens intensitet, jf. verbet *overforenkle*, *undervurdere* m.fl. Den anden vej, som synes mere almindelig blandt danske verber, er at modificere udgangsverbets betydning sådan, at afledningen semantisk set er så fjern fra det simple verbum, at de to ikke længere er aktionsartsmæssigt sammenhængende eller i hvert fald følger ikke mønstret *kochać-pokochać*:

- (3.16) a. stå – bestå
 b. sætte – oversætte
 c. stige – bestige
 d. løbe – udløbe
 e. gå – begå
 f. kende – frakende

Forholdet mellem de enkelte danske simple verber og tilsvarende afledninger i (3.16) ligner det mellem de polske *wiedzieć-powiedzieć* og *kazać-pokazać*, hvor *powiedzieć* ('at fortælle') og *pokazać* ('at vise') betydningsmæssigt overhovedet ikke hænger sammen med *wiedzieć* ('vide') og *kazać* ('befale'). Det samme gælder eksempler som *søge-besøge* (jf. Durst-Andersen / Herslund 1996:91).

Heller ikke præfigering af verber, som kan være med til at danne verber, der betegner uafgrænsede processer, men som under visse omstændigheder kan være med til at konstituere ACCOMPLISHMENT-konstellationer, giver de ønskede resultater:

- (3.17) a. bygge – ombygge, bebygge, udbygge, genopbygge
 b. skrive – omskrive, beskrive, underskrive

Afledningerne i (3.17) er nemlig alle sammen eksempler på den ovennævnte modificering af udgangsverbet ved at oplyse om den måde, den denoterede handling udføres på.

Det samme gælder de af Østergaard (1979:93) angivne eksempler på præfigerede verbale afledninger, som påstås at kunne udtrykke kontrasten *conclusive/non-conclusive*, hvilket svarer til resultativ/irresultativ:

- (3.18) a. søge – afsøge
 b. plante – tilplante
 c. kæmpe – nedkæmpe
 d. male – overmale

- e. kludre – forkludre
- f. søge – gennem søge
- g. snuse – opsnuse

Man kan ikke undgå at lægge mærke til, at danske verber generelt mangler evnen til ved hjælp af præfigering eller suffigering at danne verbale afledninger, som semantisk set kun er forskellige fra udgangsverberne i forbindelse med aktionsartsmæssigt indhold. Denne iagttagelse stemmer overens med det ovenanførte citat fra Hansen samt med Hougaards (1982:50) følgende bemærkning fremsat i forbindelse med hans gennemgang af russiske og danske verber: „Formation of Aktionsart by means of a prefix is a specifically Russian phenomenon (only in isolated cases a Danish parallel can, possibly, be drawn). Aktionsart in Danish is expressed by other means.”⁵⁵ Et af disse isolerede tilfælde, hvor et dansk præfigeret verbum denoterer indtræden af den tilstand, som betegnes af et tilsvarende simpelt verbum, angives i (3.19). Heller ikke i dette tilfælde er det udelukkende afledningsmekanismen, der har aktionsartsskiftende funktion, for præfigering ledsages af verbets refleksivering:

(3.19) at elske – at for-elske sig.

I virkeligheden spiller morfologien dog en marginal rolle i forbindelse med aktionsartsmarkering eller i hvert fald med markering af overgange mellem aktionsarterne. Af denne grund peger de fleste forskere på syntaktiske enheder som aktionsarternes udtryksplan, jf. Mikkelsen (1975), Hansen (1967), Østergaard (1979), Hougaard (1982, 1983), le Fevre Jakobsen (1995), Durst-Andersen / Herslund (1996), Lund (2003). I næste afsnit foretages der en gennemgang af de syntaktiske enheder, der er med til at bestemme aktionsartsværdier samt de specielle forhold forbundet med det.

3.1.5 Danske verbale konstellationer og aktionsartsmarkering

3.1.5.1 STATISKE konstellationer

Der er flere forskellige måder, hvorpå man i dansk kan præsentere en tilstand, som nogen eller noget befinder sig i. Den strukturelt set mindst komplicerede verbale konstellation af den slags har et intransitivt verbum som kerne:

(3.20) $VK_{STAT} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [-DYN, +DUR, -RES]]$.

Denne type konstellation betegner som regel en midlertidig egenskab i subjektet og forekommer ikke så hyppigt, som den gør i polsk, idet dansk viser sig at have en mere perifrastisk måde at udtrykke den slags egenskaber på, hvilket ofte gøres ved hjælp af et komplekst verbal bestående af et kopula og et omsagnsled til grundled udtrykt af et adjektiv. I (3.21a og b) angives der eksempler på STATISKE konstellationer af (3.20)-typen, mens (3.21c og d) har komplekse verballed med verbet *at være* som kopula og adjektiver som omsagnsled til grundled. (3.21e og f) er derimod eksempler på konstellationer, der betegner permanente egenskaber i subjektet, og hvor omsagnsledet udtrykkes ved hjælp af et substantiv eller en nominal frase. Konstellationer som (3.21e og f) denoterer egentlig generiske tilstande, som tilhører aspektproblematikken og beskrives nærmere i kapitel 4 og 5.

⁵⁵ Hougaards definition på aktionsart afviger fra den som anvendes i denne undersøgelse, men bemærkningen holder egentlig for begge definitioner.

- (3.21) a. [blomsterne blomstre]
 b. [osten stinke]
 c. [Jan være bange]
 d. [Jon være syg]
 e. [hans nabo er læge]
 f. [vores kammerat være koleriker]

En anden meget almindelig type STATISK verbal konstellation har et [+DKA] objekt. Nedenfor præsenteres konstellationens prototypiske struktur (3.22a) og nogle eksempler på konstellationer af (3.22a)-typen, hvor objektet realiseres af forskellige typer nominale fraser:

- (3.22) a. $VK_{STAT} = [S_{NP [+DKA]} + V_{V [-DYN, +DUR, -RES]} + O_{NP [+DKA]}]$
 b. [Lars kende Morten]
 c. [Mona have en hund og nogle katte]
 d. [De savne deres forældre]
 e. [Min mor veje 55 kilo]
 f. [Ungerne hade læreren]
 g. [En ny bil koste 20000 kr.]
 h. [Oluf elske Gertrud]

STATISKE verbale konstellationer med objekt optræder også i en anden variant med et præpositionsobjekt i stedet for direkte objekt, hvilket er forbundet med verbernes rektion. Objektet udtrykkes i så fald ikke ved hjælp af en nominal frase, men af en præpositionsforbindelse, hvori styrelsen er et [+DKA] nominal. Så får konstellationen følgende struktur:

- (3.23) $VK_{STAT} = [S_{NP [+DKA]} + V_{V [-DYN, +DUR, -RES]} + O_{PP [+DKA]}]$

og dens anvendelse kan illustreres af følgende eksempler:

- (3.24) a. [sagen dreje sig om en administrativ fejl]
 b. [Jens holde af Rikke]
 c. [Rikke synes om ham]

Nogle verber, som i STATISKE konstellationer betegner rumlige forhold, kræver ikke tilstedeværelsen af noget objekt, men optræder til gengæld med obligatoriske stedsadverbialer, der betragtes som led i konstellationen og ikke som eksterne modificerende elementer. En prototype af en verbal konstellation med et stedsadverbial (3.25a) og nogle eksempler herpå (3.25b-f) vises nedenfor:

- (3.25) a. $VK_{STAT} = [S_{NP [+DKA]} + V_{V [-DYN, +DUR, -RES]} + A_{PP / Adv [LOK]}]$
 b. [Han bo i København]
 c. [Gry være hjemme]
 d. [Hans datter være ude i skoven]
 e. [Fredericia ligge i Jylland]
 f. [Brønden ligge bag ved frugttræerne]

Læg mærke til, at stedsadverbialet kan udtrykkes såvel ved hjælp af simple og komplekse præpositionsforbindelser eller adverbiet 'hjemme'.

I (3.25e) og (f) kan man se konstellationer med verbet *ligge* som kerne, som i overensstemmelse med 2.5.1 burde klassificeres som dynamisk, idet det godt kan sættes på

infinitivpladsen i AcI-konstruktioner. Dette ville betyde, at de omtalte eksempler ikke realiserer konstellationen af (3.25a)-typen. Sagen er denne, at verbet *ligge* godt kan have en statisk tolkning, når subjektets denotat ikke er levende. Derfor er konstellationernes kerne i (3.26) dynamisk og følger dermed ikke (3.25a)-mønstret, mens (3.25e) og (f) er statiske.

- (3.26) a. [Hans ligge under bordet]
 b. [Vores fætter ligge oppe på taget]

3.1.5.2 AKTIVITET-konstellationer

Uafgrænsede processer, som i sproget repræsenteres af AKTIVITET-konstellationer, har i dansk ofte netop den type verber som kerner. Afhængigt af de enkelte verbers valens og forbindelighed med andre elementer kan konstellationernes struktur og deres mere eller mindre indviklede beskaffenhed variere betydeligt.

En AKTIVITET-konstellation kan konstrueres med et intransitivt verbum som kerne, i hvilket tilfælde den ser sådan ud:

- (3.27) $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES]]$

Blandt talrige eksempler på denne type konstellation vil jeg nævne de følgende:

- (3.28) a. [den lille hund hyle]
 b. [Jesper arbejde]
 c. [solen skinne]
 d. [kvinderne græde]
 e. [de studerende tale]
 f. [nogle af mændene sove]
 g. [Mette og Katrine skændes]

Intransitive bevægelsesverber kan også danne AKTIVITET-konstellationer af (3.27)-typen, men det er en forudsætning for deres AKTIVITET-betydning, at de optræder i deres mest basale betydning, dvs. uden at den bevægelse, som de betegner, er målrettet og dermed afgrænset (jf. Tenny 1995:19). Det gør de, når de ikke ledsages af nogen retningsadverbialer, for ellers kan konstellationerne på grund af deres kompositionelle aktionsartsværdi tolkes som ACCOMPLISHMENTS (3.29f):

- (3.29) a. [Lene køre]
 b. [Jon Ulrik cykle]
 c. [deres bror løbe]
 d. [hun svømme]
 e. [kvinden gå]
 f. *[kvinden gå hjem]⁵⁶

Bevægelsesverber ledsages gerne af steds- eller retningsadverbialer, hvilket dog ikke nødvendigvis er ensbetydende med, at den denoterede bevægelse er i så fald målrettet og afgrænset som i (3.29f), eller at konstellationen skal tolkes som en ACCOMPLISHMENT. AKTIVITET-konstellationer modificeret af stedsadverbialer, som jo

⁵⁶ Konstellationen er ikke ukorrekt, men er uacceptabel som en aktivitet-konstellation og er derfor markeret med en asterisk.

har lokativ betydning, bevarer deres AKTIVITET-betydning. Adverbialet er i den slags tilfælde lokaliseret uden for konstellationen, idet den leverer ekstra information:

- (3.30) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES]] + App_{[LOK]}$
 b. [Lene køre] (ude på vejen)
 c. [Jon Ulrik cykle] (ovre i parken)
 d. [deres bror gå] (ude i haven)
 e. [deres bror løbe] (på fodboldbanen)
 f. [hun svømme] (under broen)⁵⁷

I (3.30b-d) markeres adverbialernes lokative betydning ved hjælp af statiske biord, jf. Harder et al. (1996:161 f.), Rajnik (1999:255 ff.), mens (3.30e og f) benytter sig af adverbialer udtrykt af simple præpositionsforbindelser.

Det er heller ikke en selvfølge, at en AKTIVITET-konstellation med bevægelsesverbum som kerne automatisk får ACCOMPLISHMENT-betydning, når den modificeres af et retningsadverbial, idet nogle retningsadverbialer ikke er målrettede eller er tvetydige, jf. Jackendoff (1996:309). Det betyder, at den omtalte slags adverbialer ikke supplerer en given bevægelse med et mål og dermed med en afgrænset rute. Af denne grund forbliver den afstand, som skal dækkes i forbindelse med bevægelsen (og som ellers bruges som bevægelsens målestok, jf. Tenny (1995:11) ubestemt på trods af, at bevægelsens retning er angivet. Der findes flere måder, som et ikke-målrettet retningsadverbial kan komme til udtryk på, hvoraf den simpleste er anvendelsen af en præpositionsforbindelse med præpositionen *mod*, som i en fordansket version af Christensens (1995:83) svenske eksempel (3.31b) eller med præpositionen *langs* (3.31c)⁵⁸. Ellers kan man også benytte sig af det indskudte *rundt* som retningsadverbial (3.31d), jf. Østergaard (1979:97), Harder et al. (1996:186) eller danne sammensatte retningsadverbier ved tilføjelse af *-ad* til ellers målrettede retningsadverbier som i (3.31e-g)⁵⁹. Ikke-målrettede retningsadverbialer betegnes i konstellationsskemaerne som $A_{[DIR -M]}$.

- (3.31) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES]] + App_{[DIR -M]}$
 b. [Otto svømme] (mod bøjen)
 c. [de køre] (langs kysten)
 d. [kvinden gå] (rundt i haven)
 e. [kvinden gå] (hjemad)
 f. [en rød kugle rulle] (nedad)
 g. [Jensen løbe] (opad)

Det er også verberne *at ligge*, *at sidde* og *at stå*, som denoterer rumlige forhold, men i modsætning til ovenstående eksempler har de ikke noget med bevægelse at gøre, idet det er lokative forhold, som udgør deres domæne. Det er nok af denne grund, at de ofte anses for at realisere statisk aktionsart (jf. 3.2). Inden for denne undersøgelses referencerammer og ifølge dennes klassificeringskriterier er de dog uden tvivl dynamiske, for de består af *AcI*-testen, når referenterne af deres subjekter er levende. Disse tre verber kræver heller ikke noget objekt i de konstellationer, hvor de fungerer som kerner, men optræder som regel med stedsadverbialer:

⁵⁷ Den slags adverbialer kan være tvetydige, idet de medfører både en aktivitet- og en accomplishment-betydning, jf. Higginbotham (1999:132), Gehrke (2005:2).

⁵⁸ De to præpositioners engelske ækvivalenter (*towards* og *along*) betegnes af Gehrke (2005:2) som *unbounded* og *atelic*.

⁵⁹ Jf. *ibid.* s. 161.

- (3.32) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + A_{PP [LOK]}]$
 b. [søstrene sidde i køkkenet]
 c. [deres hund ligge under bordet]
 d. [de stå ude i gangen]

Ovenstående konstellationer er næppe semantisk fordragelige acceptable, når stedsadverbialerne fjernes. Det er dog muligt at fjerne dem, forudsat at de erstattes af adverbiet *bare*, som klart nok placeres uden for selve konstellationen. I så fald må man ligeledes regne med, at konstellationens betydning ændres lidt – det bliver fremhævet, at vedkommende udfører den omtalte handling og ikke foretager sig andet:

- (3.33) a. [hans søster sidde] bare
 b. [Jens ligge] bare
 c. [ungerne stå] bare

AKTIVITET-konstellationer af (3.27)-typen har også en variant, hvor kernen bruges intransitivt, selv om den ellers godt kan tage et objekt. Det skyldes, at de pågældende konstellationer får ACCOMPLISHMENT-betydning, når deres kerner bruges transitivt med [+DKA]-objekter, som i (3.47). I (3.34) beholder konstellationerne med kerner uden objekter deres AKTIVITET-betydning:

- (3.34) a. [han skrive] (langsomt)
 b. [deres mor læse] (højt)
 c. [nogle af drengene synge] (falsk)
 d. [hunden spise] (hurtigt)⁶⁰

AKTIVITET-konstellationer med transitiver kerner har følgende struktur:

- (3.35) $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{NP [+DKA]}]$

Objektet udtrykkes ofte ved hjælp af en nominal frase, hvis kerne har egenskaben [+DKA]. I forbindelse med rektion kan objektet også realiseres af en præpositionsforbindelse, der ligesom de ovennævnte nominale fraser skal have en [+DKA] kerne. I så fald ser konstellationens struktur sådan ud:

- (3.36) $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{PP [+DKA]}]$

I (3.37a-f) angives nogle eksempler på AKTIVITET-konstellationer af (3.35)-typen. De øvrige eksempler vedrører (3.36)-typen:

- (3.37) a. [de drille hans lillebror]
 b. [læreren rose Nelle]
 c. [turisterne nyde udsigten]
 d. [direktøren kræve en forklaring]
 e. [Jan skubbe en vogn]
 f. [pigen bære nogle indkøbsposer]
 g. [Jon danse med sin mor]

⁶⁰ Konstellationerne i (3.34) forekommer med ekstern adverbial modificering for at man tydeligt kan illustrere, at der intet objekt findes. En anden ting er, at den slags konstellationer sjældent optræder uden ekstern adverbial modificering.

- h. [gerningsmanden kigge på mig]
- i. [Jan og Grethe tale om hans forældre]
- j. [han leder efter sin jakke]

Eksemplerne (3.37e og f) er specielle varianter af (3.35)-konstellationen, idet deres kerner realiseres af transitive bevægelsesverber. På linje med eksemplerne i (3.30) og (3.31), bevarer AKTIVITET-konstellationer med transitive bevægelsesverber som kerner deres AKTIVITET-betydning, når de modificeres af steds- og retningsadverbialer uden bestemt mål:

- (3.38) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{NP [+DKA]}] (+A_{PP [DIR -M]})$
 b. [Jan skubbe en vogn] (hjemad)/(ude i parken)/(langs vejen)/(mod broen)
 c. [pigen bære nogle poser] (hjemad)/(ude i parken)/(langs vejen)/(mod broen)

Når objektet i en konstellation udtrykkes af et stofnavn, forekommer det uden bestemmer, det vil sige objektet har i så fald [-DKA]-værdien.

- (3.39) a. [Han strø grus] (på fortovet)
 b. [De drikke øl] (på Café Enigma)
 c. [De hælde vand] (på os)

Eksemplerne viser, at en AKTIVITET-konstellation med direkte objekt, som har egen-skaben [-DKA] forekommer med næsten obligatoriske adverbialer. Jeg kalder adverbialerne for næsten obligatoriske, fordi de kan fjernes, men så lyder konstellationerne lidt klodset.

Man kan i dansk også aflede AKTIVITET-konstellationer ud fra SEMELFAKTIVE konstellationer ved at kombinere dem med durative tidsadverbialer efter følgende mønster: $VK_{AKTI} = [VK_{SEM}] + A_{[DUR]}$. På den måde kan man få tre forskellige typer konstellationer, for der findes tre typer SEMELFAKTIVE konstellationer (jf. 3.1.5.5), som illustreres af (a)-eksemplerne i (3.40), (3.41) og (3.42), mens (b)-eksemplerne er afledte AKTIVITET-konstellationer:

- (3.40) a. [Drengen hoste (én gang)]
 b. [Drengen hoste] i en time
 (3.41) a. [Hans ryste sin kammerat (én gang)]
 b. [Hans ryste sin kammerat] i et kvarter
 (3.42) a. [hendes mor blinke til hende (én gang)]
 b. [hendes mor blinke til hende] hele formiddagen
 (3.43) a. [en dråbe vand dryppe] (fra hanen)
 b. [vand dryppe] (fra hanen) (hele formiddagen)

Det sidste par eksempler er forskelligt fra alle de ørige par, idet den afledte aktivitet har et [-DKA] subjekt. Dette er muligt, når subjektet udtrykkes af et stofnavn uden bestemmer. Der er forstået, at en dråbe vand kun kan dryppe én gang, mens et ubestemt mængde vand kan blive ved med at dryppe i ubestemt lang tid.

3.1.5.3 ACCOMPLISHMENT-konstellationer

Når man ved hjælp af sproglige midler vil give udtryk for situationstypen afgrænset proces, gør man det ved at anvende ACCOMPLISHMENT-konstellationer, som udgør den strukturelt mest varierede gruppe konstellationer i dansk. De intuitivt mest

naturlige konstellationer har i deres struktur et verbum med egenskaberne [+dynamisk, +durativ, +resultativ].

Konstellationer i (3.44b-g) er konkrete realisationer af den prototypiske ACCOMPLISHMENT-konstellation med intransitive verber som kerner (3.44a):

- (3.44) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, +RES]]$
 b. [priserne stige]
 c. [træet vokse]
 d. [Lene tabe sig]
 e. [Ole tage på]
 f. [risikoen mindske]
 g. [overfladen stivne]

Der er noget særligt ved parametriske verber (3.44b-g). De implicerer ikke nogen bestemt endelig tilstand, men snarere en række målrettede forandringer (Laskowski 1998b:155). Derudover kan den denoterede situation, f.eks. 'det at tabe sig' eller 'det at blive grim' fortsætte, efter endepunktet er blevet nået, for man kan jo filosofisk set altid blive endnu tyndere, grimmere eller bedre til noget. Dette strider imod Teleman et al. (1999) og Zielonkas (2004) definition på afgrænsede processer. For denne undersøgelses vedkommende er de omtalte verber og dermed konstellationerne i (2.40b-g) uden tvivl ACCOMPLISHMENTS, idet de lever op til de krav, der blev fastlagt for ACCOMPLISHMENTS i afsnit 2.3.3. De klarer nemlig alle sammen dynamiskhed-, durativitet- og resultativitet-testerne.

Lignende konstellationer dannes af transitive verber med samme interne egenskaber og [+DKA] objekter:

- (3.45) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, +RES] + O_{NP [+DKA]}]$
 b. [Firmaet forbedre sine produkter]
 c. [Fabrikken øge produktionen]
 d. [grundejeren udvide vejen]

Verberne i (3.44) og (3.45) er, hvad Bertinetto / Squartini (1995:11 ff.) kalder for *gradual completion verbs* og Laskowski (1998b:155) for *parametriske verber* (jf. også 2.3.1.4). De betegner en gradvis stigning i en eller flere af subjektets egenskaber. Der findes en vis asymmetri mellem polske og danske verber af denne type – nogle polske parametriske verber kan nemlig kun oversættes til dansk ved hjælp af komplekse verbaler (blive+adjektiv i positiv eller superlativ), f.eks. *brzydnać* – blive grim(mere).

ACCOMPLISHMENT-konstellationer af (3.43a)-typen dannes ikke kun af parametriske verber, for der findes en række danske intransitive verber med egenskaberne [+dynamisk, +durativ, +resultativ], som betegner processer, der resulterer i 'almindelige' overgange mellem tilstande, som ikke kontrolleres af subjektet:

- (3.46) a. [sneen tøj]
 b. [dampen fortættes]
 c. [frugterne rådne]
 d. [vandet evaporere]

Her møder man det samme problem med polsk-dansk asymmetri. Nogle polske ikke-parametriske verber, som danner konstellationer af (3.44a)-typen har perifrastiske danske ækvivalenter, ligesom det er tilfældet med *siwieć* – 'at få gråt hår' eller *łysieć* 'at blive skaldet'.

Hvad der ofte anses for kanoniske eller klassiske ACCOMPLISHMENTS, er egentlig AKTIVITET-konstellationer med tilføjet [+DKA] objekt, der får dem til at skifte aktionsart⁶¹, jf. (3.47a). Konstellationer med sådan en kompositionel ACCOMPLISHMENT-betydning er med andre ord bygget på grundlag af et verbum, der i den maksimalt enkelte sætning har egenskaberne [+dynamisk, +durativ, -resultativ], jf. (3.46b):

- (3.47) a. $VK_{ACC} = [VK_{AKTI}] + O_{NP [+DKA]}$
 b. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_{V [+DYN, +DUR, -RES]} + O_{NP [+DKA]}]$

Nogle eksempler herpå angives i (3.48):

- (3.48) a. [Jan læse en bog]
 b. [alle tilskuerne synge nationalsangen]
 c. [Regeringen nationalisere fabrikken]
 d. [Drengene ødelægge bilen]
 e. [Robert tømme spanden]
 f. [Hans skrive et digt]
 g. [Jon bygge et hus]

Det er her nødvendigt at bemærke, at konstellationer af (3.47)-typen med verbet *at skrive* godt kan tage både direkte og præpositionsobjekt:

- (3.49) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_{V [+DYN, +DUR, -RES]} + DO_{NP [+DKA]} + O_{PP [+DKA]}]$
 b. [Jan skrive et brev til Inge]

I elliptiske sætninger kan direkte objekt i (3.49b) godt fjernes, uden at konstellationen mister sin ACCOMPLISHMENT-betydning på trods af, at endepunktet på den situation, den betegner, teknisk set forsvinder:

- (3.50) [Jan skrive til Inge]

Dette er ikke muligt med andre verber, som danner ACCOMPLISHMENT-konstellationer af (3.47)-typen.

Konstellationer af (3.47b)-typen kan også forekomme i en variant med [-DKA]-objekter, når objektet udtrykkes af et stofnavn uden bestemmer.

- (3.51) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_{V [+DYN, +DUR, -RES]} + O_{NP [-DKA]} + A_{PP [+DKA]}]$
 b. [Hun øse vand i beholderen]
 c. [deres mør hælde te i koppen]

Man kan fundere over, hvad forskellen er mellem konstellationerne i (3.51) og AKTIVITET-konstellationerne i (3.40a og c). Den ligger i, at det er en bestemt mængde vand eller suppe, som man kan hælde i beholderen og koppen i (3.51). Af denne grund er processerne i (3.51) afgrænsede og har et indbygget endepunkt uanset om objekterne forekommer med eller uden bestemmere. Dette er til gengæld ikke tilfældet i (3.40a og c).

Et [-DKA] objekt kan også forekomme i konstellationer, som er forbundet med idiomatiske udtryk. I denne slags konstellationer synes den beskrevne proces at have en indre grænse, selv om objektets form ellers tyder på, at det modsatte er tilfældet.

⁶¹ Jf. Gavrusseva (2003:741), som fremhæver, at nogle verber først får egenskaben [+resultativ] i kombination med deres argumenter.

- (3.52) a. [hun børste tænder]
 b. [han pudse sko]

En operation, der ligner denne i (3.47), kan foretages med udgangspunkt i AKTIVITET-konstellationer af (3.29)-typen med bevægelsesverber som kerner. Ligesom konstellationerne i (3.47) og (3.48) blev til ACCOMPLISHMENTS ved tilføjelse af et [+DKA] objekt, kan AKTIVITET-konstellationerne i (3.29) gøre det ved at få tilføjet et målrettet retningsadverbial (betegnet som $A_{PP[DIR+M]}$):

- (3.53) a. $VK_{ACC} = [VK_{AKTI}] + A_{PP[DIR+M]}$
 b. $VK_{ACC} = [S_{NP[+DKA]} + V_{V[+DYN, +DUR, -RES]} + A_{PP[DIR+M]}]$
 c. [Lene køre hjem]
 d. [Jon Ulrik cykle til tandlægen]
 e. [deres bror løbe til parken]
 f. [hun svømmer til båden]
 g. [kvinden gå på arbejde]

Bevægelsens målretning kan forstærkes ved indskydning af hvad Harder et al. (1996:161) kalder for '*transitional spatial adverbs*' og Rajnik (1999:255) for *retningsadverbialer / retningsbiord* (markeret nedenfor med fede bogstaver):

- (3.54) a. [Lene køre **hjem** til Århus]
 b. [Jon Ulrik cykle **ned** til tandlægen]
 c. [deres bror løbe **op** til parken]
 d. [hun svømmer **over** til båden]
 e. [kvinden gå **hen** på arbejde]

Det samme gælder tilsvarende konstellationer med transitive bevægelsesverber:

- (3.55) a. $VK_{ACC} = [VK_{AKTI}] + A_{PP[DIR+M]}$
 b. $VK_{ACC} = [S_{NP[+DKA]} + V_{V[+DYN, +DUR, -RES]} + O_{NP[+DKA]} + A_{PP[DIR+M]}]$
 c. [Jan skubbe barnevognen hjem]
 d. [pigen bære nogle indkøbsposer til sin brors hus]
 e. [Jan skubbe barnevognen hen til stranden]
 f. [pigen bære nogle indkøbsposer over til sin brors hus]

Læg mærke til, at retningsadverbialerne i (3.53), (3.54) og (3.55) er placeret inden for konstellationens struktur. Dette er ikke et spor overraskende, for i forbindelse med bevægelsesverber har målrettede retningsadverbialer præcis den samme funktion, som [+DKA]-objekter har i (3.47) og (3.48) ovenfor. Tenny (1995:32) betegner den type adverbialer som *locational goals* og tilføjer, at de ganske naturligt optræder som bevægelsesverbets argumenter. Dermed definerer de situationen på en måde ved at ekvipere den med et naturligt endepunkt, og på den måde ændrer konstellationens kompositionelle aktionsartsmæssige værdi. Ved at omformulere Vendlers ord (1967:22) kan man fastslå, at endepunktet er det element, som er nødvendigt for, at en ACCOMPLISHMENT er, hvad den er. Af denne grund skal den placeres inden for konstellationens rammer.

3.1.5.4 ACHIEVEMENT-konstellationer

Den simpleste verbale konstellation med ACHIEVEMENT-betydning (dvs. en, der giver udtryk for resultative punkthændelser) dannes af en intransitiv verbal kerne med egenskaberne [+dynamisk, -durativ, +resultativ]:

- (3.56) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, +RES]]$
 b. [børnene vågne]
 c. [hans mormor besvime]
 d. [bomben eksplodere]

I konstellationer med transitive kerner forekommer der kun direkte (3.57b-f) eller både direkte og indirekte (3.57g-i) objekt udtrykt af [+DKA] nominale fraser:

- (3.57) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, +RES] + O_{NP [+DKA]} (+ O_{NP [+DKA]})]$
 b. [de møde en ung mand]
 c. [min søn finde mine nøgler]
 d. [Jan overkomme vanskelighederne]
 e. [vi nå bjergets top]
 f. [de vinde alle kampene]
 g. [forældrene give pigen en gave]
 h. [Jesper vise hende sine katte]
 i. [jeg låne dig min cykel]
 j. [de finde guld] (i Californien)
 k. [han købe bil]

Jeg bliver nødt til at kommentere de to sidste eksempler i (3.57). Konstellationerne følger ikke (3.57a)-mønstret, hvilket skyldes, at den har et [-DKA] objekt. Dette er muligt, når objektet udtrykkes af et stofnavn uden bestemmer som i (3.57j) eller i idiomatiske udtryk som i (3.57k). I det sidste tilfælde har objektet [-DKA]-værdien på trods af, at det egentlig er én bil, man taler om.

Denne type ACHIEVEMENT-konstellation kan også forekomme i de varianter, hvor enten det ene eller begge objekter er præpositionsobjekter:

- (3.58) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, +RES] + O_{NP/PP [+DKA]} (+ O_{NP/PP [+DKA]})]$
 b. [hun låne cyklen af sin brors kæreste]
 c. [Jens vinde med mig i skak]
 d. [manden stjæle noget fra sit arbejde]
 e. [de sige det til Anne]

I stedet for et objekt kan en ACHIEVEMENT-konstellation også have et retningsadverbial, når dens kerne er et bevægelsesverbum:

- (3.59) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, +RES] + A_{Adv/PP [DIR]}]$
 b. [de komme hjem]
 c. [Hr. Jensen ankomme til Kastup lufthavn]

En anden mulighed er at danne en konstellation med inkoativ betydning ud fra en aktivitet- (3.60a-c) eller accomplishment-konstellation (3.60d-f) med bevægelsesverbum som kerne:

- (3.60) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES]] (+A_{Adv/PP [DIR-M]})$
 b. [Jens køre]
 c. [den unge kvinde gå] mod stranden
 d. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES] + A_{Adv/PP [DIR]}]$
 e. [Jespers kone køre hjem]
 f. [de to mænd cykle til Århus]

Det danske sprogs relativt fattige morfologiske afledningsmekanismer tillader kun i nogle få isolerede tilfælde at danne verber med egenskaberne [+dynamisk, -durativ, +resultativ], som i eksemplet nedenfor:

- (3.61) a. [Jon elske Signe]
 b. [Jon forelske sig i Signe]

Strukturen af den statiske udgangskonstellation (3.61a) og den afledte ACHIEVEMENT-konstellation kan illustreres således:

- (3.62) a. $VK_{STAT} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES] + O_{NP [+DKA]}]$
 b. $VK_{ACH} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, +RES] + O_{PP [+DKA]}]$
 hvor
 $V_{[+DYN, -DUR, +RES]} = [\text{præfiks} + V_{[-DYN, -DUR, +RES]}]$.

Som det fremgår af eksemplerne, er de to konstellationer meget forskellige fra hinanden både med hensyn til aktionsartsværdi og struktur. Ud over præfigering af hovedverbet inkluderer forandringerne nemlig verbets refleksivering og omdannelse af direkte objekt til præpositionsobjekt.

3.1.5.5 SEMELFAKTIVE konstellationer

SEMELFAKTIVE konstellationer, som er de sproglige konstruktioner, hvis funktion er at udtrykke situationstypen irresultativ punkthændelse, er de mindst varierede, når det kommer til indre struktur. I princippet forekommer de i tre varianter: uden objekt, med direkte objekt og med præpositionsobjekt:

- (3.63) a. $VK_{SEM} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES]]$
 b. [Drengen hoste (én gang)]
 c. $VK_{SEM} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES] + O_{NP [+DKA]}]$
 d. [Hans ryste sin kammerat (én gang)]
 e. $VK_{SEM} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES] + O_{PP [+DKA]}]$
 f. [hendes kæreste blinke til hende (én gang)]

Alle konstellationerne i (3.63) er forsynet med oplysningen *én gang* i parentes. Det er de for at fremhæve, at det er SEMELFAKTIV betydning, man ønsker at udtrykke (og dermed undgå eventuelle misforståelser). Verbets morfologiske form er nemlig den samme i SEMELFAKTIVE konstellationer og AKTIVITETER, som afledes på grundlag af dem (jf. 2.5.5.2). Selv om det er den SEMELFAKTIVE form, der synes at blive betragtet som den primære både i engelsk (jf. Smith 1997:29f, 1995:106) og svensk (jf. Christensen 1995:86), plejer man at markere den SEMELFAKTIVE variant for at være på den sikre side.

3.2 Aktionsart i polsk

Det sidste afsnit handlede om aktionsartsmæssige forhold i dansk. Det næste skridt er at undersøge tilsvarende forhold i det polske sprogsystem. Opmærksomheden rettes mod forholdet mellem morfologien og den minimale syntaktiske kontekst samt begge deles formåen til at bevirke, at verbale konstellationer skifter aktionsart.

3.2.1 Tester for dynamiskhed i polsk

Der findes flere sproglige tester, som angiveligt kan anvendes til at sortere dynamiske prædikater og konstellationer fra statiske. Deres brugbarhed i forbindelse med polsk sprogmateriale bedømmes i det følgende og begrundes med konkrete eksempler.

Testen med dannelse af imperativ (jf. 3.1.1 med detaljer om, hvor i litteraturen testen anvendes) viser sig ikke rigtigt at kunne anvendes, idet den ikke holder for almindelige polske STATISKE prædikater:

- (3.64) a. Kochaj mnie!
 elske.IMP mig.ACC
 'elsk mig!'
 b. Wiedz, że pewna osoba...
 vide.IMP at vis.NOM person.NOM...
 'vid, at en vis person...'
 c. Bądź ostrożny!
 være.IMP forsigtig.mask
 'vær forsigtig!'

Da testen heller ikke holder for danske prædikater, kunne dens uanvendelighed vise sig at have tværproglig eller endog universel karakter, men det kan ikke bedømmes her. I hvert fald er testen ikke tilstrækkelig, når det kommer til identificering af danske og polske prædikaters dynamiskhed.

Ved et forsøg med den polske ækvivalent af Vendlers test med spørgsmålet *What are you doing?* 'hvad laver du (her og nu)?' støder man på et problem, idet spørgsmålet kan være tvetydigt. Det kan godt forstås både som et spørgsmål om, så at sige, nuværende virksomhed (dvs. om hvad vedkommende laver 'her og nu'), men også som et habituel/generisk spørgsmål om vedkommendes job. Derfor er der intet i vejen med kongruens i såvel (3.65b) som (3.65c):

- (3.65) a. Co robisz?
 hvad lave.PRÆS.2SG
 'Hvad laver du?'
 b. Pracuję w ogrodzie.
 arbejde.PRÆS.1SG i have.LOC
 'jeg arbejder i haven'
 c. Pracuję w fabryce herbatników.
 arbejde.PRÆS.1SG i fabrik.SG.LOC kiks.PL.GEN.
 'jeg arbejder på en kiksfabrik'

De ovenstående eksempler illustrerer et problem, som Van Valin (2005:35) peger på, nemlig at den progressive test kun er anvendelig i forbindelse med sprog, der har, hvad han kalder for, *progressivt aspekt* (som i forbindelse med nutidsreference betegner igangværende situationer), f.eks. engelsk, tyrkisk og islandsk. Dette behøver dog

egentlig ikke medføre, at testen skal forkastes med det samme. Afhængigt af, hvor betinget ens universalistiske syn på aktionsarts- og aspektproblematikken er (jf. afsnit 2.2), kan man vælge at acceptere forskellige former for progressivitetens markering (f.eks. verbernes grammatiske nutidsform i polsk, som ikke udelukkende er forbundet med progressiv betydning). I lyset af at spørgsmålet er tvetydigt, burde det ikke anvendes i en relevant sproglig test. Dermed bliver testen afvist med det forbehold, at det ikke nødvendigvis er den progressive konstruktion, som ikke kan anvendes, men måske er det et andet spørgsmål, der skal stilles.

Sådan et alternativt spørgsmål, nemlig *'What is happening?'*, findes i Van Valin (2005:33). I 3.1.1 blev testen bedømt som ubrugbar i forbindelse med danske prædikater, og i (3.66) nedenfor kan man se, at det samme er tilfældet med polske enheder:

- (3.66) a. Co się dzieje?
 hvad sig.REFL ske.PRÆS.3SG
 'hvad sker der?'
- b. *Kocham Annę.
 elske.PRÆS.1SG Anna.AKK
 'jeg elsker Anna'
- c. *Kaszlnę.
 hoste.PRÆS.1SG
 'jeg vil hoste'⁶²
- d. *Przyjdę.
 komme.PRÆS.1SG
 'jeg vil komme'
- e. Śpiewam.
 synge.PRÆS.1SG
 'jeg synger'
- f. Buduję dom.
 bygge.PRÆS.1SG hus.SG.AKK
 'jeg er i gang med at bygge et hus'

Som man kan se i eksemplerne ovenfor, kan STATISKE enheder ikke bruges som svar på det omtalte spørgsmål (jf. 3.66b), mens SEMELFAKTIVE enheder og *achievements'* grammatiske nutidsformer har fremtidsreference (henholdsvis 3.66c og d), og dermed heller ikke består testen. Det gør AKTIVITETER (3.66e) og ACCOMPLISHMENTS (3.66f) dog uden problemer. Eksemplerne bekræfter Van Valin og LaPollas konklusion om, at progressive tester afprøver både dynamiskhed og durativitet, idet det kun er enheder med en plus-værdi ved begge egenskaber, der klarer testen (jf. Van Valin / LaPolla 1997:94). Af ovenstående grunde kan den progressive test ikke accepteres som gældende.

Van Valins andet spørgsmål, *What happened? 'hvad skete der?'*, er heller ikke uproblematisk. Det fungerer for både engelsk (jf. Van Valin 2005:33), svensk (jf. Christensen 1995:136) og dansk (jf. 3.1.1), men dens anvendelse på polsk sprogmateriale er vanskelig. Det er den på grund af aspektmæssig kongruens, idet polske aspektmæssige forhold nødvendiggør anvendelsen af to forskellige spørgsmål for perfekte og imperfektive enheder, henholdsvis *Co się stało?* (hvad sig ske.PRÆT.3SG.PF) og *Co się działo?* (hvad sig ske.PRÆT.3SG.IPF). Nedenfor præsenteres nogle eksempler med det perfekte spørgsmål:

⁶² I såvel (3.66c) som (3.66d) anvendes modalverbet *vil* som hjælpeverbum med fremtidsreference og ikke som betegnelse for vilje.

- (3.67) a. Co się stało?
 hvad sig.REFL ske.PRÆT.3SG.PF
 'hvad skete der?'
- b. *On kochał Annę.
 Han.NOM elske.PRÆT.1SG.MASK Anna.SG.AKK
 'han elskede Anna'
- c. Jan kaszł-ł.
 Jan hoste-SEM-.PRÆT.1SG.MASK
 'jeg hostede én gang'
- d. Jego brat przy-szedł.
 hans.NOM bror.SG.NOM ACH-gå.PRÆT.3SG.MASK
 'hans bror kom/er kommet'
- e. *Rikke śpiewała.
 Rikke synge.PRÆT.3SG.FEM
 'Rikke var i gang med at synge'
- f. *Jego kolega budował dom.
 hans.NOM kammerat.SG.NOM bygge.PRÆT.3SG.MASK.IPF hus.SG.AKK
 'Hans kammerat var ved at bygge et hus'
- g. Jego kolega z-budował dom.
 hans.NOM kammerat.SG.NOM PF-bygge.PRÆT.3SG.MASK.IPF hus.SG.AKK
 'Hans kammerat byggede et hus'

og med det imperfektive spørgsmål:

- (3.68) a. Co się działo?
 hvad sig.REFL ske.PRÆT.3SG.IPF
 'hvad skete der?'
- b. *On kochał Annę.
 han.NOM elske.PRÆT.1SG.MASK Anna.SG.AKK
 'han elskede Anna'
- c. *Jan kaszł-ł.
 Jan hoste-SEM-PRÆT.1SG.MASK
 'jeg hostede én gang'
- d. *Jego brat przy-szedł.
 hans.NOM bror.SG.NOM ACH-gå.PRÆT.3SG.MASK
 'hans bror kom/er kommet'
- e. Rikke śpiewała.
 Rikke synge.PRÆT.3SG.FEM
 'Rikke var i gang med at synge'
- f. Jego kolega budował dom.
 hans.NOM kammerat.SG.NOM bygge.PRÆT.3SG.MASK.IPF hus.SG.AKK
 'Hans kammerat var ved at bygge et hus'
- g. *Jego kolega z-budował dom.
 hans.NOM kammerat.SG.NOM PF-bygge.PRÆT.3SG.MASK.IPF hus.SG.AKK
 'Hans kammerat byggede et hus'

Min indledende observation i forbindelse med ovenstående eksempler er, at testen globalt set virker godt nok, idet STATISKE enheder ikke klarer den uanset spørgsmålets aspekt, jf. (3.67b) og (3.68b). Derudover er SEMELFAKTIVE enheder (3.67c), ACHIEVEMENTS (3.67d) og perfekte ACCOMPLISHMENTS (3.67g) kun kompatible med det perfekte spørgsmål, mens AKTIVITETER (3.68e) og imperfektive ACCOMPLISHMENTS (3.68f) kan bruges som svar på det imperfektive spørgsmål. Den endelige konklusion er, at heller ikke denne test er tilfredsstillende i forbindelse med polsk sprogmateriale, fordi det virker urimeligt, hvis ikke absurd, at definere egenskaber ved verber og aktionsarter ud fra aspektuelle værdier, hvor det overordnede formål med denne afhandling er at

gøre det modsatte – at beskrive aspektmæssige forhold med udgangspunkt i aktionsarter. I dansk findes dette problem ikke, fordi morfologiske midler på nær nogle få tilfælde ikke anvendes til aspekt- eller aktionsartsmarkering, jf. Hansen (1967 III), Østergaard (1979) og Durst-Andersen / Herslund (1996).

Det næste skridt i den min søgen efter en adækvat sproglig test for dynamiskhed er at afprøve AcI-konstruktioner, som i 3.1.1 viste sig at udgøre en velfungerende test for danske verbale prædikater og konstellationer. Et enkelt problem-i denne forbindelse består i, at konstruktionerne som sådan ikke forekommer i det polske sprogsystem. Problemet er dog ingen gordisk knude, for polsk har en passende ækvivalent konstruktion til rådighed, nemlig en ledsætning indledt af underordningsbindeordet *jak* ('hvordan'). Dermed er den følgende danske AcI i (3.69a) ækvivalent med den polske ledsætning i (3.69b):

- (3.69) a. Jeg så ham arbejde
 b. Widziałem, jak pracował.
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan arbejde.PRÆT.3SG.MASK

Nogle mener, at det også er polske *że*-ledsætninger, der kan fungere som AcIers polske ækvivalenter (jf. Karolak 1999:16), hvilket betyder, at (3.69a) ovenfor burde være ækvivalent med:

- (3.70) Widziałem, że pracował.
 se.PRÆT.1SG.MASK at arbejde.PRÆT.3SG.MASK

Der findes en grundlæggende betydningsforskel mellem (3.69b) og (3.70), som kan illustreres ved hjælp af Hansens (1967 (III):80 f.) to eksempler, som også blev anvendt i 3.1.1:

- (3.71) a. Jeg hører klokkerne ringe.
 b. Jeg hører, at klokkerne ringer.

I (3.71a) '*angives høreindtrykket at være fænomenet: klokkernes ringen*', mens (3.71b) angiver '*sansningen af klokkerne i en vis tilstand eller virksomhed*' (ibid.). Hansens eksempler i (3.71a) og (3.71b) svarer henholdsvis til det polske

- (3.72) a. Słyszę, jak dzwony biją.
 høre.PRÆS.1SG hvordan klokke.PL.NOM ringe.PRÆS.3PL

og

- b. Słyszę, że dzwony biją.
 høre.PRÆS.1SG at klokke.PL.NOM ringe.PRÆS.3PL

I lyset af dette er (3.70) ikke ækvivalent med (3.69a), men med (3.73):

- (3.73) Jeg så, at han arbejdede.

Et polsk-baseret argument imod Karolaks tese er, at *że*-ledsætninger med *słyszeć* 'høre' som verballed i hovedsætningen kan forstås som elliptiske sætninger, hvor man egentlig gengiver en anden persons udtalelse. Som følge deraf er (3.74a) ikke

ækvivalent med (3.74b)⁶³, men med den elliptiske (3.74c), som intet med AcI-konstruktioner har at gøre,

- (3.74) a. *Słyszałem, że Jens gra w piłkę.*
 høre.PRÆT.1SG.MASK at Jens.NOM spille.PRÆS.3SG.MASK i bold.SG.AKK
 b. Jeg har hørt ham spille fodbold.
 c. Jeg har hørt, at Jens spiller fodbold.

(3.74a) kan eventuelt betragtes som tilsvarende (3.75), der godt nok er en AcI, men det er ikke ‘det at spille fodbold’, der er den omtalte virksomhed, og det er heller ikke Jens, som udfører handlingen:

- (3.75) Jeg har hørt hende fortælle, at Jens spiller fodbold.

Ovenstående overvejelser kræver en form for opsummering. I 3.1.1 introducerede jeg en hypotese om, at sproglige enheders evne til at forekomme på infinitivpladsen i AcI-konstruktioner er relevant for egenskaben [\pm dynamisk]. Hypotesen blev afprøvet, og det viste sig, at danske dynamiske verbale prædikater og konstellationer godt kan placeres på infinitivpladsen i AcIerne, mens de statiske ikke kan det. Da AcIerne ikke eksisterer i polsk i deres sædvanlige form, har jeg identificeret *jak*-ledsætninger som AcIernes polske ækvivalenter. Konsekvensen for den præsenterede hypotese er, at polske prædikaters og konstellationers (u)mulige forekomst i de omtalte *jak*-ledsætninger medfører, at de får eller ikke får tildelt værdien [+dynamisk].

For at undgå potentielle problemer med durativitet og dens eventuelle indblanding i testen (jf. 3.1.1) vil den blive gennemført ved hjælp af sætninger i præteritum i stedet for præsens. Som verballed i hovedsætningerne anvendes polske ækvivalenter af de verber, der blev brugt i det tilsvarende danske eksperiment, nemlig *widzieć*, *słyszeć* og *czuć* (henholdsvis ‘at se’, ‘at høre’ og ‘at kunne mærke’). At der er tre forskellige verber at vælge imellem i hovedsætningen betyder ikke, at der er valgfrihed (som også var tilfældet med de danske verber). Testens prototypiske sætning ser derfor sådan ud:

- (3.76) **Widziałem** / **słyszałem** / **czulem**,
 se.PRÆT.1SG.MASK / høre.PRÆT.1SG.MASK / mærke.PRÆT.1SG.MASK
jak X [den undersøgte enhed i præteritum]
 hvordan X [den undersøgte enhed i præteritum]
 ‘jeg så/hørte/kunne mærke X [den undersøgte enhed i infinitiv]’

Der findes en lang række polske simple verber, som klarer *jak*-testen, deriblandt både resultatative (3.77a, d) og irresultative (3.77b, c, e, f):

- (3.77) a. *Widziałem, jak X jadł śniadanie*
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan X spise.PRÆT.3SG.MASK morgenmad.SG.AKK
 ‘Jeg så X spise morgenmad’
 b. *Widziałem, jak X jechał na rowerze*
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan X køre.PRÆT.3SG.MASK på cykel.SG.LOC
 ‘Jeg så X cykle’
 c. *Widziałem, jak X leżał na kanapie*
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan X ligge.PRÆT.3SG.MASK på sofa.SG.LOC
 ‘Jeg så X ligge på en sofa/sofaen’

⁶³ Som ellers ikke lyder helt naturligt.

- d. Widziałem, jak X pisał wiersz
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan X skrive.PRÆT.3SG.MASK brev.SG.AKK
 'Jeg så X skrive på et brev'
- e. Słyszałem, jak X kaszłał
 høre.PRÆT.1SG.MASK hvordan X hoste.PRÆT.3SG.MASK
 'Jeg hørte X hoste'
- f. Czulem, jak woda kapłała
 mærke.PRÆT.1SG.MASK hvordan vand.NOM dryppe.PRÆT.3SG.FEM
 na moje czolo.
 på min.NEUT pande.SG.AKK
 'Jeg kunne mærke vandet dryppe på min pande'

En del irresultative prædikater i form af simple verber kan ikke forekomme i en *jak*-bisætning uden at være semantisk uacceptable:

- (3.78) a. *Widziałem/słyszałem/czulem, jak X kochał Annę
 se/høre/mærke.PRÆT.1SG.MASK hvordan X elske.PRÆT.3SG.MASK Anna.SG.AKK
 'Jeg så/hørte/kunne mærke X elske Anna'
- b. *Widziałem/słyszałem/czulem, jak X miała książkę
 se/høre/mærke.PRÆT.1SG.MASK hvordan X have.PRÆT.3SG.FEM bog.SG.AKK
 'Jeg så/hørte/kunne mærke X have en bog/bogen'
- c. *Widziałem/słyszałem/czulem, jak X kosztowało dużo
 se/høre/mærke.PRÆT.1SG.MASK hvordan X koste.PRÆT.3SG.NEUT meget
 'Jeg så/hørte/kunne mærke X koste meget'

De undersøgte præfigerede verber klarer testen (3.79a-c), ligesom verber med suffikser som *-nq-* (3.79d og e):

- (3.79) a. Widziałem/słyszałem, jak X przyszedł do domu
 se/høre.PRÆT.1SG.MASK hvordan X ACH-gå.PRÆT.3SG.MASK til hus.SG.GEN
 'Jeg så/hørte X komme hjem'
- b. Widziałem/słyszałem, jak książka spadła ze stołu
 se/høre.PRÆT.1SG.MASK hvordan bog.SG.NOM falde.PRÆT.3SG.FEM fra bord.SG.AKK
 'Jeg så/hørte en bog/bogen falde fra et bord/bordet'
- c. Widziałem, jak X zjadł śniadanie
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan X PF-spise.PRÆT.3SG.MASK morgenmad.SG.AKK
 'Jeg så X spise morgenmad'
- d. Widziałem, jak X kop-nął Roberta
 se.PRÆT.1SG.MASK hvordan X sparke-SEM-PRÆT.3SG.MASK Robert.SG.AKK
 'Jeg så X sparke Robert (én gang)'
- e. Widziałem/słyszałem, jak lampa mrug-nę-ła⁶⁴
 se/høre.PRÆT.1SG.MASK hvordan lampe.SG.NOM blinke-SEM-PRÆT.3SG.FEM
 'Jeg så/hørte lampen blinke (én gang)'

Testens resultater ligner dem fra den tilsvarende danske test. Gruppen af de enheder, som klarer *jak*-testen, består af såvel prædikater med simple verber som præfigerede og suffigerede verbale afledninger. Derudover er der resultative (f.eks. 3.77a og d) og irresultative (3.77b, c og e), durative (3.77a, b, c, d og e) og punktuelle (3.79a, b, c, d og e) prædikater i gruppen. Alle enheder, som ikke består testen, indeholder irresultative, durative simple verber. Da statiske prædikater hverken kan

⁶⁴ Den morfologiske feminine præteritumsform af verbet *mrugnąć* indebærer morfologisk alteration i suffikset (*-nq-* : *nę-*).

være resultative eller punktuelle, er det dynamiske prædikater og konstellationer, som klarer *jak*-testen. Dermed accepteres testen med *jak*-ledsætninger som gældende for identificering af dynamiskhed i polsk analogisk med den danske AcI-test.

3.2.2 Testen for durativitet i polsk

Som det blev fastslået før, kan man betegne durativitet som en mulighed for at determinere en situations varighed ved hjælp af tilgængelige sproglige midler. I modsætning til dynamiskhed er durativitet meget nem at identificere på det sproglige niveau. I de fleste aktionsartsmodeller findes der en ukompliceret sprogkombinatorisk test, som kan anvendes til entydigt at opspore durative verbale prædikater og konstellationer, og som går ud på at kombinere den undersøgte enhed med et durativt tidsadverbial. Det allersimpleste durative tidsadverbial udtrykkes af præpositionsforbindelsen *przez* ('gennem') + *tidsbetegnelse*, hvor tidsbetegnelsen denoterer en periode, f.eks. *przez 2 lata* 'i 2 år'. Alternativt kunne man anvende frasen *od t₁ do t₂* ('fra t₁ og t₂'), hvor t₁ og t₂ denoterer tidspunkter og t₁ ligger til venstre for t₂ på tidsaksen, f. eks. *od 1998 do 2001* 'fra 1999 til 2001' eller andre tidsadverbialer, som denoterer en kortere eller længere varighed.

Testens resultater er klare, og der er ikke nogen undtagelser fra følgende regel: STATISKE konstellationer, AKTIVITETER og ACCOMPLISHMENTS (henholdsvis 3.80 a, b og c) klarer *przez*-testen, mens ACHIEVEMENTS (3.80d) og SEMELFAKTIVE enheder (3.80e) ikke gør det:

- (3.80) a. [X kosztować 100 złotych] przez 2 tygodnie⁶⁵
 X koste.INF 100 zloty.PL.AKK gennem 2 uge.PL.AKK
 'X koste 100 zloty i to uger'
- b. [X śpiewać] przez 3 godziny
 X synge.INF gennem 3 time.PL.AKK
 'X synge i tre timer'
- c. [X pisać list] przez godzinę
 X skrive.INF brev.SG.AKK gennem time.SG.AKK
 'X skrive på et brev i en time'
- d. *[X znaleźć Y] przez 3 godziny
 X finde.INF Y gennem 3 time.PL.AKK
 'X finde Y i 3 timer'
- e. *[X sap-nąć] przez 3 godziny⁶⁶
 X gispe-SEM.INF gennem 3 time.PL.AKK
 'X gispe (én gang) i 3 timer'

3.2.3 Tester for resultativitet i polsk

Det karakteristiske ved resultative situationer er, at de kan betegne en overgang fra én situation til en anden. Inden for den omtalte model er det ACHIEVEMENTS og ACCOMPLISHMENTS, som på det sproglige niveau har egenskaben [+resultativ], hvorimod de resterende aktionsarter er irresultative. Den mest almindelige sproglige test, som anvendes i forbindelse med denne egenskab, afprøver prædikaternes evne til at kunne modificeres af et resultativt tidsadverbial, der oplyser om varigheden af den

⁶⁵ Alle de undersøgte enheder har infinitivformen, jf. 3.1, fodnote 7.

⁶⁶ Den danske version er helt acceptabel med intern iterativ eller afledt aktivitet-betydning (jf. 3.1). I polsk er det også muligt at aflede sproglige enheder med intern iterativ / aktivitet-betydning på basis af semelfaktive prædikater, men det kræver anvendelsen af en anden verbal form.

periode, der fører til overgangen. I polsk har det resultatative tidsadverbial formen ‘w + tidsbetegnelse’, hvor tidsbetegnelsen denoterer en periode, f.eks. ‘w 2 lata’ ‘på 2 år’ (jf. Antinucci / Gebert 1977 m.fl.).

Irresultative aktionsarter, dvs. AKTIVITETER (3.81a) og STATISKE (3.81b) samt SEMELFAKTIVE (3.81c) konstellationer, afviser per definition resultatative tidsadverbialer:

- (3.81) a. *[X śpiewać] w 2 godziny
 X synge.INF i 2 time.PL.AKK
 ‘X synge på 2 timer’
 b. *[X nienawidzić Y] w 2 godziny
 X hade.INF Y i 2 time.PL.AKK
 ‘X hade Y på 2 timer’
 c. *[X kich-nąć] w minutę
 X nyse-SEM-INF i minut.PL.AKK
 ‘X nyse (én gang) på et minut’

ACCOMPLISHMENTS, herunder de afledte og parametriske⁶⁷, klarer testen uden undtagelser:

- (3.82) a. [X budować dom] w 2 lata
 X bygge.INF hus.SG.AKK i 2 år.PL.AKK
 ‘X bygge et hus/huset på 2 år’
 b. [X pisać list] w godzinę
 X skrive.INF brev.SG.AKK i time.SG.AKK
 ‘X skrive et brev/brevet på en time’
 c. [X chudnąć] w miesiąc
 X tabe sig.INF i måned.SG.AKK
 ‘X tabe sig på en måned’

Resultativitet er den egenskab, der sætter en tydelig grænse mellem AKTIVITETER og ACCOMPLISHMENTS samt mellem ACHIEVEMENTS og prædikater med SEMELFAKTIV aktionsart. ACHIEVEMENTS burde i princippet kunne modificeres af resultatative tidsadverbialer, hvilket også er tilfældet med mange af dem:

- (3.83) a. [X znaleźć Y] w godzinę
 X finde.INF Y i time.SG.AKK
 ‘X finde Y på en time’
 b. [X przyjechać do domu] w godzinę
 X ACH-køre.INF til hus.SG.GEN i time.SG.AKK
 ‘X komme hjem på en time’
 c. [X wejść na szczyt] w dwie godziny
 X ACH-gå på top.SG.AKK i to.AKK time.PL.AKK
 ‘X nå toppen på to timer’

De testede enheder i (3.83) kan godt modificeres af w-adverbialer, men de får i så fald en anden betydning end ACCOMPLISHMENTS har i tilsvarende konstruktioner. I (3.83) betegner tidsadverbialerne ikke den tid, det tager at gennemføre en given proces sådan, at dens indbyggede punkt er nået (hvilket er tilfældet i (3.82)), men varigheden af perioden inden tilstandsforandringens forekomst, som ikke umiddelbart er en del af et givet ACHIEVEMENT. Denne periode kaldes for en forberedelsesfase (jf. Christensen 1995, Smith 1997). Det er altså ikke ‘det at finde noget’ eller ‘det at nå toppen’, der tager et givet stykke tid, men forberedelsesfaserne, nemlig ‘det at søge noget’ og ‘det at

⁶⁷ En omfattende karakteristik af afledte og parametriske *accomplishments* findes i afsnit 3.2.5.3.

klatre'. I den slags tilfælde kan *w*-adverbialet erstattes af '*po* + tidsbetegnelse' ('*efter* + tidsbetegnelse'), hvor tidsbetegnelsen igen skal denotere en periode (jf. Christensen 1995).

Der findes dog ACHIEVEMENTS, som ikke kræver nogen forberedelsesfase og derfor kan lyde noget unaturligt i kombination med resultative tidsadverbialer. Dette kan illustreres ved hjælp af følgende eksempler:

- (3.84) a. ?[X dostać prezent] w godzinę
 X få.INF gave.SG.AKK i time.SG.AKK
 'X få en gave på en time'
 b. ?[X puścić piłkę] w godzinę
 X slippe.INF bold.SG.AKK i time.SG.AKK
 'X slippe bolden på en time'

Ligesom det er tilfældet med eksemplerne i (3.83), kan man erstatte *w*-adverbialerne med *po*-adverbialerne i (3.85), hvilket får dem alle til at lyde korrekt:

- (3.85) a. [X znaleźć Y] po godzinie
 X finde.INF Y efter time.SG.LOC
 'X finde Y efter en time'
 b. [X przyjechać do domu] po godzinie
 X CH-køre.INF til hus.SG.AKK efter time.SG.LOC
 'X komme hjem efter en time'
 c. [X we-jść na szczyt] po dwóch godzinach
 X ACH-gå.INF på top.SG.AKK efter to time.PL.LOC
 'X nå toppen efter to timer'
 d. [X dostać prezent] po godzinie
 X få.INF gave.SG.AKK efter time.SG.LOC
 'X få en gave efter en time'
 e. [X puścić piłkę] po godzinie
 X slippe.INF bold.SG.AKK efter time.SG.LOC
 'X slippe bolden efter en time'

Netop den gruppe ACHIEVEMENTS, som ikke gerne kombineres med *w*-adverbialer, kan være svær at adskille fra tilsvarende SEMELFAKTIVE enheder, idet den eneste forskel imellem de to grupper, [\pm resultativitet], er vanskelig at spore på det sproglige niveau, når testen med resultative tidsadverbialer falder fra. SEMELFAKTIVE prædikater kan nemlig også modificeres af efter-adverbialer på samme måde som ACHIEVEMENTS:

- (3.86) a. [jego syn kaszl-ną-ć] po godzinie
 hans.NOM søn.SG.NOM hoste-SEM-INF efter time.SG.LOC
 'hans søn hoste (én gang) efter en time'
 b. [on mrug-ną-ć do niej] po godzinie
 han blinke-SEM-INF til hun.GEN efter time.SG.LOC
 'han blinke til hende (én gang) efter en time'

Van Valins (2005:38) test med de pågældende prædikater i attributiv funktion (som '*stative modifiers*'), som var noget problematisk i forbindelse med dansk, holder for polske prædikater i de fleste tilfælde, men der findes både ACHIEVEMENTS (3.87a, b) og SEMELFAKTIVE prædikater (3.87c, d), som ikke klarer testen:

- (3.87) a. [X przy-jechać do domu] – *przy-jechany X
 X ACH-køre.INF til hus.SG.GEN ACH-køre.PERF.PART X
 'X komme hjem – en kommen X'
- b. [Jajko stoczy się ze stołu] – *stoczone jajko
 æg.SG.NOM rulle.INFsig.REFL fra bord.SG.GEN rulle.PERF.PART æg.SG.NOM
 'et æg/ægget rulle ned fra et bord/bordet – et nedrullet/det nedrullede æg'
- c. [X kop-nąć piłkę] – kopnięta piłka
 X sparke-SEM-INF bold.SG.AKK sparke.PERF.PART bold.SG.NOM
 'X sparke /en boldbolden – en sparket/den sparkede bold'
- d. [X uderzyć mężczyznę] – uderzony mężczyzna
 X slå.INF mand.SG.AKK slå.PERF.PART mand.SG.NOM
 'X slå en mand – en slået/den slåede mand'

Ingen af de tester, som Christensen (1995:136 f.) og Van Valin (2005:38) foreslår, fungerer som nøjagtig skillelinie mellem polske SEMELFAKTIVE prædikater og ACHIEVEMENTS. Det gør den sprogekombinatoriske test med durative tidsadverbialer, som fungerer uden problemer for danske prædikater, heller ikke. I dette tilfælde ligger problemet i, at polsk kræver anvendelse af separate morfologiske verbale former ved iterativ (herunder internt iterativ) og habituel omtolkning⁶⁸. Derfor er (3.88a og b) ikke acceptable, mens (3.88c og d) er det:

- (3.88) a. *[Jens kaszl-nąć] przez godzinę
 Jens.NOM hoste-SEM-INF gennem time.SG.AKK
 'Jens hoste (en gang) i en time'
- b. *[Rikke mach-nąć do niego] przez godzinę
 Rikke vinke-SEM-INF til han.GEN gennem time.SG.AKK
 'Rikke vinke (en gang) til ham i en time'
- c. [Jens kaszleć] przez godzinę
 Jens hoste.INF gennem time.SG.AKK
 'Jens hoste i en time'
- d. [Rikke machać do niego] przez godzinę
 Rikke vinke.INF til han.GEN gennem time.SG.AKK
 'Rikke vinke til ham i en time'

En simpel, men ikke rent sproglig måde at adskille polske SEMELFAKTIVE prædikater fra ACHIEVEMENTS, baserer på en af Christensens ideer⁶⁹ (1995:137). Hendes test er forskellig fra alle andre tester ovenfor, fordi den bygger på aktionsarternes omtolkningsmuligheder. Metoden består i at kombinere de undersøgte prædikater med adverbialer, der betegner en specificeret kvantitet af en given handlings gentagelser:

- (3.89) a. [on kaszl-nąć] parę razy
 han.NOM hoste-SEM-INF par.SG.AKK gang.PL.NOM
 'han hoste 5 gange'
- b. [światło mrug-nąć] parę razy
 lys.sg.nom blinke-SEM-INF par.SG.AKK gang.PL.NOM
 'lyset blinke et par gange'
- c. [X przy-jść do domu] parę razy
 X ACH-gå.INF til hus.SG.GEN par.SG.AKK gang.PL.NOM
 'X komme hjem 5 gange'

⁶⁸ Dette er ikke altid tilfældet, men er det i forbindelse med achievements og semelfaktive prædikater (jf. 3.2.4 om aktionsart og polsk morfologi).

⁶⁹ Dog er det absolut ikke de samme konklusioner, der drages af Christensen og her. Bemærk forskellene mellem konklusionerne hos Christensen og i denne afhandling.

d. [X zamknąć drzwi]	parę	razy
X lukke.INF dør.SG.AKK	par.SG.AKK	gang.PL.NOM
'X finde Y et par gange'		

SEMELFAKTIVE konstellationer i (2.24a og b), hvis denotater gentages et specificeret antal gange, betragtes som en række handlinger, som udføres inden for et forløb eller ved én og samme lejlighed. De kan ikke siges at udgøre én handling som deres danske ækvivalenter, men har alligevel nogen form for intern iterativitet i deres semantik. Denne fortolkning kan ACHIEVEMENTS ikke få i tilsvarende konstruktioner – de forstås som regel som gentagne ved flere lejligheder (jf. Brinton 1991).

Man kan dog pege på en anden væsentlig forskel mellem ACHIEVEMENTS og konstellationer med SEMELFAKTIV aktionsart i de nævnte eksempler. Begge serier resultative punkthændelser i (3.89c og d) består af to gentagelser af de beskrevne situationer. Da enhver resultativ punkthændelse producerer en eller anden form for resultat, må resultatet først annulleres før punkthændelsen gentages (jf. Stawnicka 2007:61). I grov simplificering må man forlade hjemmet før man kommer hjem igen og åbne døren før man lukker den for anden gang. Dette er ikke tilfældet med tilsvarende SEMELFAKTIVE konstellationer, for irresultative punkthændelser ikke producerer noget resultat.

3.2.4 Aktionsartsmorfologi i polsk

Som det blev fastslået i afsnit 2.2 om Engerers fire grundpiller, må man i forbindelse med aktionsartsproblematikken stræbe efter en form for et kompromis mellem den universalistiske og den morfologiske forskningsposition. Derfor anses aktionsart generelt som et fænomen, der i forskellige sprogsystemer kommer til udtryk på det syntaktiske niveau. I polsk er det heller ikke verber alene, men større syntaktiske enheder, der realiserer konceptet bag aktionsart i sprogets strukturer, men alligevel foregår aktionsartsmarkering ikke uden deltagelse af de morfologiske derivationsmekanismer. Tværtimod danner mekanismerne et sammenhængende netværk, der på linje med syntaktisk kontekst er med til at bestemme den kompositionelle aktionsartsværdi. Det er faktisk primært i polsk, at Engerers idé om syntaktisk aktionsart er et kompromis mellem morfologi og syntaks, for det er begge dele, der har indflydelse på en verbal konstellations kompositionelle aktionsart. Det, der i sprog som dansk bestemmes af verbets interne aktionsartsværdi og konstellationens opbygning, afhænger i polsk ligeledes af verbets morfologiske struktur. Formålet med dette afsnit er ikke at gennemgå alle mekanismer inden for det polske sprogs morfologi, men blot at pege på nogle fænomener, der er relevante for aktionsartsspørgsmålet.

Den væsentlige betydning, som morfologiske afledningsmekanismer har for aktionsartsproblematikken i polsk, er specielt forbundet med prædikaters overgange mellem aktionsarter. Ved at anvende de tilgængelige derivationsmekanismer kan man nemlig danne verber, som er med til at konstituere prædikater, der tilhører en anden aktionsart end udgangsverberne. Dette foregår ikke altid på en systematisk måde, men der findes nogle regelmæssigheder eller visse grupper verber, som i hvert fald viser nogle tilbøjeligheder i forbindelse med præfigering og suffigering og deres indflydelse på aktionsartsovergange.

Præfigering er et ganske almindeligt værktøj, som er anvendt ved verbal derivation i polsk. Der peges på omkring 17 forskellige præfikser, som enten kan have grammatisk (dvs. aspektuel eller perfektiverende) eller orddannelsesfunktion (jf. Majewicz 1985, Śmiech 1986, Perlin 2005). I nogle tilfælde hævdes der, at ord-

dannelsespræfikser er homofone med grammatiske præfikser (Majewicz 1985:199). Der findes derudover ikke noget enkelt polsk præfiks, der udelukkende har grammatisk eller orddannelsesfunktion, og derfor afhænger præfiksernes funktion af, hvilken verbal stamme de sættes sammen med (ibid. s. 201). Spørgsmålet om, hvilken status et givet præfiks skal tildeles, er ikke formålet med denne afhandling. I det følgende vil jeg i stedet fokusere på, hvornår og hvordan præfigering medfører aktionsartsskifte uden samtidigt at forårsage ændringer i verbernes leksikslakse betydning eller ekvipere afledningerne med ekstra informationer om handlingens intensitet, længde og lignende.

På nær nogle specielle tilfælde (generiske / habituelle tilstande, som omtales nærmere i kapitel 4, 5 og 6) udtrykkes STATISK aktionsart som regel af konstellationer med simple verber som kerne, f.eks. *kochać*, *mieszkać*, *lubić*, *boleć*, *bać się* (henholdsvis 'at elske', 'at bo', 'at kunne lide', 'at gøre ondt', 'at være bange'). Ved at tilføje et præfiks til den type verbum kan man give det en inkoativ betydning, der sætter fokus på en situations (i dette tilfælde en tilstands) indtræden: *po-kochać* 'at begynde at elske' (eller dets reflektive variant *za-kochać się* 'at forelske sig', som for resten ligner sit danske ækvivalent), *za-mieszkać* 'at begynde at bo', *po-lubić* 'at begynde at kunne lide', *za-boleć* 'at begynde at gøre ondt'. De præfigerede verber har egenskaberne [+dynamisk, -durativ, +resultativ] og danner ACHIEVEMENT-konstellationer. Selv om dannelsen af ACHIEVEMENTS ud fra statiske prædikater er næsten regelmæssig (jf. Laskowski 1998b:167), er det ikke alle STATISKE prædikater, der falder ind under denne mekanisme. Det er f.eks. umuligt at danne en konstellation med præfigeret ACHIEVEMENT som kerne ud fra verbet *bać się* ved at bruge et hvilket som helst blandt de 17 polske produktive præfikser. Det samme gælder blandt andet *kosztować* 'at koste' eller *sąsiadować* 'være nabo til'.

Hvad angår præfigering og overgange mellem aktionsarter, ligner AKTIVITET- og STATISKE konstellationer hinanden. Forskellen ligger i det faktum, at de nydannede præfigerede verbale kerner med egenskaberne [+dynamisk, -durativ, +resultativ] betegner påbegyndelsen af en AKTIVITET i stedet for en TILSTANDS indtræden. Heriblandt findes sådanne verber, som f.eks. *śpiewać* 'at synge', *czytać* 'at læse'⁷⁰, *mówić* 'at tale', *plakać* 'at græde', *chwalić* 'at rose', *patrzeć* 'at se/kigge', *szyszeć* 'at høre', *pracować* 'at arbejde' samt bevægelsesverber uden retningsbestemmelse, deriblandt *jechać* 'at køre', *iść* 'at gå', *lecieć* 'at flyve', *plynąć* 'at svømme' og *nieść* 'at bære'. Som resultat af præfigering kan man danne sådanne verber som *za-śpiewać* 'at begynde at synge', *za-plakać* 'at begynde at græde' eller *po-jechać* 'at begynde at køre'. Muligheden for at danne ACHIEVEMENT-konstellationer på basis af AKTIVITET-konstellationer er dog ikke så almindelig, som den er med statiske verber. Flere blandt de ovennævnte verber er nemlig ude af stand til at danne præfigerede verber med egenskaberne [+dynamisk, -durativ, +resultativ], og derfor anvendes faseverbet *zacząć* 'at begynde' for at markere de pågældende AKTIVITETERS påbegyndelse.

ACCOMPLISHMENTS er også med blandt de konstellationer, hvis kerner kan have med præfikser at gøre. Her finder man f.eks. *budować coś* 'at bygge noget', *pisać coś* 'at skrive noget', *czytać coś* 'at læse noget'⁷¹, *nacjonalizować coś* 'at nationalisere noget' eller *siwieć* 'at få gråt hår'. I kombination med ACCOMPLISHMENTS er præfikser

⁷⁰ Verber som *śpiewać* 'at synge' eller *czytać* 'at læse' danner AKTIVITET-konstellationer, når de anvendes uden et [+DKA] objekt, ligesom bevægelsesverber kun er med til at danne AKTIVITETER, når de forekommer uden afgrænset retningsbestemmelse. Flere detaljer i forbindelse med dette fænomen findes i afsnit 3.2.5 om verbale konstellationer.

⁷¹ Læg mærke til forskellen mellem disse transitive ACCOMPLISHMENT-kerner og de tilsvarende intransitive AKTIVITET-kerner ovenfor.

dog ikke forbundet med aktionsartsskifte, men bruges til at markere en aspektopposition (jf. Laskowski 1998b:161) og kaldes for *préverbes vides* 'tomme præfikser' (Majewicz 1985:191). Af ovenstående grunde ses bort fra præfigerede ACCOMPLISHMENTS på nuværende tidspunkt⁷².

Det er heller ikke altid tilfældet, at præfigering af STATISKE konstellationers og AKTIVITETERS kerner medfører overgang til ACHIEVEMENTS. Piernikarski (1975), Antinucci / Gebert (1977) og Laskowski (1998b) nævner en gruppe præfigerede verber, som sidstnævnte kalder for delimitative, og som ikke har spor med inkoativ betydning at gøre. I virkeligheden er de med hensyn til aktionsart⁷³ overhovedet ikke forskellige fra de verber, de er afledt af. Delimitative verber betegner tilstande eller uafgrænsede processer med kort varighed, som f.eks. *po-tęsknić* 'at savne (i kort tid)', *po-cierpieć* 'at lide (i kort tid)', *popływać* 'at svømme (i kort tid)' (jf. *ibid.*). Ifølge Piernikarski (1975) kan *po*-afledningerne også betegne den pågældende handlinges lave intensitet, hvilket betyder, at *po-tęsknić*, *po-pracować* og *po-padać* kan betyde såvel 'at savne (i kort tid)', 'at arbejde (i kort tid)' og 'at regne (i kort tid)' som 'at savne (lidt)', 'at arbejde (lidt)' og 'at regne (lidt)'. Antinucci / Gebert (1977:40) peger også på andre præfikser end *po-*, der kan have samme funktion ved at hævde, at sætningerne i (a) og (b) i følgende eksempler er betydningsmæssigt ækvivalente:

- (3.90) a. Helena prze-siedziała noc.
 Helena.NOM GENNEM-sidde.PRÆT.3SG.FEM nat.SG.AKK
 'Helena sad natten igennem'
- b. Helena siedziała przez noc.
 Helena.NOM sidde.PRÆT.3SG.FEM gennem nat.SG.AKK
 'Helena sad natten igenem'
- (3.91) a. Jan doleżał do rana.
 Jan.NOM TIL-ligge.PRÆT.3SG til morgen.SG.GEN
 'Jan lå til morgenen'
- b. Jan leżał do rana.
 Jan.NOM ligge.PRÆT.3SG til morgen.SG.GEN
 'Jan lå til morgenen'

Ud over præfigering kan man for at markere aktionsart også benytte sig af suffigering, dvs. tilføjelse eller udskiftning af et suffiks, der ofte medbringer variationer i stammen (jf. Majewicz 1985:199 f.). Denne mekanisme bruges sædvanligvis til markering af iterativ betydning, som ikke skal omtales på nuværende tidspunkt, men denne afledningsmetode kan også finde anvendelse i forbindelse med dannelse af blandt andet SEMELFAKTIVE konstellationer. Det er ganske typisk, at SEMELFAKTIVE konstellationers kerner, dvs. verber med egenskaberne [+dynamisk, -durativ, -resultativ], kan dannes på basis af verber, der betegner uafgrænsede processer ved hjælp af suffikset *-nq-*, som i *kaszl-eć – kaszl-nq-ć* (hoste.INF – hoste-SEM.INF), *mrug-ać – mrug-nq-ć* (blinke.INF – blinke-SEM.INF) eller *kich-ać – kich-nq-ć* (nyse.INF – nyse-SEM.INF). Der er et vist dilemma forbundet med SEMELFAKTIVE prædikater med suffikset *-nq-*, idet de morfologisk set åbenbart er afledte af verber med AKTIVITET-værdi. Hvad angår semantikken, betegner SEMELFAKTIVE prædikater en momentan dynamisk handling, mens de tilsvarende AKTIVITET-prædikater denoterer processer, der består af en række sådanne momentane, dynamiske handlinger. Dilemmaet bliver ikke

⁷² De behandles i kapitel 6 om aspektets morfologi i polsk.

⁷³ Eller aspekt for den sags skyld.

løst her. Det må være nok at nævne, at SEMELFAKTIVE prædikaters semantiske indhold virker simplere end de morfologisk tilsvarende AKTIVITETERS.

Hvor overgange mellem aktionsarter ikke kan demonstreres ved hjælp af morfologiske oppositioner, kan man gribe til de såkaldte suppletive former (jf. Majewicz 1985:200). I den slags tilfælde udtrykkes de forskellige aktionsarter ved hjælp af separate former, som morfologisk set intet har til fælles. Dette er tilfældet i følgende par, hvoraf (a) og (b) stammer fra Majewicz (ibid.):

- (3.92) a. widzieć – zobaczyć 'at se' [STATISK] – 'at (begynde at) se' [ACHIEVEMENT]
 b. kłaść – położyć 'at lægge.IPF – at lægge.PF' [ACCOMPLISHMENT]
 c. wziąć – brać 'at tage [SEMELFAKTIV] – at tage [iterativ]'

(3.92b) er derudover et eksempel på en kombineret anvendelse af præfigering og suppletiv form (ibid.).

Med disse korte bemærkninger er det lykkedes at skitsere de morfologiske mekanismer i det polske sprogsystem, som ikke kun medvirker til, men rent faktisk spiller en afgørende rolle ved aktionsartsmarkering. I næste afsnit vil disse morfologiske forhold blive sat i bredere perspektiv – de skal nemlig konfronteres med større syntaktiske enheder.

3.2.5 Polske verbale konstellationer

Ifølge de grundregler, som blev etableret i de forrige afsnit, udtrykkes kompositionelle aktionsartsværdier af verbale konstellationer, dvs. syntaktiske enheder med verber som centrale elementer, der er i stand til at danne sætninger (jf. 2.3.4). I polsk foregår det med i betydelig grad med udgangspunkt i verbernes morfologiske struktur. Dette afsnit er en gennemgang af de fem etablerede aktionsarter med særligt henblik på, hvilke syntaktiske enheder, der udtrykker STATISK aktionsart, AKTIVITETER, ACCOMPLISHMENTS, ACHIEVEMENTS og SEMELFAKTIV aktionsart.

3.2.5.1 STATISKE konstellationer

Verbale konstellationer med STATISK aktionsart beskriver typisk en tilstand, som subjektet befinder sig i eller en midlertidig egenskab i subjektet, såfremt konstellationen ikke indeholder noget objekt:

- (3.93) a. $VK_{STAT} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [-DYN, +DUR, -RES]]$
 b. [drzewa zielenić się]
 træ.PL.NOM være grøn.INF sig.REFL
 'træerne være grøn'
 c. [mój młodszy brat bać się]
 min.SG.MASK.NOM ung.SG.MASK.NOM.KOMP bror.SG.NOM frygte.INF sig.REFL
 'min lillebror være bange'
 d. [oni chorować]
 de.NOM være syg.INF
 'de være syg'
 e. [kwiaty kwitnąć]
 blomst.PL.NOM blomstre.INF
 'blomsterne blomstre'

Til gengæld er det i den slags tilfælde ganske almindeligt at anvende komplekse verballed med verbet *być* 'at være' som kopula og et adjektiv (3.94a-c) som omsagnsled

til grundled. Det kan også være et substantiv, der har omsagnsledsfunktionen, men i så fald (jf. (3.94d og e) nedenfor) er der tale om permanente egenskaber og dermed generiske tilstande, som behandles senere i forbindelse med aspekt (jf. kapitel 4, og 6). Ofte kan konstellationer af (3.94)-typen bruges til at omskrive disse af (3.93)-typen, jf. (3.93b) og (3.94b) samt (3.93d) og (3.94a).

- (3.94) a. [Marcin być chory]
 Marcin.NOM være.INF syg.SG.MASK.NOM.POS
 'Marcin være syg'
- b. [drzewa być zielone]
 træ.PL.NOM være.INF grøn.PL.NEUT.NOM.POS
 'træerne være grønne'
- c. [jego matka być zła]
 hans.NOM mor.SG.NOM være.INF sur.SG.FEM.NOM.POS
 'hans mor være sur'
- d. [mój wujek być lekarzem]
 min.SG.NOM onkel.SG.NOM være.INF læge.SG.INSTR
 'min onkel være læge'
- e. [ich syn być tchórzem]
 deres.NOM søn.SG.NOM være.INF kujon.SG.INTR
 'deres søn være en kujon'

Den sandsynligvis mest almindelige STATISKE verbale konstellations struktur ser sådan ud:

$$(3.95) \text{VK}_{\text{STAT}} = [\text{S}_{\text{NP} [+DKA]} + \text{V}_V [-\text{DYN}, +\text{DUR}, -\text{RES}] + \text{O}_{\text{NP} [+DKA]}].$$

Den kan illustreres ved hjælp af følgende eksempler:

- (3.96) a. [ty kochać Annę]
 du.NOM elske.INF Anna.AKK
 'du elske Anna'
- b. [Kuzyn Piotra mieć rower]
 fætter.SG.NOM Piotr.GEN have.INF cykel.SG.AKK
 'Piotrs fætter have en cykel'
- c. [On bać się psa Anny]
 han.NOM frygte.INF sig.REFL hund.SG.GEN Anna.GEN
 'han være bange for Annas hund'
- d. [dzieci tęsknić za swoją mamą]
 barn.PL.NOM savne.INF efter sin.SG.FEM.DAT mor.SG.DAT
 'Børnene savne deres mor'
- e. [wszyscy bracia nienawidzić psa sąsiadów]
 alle.MASK.NOM bror.PL.NOM hade.INF hund.SG.GEN nabo.PL.GEN
 'alle brødrene hade naboernes hund'
- f. [jego samochód kosztować 5000 zł]
 hans.NOM bil.SG.NOM koste.INF 5000 zloty.PL.GEN
 'Hans bil koste 5000 zloty'

Verbale konstellationer i (3.96) udtrykker forskellige statiske forhold mellem deres subjekter og [+DKA] objekter, udtrykt af nominale fraser af forskellige slags: et egennavn (3.96a), et fællesnavn (3.96b), som kan være modificeret af et demonstrativt stedord (3.96e), en genitivisk nominal frase, det betegner ejerforhold (3.96c), et navneord med foregående possessivt stedord (3.96d) eller et navneord modificeret af et talord (3.96f).

STATISKE verbale konstellationer, som udtrykker rumlige forhold, kræver ikke tilstedeværelsen af et objekt, men ledsages til gengæld af et obligatorisk stedsadverbial:

- (3.97) a. [Jan mieszkać w Warszawie]
 Jan.NOM bo.INF i Warszawa.LOK
 'Jan bo i Warszawa'
- b. ?[Jan mieszkać]
 Jan.NOM bo.INF
 'Jan bo'
- c. [Polska sąsiadować z Niemcami]
 Polen.NOM være nabo.INF med Tyskland.INSTR
 'Polen være nabo til Tyskland'
- d. ?[Polska sąsiadować]
 Polen.NOM være nabo.INF
 'Polen være nabo'
- e. [Jan być w domu]
 Jan.NOM være.INF i hus.SG.LOC
 'Jan være hjemme'
- f. ?[Jan być]
 Jan.NOM være.INF
 'Jan være'
- g. [Gdańsk leżeć na wybrzeżu]
 Gdańsk.NOM ligge.INF på kyst.SG.LOC
 'Gdańsk ligge ved kysten'

Ingen af konstellationerne i (3.97) kan optræde uden stedsadverbialet. Da adverbiallet ikke kan fjernes, kan det bestemt ikke betragtes som et eksternt modificeringselement, men snarere som en del af konstellationen. I dette tilfælde er det nødvendigt at inkludere stedsadverbialet i konstellationens struktur, som følge deraf har konstellationen følgende struktur:

$$(3.98) \text{VK}_{\text{STAT}} = [\text{SNP}_{[+\text{SKA}]} + \text{V}_{\text{V}}_{[-\text{DYN}, +\text{DUR}, -\text{RES}]} + \text{A}_{\text{PP}}_{[\text{LOK}]}]$$

Af eksempel (3.97g) fremgår det tydeligt, at verbet *leżeć* 'at ligge' under bestemte omstændigheder også kan danne konstellationer med STATISK aktionsart af (3.98)-typen. Det kan det, når referenten af dets subjekt ikke er levende. Ellers er det med til at danne AKTIVITET-konstellationer (jf. 3.2.5.2).

3.2.5.2 AKTIVITET-konstellationer

AKTIVITET-konstellationer er ganske varierede med hensyn til indre struktur, men deres centrale led er altid det samme, nemlig et verbum med egenskaberne [+dynamisk, +durativ, -resultativ]. Det er den syntaktiske kontekst, der skifter blandt andet på grund af et givet verbums valens. Den simpleste AKTIVITET-konstellations struktur præsenteres i (3.99):

$$(3.99) \text{VK}_{\text{AKTI}} = [\text{SNP}_{[+\text{SKA}]} + \text{V}_{\text{V}}_{[+\text{DYN}, +\text{DUR}, -\text{RES}]}]$$

Eksempler på AKTIVITET-konstellationer med intransitive kerner eller transitive kerner anvendt uden objekter (3.101b) inkluderer blandt andet

- (3.100) a. [Lena pracować]
 Lena.NOM arbejde.INF
 'Lena arbejde'
- b. [Jan mówić]
 Jan.NOM tale.INF
 'Jan tale'
- c. [jej córka płakać]
 hendes datter.SG.NOM græde.INF
 'hendes datter græde'
- d. [wszyscy inni spać]
 alle.NOM anden.PL.NOM sove.INF
 'alle de andre sove'

Eksemplet (3.100d) kræver en supplerende kommentar. I nogle anerkendte lingvistiske analyser er verbet *spać* 'at sove' klassificeret som et statisk verbum (jf. blandt andet Laskowski 1998b:154). I denne afhandling betragtes det ikke desto mindre som et dynamisk verbum, idet det klarer testen med *jak*-ledsætninger, som adskiller statiske verber fra dynamiske (jf. 3.2.1).

Det samme gælder verberne *leżeć* 'at ligge', *siedzieć* 'at sidde' og *stać* 'at stå', som i litteraturen ofte defineres som STATISKE (jf. Antinucci / Gebert 1977:39, Laskowski 1998b:154), men klarer dynamiskhed-testen⁷⁴. Intet af de tre verber kræver objekt og verberne kan derfor i princippet indgå AKTIVITET-konstellationer som i (3.100), men de forekommer oftest med stedsadverbialer (3.101a–c), for de får som regel overført betydning, når de optræder alene (3.101d–e):

- (3.101) a. [jego ojciec siedzieć] w kuchni
 hans far.SG.NOM sidde.INF i køkken.SG.LOC
 'hans far sidde i køkkenet'
- b. [Karol stać] w korytarzu
 Karol.NOM stå.INF i gang.SG.LOC
 'Karol stå i gangen'
- c. [mój brat leżeć] na kanapie
 min.SG.NOM bror.SG.NOM ligge.INF på sofa.SG.LOC
 'min bror ligge på en sofa/sofaen'
- d. [jego ojciec siedzieć]
 hans far.SG.NOM sidde.INF
 'hans far sidde i fængsel'
- e. [pociąg stać]
 tog.SG.NOM stå.INF
 'toget stå (= ikke bevæge sig)'
- f. [robota leżeć]
 arbejde.SG.NOM ligge.INF
 'arbejdet ligge brak'

I afsnit 3.1.5.2 blev adverbiet *bare* nævnt som det element, som godt kan få AKTIVITET-konstellationer med verberne *ligge*, *stå*, og *sidde* til at være semantisk acceptable, når de ikke ledsages af stedsadverbialer. I polsk talesprog findes der lignende konstruktioner med pronomenet *sobie* 'sig.DAT' (etisk dativ), som kan have den samme betydning som de ovennævnte danske – de kan nemlig denotere en situation, hvor subjektet udfører den omtalte handling og ikke foretager sig andet:

⁷⁴ Det specielle ved disse tre verber er, at de i dansk kan anvendes for at markere, hvad Østergaard (1979) kalder for progressivt aspekt, som uden tvivl er forbundet med dynamiskhed (jf. kapitel 5).

- (3.102) a. [siedzieć sobie]
 sidde.INF sig.DAT
 'sidde bare'
- b. [leżeć sobie]
 ligge.INF sig.DAT
 'ligge bare'
- c. [stać sobie]
 stå.INF sig.DAT
 'stå bare'

Endnu en anden specifik gruppe verber, der kan danne AKTIVITET-konstellationer, som strukturmæssigt svarer til denne i (3.99), er bevægelsesverber som f.eks. *biec* 'at løbe', *lecieć* 'at flyve', *iść* 'at gå', *jechać* 'at køre'. Det kendetegnende ved dem er, at de optræder uden objekt eller adverbialer:

- (3.103) a. [jej przyjaciolka jechać]
 hendes veninde.SG.NOM køre.INF
 'hendes veninde køre'
- b. [dwie kobiety bieć]
 to kvinde.PL.NOM løbe.INF
 'to kvinder løbe'
- c. [ptak lecieć]
 fugl.SG.NOM flyve.INF
 'fuglen flyve'
- d. [dziewczynki iść]
 pige.PL.NOM gå.INF
 'pigerne gå'
- e. [Jan pływać]
 Jan.NOM svømme.INF
 'Jan svømme'

Det er ikke særlig ofte, at bevægelsesverber optræder uden nogen som helst adverbialer. Når de så ledsages af et stedsadverbial (3.104a og b) eller et retningsadverbial uden bestemt mål (3.104c-e), bevarer konstellationen sin AKTIVITET-betydning. Hvis de forekommer med målrettede retningsadverbialer (3.104e), får konstellationen en ACCOMPLISHMENT-betydning.

- (3.104) a. [Robert jechać pod mostem]
 Robert.NOM køre.INF under bro.SG.INSTR
 'Robert køre under en bro/broen'
- b. [samolot lecieć ponad miastem]
 fly.SG.NOM flyve.INF over by.SG.INSTR
 'flyet flyve over en by/byen'
- c. [jej brat iść wzdłuż płotu]
 hendes bror.SG.NOM gå.INF langs stakit.SG.GEN
 'hendes bror gå langs et stakit/stakittet'
- d. [łódź żeglować wzdłuż wybrzeża]
 båd.SG.NOM sejle.INF langs kyst.SG.GEN
 'båden sejle langs kysten'
- e. [on iść do domu]
 han.NOM gå.INF til hus.SG.GEN
 'han gå hjem'

Bevægelsesverber er ikke den eneste gruppe dynamiske og irresultative verber, som under bestemte syntaktiske omstændigheder kan danne ACCOMPLISHMENT-

konstellationer. Nogle verber, som andetsteds ganske sædvanligvis klassificeres som klassiske ACCOMPLISHMENTS (stort set al postvendlersk aspektologisk litteratur), har kun denne mulighed med et [+DKA] objekt. En (for resten ikke så sjælden) intransitiv anvendelse af disse verber medfører, at de fungerer som kerner i AKTIVITET-konstellationer. Gruppen inkluderer sådanne verber som *pisać* ‘at skrive’, *czytać* ‘at læse’, *śpiewać* ‘at synge’, *jeść* ‘at spise’, som desuden ofte forekommer med ekstern adverbial modificering, når de intet objekt har:

- (3.105) a. [Jakub *pisać*] (niewyraźnie)
 Jakub.NOM skrive.INF utydeligt
 ‘Jakub skrive (utydeligt)’
 b. [Jan *czytać*] (głośno)
 Jan.NOM læse.INF højt
 ‘Jan læse (højt)’
 c. [jego synowie *śpiewać*] (strasznie)
 hans søn.PL.NOM synge.INF forfærdeligt
 ‘hans sønner synge (forfærdeligt)’
 d. [oni *jeść*] (szybko)
 de.NOM spise.INF hurtigt
 ‘de spise (hurtigt)’

Der findes også AKTIVITET-konstellationer, hvori verberne kræver tilstedeværelsen af et [+DKA] objekt, i hvilket tilfælde konstellationens struktur kan præsenteres som i (3.106a) og illustreres med nedenstående eksempler (3.106b-d):

- (3.106) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{NP [+SKA]}]$
 b. [Jon *chwalić* *Annę*]
 Jon.NOM rose.INF Anna.AKK
 ‘Jon rose Anna’
 c. [Jan *drażnić* *swoją* *siostrę*]
 Jan.NOM drille.INF sin.SG.FEM.AKK søster.SG.AKK
 ‘Jan drille sin søster’
 d. [oni *unikać* *jej* *wzroku*]
 de.NOM undgå.INF hendes blik.SG.GEN
 ‘de undgå hendes blik’

Nogle transitive bevægelsesverber kan også indgå i den ovennævnte konstellationsstruktur og kan i så fald modificeres af steds- og retningsadverbialer, som ikke betegner et bestemt mål (ligesom det er tilfældet med intransitive bevægelsesverber):

- (3.107) a. [Jan *nieść* *reklamówkę*]
 Jan.NOM bære.INF pose.SG.AKK
 ‘Jan bære en pose / posen’
 b. [Anna *pchać* *wózek*]
 Anna.NOM skubbe.INF vogn.SG.AKK
 ‘Anna skubbe en vogn / vognen’
 c. [Jan *prowadzi* *swojego* *pijanego* *brata*] w parku
 Jan.NOM føre.INF sin.SG.AKK fuld.SG.MASK.AKK bror.SG.AKK i park.SG.LOC
 ‘Jan føre sin fulde bror i en park / parken’
 d. [Anna *pchać* *wózek*] wzdłuż rzeki
 Anna.NOM skubbe.INF barnevogn.SG.AKK langs flod.SG.GEN
 ‘Anna skubbe en barnevogn/barnevognen langs en flod/floden’

AKTIVITET-konstellationer med indre struktur som i (3.106a) tillader en variation, idet et [+DKA] objekt ikke altid kan udtrykkes af en nominal frase, hvis kerne har specificeret kvantitet, dvs. har egenskaben [+DKA]. Alternativt kan objektets funktion realiseres af en præpositionsforbindelse med en [+DKA] styrelse (jf. (3.108a) nedenfor), hvilket ikke er så sjældent i polsk og forekommer, når objektet er i genitiv (3.108b), instrumentalis (3.108c), lokativ (3.108d) eller akkusativ (3.108e):

- (3.108) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{PP [+SKA]}]$
 b. [Jan mówić do niej]
 Jan.NOM tale.INF til hun.GEN
 'Jan tale til hende'
 c. [wy rozmawiać z nią]
 I.NOM tale.INF med hun.INSTR
 'I tale med hende'
 d. [wszyscy w pracy mówić o niej]
 alle.NOM i arbejde.SG.LOC tale.INF om hun.LOC
 'alle på arbejde tale om hende'
 e. [Jan patrzeć na nią]
 Jan.NOM kigge.INF på hun.AKK
 'Jan kigge på hende'

Sommetider kan en AKTIVITET-konstellation med objekt afvige fra (3.106a)- og (3.108a)-mønstret. De sker, når objektet udtrykkes af et stofnavn uden bestemmer og har dermed en [-DKA]-værdi. Dette kan illustreres således:

- (3.109) a. [Jan sypać sól na ulicę]
 Janstrø.INF salt.AKK på gade.SG.AKK
 'Jan strø salt på en gade / gaden'
 b. [Ona jeść frytki w barze]
 hun.NOM spise.INF pomfrit.PL.AKK i bar.SG.LOK
 'hun spise pomfritter på en bar'
 c. [Moja babcia lać wodę na chodnik]
 min.SG.NOM.FEM bedstemor.SG.NOM øse.INF vand.AKK på fortov.SG.AKK
 'min bedstemor øse vand på fortovet'

Alle konstellationerne i (3.109) har direkte objekter med egenskaben [-DKA] og adverbialer, som ikke bør fjernes, for ellers lyder konstellationerne klodset.

Nogle AKTIVITET-konstellationer har kerner, som potentielt kan bruges til at danne SEMELFAKTIVE kerner. I så fald kan konstellationen forekomme uden objekt, med direkte objekt eller præpositionsobjekt:

- (3.110) a. [Robert kaszleć]
 Robert.NOM hoste.INF
 'Robert hoste'
 b. [Jego siostra migać latarką]
 hans søster.SG.NOM blinke.INF lommelygte.SG.INSTR
 'hans søster blinke med lommelygten'
 c. [ich ojciec krzyżeć do nich]
 deres far.SG.NOM råbe.INF til de.GEN
 'deres far råber til dem'

Konstellationerne i (3.110) har både subjekter og objekter med egenskaben [+DKA], men dette er ikke altid tilfældet. Denne type konstellers subjekt kan også være [-DKA], når det udtrykkes af et stofnavn uden bestemmer. Dette demonstreres nedenfor.

- (3.111) [Krew kapać] (na jego koszulę)
 blod.NOM dryppe.INF på hans skjorte.SG.AKK
 'blod dryppe på hans skjorte'

3.2.5.3 ACCOMPLISHMENT-konstellationer

ACCOMPLISHMENTS kan betegnes som morfologisk-syntaktiske konstruktioner, der står for sproglig realisering af situationstypen afgrænset proces. Dette indebærer, at de pågældende verbale konstellationers struktur indeholder sproglige enheder, der betegner såvel en dynamisk og durativ proces som dets indbyggede endepunkt. I første omgang er det ganske naturligt at forsøge at bygge passende verbale konstellationer med et verbum med egenskaberne [+dynamisk, +durativ, +resultativ] som kerne. Den simpleste, men ikke desto mindre noget kontroversielle ACCOMPLISHMENT-konstellation, hvis struktur præsenteres i (3.109a) nedenfor, dannes af intransitive verber, som Laskowski (1998b:155) kalder for *parametriske*:

- (3.112) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, +RES]]$
 b. [one chudnąć]
 de.FEM tabe sig.INF
 'de tabe sig'
 c. [miasto brzydnąć]
 by.SG.NOM blive grim(mere).INF
 'byen blive grim(mere)'
 d. [niektorzy z więźniów tyć]
 nogle.NOM fra fange.PL.GEN tage på.INF
 'nogle af fangerne tage på'
 e. [warunki polepszać się]
 vilkår.PL.NOM blive bedre.INF sig.REFL
 'vilkårene blive bedre'
 f. [chłopak rosnąć]
 knægt.SG.NOM blive større.INF
 'knægten blive større'
 g. [ceny rosnąć]
 pris.PL.NOM stige.INF
 'priserne stige'

Selv om konstellationer med parametriske verber som kerner ikke denoterer nogen bestemt endelig tilstand, betragtes de som ACCOMPLISHMENTS (jf. kommentar til eksempel (3.43) i afsnit 3.1.5.3).

Konstellationsstrukturen i (3.112a) holder ikke udelukkende for parametriske verber. Det polske sprogsystem har flere intransitive verber til rådighed, som ud fra relevante sproglige tester godt kan få tildelt egenskaberne [+dynamisk, +durativ, +resultativ]. Verberne i denne gruppe inkluderer blandt andet verber, der betegner overgange mellem fysiske tilstande (3.113a og b) og andre processer, som ofte foregår uden subjektets kontrol (3.113c-e):

- (3.113) a. [woda parować]
 vand.NOM evaporere.INF
 'vandet evaporere'
 b. [śnieg topnieć]
 sne.NOM tøm.INF
 'sneen tøm'

- c. [Tomasz siwieć]
Tomasz.NOM få gråt hår.INF
'Tomasz få gråt hår'
- d. [większość mężczyzn łysieć]
flertal.NOM mand.PL.GEN blive skaldet.INF
'de fleste mænd blive skaldet'
- e. [owoce gnić]
frugt.PL.NOM rådne.INF
'Frugterne rådne'

Man må lægge mærke til, at der også eksisterer transitive parametriske verber, som indgår verbale konstellationer med [+dynamisk, +durativ, +resultativ] verber som kerne (jf. 3.114a-d):

- (3.114) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [+DYN, +DUR, +RES] + O_{NP [+SKA]}]$
b. [robotnicy poszerzać drogę]
arbejder.PL.NOM udvide.INF vej.SG.AKK
'arbejderne udvide vejen'
- c. [oni zwężać jezdnię]
de.NOM indsnævre.INF kørebane.SG.AKK
'de indsnævre en kørebane/kørebanen'
- d. [firma ulepszać swoje produkty]
firma.SG.NOM forbedre.INF sin.PL.AKK produkt.PL.AKK
'firmaet forbedre sine produkter'

Visse polske verber er ikke i stand til internt at udtrykke ACCOMPLISHMENT-betydning og får først denne evne på verbal konstellations niveau. Faktisk er det de prædikater, som i den aspektologiske postvendlerske æra⁷⁵ betragtes som klassiske ACCOMPLISHMENTS. Den sandsynligvis mest typiske eller i hvert fald mest genkendelige ACCOMPLISHMENT-konstellation ser sådan ud:

- (3.115) $VK_{ACC} = [S_{NP [+DKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{NP [+DKA]}]$

Man kan tydeligt se, at konstellationens struktur egentlig er AKTIVITET-strukturen for eksempel i (3.99), suppleret med et [+DKA] objekt. Selve verbet, der udgør konstellationens kerne, er dynamisk og durativt, men ikke resultativt. Konstellationen viser sig derfor at være afledt af en struktur-mæssigt simple konstellation, hvilket i forbindelse med dens genkendelighed gør den til et perfekt eksempel på aktionsarternes kompositionelle karakter. Nogle eksempler på verbale konstellationer af denne type er:

- (3.116) a. [bracia pisać list]
bror.PL.NOM skrive.INF brev.SG.AKK
'brødrene skrive et brev'
- b. [Karina czytać książkę]
Karina.NOM læse.INF bog.SG.AKK
'Karina læse en bog / bogen'
- c. [kibice śpiewać hymn narodowy]
tilskuer.PL.NOM synge.INF sang.SG.AKK national.SG.MASK.POS.AKK
'Jan synge nationalsangen'
- d. [starsza pani jeść śniadanie]
ældre.SG.FEM.KOMP.NOM dame.SG.NOM spise.INF morgenmad.SG.AKK
'den ældre dame spise morgenmad'

⁷⁵ Dvs. efter udgivelsen af Vendler (1967).

- e. [jeden z mężczyzn opróżnić wiadro]
 en.MASK.NOM af mand.PL.GEN tømme.INF spand.SG.AKK
 'en af mandene tømme en spand/spanden'
- f. [rząd nacjonalizować fabrykę]
 regering.SG.NOM nationalisere.INF fabrik.SG.AKK
 'regeringen nationalisere en fabrik/fabrikken'

Den mekanisme, der står bag overgangen fra AKTIVITET til ACCOMPLISHMENT anvist i (3.116), bygger på, at visse verbale konstellationer kan skifte aktionsartsværdi, når deres indre struktur bliver ændret (det være sig ved tilføjelse eller fjernelse af et eller flere elementer). Sådan en mekanisme kan kaldes for strukturel komposition (jf. Christensen 1995:78). Tilføjelse af et [+DKA] objekt til konstellationen, som anvendes i ovenstående eksempler, er ikke den eneste metode, der kan medføre en overgang fra AKTIVITET til ACCOMPLISHMENT. Strukturel komposition kan anvendes på konstellationer med bevægelsesverber i centrum ved at ekvipere dem med retningsbestemmelser i form af passende præpositionsforbindelser. Dermed får verbets denotat (dvs. en form for bevægelse) et mål, situationstypen et indbygget endepunkt og konstellationen en ny aktionsartsværdi:

- (3.117) a. [Jan jechać do Poznania]
 Jan.NOM køre.INF til Poznań.GEN
 'Jan køre til Poznan'
- b. [mała dziewczynka biec do szkoły]
 lille.SG.FEM.NOM pige.SG.NOM løbe.INF til skole.SG.GEN
 'den lille pige løbe til skolen'
- c. [Eryk i jego brat lecieć do pracy]
 Eryk.NOM og hans bror.SG.NOM flyve.INF til arbejde.SG.GEN
 'Eryk og hans bror flyve til arbejde'
- d. [On iść do domu do Anny]
 han.NOM gå.INF til hus.SG.GEN til Anna.GEN
 'han gå hjem til Anne'

Konstellationen er opbygget næsten på samme måde som den i (3.115) med den ene forskel, at objektet erstattes af et retningsadverbial, som bliver udtrykt af en præpositionsforbindelse. Forholdet mellem retningsadverbialer og AKTIVITET-konstellationer med bevægelsesverber som kerner er ganske specielt. Tilføjelse eller fjernelse af den retningsbestemmende præpositionsforbindelse medfører alvorlige konsekvenser for en konstellation, for den resulterer nemlig i aktionsartsskifte. På den måde udgør adverbialet et væsentligt element, som definerer konstellationen og dens indhold eller med Vendlers ord et element, som er logisk nødvendigt for, at et ACCOMPLISHMENT er, hvad det er (jf. Vendler 1967:227). Egentlig er retningsadverbialernes funktion i konstellationer i (3.117) præcis den samme som [+DKA]-objekternes i (3.116), hvilket kan ses som et argument for at inkludere målrettede retningsadverbialer i konstellationernes struktur, hvilket giver følgende resultat:

$$(3.118) \text{VK}_{\text{ACC}} = [\text{SNP}_{[+\text{SKA}]} + \text{V}_V [+\text{DYN}, +\text{DUR}, -\text{RES}] + \text{A}_{\text{PP}} [\text{DIR}]]$$

Det er bemærkelsesværdigt, at visse retningsbestemte bevægelsesverber er transitive. Når de forekommer med [+DKA] objekter, danner de konstellationer med nedenstående design:

- (3.119) a. $VK_{ACC} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [+DYN, +DUR, -RES] + O_{NP [+SKA]} + A_{PP [DIR]}]$
 b. [ona nieść reklamówkę do sklepu]
 hun.NOM bære.INF pose.SG.AKK til butik.SG.GEN
 'hun bære en pose/posen til en butik/butikken'
 c. [Anna pchać wózek do domu]
 Anna.NOM skubbe.INF barnevogn.SG.AKK til hus.SG.GEN
 'Anna skubbe en barnevogn / barnevognen hjem'

En konstellation med direkte objekt og adverbial behøver ikke have et bevægelsesverbum som kerne, og objektet har heller ikke nødvendigvis egenskaben [+DKA]. Lad mig illustrere min pointe med nogle eksempler:

- (3.120) a. [matka lać wodę do termosu]
 mor.SG.NOM øse.INF vand.AKK til termokande.SG.GEN
 'moren øse vand i en termokande/termokanden'
 b. [Ewa lać herbatę do filiżanki]
 Ewa.NOM øse.INF te.AKK til kop.SG.AKK
 'Ewa øse te i koppen'
 c. [ona sypać cukier do kawy]
 hun.NOM strø.INF sukker.AKK til kaffe.AKK
 'hun komme sukker i kaffen'

Da alle direkte objekter i eksemplerne udtrykkes af stofnavne uden bestemmere, burde de rent teoretisk ikke kunne være med i en ACCOMPLISHMENT-konstellation. Det er dog adverbialerne, der udgør det indbyggede endepunkt for de omtalte processer og bestemmer den endelige ACCOMPLISHMENT-værdi (jf. tilsvarende danske konstellationer i afsnit 3.1.5.1).

3.2.5.4 ACHIEVEMENT-konstellationer

Punktuelle overgange mellem situationer eller situationstyper, som i sprogsystemet kommer til udtryk ved hjælp af ACHIEVEMENT-konstellationer, er et godt eksempel på morfologiens indflydelse på aktionsartsdannelse i polsk. I det følgende vil jeg først konstruere verbale konstellationer med en kerne, der har egenskaberne [+dynamisk, -durativ, +resultativ], og så undersøge eventuelle afledningsmuligheder.

Der findes nogle polske verber, der ikke umiddelbart er afledte af andre verber, og som kan danne en ACHIEVEMENT-konstellation uden objekt. Et par eksempler på netop sådanne konstellationer vises i (3.117b-d) og deres overordnede struktur i (3.121a):

- (3.121) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [+DYN, -DUR, -RES]]$
 b. [budynek runąć]
 bygning.SG.NOM styrte sammen.INF
 'bygningen styrte sammen'
 c. [kobyła paść]
 hoppe.SG.NOM dø.INF
 'hoppen dø'
 d. [Jan ocknąć się]⁷⁶
 Jan.NOM vågne op.INF sig.REFL
 'Jan vågne op'

⁷⁶ Verbet *ocknąć się* kan ved første øjekast virke som et afledt verbum med præfikset *o-*. Dets oprindelse er dog uklar (jf. Śmiech 1986:85), og det er svært at forestille sig, hvilket verbum det eventuelt skulle afledes af. Derfor betragtes *ocknąć się* her ikke som et verbalt derivat, men som et simpelt verbum.

Nogle verber med samme interne egenskaber er transitive og danner ACHIEVEMENT-konstellationer i kombination med et eller to [+DKA] objekter:

- (3.122) a. $VK_{ACH} = [S_{NP [+SKA]} + V_V [+DYN, -DUR, +RES] + O_{NP/PP [+SKA]} (+ O_{NP [+SKA]})]$
- b. [ja spotkać młodą kobietę]
jeg.NOM møde.INF ung.SG.FEM.AKK kvinde.SG.AKK
'jeg møde en ung kvinde'
- c. [ich matka znaleźć moje klucze]
deres mor.SG.NOM finde.INF min.PL.AKK nøgle.PL.AKK
'deres mor finde mine nøgler'
- d. [nowy prezes pokonać trudności]
ny.SG.MASK.NOM formand.SG.NOM overkomme.INF vanskeligheder.PL.AKK
'den nye formand overkomme vanskelighederne'
- e. [Jesper pokonać ją w szachy]
Jesper.NOM slå.INF hun.AKK i skak.PL.AKK
'Jesper slå hende i skak'
- f. [babcia dać jej prezent]
bedstemor.SG.NOM give.INF hun.DAT gave.SG.AKK
'bedstemor(en) give hende en gave / gaven'
- g. [ona pokazać mu swojego psa]
hun.NOM vise.INF han.DAT sin.SG.MASK.AKK hund.SG.AKK
'hun vise ham sin hund'
- h. [Maria powiedzieć to Annie]
Maria.NOM sige.INF det.AKK Anna.DAT
'Maria sige det til Anna'

Eksemplerne (3.122b, c og f) indeholder verber, som med sikkerhed ikke er præfigerede, og som kun tager direkte (3.122b og c) eller direkte og indirekte objekt (3.122f). Der er noget særligt ved verberne i eksempler (3.122d, e, g og h), for de har nemlig præfikset *po-*. Disse verber er leksikaliseret i polsk i den grad, at der ikke er nogen særlig forbindelse mellem de præfigerede former og deres former uden præfiks. Dermed er *po-wiedzieć* 'at sige (noget til nogen)' ikke en umiddelbar modifikation af *wiedzieć* 'at vide', ligesom *po-kazać* og *po-konać* 'at overvinde/at slå (nogen i noget) ikke er semantisk beslægtede med henholdsvis *kazać* 'at påbyde noget' og *konać* 'at (være ved at) dø' (jf. Piernikarski 1975:67ff, Śmiech 1986:27 f.). Af disse grunde anses de heller ikke som afledte verber og kan dermed indgå ACHIEVEMENT-konstellationer af (3.122a)-typen. Derudover udtrykkes objektet i eksempel (3.122e) af en præpositionsforbindelse og ikke en nominal frase, hvilket ellers er tilfældet i alle andre eksempler i (3.122).

Når objektet i en achievement-konstellation udtrykkes af et stofnavn uden bestemmer, har det egenskaben [-DKA], men konstellationen forbliver alligevel en achievement:

- (3.123) [jego wujek znaleźć złoto]
hans onkel.SG.NOM finde.INF guld.AKK
'hans onkel finde guld'

I begyndelsen af dette afsnit blev det fastslået, at ACHIEVEMENT-konstellationer er et godt eksempel på morfologiens deltagelse i dannelsen af kompositionelle aktionsartsværdier. Mekanismen er meget simpel og kræver ikke mere end morfologisk manipulation ved konstellationens centrale element, dvs. hovedverbet, idet tilføjelsen af et præfiks medfører ændringer i nogle verbers interne temporale og kvalitative egenskaber. Som følge deraf skifter hele konstellationen aktionsartsværdi.

Man kan sætte et præfiks på mange verber med egenskaberne [-dynamisk, +durativ, -resultativ] for at danne [+dynamisk, -durativ, +resultativ] verber. I nogle tilfælde kan man gøre det samme ved anvendelse af suppletive former i stedet for. Er det pågældende verbum intransitivt, får man som følge af denne operation en ACHIEVEMENT-konstellation med nedenstående struktur:

$$(3.124) \text{VK}_{\text{ACH}} = [\text{S}_{\text{NP} [+SKA]} + \text{V}_{\text{V} [+DYN, -DUR, -RES]}],$$

hvor

$$\text{V}_{\text{V} [+DYN, -DUR, +RES]} = \text{præfiks} + \text{V}_{\text{V} [-DYN, +DUR, -RES]}.$$

Nogle eksempler på sådan en konstellation er:

- (3.124) a. [trawa za-zielenić się]
græs.NOM ACH-være grøn.INF sig.REFL
'græsset blive grøn'
- b. [Jan za-chorować]
Jan.NOM ACH-være syg.INF
'Jan blive syg'
- c. [kwiaty za-kwitnąć]
blomst.PL.NOM ACH-blomstre.INF
'blomsterne blomstre op'
- d. [Jan prze-straszyć się]
Jan.NOM ACH-være bange.INF sig.REFL
'Jan blive bange'

Eksempel (3.125d) følger egentlig ikke mønstret i (3.124), for *przestraszyć się* i virkeligheden ikke er en præfigeret form af verbet *bać się*, men dens inkoative suppletive form.

Nogle transitive statiske verber kan ved hjælp af præfigering være med til at danne tilsvarende ACHIEVEMENT-konstellationer:

$$(3.126) \text{VK}_{\text{ACH}} = [\text{S}_{\text{NP} [+SKA]} + \text{V}_{\text{V} [+DYN, -DUR, +RES]} + \text{O}_{\text{NP} [+SKA]}],$$

hvor

$$\text{V}_{\text{V} [+DYN, -DUR, +RES]} = \text{præfiks} + \text{V}_{\text{V} [-DYN, +DUR, -RES]}:$$

- (3.127) a. [Jonas po-kochać Annę]
Jonas.NOM ACH-elske.INF Anna.AKK
'Jonas blive forelsket/forelske sig i Anna'
- b. [nasza kuzynka przestraszyć się psa Anny]
vores.NOM kusine.SG.NOM blive bange.INF sig.REFL. hund.SG.GEN Anna.GEN
'vores kusine blive bange for Annas hund'
- c. [Robert za-tesknić za swoją mamą]
Robert.NOM ACH-savne.INF efter sin.SG.FEM.INSTR mor.SG.INSTR
'Robert komme til at savne sin mor'
- d. [Jakub z-nienawidzić psa]
Jakub.NOM ACH-hade.INF hund.SG.AKK
'Jakub komme til at hade hunden'

Det transitive *bać się* følger ikke præfigeringsmønstret i (3.126), for *przestraszyć się* i (127b) er dens inkoative suppletive form. Læg mærke til, at de præfigerede verber

i (3.127) ovenfor er afledt af verberne i (3.96), og at det ikke er alle statiske verber, som i dette tilfælde er kompatible med præfigeringsmekanismen (jf. *mieć* og *kosztować*).

Det samme er også muligt, når konstellationens kerne er et perceptionsverbum. Inkoative konstruktioner kræver anvendelsen af en separat verbal form, som kan være præfigeret (3.128a og b) eller suppletiv (3.128c):

- (3.128) a. *nagle* [*on* *u-słyszeć* *głos* *swojej* *siostry*]
 pludselig han.NOM ACH-høre.INF stemme.SG.AKK sin.SG.FEM.GEN søster.SG.GEN
 'pludselig høre han sin søsters stemme'
- b. *nagle* [*głowa* *za-boleć* *ją*]
 pludselig hoved.SG.NOM ACH-gøre ondt.INF hun.AKK
 'pludselig få hun hovedpine'
- c. *nagle* [*Maria* *zobaczyć* *ducha*]
 pludselig Maria.NOM se.INF spøgelse.SG.AKK
 'pludselig se Maria et spøgelse'

Nogle verber, som forekommer i STATISKE konstellationer med obligatorisk stedsadverbial, kan også præfigeres og er dermed med til at danne en ACHIEVEMENT-konstellation:

- (3.129) [*Jan* *za-mieszkać* *w Poznaniu*]
 Jan.NOM ACH-bo.INF i Poznań.LOC
 'Jan (begynde at bo) i Poznan'

Det er muligt at foretage analogiske præfigeringsoperationer på verber i AKTIVITET-konstellationer. Manipulerer man med verberne i en konstellation som i eksempel (3.100), ender man med en konstellation, hvis struktur anvises i (3.130):

- (3.130) $VK_{ACH} = [S_{NP [+SKA]} + V_{V [+DYN, -DUR, -RES]} + O_{NP [+SKA]}],$

hvor

- $V_{V [+DYN, -DUR, +RES]} = \text{præfiks} + V_{V [+DYN, +DUR, -RES]}:$

- (3.131) a. [*przewodniczący* *prze-mówić*]
 formand.SG.NOM ACH-tale.INF
 'formanden begynde at tale'
- b. [*dziecko* *za-płakać*]
 barn.SG.NOM ACH-græde.INF
 'barnet begynde at græde'
- c. [*Jan* *zasnąć*]
 Jan.NOM falde i søvn.INF
 'Jan falde i søvn'

Eksempel (3.126c) illustrerer et specielt tilfælde, hvor der i stedet for simpel præfigering anvendes en præfigeret suppletiv form.

AKTIVITET-konstellationer med verberne *siedzieć* 'at sidde', *stać* 'at stå' og *leżeć* 'at ligge' (som ofte forekommer med stedsadverbialer) kan ligeledes omdannes til ACHIEVEMENT-konstellationer:

- (3.132) a. [*koty* *leżeć*] (*na łóżku*)
 kat.PL.NOM ligge.INF på seng.SG.LOC
 'kattene ligge (på sengen)'

- b. [wy siedzieć] (na kanapie)
I.NOM sidde.INF på sofa.SG.LOC
'I sidde (på sofaen)'
- c. [Jan stać]
Jan.NOM stå.INF
'Jan stå'
- d. [jego pies położyć się] (na łóżku)
hans.NOM hund.SG.NOM lægge.inf sig.REFL på seng.SG.LOC
'hans hund lægge sig (på sengen)'
- e. [ona usiąść] (na kanapie)
hun.NOM sætte sig.INF på sofa.SG.LOC
'hun sætte sig (på sofaen)'
- f. [uczniowie wstać]
elev.PL.NOM stå op.INF
'eleverne stå op'

Som det fremgår af eksemplerne, foregår dette ved hjælp af præfigering (sammenlign 3.132c og f), præfigering og alternation i stammen (sammenlign 3.132b og e) eller ved anvendelse af en præfigeret suppletiv form (3.132c versus d).

Bevægelsesverber uden adverbial (3.133a), med stedsadverbial (3.133b) samt med retningsadverbial med (3.128c) og uden bestemt mål (3.128d) kan også få inkoativ betydning ved tilføjelse af et passende præfiks og dermed danne ACHIEVEMENT-konstellationer:

- (3.133) a. [Jacek po-jechać]
Jacek.NOM ACH-køre.INF
'Jacek køre af sted'
- b. [samolot po-lecieć] (nad miastem)
fly.SG.NOM ACH-flyve.INF over by.SG.INSTR
'flyet (begynde af) flyve over byen'
- c. [oni po-biec] (do domu)
de.NOM ACH-løbe.INF til hus.SG.GEN
'de (begynde at) løbe hjem'
- d. [Tomek i Asia pójść⁷⁷] (wzdłuż budynków)
Tomek.NOM og Asia.NOM ACH-gå.INF langs bygning.PL.GEN
'Tomek og Asia gå langs bygningerne'

I afsnit 3.2.5.2 og 3.2.5.3 omtales der en gruppe verber, som danner AKTIVITET-konstellationer, når de anvendes intransitivt, og ACCOMPLISHMENT-konstellationer, når de forekommer med [+DKA] objekter. De fleste af dem kan ikke fungere som kerner i ACHIEVEMENT-konstellationer, når der sættes et præfiks på. Blandt de eksempler, som nævnes i (3.105), er det kun verbet *śpiewać* 'at synge', som godt kan det:

- (3.134) [Jarek za-śpiewać] (okropnie)
Jarek.NOM ACH-synge.INF forfærdeligt
'Jarek (begynde at) synge forfærdeligt'

Nogle AKTIVITET-konstellationer med transitive verber, hvis objekt udtrykkes af en præpositionsforbindelse (3.108c og d), kan også omdannes til ACHIEVEMENT-konstellationer (3.135c) i forbindelse med præfigering (3.135e) eller ved anvendelse af en suppletiv form (3.135f):

⁷⁷ *Pójść* er en grammatikaliseret form af *po-iść*.

- (3.135) a. $VK_{AKTI} = [S_{NP [+SKA]} + V_{V [+DYN, +DUR, -RES]} + O_{PP [+SKA]}]$
 b. $VK_{ACH} = [S_{NP [+SKA]} + V_{V [+DYN, -DUR, -RES]} + O_{PP [+SKA]}]$
 c. [dyrektor mówić do niej]
 dyrektor.SG.NOM tale.INF til hun.GEN
 'direktøren tale til hende'
 d. [Jan patrzeć na nią]
 Jan.NOM kigge.INF på hun.AKK
 'Jan kigge på hende'
 e. [król Julian prze-mówić do niej]
 konge.SG.NOM Julian.NOM ACH-tale.INF til hun.GEN
 'kong Julian (begynde at) tale til hende'
 f. [oni spojrzeć na nią]
 de.NOM se.INF på hun.AKK
 'de (begyndte at) se på hende'

En del af de AKTIVITET-konstellationer, som ved hjælp af suffigering kan omdannes til SEMELFAKTIVE konstellationer (jf. afsnit 3.2.5.5), kan godt skifte aktionsartsværdi til ACHIEVEMENT, når deres kerne ekviperes med et adækvat præfiks:

- (3.136) a. [chory mężczyzna za-kaszleć]
 syg.SG.MASK.POS.NOM mand.SG.NOM ACH-hoste.INF
 'den syge mand (begynde at) hoste'
 b. [Lampa za-mrugać]
 lampe.SG.NOM ACH-blinke.INF
 'en lampe/lampen (begynde at) blinke'
 c. [Jan za-pukać do drzwi]
 Jan.NOM ACH-banke.INF til dør.PL.GEN
 'Jan (begynde på at) banke på døren'

Selv om det kan virke overraskende, er det også muligt for nogle ACCOMPLISHMENT-konstellationer at skifte aktionsart på grund af præfigering. Dette er tilfældet, når retningsbestemte bevægelsesverber suppleres med præfiksset *przy-* og på den måde danner ACHIEVEMENT-konstellationer. I så fald ser konstellationens struktur sådan ud:

$$(3.137) VK_{ACH} = [S_{NP [+SKA]} + V_{V [+DYN, -DUR, +RES]} + A_{PP [DIR]}]$$

hvor

$$V_{V [+DYN, -DUR, +RES]} = \text{præfiks} + V_{V [+DYN, +DUR, -RES]}$$

Egentlig foregår overgangen i to faser: først får bevægelsesverbet et retningsadverbial og dermed får den bevægelse, som verbet betegner, et endepunkt og bliver afgrænset. En AKTIVITET-konstellation bliver dermed til en ACCOMPLISHMENT-konstellation, jf. samtlige eksempler i (3.117). Under den anden fase tilføjes der et præfiks til konstellationens kerne, hvilket fører til, at det pågældende verbum mister sin durativitet og samtidig opnår resultativitet. Dermed bliver hele konstellationen til en ACHIEVEMENT-konstellation. I (3.138) præsenteres nogle eksempler på ACHIEVEMENT-konstellationer med ovenstående (3.137) struktur (jf. eksempler i (3.117), som nedenstående konstellationer er afledt af):

- (3.138) a. [jego przyjaciel przy-jechać do Poznania]
 hans kammerat.SG.NOM ACH-komme.INF til Poznań.GEN
 'hans kammerat komme til Poznan (i bil/med tog)'

- b. [Paweł przy-biec do szkoły]
Paweł.NOM ACH-løbe.INF til skole.SG.NOM
'Paweł komme (løbende) til skolen'
- c. [szef przy-lecieć do pracy]
chef.SG.NOM ACH-flyve.INF til arbejde.SG.GEN
'chefen komme på arbejde (med fly)'
- d. [lekarz przyjść⁷⁸ do domu do Anny]
læge.SG.NOM ACH-komme.INF til hus.SG.GEN til Anna.GEN
'Jan komme hjem til Anne (til fods)'

Vælger man at tilføje præfikset *po-* i stedet for *przy-*, forårsager man også, at durativiteten forsvinder, men så får verbet og hele konstellationen inkoativ og ikke resultativ betydning:

- (3.139) a. [jego przyjaciel po-jechać do Poznania]
hans kammerat.SG.NOM ACH-køre.INF til Poznań.GEN
'hans kammerat komme til Poznan (i bil/med tog)'
- b. [Paweł po-biec do szkoły]
Paweł.NOM ACH-løbe.INF til skole.SG.NOM
'Paweł komme (løbende) til skolen'
- c. [szef po-lecieć do pracy]
chef.SG.NOM ACH-flyve.INF til arbejde.SG.GEN
'chefen komme på arbejde (med fly)'
- d. [lekarz pójść do domu do Anny]
læge.SG.NOM ACH-komme.INF til hus.SG.GEN til Anna.GEN
'lægen komme hjem til Anne (til fods)'

3.2.5.5 SEMELFAKTIVE konstellationer

Momentane handlinger, som ikke medfører nogen overgang fra én situation til en anden, udtrykkes af SEMELFAKTIVE verbale konstellationer. Det karakteristiske ved dem er, at de er afledt af AKTIVITET-konstellationer ved hjælp af suffigering, som i deres tilfælde går ud på at tilføje suffikset *-ną-* til konstellationens hovedverbum. På den måde bliver konstellationen i (3.140a) omdannet til konstruktionen i (3.140b):

- (3.140) a. $VK_{AKTI} = [SNP_{[+SKA]} + V_{V[+DYN, +DUR, -RES]}]$
b. $VK_{SEM} = [SNP_{[+SKA]} + V_{V[+DYN, -DUR, -RES]}]$

hvor

$$V_{V[+DYN, -DUR, -RES]} = V_{V[+DYN, +DUR, -RES]} + \text{suffiks.}$$

Nedenfor findes nogle eksempler på en SEMELFAKTIV verbal konstellation af (3.140b)-typen:

- (3.141) a. [Maria kaszl-ną-ć]
Maria.NOM hoste-SEM.INF
'Maria hoste (én gang)'
- b. [on krzyk-ną-ć]
han.NOM råbe-SEM.INF
'han råbe (én gang)'

⁷⁸ *Przyjść* er en grammatikaliseret form af *przy-iść*.

- c. [kot kich-*ną-ć*
 kat.SG.NOM nyse-SEM.INF
 ‘katten nyse (én gang)’

Nogle af de verber, som ved hjælp af suffigering er i stand til skifte en konstellers aktionsartsværdi til SEMELFAKTIV, kræver tilstedeværelsen af et objekt, i hvilket tilfælde den endelige konstellation ser sådan ud:

$$(3.142) \text{VK}_{\text{SEM}} = [\text{S}_{\text{NP} [+ \text{SKA}]} + \text{V}_{\text{V} [+ \text{DYN}, - \text{DUR}, - \text{RES}]} + \text{O}_{\text{NP} [+ \text{SKA}]}]$$

hvor

$$\text{V}_{\text{V} [+ \text{DYN}, - \text{DUR}, - \text{RES}]} = \text{V}_{\text{V} [+ \text{DYN}, + \text{DUR}, - \text{RES}]} + \text{suffiks.}$$

Denne type konstellation kan vises med et par konkrete eksempler:

- (3.143) a. [Jan kop-*ną-ć* swojego kolegę]
 Jan.NOM sparke-SEM.INF sin.SG.MASK.AKK kammerat.SG.AKK
 ‘Jan sparke sin kammerat (én gang)’
 b. [harcerz błys-*ną-ć* latarką]
 spejder.SG.NOM blinke-SEM.INF lommelygte.SG.INTR
 ‘spejderen blinke med lommelygten (én gang)’

Objektet i denne type konstellation kan alternativt forekomme i form af en præpositionsforbindelse, hvis styrelse har egenskaben [+DKA]. Når dette er tilfældet, præsenteres konstellationens struktur som i (3.144a) nedenfor. I (3.144b) og (3.144c) vises nogle eksempler på denne type SEMELFAKTIVE konstellationer:

$$(3.144) \text{a. VK}_{\text{SEM}} = [\text{S}_{\text{NP} [+ \text{SKA}]} + \text{V}_{\text{V} [+ \text{DYN}, - \text{DUR}, - \text{RES}]} + \text{O}_{\text{PP} [+ \text{SKA}]}]$$

hvor

$$\text{V}_{\text{V} [+ \text{DYN}, - \text{DUR}, - \text{RES}]} = \text{V}_{\text{V} [+ \text{DYN}, + \text{DUR}, - \text{RES}]} + \text{suffiks}$$

- b. [Jacek mrug-*ną-ć* do Anny]
 Jacek.NOM blinke.SEM.INF til Anna.GEM
 ‘Jacek blinke til Anna (én gang)’
 c. [Ona krzyk-*ną-ć* na niego]
 hun.NOM råbe-SEM.INF på han.AKK
 ‘hun råbe på ham (én gang)’

4. Aspektets semantik

De begivenheder, der finder sted i den ekstrasproglige verden, har jeg i kapitel 2 valgt at konceptualisere inden for de fem etablerede situationstyper, hvilket gøres ud fra deres tre egenskaber: dynamiskhed, durativitet og resultativitet (eller deres fravær). Som det hævdes i kapitel 1, er aspekt en måde at perspektivere de præsenterede begivenheder på. I dette kapitel vil jeg derfor forsøge at skitsere de mulige perspektiveringsmuligheder i forbindelse med de etablerede situationstyper, hvilket vil vise sig at hænge sammen de sidstnævntes indre forløbsstruktur. Først vil jeg bestemme, hvor mange og hvilke aspektuelle kategorier jeg i det følgende vil regne med (4.1), hvorefter jeg i afsnit 4.2 vil introducere aspektuel referencetid-konceptet, som på en simpel og nøjagtig måde gør rede for aspektets semantik. I afsnit 4.3 konfronteres situationstyper med aspektuel referencetid for at demonstrere de forskellige betydninger, som sidstnævnte medfører i forbindelse med de enkelte situationstyper. Det er udelukkende situationer, som ikke er gentaget, der tages i betragtning. I afsnit 4.4 foretages en lignende konfrontation med hensyn til gentagne situationer. Til sidst konkluderes kapitlet i (4.5).

4.1 Hvor mange aspekter?

4.1.1 Nogle synspunkter på aspektproblematikken

Inden for slavistik skelnes der traditionelt mellem to aspektuelle værdier, der er nemlig tale om perfektivt og imperfektivt aspekt, jf. Agrell (1908), Antinucci / Gebert (1977), Holvoet (1989), Cockiewicz (1992), Paducheva (1995), Laskowski (1998a og b), Borik (2005), Stawnicka (2007) og mange andre. Denne tendens ses også i polsk-tysk komparativ forskning, jf. Czochralski (1975), Kałny (1994), Wierzbicki (1999), Schwenk (2007) m.fl. og i udforskning af romanske sprog, f.eks. spansk, jf. De Mello (1989), Camps (2002) og andre. Nogle lingvister, som f.eks. Wedel (1974) og Karolak (2001), opererer også med to grundlæggende aspektuelle værdier, men anvender alternative betegnelser. Den todelte aspektklassificering er dog langt fra det eneste synspunkt om problematikken, hverken med hensyn til til slaviske eller andre sprog. I selve udforskningen af polsk findes der teorier, der foreslår 8 (Majewicz 1985) eller mellem 9 og over 40 (Perlin 2005) aspektuelle kateogier. I de angiveligt tværsproglige beskrivelser af aspektproblematikken præsenteret i Comrie (1976) og Lyons (1977) skelner man mellem mindst 5 forskellige aspektuelle værdier, mens der i Smith (1997) findes 3 *viewpoints* (som svarer til aspekter). I det følgende vil jeg operere med to overordnede aspektkategorier, nemlig perfektivt og imperfektivt aspekt dog med visse forbehold, i håbet om at kunne bevare den traditionelle slaviske opdeling.

Det første, jeg i denne forbindelse må foretage mig, er at definere, hvad de to aspektuelle kategorier skal omfatte. Inden for slavisk aspektologi er der en lang tradition for at hævde, at hvert af de to aspekter har én invariant betydning. Denne tilgang findes i blandt andet Agrell (1908), Maslov (1985), Cockiewicz (1992) og Durst-Andersen (1992), som mener, at det perfekte aspekt er forbundet med fuldendte eller afsluttede handlinger, mens det imperfektive vedrører ufuldendte (eller uafsluttede) handlinger. Andre foreslår, at det er kendetegnende for perfektivt aspekt, at det indeholder den semantiske komponent TILSTANDSFORANDRING i sin semantiske struktur (jf. Antinucci / Gebert 1977, Laskowski 1998a, b). Ideen om aspekternes invariante betydninger synes at have lige så mange fortalere, som den har modstandere, hvoraf de sidstnævnte mener, at aspekt er for komplekst et fænomen til at kunne sættes i en så smal ramme, hvilket bekræftes af sproglig data.

I litteraturen findes der et utal af eksempler på verber, der anses for perfektive, og som med sikkerhed ikke bærer én og samme betydning. Antinucci og Gebert (1977) angiver de følgende eksempler på polske perfektive verber:

- (4.1) a. Franek otworzył drzwi. (s. 12)
 Franek.NOM åbne.PRÆT.3SG.MASK.PF dør.SG.AKK
 'Franek åbnede døren'
- b. Maria z-nienawidziła Franka. (s. 25)
 Maria.NOM ACH-hade.PRÆT.3SG.FEM.PF Franek.AKK
 'Maria begyndte at hade Franek'
- c. Starzec kaszl-ną-ł. (s.33)
 gammel mand.NOM hoste-SEM-PRÆT.3SG.MASK.PF
 'den gamle mand hostede (én gang)'

Sætningerne i (4.1) er alle perfektive og bærer henholdsvis resultativ, inkoativ og semelfaktiv betydning, hvilket rejser tvivl om Agrells (og andres) koncept om det perfektive aspekts invariante betydning. Antinucci og Gebert er langt fra de eneste, der klassificerer såvel terminativ som inkoativ og semelfaktiv betydning som perfektiv, for lignende bemærkninger og postulater findes i andre undersøgelser vedrørende aspektproblematikken i polsk, f.eks. Czochralski (1975), Majewicz (1985) og Stawnicka (2007) og andre sprog, jf. Comrie (1976), Smith (1997).

Eksemplerne i (4.1) strider ikke imod Antinucci og Geberts antagelser vedrørende den invariante betydning, da de alle tre menes at denotere en eller anden form for tilstandsforandring. Dermed synes de ved første blik at bekræfte den foreslåede hypotese om aspekternes invariante betydninger. Dog vækker (4.1c) mistanke i lyset af blandt andet Christensens (1995), Smiths (1997) og Van Valins (2005) definitioner på SEMELFAKTIV aktionsart samt definitionen i denne afhandlings afsnit 2.3.2.6 og 2.3.3, hvori SEMELFAKTIVE konstellationer ikke betegner nogen tilstandsforandring. Dermed virker den semantiske komponent TILSTANDSFORANDRING heller ikke som en troværdig betydningsmæssig invariant af perfektivt aspekt.

Der findes ligeledes flere betydningsvarianter, som af diverse forskere anses for karakteristiske for imperfektivt aspekt, og som man hovedsageligt skelner imellem ud fra kriterier forbundet med gentagelser af handlinger. Der er nemlig tale om blandt andet kursiv (Laskowski 1998a, b), iterativ (Czochralski 1975, Majewicz 1985⁷⁹, Laskowski 1998a, b, Stawnicka 2007), habituel (Comrie 1976, Smith 1997) og generisk (Smith 1997) betydning. I (4.2) angives der nogle eksempler på de forskellige varianter:

- (4.2) a. Zosia czytała gazetę.
 Zosia.SG.NOM læse.PRÆT.3SG.FEM.IPF avis.SG.AKK
 'Zosia var i gang med at læse en avis/avisen'
- b. Čelovek obladaet mozgom.
 menneske.SG.NOM have.PRÆS.3SG hjerne.SG.AKK
 'Mennesket har en hjerne'
- c. Nataša často w ljuvvi.
 Nataša.sg.nom ofte i kærlighed.SG.LOK
 'Nataša er ofte forelsket'
- d. Zosia często czytała poezję.
 Zosia.SG.NOM ofte læse.PRÆT.3SG.FEM.IPF poesi.AKK
 'Zosia læste ofte digte'

⁷⁹ Majewicz (1985:210 f.) angiver også en mere detaljeret klassificering af iterative former efter Kucala, som dog ikke skal kommenteres her.

kalder for *generisk tillstånd*, og det, som Antinucci / Gebert (1977), Majewicz (1985) og Laskowski (1998b) kalder for *iterativitet*, samt det, som af Comrie (1976) betegnes som *habitual*.. Det specielle ved den habituel-generiske imperfektivitet er, at den kort sagt præsenterer situationer som gentagne. Dog er det ikke en 'almindelig' gentagelse af en situation som denne i (4.4) samt (4.5a, b), som sagen drejer sig om, men en mere eller mindre regelmæssig gentagelse af en given situation, der godt kan betragtes eller fortolkes som en vane hos subjektet eller dets karakteristiske træk. Den habituel-generiske imperfektivitet er derfor forbundet med en specifik fortolkning af begivenheder og ikke blot med deres beskrivelse. Selv om habituel-generisk imperfektivitet ofte markeres eksplicit ved hjælp af sprogets konstruktioner, er den som sådan ikke et rent lingvistisk fænomen, men har noget med éns viden om den ekstrasproglige verden at gøre. For at bekræfte det kan jeg henvise læseren til Comries (1976:28) beskrivelse af kategorien *habitual*: „...once we have decided that something constitutes a characteristic situation, we are free to use an explicitly habitual form to describe it, but the decision that a situation is characteristic is not in itself linguistic.” Fænomenet kan foreløbig illustreres ved hjælp af (4.5c og d).

- (4.4) a. Jan spillede fodbold i går.
 b. Jan grał wczoraj w piłkę nożną.
 c. Han har spillet fodbold to gange i denne uge.
 d. Jan grał w piłkę nożną dwa razy [w tym tygodniu].
- (4.5) a. Han kom for sent hjem mange gange.
 b. Wiele razy przyszedł do domu spóźniony.
 c. Han kom ofte for sent hjem.
 d. Często przychodził do domu spóźniony.

Da jeg fortsat vil operere med to overordnede aspektkategorier, må jeg definere dem sådan, at deres undergrupper (på trods af de mange betydningsvarianter) alligevel har en form for semantisk fællesnævner, der vil lade én klassificere dem som tilhørende en af de to kategorier.

Den oftest citerede definition på perfektivt aspekt, som de fleste senere udarbejdede definitioner bygger på, findes i Comrie (1976:3 f.). Ifølge den præsenterer det perfekte aspekt en situation udefra og samtidig uden at referere til dens indre struktur eller med Comries egne ord som „a single unanalysable whole, with beginning, middle and end rolled into one” (ibid. s. 3). Smith er stort set enig med Comrie i, at perfektivt aspekt viser en given situation som helhed, og hun tilføjer, at dette aspekts spændvidde inkluderer både situationens start- og endepunkt (Smith 1997:66)⁸¹. Comries definition på imperfektivt aspekt indebærer, at det ser på situationen indefra og er forbundet med dens indre struktur uden at referere til dens slutning eller begyndelse (Comrie 1976:4), hvilket Smith (1997:73), igen, accepterer.

Denne tilgang har, på nær de ovennævnte indvendinger fundet i Majewicz (1985), en anden alvorlig ulempe, for det er i nogle tilfælde ikke til at afgøre, om man i en given sætning egentlig refererer til en situations indre struktur eller betragter den som én helhed, der inkluderer grænsepunkterne. Intuitiv vurdering, som synes at være den eneste metode, man i den forbindelse kan gribe til, kan være misvisende, især når man har med afsluttede fortidshandlinger at gøre.

⁸¹ Nogle forskere mener, at dette ikke holder i forbindelse med alle verber (jf. Majewicz 1985:76, 214f samt litteratur citeret deri). Thelin (1979) anvender også en version af helhedskriteriet, dog uden at referere til Comrie.

- (4.6) a. Lily swam in the pond.
 b. Lily svømmede i dammen.
 c. Lily pływała w stawie.

Eksemplet ovenfor illustrerer, hvor nemt det kan være at tage fejl, når man forsøger at bestemme en sætnings aspektværdi ud fra helhedskriteriet. Sætningen i (4.6a) stammer fra Smith (1997:67), og (4.6b og c) er dens henholdsvis danske og polske ækvivalent. Den præsenterede handling betragtes af Smith som en lukket helhed, og derfor får sætningen tildelt perfektiv aspektværdi (ibid.), hvilket synes at ske udelukkende på basis af, at handlingen er afsluttet. Enten er der ikke nok data i sætningen til at kunne bestemme den aspektuelle værdi korrekt i henhold til det antagne helhedskriterium eller der er noget i vejen med selve kriteriet, for sætningen er i virkeligheden imperfektiv⁸².

Det viser sig ikke at være manglende semantisk data, men kriteriets vaghed, som forhindrer korrekt identificering af aspekt i (4.6a). Tilføjelse af eksplicit udtrykte grænsepunkter gør sætningen heller ikke perfektiv:

- (4.7) a. Lily swam in the pond from 13 to 15.
 b. Lily svømmede i dammen fra kl. 13 til kl. 15.
 c. Lily pływała w stawie od 13 do 15.

Den korte konklusion er, at der må findes en anden fællesnævner end helhedskriteriet, som er relevant for aspekternes semantik.

4.2 Fra Reichenbach til aspektuel referencetid

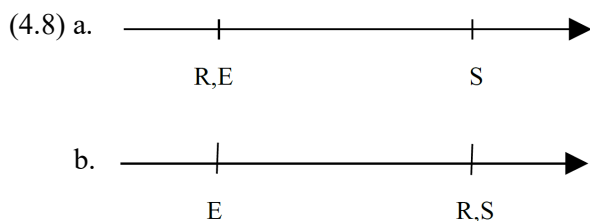
Konceptet bag aspektuel referencetid er inspireret af Reichenbachs (1947) behandling og analyse af engelske tempora, som siden er blevet brugt af talrige forskere ved udforskning af tempusproblematikken. Selv om Reichenbachs system er blevet kritiseret og modificeret flere gange (jf. Platzack 1979, Vikner 1985, 2003, Lo Cascio 1995, Borik 2005, Stawnicka 2007 og litteratur citeret deri), kan det stadig bruges som referenceramme eller i hvert fald som udgangspunkt i udforskning af aspekt.

Reichenbach (1947:71-78) definerer tre tidspunkter, som danner grundlag for hans analyse af de 9 engelske temporale former, og som hedder *point of speech* (S), *point of the event* (E) og *point of reference* (R), (henholdsvis ytringstidspunktet, begivenhedstidspunktet og referencetidspunktet)⁸³. Reichenbachs tidspunkter beskrives af Vikner (2003:89) på følgende måde: ytringstidspunktet er „det tidspunkt hvor sætningen ytres”, begivenhedstidspunktet er „det tidspunkt hvor det forhold som sætningen beskriver, er lokaliseret temporalt” og referencetidspunktet forstås som „det tidspunkt som de beskrevne forhold betragtes ud fra”⁸⁴. Når tidspunkterne sættes på tidsaksen, ser forholdene imellem dem i engelsk *Simple Past* (4.8a) og *Present Perfect* (4.8b) sådan ud (Reichenbach 1947:72):

⁸² Det kan ses på den polske sætning. En ikke-intuition-funderet forklaring derpå findes i afsnit 4.3.2.

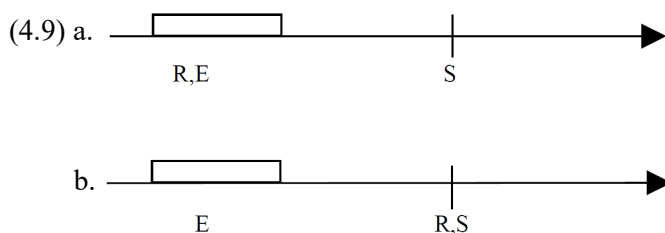
⁸³ Fordanskning af de engelske termer efter Vikner (2003:89).

⁸⁴ Kommatering i citater fra Vikner (2003) som kildeteksten.



Her må jeg forklare, hvorfor der tages udgangspunkt i netop de to engelske tempora. Som sagt omtaler Reichenbach ni temporale verbale former, hvilket ikke er tilfældet i denne undersøgelse, hvor jeg vil holde mig til visse former af fortidsreference. Helt præcist vil jeg i det følgende behandle situationer, som begyndte på et tidspunkt i fortiden. Der findes i denne forbindelse to muligheder – en given situation kan allerede være afsluttet eller kan stadig foregå. Derfor er det kun de to reference-skemaer, der skal benyttes⁸⁵.

I (4.8) bevares Reichenbachs originale symboler for tidspunkterne: E står for begivenhedstidspunktet, S for ytringstidspunktet og R for referencetidspunktet. Som man kan se på (4.8a og b) kan tidspunkterne overlappe eller optræde før/efter hinanden. Skemaet er også gældende for henholdsvis dansk præteritum og perfektum (jf. Vikner 2003:96). Reichenbach bemærker, at man i engelsk benytter sig af, hvad han kalder for *extended tenses* ('udstrakte tempora'), når man gerne vil fremhæve en begivenheds udstrækning i tid. I så fald ser tidspunkternes grafiske repræsentation på tidsaksen ud som (4.9a) for *Simple Past, Extended* og som (4.9b) for *Present Perfect, Extended*.

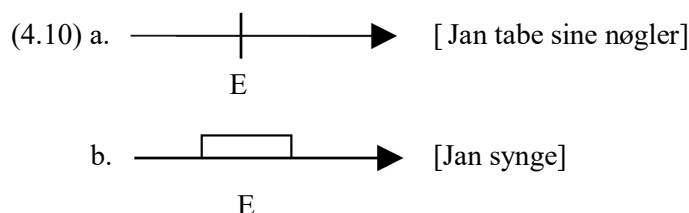


Reichenbachs model er blevet modificeret flere gange i forbindelse med forskellige undersøgelser. Vikner (1985, 2003) foreslår at tilføje et ekstra R for at kunne behandle futurum pluskvamperfektum (og andre tempora for den sags skyld) korrekt, mens Lo Cascio (1995) supplerer modellen med en række nye parametre. Til gengæld mener Borik (2005:121), at S, E og R skal betragtes som temporale intervaller. Da Reichenbachs model kun bruges som udgangspunkt og ikke som direkte referenceramme, vil jeg i det følgende ikke gå nærmere ind på de enkelte forskeres modificeringer. Dog er det en forudsætning for aspektuel referencetid-konceptet, at man ikke på forhånd bestemmer, om S, E og R (som de tre også vil blive betegnet i det følgende) ses på som tidspunkter eller tidsintervaller, men i stedet for antager, at de potentielt kan være hvilken som helst af de to. Med udgangspunkt i, at aspekt er en egenskab ved sætninger, kan man omdefinere Reichenbachs S, E og R således, at de kan anvendes til identificering af sætningernes aspektværdier.

Det er for denne undersøgelses vedkommende egentlig ligegyldigt, om der er tale om et ytringstidspunkt eller om et ytringsinterval, så S vil fra nu af for nemheds skyld blive markeret som et tidspunkt på tidsaksen.

⁸⁵ Jeg ser bevidst bort fra pluskvamperfektum, idet det relaterer situationer til andre situationer i fortid i stedet for blot at relatere dem til ytringstidspunktet. Jf. også Skov-Larsen (1979) om forholdene mellem præteritum og perfektum i dansk.

Afhængigt af, hvilken situationstype den pågældende sætning tilhører og dermed hvilken aktionsart den udtrykker, kan en given begivenheds tid (E) være et tidspunkt ved ikke-durative situationstyper (4.10a) eller et tidsinterval ved durative situationstyper (4.10b):



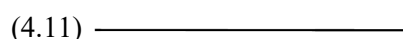
Med Boriks (2005:195) ord kan referencetidens (R) funktion karakteriseres som det at afspejle den talendes synspunkt på situationen⁸⁶. R kan derfor, som kompromis mellem Vikners definition (2003:95) på den ene side og Boriks påstand (2005:121) på den anden, defineres som det tidspunkt *eller* interval, som en given begivenhed betragtes ud fra. I grov simplificering kan man fastslå, at R er det stykke information, som en sætning egentlig fokuserer på, det være sig et tidspunkt eller et interval. På den måde skelner man mellem to referencetyper, som i forbindelse med deres grafiske repræsentation på tidsaksen i skemaerne kan betegnes som lineær og punktuell. Dette vil vise sig at have en grundlæggende betydning for aspekternes semantik.

4.3 Situationstyperne og aspektuel referencetid

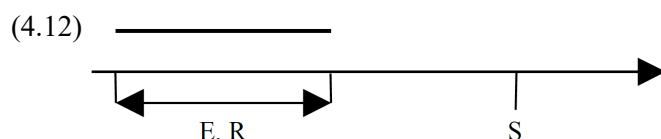
I dette afsnit vil jeg konfrontere de nydefinerede S, R og E med de situationstyper, der blev etableret i 2.3. Det vil blive demonstreret hvordan situationernes interne struktur kan determinere både E og R. Jeg ser foreløbig bort fra gentagne situationer i dette afsnit, da de udgør hovedemnet i afsnit 4.4.

4.3.1 Tilstande

En grafisk repræsentation af tilstandes interne struktur, som blev præsenteret i 2.3.2.7, vises igen nedenfor:



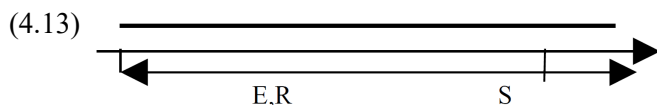
Som sagt før vil jeg i det følgende kun beskæftige sig med situationer, som begyndte et eller andet tidspunkt i fortiden. Sådant en situation kan være afsluttet inden S finder sted eller blive ved indtil eller endda forbi S. Når strukturen placeres på tidsaksen sammen med E, R og S, får man følgende resultat:



Situationen i (4.12) er en tilstand, og derfor kan E kun være et interval og ikke et tidspunkt. Da tilstandens forløb begyndte på et tidspunkt i fortiden og ikke varer

⁸⁶ Borik er hverken den første eller sidste, der kommer med lignende bemærkninger – også Platzack (1979) og Stawnicka (2007) forbinder den aspektuelle betydning med R.

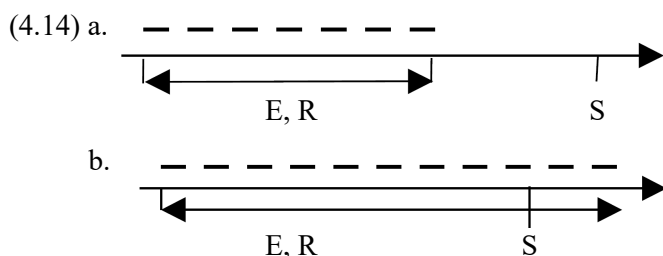
længere, overlapper E og R fuldstændigt, hvilket betyder, at R, på linje med E, er et interval. Det samme gælder påbegyndte tilstande, som stadig varer (indtil S eller endnu længere):



Både i (4.12) og (4.13) præsenteres situationerne som igangværende inden for det interval, som der bliver refereret til.

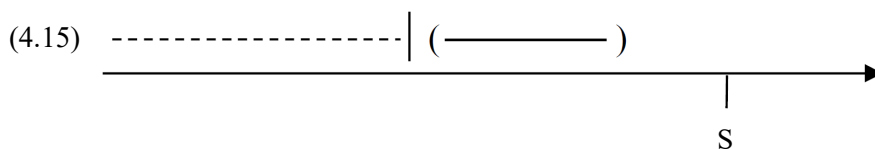
4.3.2 Uafgrænsede processer

Forholdet mellem uafgrænsede processer og referencetid er det samme, som det er tilfældet med tilstande – deres referencetid er nemlig altid lineær. Dette gælder uanset om processens forløb er blevet afsluttet inden S (4.14a) eller ej (4.14b). Den eneste forskel mellem tilstande og uafgrænsede processer er, at de sidstnævnte er dynamiske og af denne grund markeres med en stiplede linie:

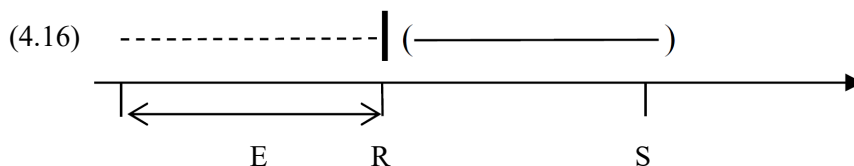


4.3.3 Afgrænsede processer

Afgrænsede processer har en mere kompliceret struktur, jf. afsnit 2.3.2.7. I (4.15) ses en afgrænset proces, som er blevet påbegyndt i fortiden og afsluttet inden ytringsøjeblikket (S):

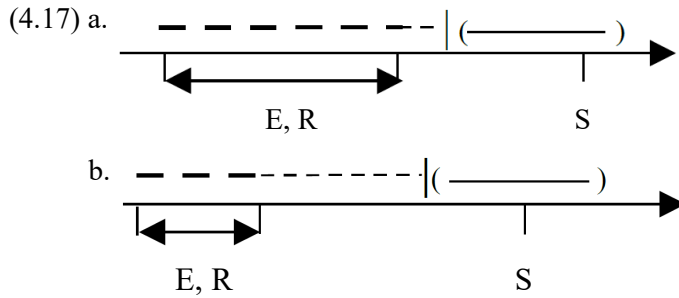


I den slags tilfælde kan afgrænsede processer have punktuelt eller lineært referencetid (R). Det første er tilfældet, når man i en sætning fokuserer på opnåelsen af den pågældende proces' indbyggede naturlige endepunkt⁸⁷:

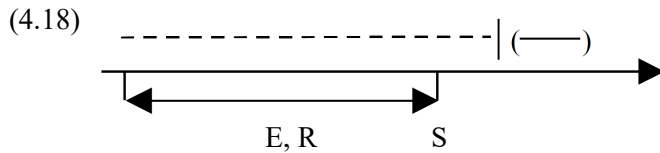


⁸⁷ I øjeblikket er det ligegyldigt, hvilke sproglige midler man bruger til at gøre det – dette behandles i de kommende kapitler (4 og 5).

Man kan ligeledes vælge at præsentere den samme begivenhed på en anden måde eller i et andet perspektiv, så man fokuserer på selve processen, som førte eller skulle føre til endepunktet og overgangen. Dermed bliver R lineær og overlapper med E, ligesom det er tilfældet med tilstande og uafgrænsede processer. Situationen fremstilles dermed som igangværende inden for referenceintervallet (R). Læg mærke til, at endepunktet ikke bliver nået, og (E, R) kan i princippet lige så godt være et hvilket som helst underinterval inden for den dynamiske proces' varighed:

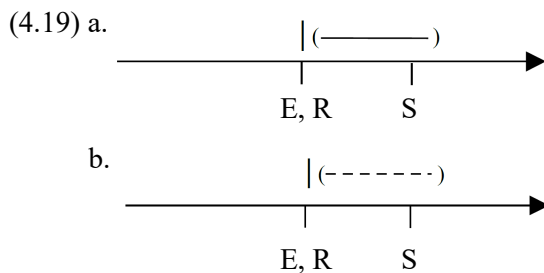


Det samme gælder afgrænsede processer, som ikke er blevet afsluttet inden S:



4.3.4 Resultative punkthændelser

Resultative punkthændelser er momentane overgange fra én situation til en anden, og det betyder, at E er et tidspunkt i stedet for et interval:

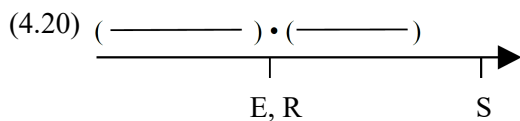


Af selvindlysende grunde overlapper E med R, uanset om en given resultativ punkthændelse fører til indtræden af en tilstand (4.19a) eller en uafgrænset proces (4.19b). Af hensyn til situations punktuelle karakter kan den ikke være påbegyndt og uafsluttet inden S. Resultative punkthændelser har ofte inkoativ betydning.

4.3.5 Irresultative punkthændelser

Ligesom der findes en vis parallelitet mellem tilstandes og uafgrænsede processers adfærd i relation til referencetid, er der i den forbindelse en vis lighed mellem resultative og irresultative punkthændelser. At de sidstnævnte ikke medfører nogen overgang til en ny situation, er ikke af størst relevans her, for det er deres

manglende durativitet, der er afgørende. Irresultative punkthændelser har altid punktuel referencetid, som overlapper med E og giver situationen semelfaktiv betydning:



4.4 Gentagne situationer og lineær referencetid

I det forrige afsnit omtalte jeg de situationer, der fandt sted én gang, hvorimod det nu vil dreje sig om de tilfælde, hvor situationer foregår flere gange. Man må fastslå, at det ikke er alle gentagne situationer, som er interessante med hensyn til referencetid. Der må sættes en grænse mellem to overordnede typer gentagne situationer, nemlig iterative og habituel-generiske.

Hvad jeg her anser som iterative situationer, er serier af irresultative punkthændelser, som f. eks.

- (4.21) a. [Jeg hoste fem gange]
 b. [lyset blinke] i en halv time

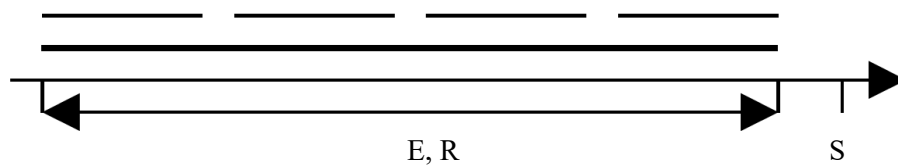
Det er karakteristisk for den slags situationer, at de anses for at være ganske almindelige uafgrænsede processer (de er dynamiske, durative og irresultative), selv om de i virkeligheden er serier af irresultative punkthændelser, jf. Brinton (1991), Christensen (1995), Smith (1997) og mange andre. De kan og skal betragtes sådan, idet serier af punkthændelser som (4.21a og b) refererer til enkelte tidsintervaller. Med andre ord kunne man sige, at serierne kan udføres (og bliver det) ved én lejlighed, jf. Brinton (1991:54). I så fald er iterativitet en egenskab ved situationens interne struktur og har intet med perspektivering at gøre. Af denne grund kan det kaldes for intern iterativitet, jf. Antinucci / Gebert (1977)⁸⁸ og hører med blandt overgange mellem situationstyper og ikke aspekt. Man kunne sammenfatte de ovenstående bemærkninger med Brintons ord (1991:54): „... iterative, refers to events repeated on a single occasion which constitute a single situation”.

Habituel-generiske situationer er en samlet betegnelse for det, der andetsteds kaldes for generisk (blandt andet Brinton 1991, Christensen 1995, Smith 1997), habituel (blandt andet Comrie 1977, Brinton 1991) og iterativ betydning (f. eks. Majewicz 1985, Laskowski 1998b, Ostrowski 2006). Alle de ovennævnte kategorier har på trods af mere eller mindre fine forskelle imellem hinanden én egenskab til fælles – de omtalte situationer gentages mere eller mindre regelmæssigt og er i modsætning til de iterative forbundet med flere forskellige intervaller (jf. Brinton 1991:54). Af denne grund kan de forstås som vaner eller karakteristiske træk hos de pågældende situationers deltagere, eller de kan tildele egenskaber til hele klasser af referenter (jf. Smith 1997:33). I alle af den slags tilfælde har situationerne en almenfaktisk i stedet for konkret betydning (jf. Stawnicka 2007:56 f.), dvs. de beskriver ikke nogen bestemte tilfælde, hvor en eller anden situation fandt sted, men snarere situationer, der var eller kunne være typiske for deres deltagere (jf. også Christensen 1995:50). Med andre ord har de med mønstre af situationernes forekomst at gøre (jf. Smith 1997:33).

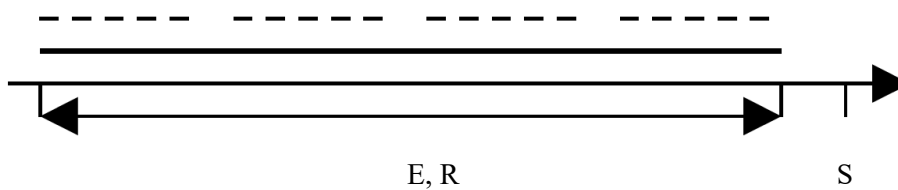
⁸⁸ Holvoet (1989:57) kalder det for *leksikaliseret iterativitet*.

Det er netop den sidstnævnte type gentagelse, nemlig den habituel-generiske, der er forbundet med perspektivering. Sagen er den, at enhver situation kan præsenteres som habituel-generisk, forudsat at den kan fortolkes som et mønster i subjektets opførsel. Uanset hvilken situationstype man tager udgangspunkt i, får situationen i dette tilfælde en statisk fortolkning (jf. blandt andet Lyons 1977:716, Bache 1985:14, Brinton 1991:55, Christensen 1995:81, Smith 1997:33). Det vil sige, at enhver serie situationer, som kan få en generisk-habituel fortolkning, globalt set er en tilstand, som subjektet befinder sig i. Da tilstande per definition har lineær referencetid, er det en naturlig konsekvens af den slags fortolkning, at den indebærer en modificering af referencetidens beskaffenhed, nemlig en overgang fra det punktuelle til det lineære. (4.22) indeholder en grafisk repræsentation af serier af tilstande, uafgrænsede processer, afgrænsede processer og resultatative punkthændelser, der fortolkes som tilstande (henholdsvis (4.22a, b, d og e)). Da serier af irresultative punkthændelser betragtes som uafgrænsede processer (jf. ovenfor), kan de kun få generisk-habituel fortolkning via uafgrænsede processer (4.22c):

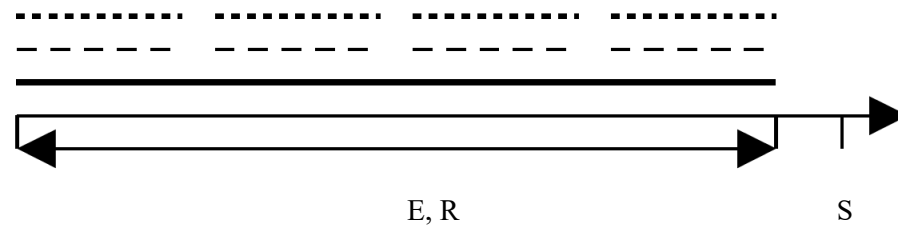
(4.22) a. [John ofte være syg]



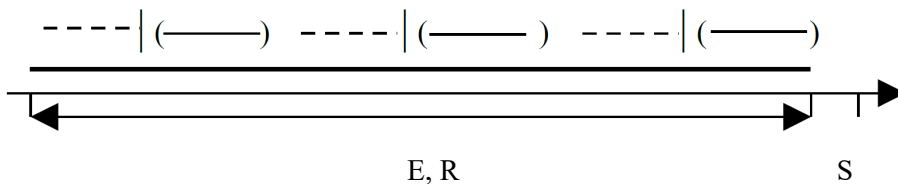
b. [de arbejde hardt]



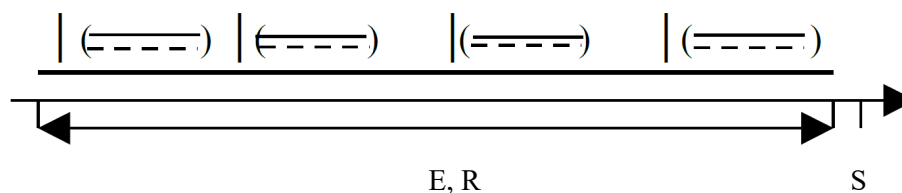
c. [Jon hoste ofte]]



d. [Jan bygge huse]



e. [Robert tabe ofte sine nogler]



4.5 Foreløbig konklusion

I begyndelsen af dette kapitel blev det fastlagt, hvilke semantiske aspektuelle kategorier, som afsnittet ville omhandle, og hvilke hierarkiske forhold der findes imellem dem. De to traditionelle slaviske aspektkategorier, perfektivt og imperfektivt aspekt, blev etableret som overordnede kategorier med henholdsvis tre og to undergrupper. Derefter blev Reichenbachs ytringstidspunkt (S), begivenhedstidspunkt (E) og referencetidspunkt (R) omdefinert, således at de to sidstnævnte lineære eller eventuelt punktuelle beskaffenhed afhænger af den situationstype, som en given sætning beskriver. En konfrontation af de omdefinerte S, E og R med de fem situationstyper etableret i kapitel 2 har vist, at tilstande, uafgrænsede processer og afgrænsede processer kan have lineær referencetid, og de præsenteres i så fald som igangværende inden for det pågældende interval. Afgrænsede processer kan også have punktuelt referencetid, når det er opnåelsen af det indbyggede endepunkt, der fremhæves (dvs. de har terminativ betydning). Det har også resultative og irresultative punkthændelser, for de har henholdsvis inkoativ (eller eventuelt terminativ) og semelfaktiv betydning. Derudover kan alle situationstyper præsenteres som gentagne med en habituel-generisk betydning, hvorfor de alle sammen har lineært R.

Man kan ikke undgå at lægge mærke til en sammenhæng mellem de fem aspektuelle værdier og den nydefinerede referencetid. Situationstyper med lineært R bærer nemlig de betydninger, som i afsnit 4.1 blev reserveret for imperfektivt aspekt (kursivt eller habituel-generisk), mens de situationstyper, der har punktuelt R, har terminativ, inkoativ eller semelfaktiv betydning, der betragtes som karakteristiske for perfektivt aspekt.

Som sagt før er aspekt ikke andet end en form for perspektiv, hvori den talende / skrivende viser de i ytringen beskrevne forhold (situationer). I lyset af den ovenanførte korrelation mellem referencetid og aspektuelle kategorier betyder dette, at afsenderen præsenterer en situation og vælger at rette modtagerens opmærksomhed mod det punktuelt eller det lineære i dens forløb. Dette har en grundlæggende betydning for identificering af aspektværdier, idet man på den måde er i stand til at determinere perfektivitet og imperfektivitet på sætningsniveau med udgangspunkt i situationernes indre struktur og sætningernes temporale reference. Som det fremgår af ovenstående bemærkninger, har sætninger med punktuelt referencetid perfektivt aspekt, mens deres lineære referencetid svarer til imperfektivt aspekt.

Ovenstående sprogfilosofiske overvejelser kan endvidere overføres til sprogets strukturer. I sprogsystemer kommer de forskellige situationstyper til udtryk ved hjælp af verbale konstellationer, som de er i en-til-en-relationer med: tilstande og uafgrænsede processer udtrykkes af henholdsvis STATISKE og AKTIVITET-konstellationer, afgrænsede processer realiseres af ACCOMPLISHMENT-konstellationer og resultative punkthændelser af ACHIEVEMENT-konstellationer. Endelig repræsenteres irresultative punkthændelser på det sproglige niveau af SEMELFAKTIVE verbale konstellationer. Man kan derfor regne

med, at statiske konstellationer samt AKTIVITET- og (under bestemte forhold) ACCOMPLISHMENT-konstellationer er forenelige med kursiv imperfektivitet. Oven i købet er ACCOMPLISHMENTS (med visse forbehold), ACHIEVEMENTS og SEMELFAKTIVE konstellationer kompatible med perfektivitet. Alle verbale konstellationer forekommer ligeledes i habituel-generisk imperfektivt aspekt.

5. Aspekt i dansk

I dette kapitel afprøves den i kapitel 4 antagne hypotese om, at punktuelt eller lineært referencetid er med til at bestemme den kompositionelle aspektværdi på dansk sprogmateriale. Da aspekt er blevet defineret som en slags perspektiv, som afsenderen vælger at sætte de i ytringen præsenterede begivenheder i, vil det ikke længere være verbale konstellationer, men sætninger konstitueret af disse konstellationer, der er genstand for analysen. Som fastlagt tidligere (jf. kapitel 1) er det udelukkende simple deklarative sætninger uden negation, og hvis hovedverber optræder i præteritum eller perfektum, der behandles. I afsnit 4.5 har jeg peget på de enkelte aktionsarters og dermed konstellationstypers afgørende rolle i at bestemme sætningens endelige aspektværdi, og det synes derfor hensigtsmæssigt at bevare den færdige klassificering og opdele eksempler på danske sætninger med perfektivt og imperfektivt aspekt efter den aktionsart, som de giver udtryk for. Kapitlet er derfor struktureret således, at jeg gennemgår de fem aktionsarter (med tilhørende konstellationstyper) efter hinanden og analyserer deres kompatibilitet med perfektivt og kursivt imperfektivt aspekt. Til sidst behandles habituel-generisk imperfektivitet og dens forhold til alle fem aktionsarter.

5.1 STATISKE sætninger

Tilstandes forløbsstruktur og dennes grafiske repræsentation på tidsaksen (jf. eksempel (2.11a) i afsnit 2.3.2.7 samt (4.8-10) i afsnit 4.3.1 tyder klart på, at sætninger konstitueret af STATISKE konstellationer altid har lineært referencetid og af denne grund altid er imperfektive⁸⁹.

Danske sætninger i præteritum, som er dannet på basis af statiske konstellationer, følger strukturen præsenteret i (4.9), hvor begivenhedsinterval og referencetid overlapper fuldstændigt, og begge er placeret til venstre for ytringsøjeblikket på tidsaksen. Derfor er der tale om tilstande, som ikke længere er i gang, især når sætningerne på nær selve konstellationen også består af et durativt tidsadverbial, hvilket de ofte gør. Adverbialerne er i (5.1) sat i parentes, fordi de ikke er obligatoriske og kan sagtens fjernes uden nogen alvorlige konsekvenser.

- (5.1) a. Barnet vejede 5 kilo (i lang tid).
 b. Ungerne hadede deres lærer (i et par måneder).
 c. Jens holdt af Rikke (i mange år).
 d. Morten havde en hund (fra 1954 til 1956).
 e. Familien Rasmussen boede i Århus (indtil januar sidste år).
 f. De så en gammel mand (i et øjeblik).

Statiske sætninger med sanseverber i præteritum kan somme tider få inkoativ fortolkning og dermed perfektiv betydning. Dette er dog ikke tilfældet, når sætningen modificeres af et durativt tidsadverbial, jf. (5.1f).

Tilsvarende sætninger med durative tidsadverbialer i perfektum har en lidt anden betydning, dog uden at det har nogen indflydelse på deres overordnede aspektuelle værdi. Forskellen ligger nemlig i, at den pågældende tilstand i den slags sætninger betragtes som en, der varer ved indtil S og potentielt kan blive ved forbi ytringsøjeblikket som i (4.10):

⁸⁹ Tonne (2007:195) fremhæver det samme i forbindelse med norsk.

- (5.2) a. Barnet har vejet 5 kilo i lang tid.
 b. Ungerne har hadet deres lærer i et par måneder.
 c. Jens har holdt af Rikke i mange år.
 d. Morten har haft en hund fra 1954 til 1956.
 e. Familien Rasmussen har boet i Århus indtil januar sidste år.

I sætningerne i (5.2a-c) medfører anvendelse af perfektum det ovennævnte betydningskifte, hvilket det ikke gør i (5.2d og e), for adverbialerne 'fra 1954 til 1956' og 'indtil januar sidste år' angiver præcise temporale rammer. Af denne grund har (5.2d og e) samme betydning som (5.1d og e), dvs. de betegner tilstande, som ikke længere er varende i S⁹⁰. Det kan være forbundet med, at de to sætninger udtrykker, hvad Davidsen-Nielsen (1990:126) kalder for '*current relevance*', hvilket vil sige, at en tilstands eftervirkninger er eller kan være relevante for nutidige forhold i den ekstrasproglige verden på trods af, at tilstanden som sådan er afsluttet, jf. også Timberlake (2007:190). Statiske sætninger i perfektum uden tidsadverbialer denoterer som regel afsluttede situationer, jf. Allan et al. (2005:265 f.):

- (5.3) a. Jeg har boet i Thisted.
 b. Kvinden har været gift.
 c. De har haft en hund.

5.2 AKTIVITET-baserede sætninger

5.2.1 Aspektmæssigt suveræne sætninger⁹¹

Sætninger konstitueret af AKTIVITET-konstellationer ligner de ovennævnte statiske sætninger meget, idet de også er kompatible med imperfektivt aspekt. Når hovedverbet i den slags sætninger er sat i præteritum, og sætningen indeholder et durativt tidsadverbial, er der tale om fuldstændig overlappning af E og R, som begge er placeret til venstre for S på tidsaksen. I så fald betegner sætningen typisk en afsluttet uafgrænset proces, men sætningens aspektværdi forbliver imperfektiv. I samtlige eksempler nedenunder er tidsadverbialerne placeret i parentes for at markere, at de ikke er obligatoriske:

- (5.4) a. Solen skinnede (hele dagen i går).
 b. Alle kvinderne græd (fra morgen til aften).
 c. Mie sov (fra kl. 4 til kl. 6).
 d. Jan og Grethe talte om hans forældre (i to timer).
 e. Drengene spillede fodbold (indtil kl. 20 i går).
 f. De to skændtes (det meste af dagen i torsdags).

I analogiske sætninger med constellationernes kerner i perfektum og *i-* og *siden-*tidsadverbialer begynder begivenhedsintervallet (E) og referencetid (R) et sted til venstre for S på tidsaksen og strækker sig hele vejen til S og potentielt endnu længere til højre, jf. eksempel (4.11b). Dermed ses de pågældende uafgrænsede processer som uafsluttede inden S:

⁹⁰ Sådan en anvendelse af perfektum er ganske almindelig, især i talesprog, selv om den ikke nævnes i grammatikbøger.

⁹¹ Med en *aspektmæssigt suveræn sætning* forstås en sætning, som dannes ud fra en verbal constellation ved at sætte dens kerne i et eller andet tempus for så at danne en sætning, som ikke kræver tilføjelse af supplerende elementer ved sit verbal for entydigt at udtrykke perfektivitet eller imperfektivitet.

- (5.5) a. Den gamle gartner har arbejdet i sin have i flere timer.
 b. Hans forældre har skændtes siden i morges.
 c. Rune har styrketrænet i et par timer.
 d. De to har danset sammen i de sidste to timer.
 e. Ulvene har hylet i mange timer.
 f. Den syge pige har ligget i sin seng siden i torsdags.
 g. Manden hostede i tre minutter.

Ligesom det er tilfældet med tilsvarende statiske sætninger, kan udeladelse af tidsadverbialerne medføre, at de pågældende sætninger kommer til at denotere afsluttede situationer (i dette tilfælde uafgrænsede processer) med *current relevance*:

- (5.6) a. Han har sovet.
 b. Gruppen har skændtes i offentligheden.
 c. Hun har danset med ham.
 d. De har drillet min lillebror.
 e. Gerningsmanden har kigget på mig.
 f. De har talt om kontraktens detaljer.

5.2.2 Infinitiv-baserede konstruktioner som syntaktisk forstærkning

Med hensyn til nogle sætninger dannet på basis af AKTIVITET-konstellationer kan man være i tvivl, om deres endelige betydning ikke burde klassificeres som inkoativ. Dette er forbundet med, at det danske præteritum som sådan er neutralt med hensyn til aspekt (jf. Vikner / Vikner 1997) og gælder blandt andet sætninger med konstellationer, hvis kerner er dynamiske sanseverber:

- (5.7) a. Manden kyssede hende (i lang tid).
 b. Mette kiggede på ham (i fem minutter).
 c. Han så på hende (en hel time).
 d. Hans bror dansede med Lise (i en halv time).

Medmindre de optræder i kombination med durative tidsadverbialer, kan samtlige sætninger i (5.7) fortolkes som imperfektive med AKTIVITET-konstellationer som kerner eller få en perfektiv inkoativ fortolkning, i hvilket tilfælde der ville være tale om ACHIEVEMENT-betydning.

Det samme problem støder man på ved AKTIVITET-konstellationer med bevægelsesverber som kerner:

- (5.8) a. Frederiksen løb mod stranden (i et par minutter).
 b. Mange af bilerne kørte langs kysten (hele dagen).
 c. Tønden rullede ned ad bakken (i et minut).
 d. Hun gik hjemad (i lang tid).

Eventuelle uklarheder forbundet med sætninger som i (5.7) og (5.8) kan afklares ved anvendelse af syntaktisk forstærkning i form af støttekonstruktionerne 'at være i gang med' og 'at være i færd med' fulgt af de pågældende konstellationer i infinitivformen⁹². Sådanne konstruktioner fremhæver de omtalte situationers udstrækning i tid (og

⁹² Begge konstruktioner nævnes blandt andet af Østergaard (1979).

samtidig deres lineære referencetid) for dermed at forebygge sætningernes eventuelle perfekte fortolkning.⁹³ Nogle eksempler herpå angives i (5.9).

- (5.9) a. Manden var i gang med at kysse hende.
 b. Hans bror var i gang med at danse med Lise.
 c. Joakim var i gang med at svømme mod bøjen.
 d. Naboen var i færd med at tale om vejret.
 e. Jim og hans hund var i færd med at gå rundt i parken.
 f. Den unge kvinde var i færd med at synge.

De to konstruktioner kan ligeledes anvendes i forbindelse med konstellationer, som næppe kan anses for tvetydige (5.10a-c) samt i perfektum, hvor de betegner uafgrænsede processer, som er påbegyndt i fortiden, men varer ved i ytringsøjeblikket (5.10d-f):

- (5.10) a. Hansen var i gang med at arbejde i haven.
 b. Drengene var i gang med at slås.
 c. Orkestret var i færd med at øve.
 d. Ægtefællerne har været i gang med at skændes.
 e. Familien har været i gang med at køre langs kysten.
 f. Pigerne har været i færd med at snakke om Mads Mikkelsens nye film.

I sin gennemgang af markører for kursiv imperfektivitet i dansk nævner Østergaard (1979:104 f.) flere alternative strukturer, som man i den forbindelse kan gribe til, blandt andet konstruktionen 'være + ude/inde/oppe/nede/henne/ovre + og + infinitiv'. Konstruktionen kan anvendes, forudsat at subjektets referent og den talende (ved subjekt i 3. person) eller ytringens afsender og modtager (ved subjekt i 1. og 2. person) befinder sig forskellige steder (ibid.).

- (5.11) a. Mortens far har været ude og sejle (i to måneder).
 b. Hans og hans fætter var nede og rode i kælderen (fra kl.13 til kl. 15).
 c. Lille Bjørn var ovre og tale med julemanden (i to minutter).
 d. Direktøren har været inde og diskutere med udvalgets medlemmer (i en time).
 e. Drengene har været henne og snakke med chefen (siden i morges).
 f. Hendes børn var oppe og slås (under pausen).

Infinitiv-baseret syntaktisk forstærkning, som kan anvendes for entydigt at markere kursiv imperfektivitet, forekommer i endnu en variant, nemlig 'være ved + infinitiv'. Forskere er dog langt fra enige med hensyn til denne konstruktions forbindelighed med AKTIVITET-konstellationer. Af Østergaards (1979:97 f.) undersøgelse fremgår det tydeligt, at *ved at*-konstruktionen ikke gerne kombineres med AKTIVITETER, for ingen af de seks sætninger konstitueret af den type konstellationer blev af forsøgspersonerne identificeret som naturlig. Derimod angiver både Hansen / Heltoft (1994:62) og Allan et al. (1995:261) eksempler på sætninger med sådanne konstruktioner:

- (5.12) a. Han er ved at diskutere med hende.
 b. Han er ved at spise.

⁹³ Tonne (2007:192) peger på, at den analogiske norske konstruktion 'at være i ferd med' har perspektiv i stedet for kursiv betydning, men det er ikke tilfældet med AKTIVITETER i dansk.

Begge eksempler i (5.12) indeholder sætninger i præsens, men deres distribution er ikke begrænset til nutidsreference, for den slags forekommer også jævnligt i præteritum⁹⁴ eller perfektum.

5.2.3 Kursive pseudokoordinationer

Alle de hidtil omtalte syntaktiske konstruktioner, der entydiggør en sætnings (kursive) imperfektive værdi, er forbundet med infinitiver, men det er absolut ikke den eneste mulighed. For at markere imperfektivitet kan man nemlig ligeledes benytte sig af det, der kaldes for „hypotakse ved ’og’” (Diderichsen 1957), *gå og*-konstruktioner (Østergaard 1979), hypotaktisk paratakse⁹⁵ (Brandt 1992) eller pseudokoordination (Bjerre / Bjerre 2007, Kjeldahl 2008).

Pseudokoordinationer, som de vil blive kaldt i det følgende, er konstruktioner med syntaktiske egenskaber, der ellers er karakteristiske for både side- og underordningsforbindelser. På den ene side er de to elementer i en pseudokoordination forbundet med sideordningskonjunktionen *og* samt har identisk grammatisk form, jf. (5.13a), hvilket betyder, at det er en sideordningsforbindelse. På den anden side er elementernes rækkefølge dog fastfrosset, det vil sige, at de to verber ikke kan byttes om, uden at det medfører betydningsskifte (5.13b), og det andet element mangler et eksplicit udtrykt subjekt (5.13c), jf. Brandt (1992:48), Bjerre / Bjerre (2007:2).

- (5.13) a. Han lå og sov.
 b. *Han sov og lå.
 c. *Han lå og han sov.

Forskere er enige om, at det første led i en kursiv pseudokoordination typisk er et af verberne *stå*, *sidde*, *ligge*, *gå*, *løbe* (Diderichsen 1956, Hansen 1967 III, Østergaard 1979, Brandt 1992, Bjerre / Bjerre 2007, Kjeldahl 2008), selv om der opstår en del uenigheder med hensyn til nogle af disse verbers aktionsartsmæssige status. Ifølge denne afhandlings klassificeringskriterier er verberne *stå*, *sidde* og *ligge* nemlig dynamiske og danner derfor AKTIVITET-konstellationer, hvilket strider imod Brandt (1992:48 f.), hvor de betragtes som tilstandsverber. Det er karakteristisk for pseudokoordinationer, at der sker en afblegning af det første verbums semantiske indhold (jf. Hansen 1967 III:30), hvilket betyder, at der må tages hensyn til det første leds semantik, men fokus sættes uden tvivl på det andet verbum. Af denne grund betegnes det første led som ’assisterende verbum’ (Kjeldahl 2008).

Pseudokoordinationer med de ovennævnte assisterende verber er „the closest Danish can get to the English progressive” (Brandt 1992:48) og udtrykker „det durative, kontinuative” (Hansen 1967 III:30). Deres primære funktion er at eliminere alle former for tvetydighed forbundet med aspekt ved tydeligt at markere, hvad i denne afhandling kaldes for kursiv imperfektivitet, jf. Tonne (2007:187).

I forbindelse med AKTIVITET-konstellationer er der ikke så megen usikkerhed med hensyn til deres aspektuelle værdi, men pseudokoordinationer anvendes alligevel hyppigt. I (5.14) angives nogle eksempler på sætninger i præteritum med pseudokoordinationer, som AKTIVITET-konstellationer indgår i. Forholdene mellem E, S og R er identiske med (5.4).

⁹⁴ Det peger Allan et al. (ibid. s. 263) på.

⁹⁵ Fordanskning af Brandts engelske *hypotactic parataxis*.

- (5.14) a. Vi løb og legede fra morgen til aften.
 b. Rikke lå og snakkede i telefonen indtil middag.
 c. Køerne gik og græssede hele formiddagen.
 d. Den elegante kvinde stod og ventede på nogen i et kvarter.
 e. Jeg sad og zappede på fjernsynet.
 f. Han lå og kørte rundt på sin nye knallert.

Per analogiam er de reciproke relationer mellem E, S og R i tilsvarende sætninger i perfektum, således at E og R, som igen overlapper totalt, påbegyndes til venstre for S på tidsaksen og rækker frem til S (og potentielt endnu længere til højre).

- (5.15) a. Børnene har løbet og leget ude på marken siden i morges.
 b. Rikke har siddet og snakket i telefonen i to timer.
 c. Ulvene har gået og hylet hele natten.
 d. Den irriterede teenager har stået og gloet på mig i et kvarter.
 e. Han har siddet og spillet computerspil de sidste tre-fire dage.
 f. Han har ligget og kørt rundt på sin cykel i fem timer.

5.3 ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger

ACCOMPLISHMENTS udgør den eneste gruppe inden for den foreslåede model, hvor man inden for én og samme aktionsart har mulighed for at markere både perfektivt og imperfektivt aspekt⁹⁶. Det betyder, at det afhænger af, hvilken del af den beskrevne situation man vælger at fokusere på, og om den pågældende sætning har punktuelt eller lineær referencetid. Først vil jeg præsentere det perfekte aspekts forskellige markeringsmekanismer, hvorefter jeg vil foretage mig det samme med hensyn til det (kursive) imperfektive.

5.3.1 Perfektive ACCOMPLISHMENT-sætninger

5.3.1.1 Suveræne perfekte ACCOMPLISHMENT-sætninger

Forskere i skandinaviske sprog er enige om, at sætninger dannet ud fra ACCOMPLISHMENT-konstellationer betegner tilstandsforandringer eller overgange mellem situationer (jf. Platzack 1979, Østergaard 1979, Durst-Andersen / Herslund 1996, Hansen / Heltoft 1994, Christensen 1995, Gudixen 1997, Zielonka 2004, 2005), som udgør endepunkter på afgrænsede processer. Ifølge den i kapitel 4 foreslåede aspektteori betyder det, at den slags sætninger har punktuelt referencetid, som på tidsaksen er placeret til højre for begivenhedstid og til venstre for ytringsøjeblikket.

ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger i perfektum bekræfter den ovennævnte tese, idet de beskriver afgrænsede processer, hvis naturlige endepunkter er blevet nået⁹⁷. Resultative tidsadverbialer angives i nedenstående eksempler i parentes for at markere, at de er kompatible med den slags sætninger, men ikke obligatoriske.

⁹⁶ Det fremgår af 5.2, at AKTIVITET-konstellationer også kan forbindes med perfektivitet, når de fortolkes som inkoative, men dette fænomen er af marginal betydning. Derimod er det en regel i forbindelse med ACCOMPLISHMENTS, at de optræder i begge aspekter.

⁹⁷ Schubert (1986:204) kommer til en lignende konklusion i forbindelse med det svenske perfektum.

- (5.16) a. Priserne er steget (på to uger).
 b. Hun har tabt sig (på to uger).
 c. Frugterne er rådnet (på to uger).
 d. Fabrikken har øget produktionen (på to uger).

Af eksemplerne fremgår det tydeligt, at tesen holder for ACCOMPLISHMENTS med intransitive og transitive parametriske verber, henholdsvis (5.16a, b) og (d), samt ikke-parametriske intransitive verber, der betegner overgange mellem situationer, som ikke kontrolleres af subjektet (5.16c).

Anvendelse af samme taktik i forbindelse med lignende konstellationer med [+DKA] objekter giver præcis samme resultater:

- (5.17) a. Sonnegaard har skrevet en ny roman (på to uger).
 b. Regeringen har nationaliseret alle fabrikkerne (på to uger).
 c. Børnene har ødelagt bilen (på to minutter).
 d. Robert har tømt sit glas (på to minutter).
 e. Hans bror har bygget et hus (på to år).

Alle sætningerne i såvel (5.16) som (5.17) betegner som sagt afsluttede afgrænsede processer og fokuserer på opnåelse af processernes naturlige endepunkter, hvorfor deres referencetid er punktuelt og deres aspekt perfektivt. Ingen af situationerne har en definit placering på tidsaksen, hvilket dog kan gøres ved at erstatte resultative med punktuelle tidsadverbialer. Sådant en anvendelse af perfektum i kombination med ACCOMPLISHMENTS nævnes ikke i grammatikbøger, men foretages jævnligt af sprogbrugere, der har dansk som modersmål, på linje med den ellers anerkendte præteritumform, hvilket højt sandsynligt kan forbindes med situationernes nutidige relevans:

- (5.18) a. Hun har skrevet en roman (sidste år).
 b. De har bygget et hus (i 1975).
 c. Hun skrev en roman (sidste år).
 d. De byggede et hus (i 1975).

Det er oplagt, at ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger i præteritum kan kombineres med resultative tidsadverbialer i stedet for punktuelle, og derfor er de også entydigt perfekte:

- (5.19) a. Søndergaard skrev en ny roman (på to måneder).
 b. Børnene ødelagde bilen (på to minutter).
 c. Hun vaskede bilen.

Sætningen i (5.19c) stammer fra Vikner / Vikner (1997:281), der peger på, at den kan fortolkes på tre forskellige måder, som i min terminologi kan betegnes som AKTIVITET, ACCOMPLISHMENT og generisk-habituel tilstand. Jeg ser bort fra den sidstnævnte, fordi generisk-habituel imperfektivitet behandles i afsnit 5.6. De to andre fortolkninger svarer i min nomenklatur til imperfektiv og perfektiv ACCOMPLISHMENT-betydning, idet Vikner og Vikner samt mange andre mener, at uafsluttede ACCOMPLISHMENTS egentlig er AKTIVITETER. Dette synspunkt forholder jeg mig til senere i denne afhandling – på dette tidspunkt er det vigtige, at man i lyset af Vikner og Vikners bemærkning kan betragte ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger i præteritum som tvetydige. Sagen må absolut undersøges nærmere.

Hvis Vikner og Vikners påstand nu er korrekt, nemlig at (5.19c) og lignende eksempler kan forstås som denotater af afgrænsede processer, hvis endepunkter ikke er blevet nået, så er deres referencetid lineær og aspekt imperfektivt. På det sprogkombinatoriske plan ville dette medføre, at de pågældende sætninger burde kunne kombineres med durative tidsadverbialer.

- (5.20) a. ?Hun vaskede bilen i to timer.
b. ?De skrev et brev i et kvarter.

Både (5.20a) og (b) er som minimum tvivlsomme, men når man ser på sætningerne og ignorerer adverbialerne, kan man ikke lade være med at tænke på, at den slags ACCOMPLISHMENT-sætninger faktisk kan betragtes som tvetydige. Ideen om, at dette kan være rigtigt, støttes af, at der i dansk findes en lang række sproglige mekanismer, som kan anvendes for entydigt at markere det perfekte eller det imperfektive i den forbindelse. Disse mekanismer omtales i de næste afsnit, efter at jeg har set på andre typer ACCOMPLISHMENT-konstellationer og deres eventuelle perfekte suverænitet.

Sætninger konstitueret af verber, der betegner målrettet bevægelse, er heller ikke uproblematisk. Ligesom det er tilfældet med lignende AKTIVITET-sætninger, hvor den denoterede bevægelse ikke er målrettet (jf. afsnit 5.4), har de omtalte sætninger inkoativ betydning, når de anvendes i perfektum og optræder derfor ikke i ACCOMPLISHMENT-gruppen.

Når et bevægelsesverbum, der fungerer som kerne i en ACCOMPLISHMENT-konstellation, sættes i præterium, får den dermed konstituerede sætning mindst to mulige fortolkninger – en perfektiv og en kursiv imperfektiv (jeg ser igen bort fra den habituel-generiske):

- (5.21) a. Jesper kørte til Århus (på to timer).
b. Børnene løb hjem (på tre minutter).
c. Den ældre mand gik til banegården (på et kvarter).

Som i tidligere eksempler er resultative tidsadverbialer placeret i parentes for at fremhæve, at de ikke er obligatoriske elementer i sætningen, men denne gang er deres rolle mere prominent end andetsteds. Som sagt er samtlige sætninger i (5.21) tvetydige – de betegner alle sammen afgrænsede processer, hvis endepunkter kan forstås som opnåede eller ikke-opnåede, hvilket bestemmer deres henholdsvis perfekte eller imperfektive aspektværdi. Det må understreges, at det ovennævnte kun holder ved resultative adverbialers fravær. I modsat fald denoterer sætningerne afsluttede afgrænsede processer og er dermed perfekte (jf. Østergaard 1979:92). Som fastslået i forbindelse med eksempel (5.20) findes der i dansk flere typer syntaktiske konstruktioner, hvis funktion er at markere perfektivitet i ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger. De præsenteres og omtales i næste afsnit.

5.3.1.2 Prædikativ til objekt og perfektivering

Sætninger dannet ud fra ACCOMPLISHMENT-konstellationer med direkte [+DKA] objekt får entydig resultativ perfektiv betydning ved indføjelse af prædikativ til objekt, som også kaldes for omsagnsled til genstandsled. I denne sammenhæng nævner man ofte adjektivet *'færdig'* (Durst-Andersen / Herslund 1996:85 og andre), som ud over Durst-Andersen og Herslunds eksempel (5.22a) kan anvendes på en lang række konstellationer af den omtalte type:

- (5.22) a. Boris skrev digtet færdigt.
 b. De polske arbejdere byggede huset færdigt (på to måneder).
 c. Marianne læste bogen færdig (på ingen tid).
 d. Jeg spiste min morgenmad færdig (på et kvarter).
 e. Jespersen og hans søn malede huset færdigt.

En anden mulighed, der nævnes af såvel Allan et al. (1995: 86) som Durst-Andersen og Herslund (1996:85), er at anvende adjektiver, som betegner farver, i konstellationer af samme type med verbet 'at male' som kerne:

- (5.23) a. Boris malede loftet rødt.
 b. Han malede stolen grøn, bordet gult og væggene hvide.

Durst-Andersen og Herslund (ibid.) peger også på det følgende eksempel med adjektivet 'rent' anvendt som omsagnsled til genstandsled, som dog ikke er helt uproblematisk.

- (5.24) Boris vaskede tøjet rent.

Mens (5.24) med rette angives som et eksempel på en sætning, der betegner en afsluttet afgrænset proces, kan man på trods af, at denne type sætninger jævnligt bruges, ikke undgå at lægge mærke til dens tautologiske karakter. Det ovenstående er ikke den eneste vanskelighed, man støder på, i forbindelse med adjektivet 'rent' anvendt som prædikat til objekt, for det kan nemlig nemt misforstås. For at illustrere denne påstand angives Gudiksen (1997:87) følgende eksempel:

- (5.25) Han skrev digtet rent (på fem minutter).

Der er intet i vejen med hensyn til eksemplets resultative betydning i (5.25), for sætningen denoterer godt nok en afgrænset proces, hvis indbyggede endepunkt er blevet nået. Problemet er forbundet med, at tilføjelsen af prædikatet ikke udelukkende medfører resultativ betydning, men også forårsager en ændring i verbalets leksikalske betydning, for 'at skrive digtet rent' betyder, så at sige, mere end 'at skrive digtet' eller 'at skrive digtet færdigt'. Anvender man 'rent' som prædikat til objekt, så beslutter man sig med det samme for at inddrage supplerende informationer om objektets beskaffenhed, hvilket ikke kan anses som en rent perfektiverende operation, som det er tilfældet med det indskudte 'færdigt' i (5.22).

Med henblik på det der blev fastlagt i det forrige stykke, bliver jeg nødt til at revidere min opfattelse af adjektiver, der betegner farver og deres anvendelse som perfektiverende omsagnsled til genstandsled. Ved nærmere eftertanke kan jeg nemlig ikke acceptere dem som neutrale perfektivitet-markører⁹⁸, idet de på linje med 'rent' involverer en modificering af såvel den aspektuelle som leksikalske værdi ved at forsyne sætningen med ekstra oplysninger om objektet. Dermed bliver det udelukkende adjektivet 'færdig' det eneste, der kan anvendes som et neutralt perfektiverende omsagnsled til genstandsled.

⁹⁸ Det vil sige perfektivitet-markører, som ikke medfører nogen ændringer i enhedens leksikalske betydning.

5.3.1.3 Perfektiverende verbale partikler

Den i afsnit 5.3.1.2 omtalte indskydning af prædikat til objekt klassificerer Durst-Andersen og Herslund (1996:85 ff.) som en slags 'suffigering', der kan forekomme i forskellige former, for der er også 'løse' verbale partikler, som kan have lignende funktion.

- (5.26) skære ngt af
 skære ngt bort
 skære ngt ud
 skære ngt til
 skære ngt i stykker

Eksemplerne i (5.26) er fra Durst-Andersen og Herslund (ibid.) og illustrerer fænomenet, men de har den ulempe, at de i virkeligheden demonstrerer dannelse af nye (godt nok perfekte) leksemer i stedet for blot entydiggørelse af den perfekte betydning. Alligevel retter eksemplerne opmærksomheden mod en vigtig egenskab ved partiklerne, som man kan se på infinitiverne i (5.26) og på Durst-Andersen og Herslunds eksempler i (5.27a og b). I sætningsstrukturen følger partiklerne uden undtagelser objektet og ikke verbet, hvilket ellers er tilfældet i andre skandinaviske sprog (ibid).

- (5.27) a. Boris klædte prinsessen af.
 b. *Boris klædte af prinsessen.
 c. Nora drack upp sin mjölk.

(5.27c) stammer fra Christensen (1995:83) og er et eksempel på, at svenske partikler af den omtalte type forekommer direkte efter verbet, men der findes også en anden forskel mellem de danske eksempler i både (5.26) og (5.27) og den svenske sætning. Den ligger i, at det svenske '*upp*' kun har én funktion – den markerer, at den pågældende afgrænsede proces' indbyggede punkt er blevet opnået uden samtidig at danne et nyt leksem. I dansk kan man ligeledes støde på sådanne monofunktionelle, det vil sige udelukkende perfektiverende, partikler. Først vil jeg afprøve at kombinere verbet 'at drikke' med partiklen 'op', ligesom i den svenske sætning.

- (5.28) a. ?Han drak sine penge op.
 b. Han drak glasset ud.

Som man kan se på (5.28), er det ikke altid partiklen 'op', der kan anvendes som den neutrale perfektivitet-markør, og det er derfor, at (5.28a) er markeret med spørgsmålstegn. Sætningen er som sådan korrekt og semantisk acceptabel, men den er i hvert fald ikke noget eksempel på neutral perfektivering, for den betyder stort set, at vedkommende brugte sine penge på drikkevarer. Det danske verbum 'at drikke' er til gengæld kompatibel med 'ud' som perfektiverende partikel, hvilket indebærer, at (5.28b) har en entydig resultativ og dermed perfektiv betydning. Partiklen 'op' tilføjer den ønskede resultative betydning til ACCOMPLISHMENT-sætninger med verbet 'at spise' som kerne:

- (5.29) a. De spiste maden op (på et kvarter).

5.3.1.4 'Få + perfektum participium' og 'blive færdig med + infinitiv'

Konstruktionen få + perfektum participium anvendes, „når man mere tænker på resultatet end på selve handlingen” (Thorborg 1995:50), hvilket i lyset af den i kapitel 4 angivne definition på perfektivitet gør den til et perfekt eksempel på en perfektiverende konstruktion.

- (5.30) a. Politiet fik undersøgt sagen.
 b. De har fået repareret deres køleskab.
 c. Ungerne har fået vasket bilen.
 d. Han fik spist det hele.

Det er karakteristisk for sætninger med den pågældende konstruktion, at de alle sammen dannes af konstellationer med [+DKA] direkte objekter, samt at den omtalte handling udføres af sætningens subjekt eller af en ubestemt tredjemand, jf. Thorborg (ibid.), Rajnik (1999:151). Der er en vis valgfrihed med hensyn til ordstilling, for objektet kan nemlig følge partipiet som i (5.30) eller optræde umiddelbart efter det som i (5.31):

- (5.31) a. Familien fik huset bygget (i 1992).
 b. De har fået maskinen justeret.

Ønsker man entydigt at markere opnåelsen af en afgrænset proces' indbyggede endepunkt, kan man ligeledes gribe sig til faseudtrykket 'blive færdig med' efterfulgt af en ACCOMPLISHMENT-konstellation i infinitivformen.

- (5.32) a. Hun blev færdig med at fortælle historien.
 b. Deres mor er blevet færdig med at sy en ny kjole til Grethe.
 c. Rikke blev færdig med at pakke sin store og tunge kuffert.

Som man kan se på eksemplerne i (5.30-32), er tempus ikke den faktor, der alene afgør de omtalte sætningers aspektuelle værdi, men har udelukkende en deiktisk rolle, som den realiserer ved at lokalisere de pågældende begivenheder og deres referencetid på tidsaksen uden at bestemme referencetidens punktuelle eller lineære beskaffenhed..

5.3.2 ACCOMPLISHMENTS og kursiv imperfektivitet

Som fastlagt i 5.3.1.1 er ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger i præteritum tve-tydige og kan af denne grund fortolkes som enten perfekte eller imperfektive. I de kommende afsnit vil jeg se på de diverse muligheder for at markere ACCOMPLISHMENT-baserede sætningers kursive imperfektivitet.

5.3.2.1 Kursive faseudtryk

Kursive faseudtryk hører til, hvad jeg i afsnit 5.2.2 har betegnet som infinitiv-baseret syntaktisk forstærkning, idet deres rolle er at forsyne den sætning, de forekommer i, med supplerende oplysninger, der entydiggør dens aspektuelle værdi. De kaldes for infinitiv-baserede, fordi den verbale konstellation, der bruges som udgangspunkt ved dannelse af den type sætninger, optræder i infinitivformen. Når kursive faseudtryk anvendes i præteritum, er begivenhedsinterval og referencetid placeret til venstre for ytringsøjeblikket og overlapper fuldstændigt.

Konstruktionen '*være ved at*' anvendes jævnligt med ACCOMPLISHMENT-konstellationer og anses af Østergaard for at være den mest typisk anvendte konstruktion. Hans eksempler (Østergaard 1979:99 ff.) inkluderer sådanne anvendelser af den omtalte struktur:

- (5.33) a. Lisbeth var ved at sy en nederdel.
 b. Politiet var ved at afsøge plantagen.
 c. Min nabo var ved at kvæle sin svigermor.
 d. Han var ved at lave et handout.⁹⁹

Østergaard (ibid. s. 105) lægger mærke til en interessant restriktion forbundet med den omtalte konstruktions distribution i kombination med målrettede bevægelsesverber, som kan demonstreres ved hjælp af det følgende eksempel:

- (5.34) a. Han var lige ved at cykle til Århus.
 b. Han var på vej til Århus på cykel.

Østergaard indrømmer, at udgangskonstellationen er *completive-conclusive* (det vil sige er en ACCOMPLISHMENT), men han mener også, at (5.34a) og lignende sætninger som regel får prospektiv og ikke kursiv fortolkning, af hvilken grund korrekt markering af kursiv imperfektivitet foregår ved hjælp af den i (5.34b) angivne omskrivning.

Konstruktionerne '*at være i gang med at*' og '*at være i færd med at*' fungerer på nær nogle få distributionsmæssige forskelle som synonyme med '*at være ved at*'. En af forskellene er, at de udelukkende kan indgå kombinationer med konstellationer, der denoterer '*jobs of a certain size*', som Østergaard (ibid. s. 104) hævder efter Schimann. Dette vil sige, at konstellationens denotat, altså den pågældende afgrænsede proces eller snarere opnåelsen af dens indbyggede endepunkt, må være kompliceret eller hård nok at udføre, for ellers er hele kombinationens anvendelse betydelig begrænset.

Ellers kan faseudtrykket '*at være i gang med at*' f.eks. anvendes i følgende sammenhænge:

- (5.35) a. Kriminalpolitiet var i gang med at undersøge sagen.
 b. Den mystiske person i mørket var i gang med at åbne døren.
 c. Fabrikkens direktør var i gang med at reorganisere arbejdsplanen.
 d. De var i gang med at tabe sig.

Analogisk kan man blandt andet bruge konstruktionen '*at være i færd med at*' således:

- (5.36) a. Den unge bilist var i færd med at overhale sin fars bil.
 b. Esben var i færd med at oplade batterierne.
 c. Hans var i færd med at rydde op i sin lejlighed.
 d. De polske entreprenører var i færd med at bygge en ny kirke.

Identisk med tilsvarende kombinationer med AKTIVITET-konstellationer medfører anvendelse af kursive faseudtryk, at E og dermed også R udvides og rækker hele vejen til S og potentielt endnu længere til højre. Nedenfor følger nogle eksempler herpå:

⁹⁹ I originaludgaven er sætninger gengivet i (5.33c og d) sat i præsens, men er for denne undersøgelses skyld blevet omsat til præteritum.

- (5.37) a. Hans Caspar har været ved at bygge et hus.
 b. Jespers forældre har været i gang med at forberede en fødselsdagsfest.
 c. De to drenge har været i færd med at rydde op efter frokost.

Det er også muligt at benytte sig af konstruktionen 'at være ude/inde/oppe/nede/henne/ovre + og + infinitiv' i forbindelse med ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger:

- (5.38) a. Joel var ude at spise en god middag sammen med hende.
 b. De var ude at drikke en øl sammen.

5.3.2.2 Kursive pseudokoordinationer

Ligesom det er tilfældet med AKTIVITET-baserede sætninger, er det muligt at anvende kursive koordinationer i forbindelse med ACCOMPLISHMENTS for således tydeligt at kunne markere kursiv imperfektivitet og blive af med eventuelle tvetydigheder. Selv om der i den forbindelse synes at være en tendens til at anvende udtrykket '*være ved at*' hyppigere end pseudokoordinationer, kan de sidstnævnte godt bruges, når sætningen refererer til en proces, der kan fuldføres ved én lejlighed. Derfor synes (5.39a) korrekt, mens b-eksemplet virker klodset, jf. Østergaard (ibid. s. 100).

- (5.39) a. Hun sad og skrev et brev.
 b. ?Hun sad og skrev en disputats.

Pseudokoordinationer med andre assisterende verber er ligeledes mulige med ACCOMPLISHMENTS:

- (5.40) a. Hendes mor sad og strikkede en sweater.
 b. Han gik og gjorde rent på sit værelse.
 c. Arne lå og læste Nørgårds sidste digtsamling.
 d. Den gamle guide stod og fortalte historien om den store ildebrand.

I (5.40) overlapper E- og R-intervallet totalt og er begge placeret til venstre for.

- (5.41) a. Hendes mor har siddet og strikket en sweater.
 b. Han har gået og gjort rent på sit værelse.
 c. Arne har ligget og læst Nørgårds sidste digtsamling.
 d. Den gamle guide har stået og fortalt historien om den store ildebrand.

Sætter man sætninger fra eksemplet (5.40) i perfektum, ender man med begivenhedsintervallet og referenceintervallet, som rækker hele vejen til ytringsøjeblikket, dog uden at skifte aspektværdi som i (5.41).

5.3.2.3 Justeringer inden for konstellationens struktur

I modsætning til de hidtil omtalte mekanismer kan markering af kursiv imperfektivitet også foregå inden for selve konstellationen, hvilket ikke kun gælder dansk, men også andre skandinaviske sprog og blandt andet engelsk. Operationen kan illustreres ved hjælp af Østergaards (1979:92) følgende eksempel:

- (5.42) a. Han læste *i* bogen i tre timer.
 b. Han læste bogen på tre timer.

(5.42a) er ifølge Østergaard *non-conclusive*, mens b-eksemplet er *conclusive*, hvilket i min nomenklatur svarer til, at de to sætninger henholdsvis er en kursiv imperfektiv og perfektiv ACCOMPLISHMENT-sætning. Spørgsmålet om terminologi og klassificering kommer jeg tilbage til senere, men først vil jeg kommentere en vis uklarhed med hensyn til den omtalte mekanismes status. Sagen drejer sig om, hvordan man bør klassificere det understregede 'i' i (5.42a) og lignende elementer med samme funktion. Mens Østergaard (ibid.), Christensen (1995), Smith (1997) og mange andre betegner i'et som en ekstra indskudt partikel, er der en række andre forskere (jf. Platzack 1979, Durst-Andersen / Herslund 1996, Hansen / Heltoft 1994), der hellere anser det pågældende 'i' og lignende som en del af et præpositionalobjekt. Uden at fordybe mig i diskussionen vil jeg udtrykke enighed med den sidstnævnte gruppe og dermed tildele alternationen mellem direkte og præpositionalobjekt imperfektiviserende funktion i forbindelse med ACCOMPLISHMENT-konstellationer.

Efter at problemet med den omtalte imperfektiviserende mekanismes status er blevet løst, må jeg komme tilbage til det rent konceptuelle problem, der blev nævnt ovenfor. Ifølge samtlige ovennævnte forskere medfører anvendelse af præpositionsobjekt i stedet for direkte objekt, at de pågældende sætninger skifter aktionsart: Østergaards *conclusive predications* bliver til *non-conclusive*, Durst-Andersens og Herslunds *action verbs* bliver til *activity verbs* og Hansen og Heltofts *overgange* bliver til *aktiviteter*. Denne tendens er ikke begrænset til udforskningen af det danske sprog, idet Platzack (1979:134) og Christensen (1995:83) hævder det samme i forbindelse med svensk, mens Smith (1997:177 ff.) og mange andre kommer med et identisk forslag på grundlag af analogiske engelske eksempler. I min terminologi svarer det præsenterede postulat til, at ACCOMPLISHMENT-konstellationer med direkte objekter ved omdannelse af direkte objekt til præpositionsobjekt skulle blive til AKTIVITETER. I afsnit 2.3.2.4 blev det fastlagt, at forskellen mellem uafgrænsede og afgrænsede processer består i, at de sidstnævnte til forskel for uafgrænsede processer er forsynet med et indbygget, naturligt endepunkt, som udgør denne situationstypes vigtigste element og definerer den. Da uafgrænsede processer udtrykkes i sproget af AKTIVITET- og afgrænsede processer af ACCOMPLISHMENT-konstellationer, ville det ovenstående postulat medføre, at de pågældende konstellationer ville miste deres indbyggede endepunkter ved transformation af deres direkte objekter til præpositionsobjekter. I lyset af den foreslåede aktionsarts- og aspektteori er dette ikke acceptabelt. Jeg kan nemlig ikke se nogen grund til, hvorfor præpositionsobjekterne i Østergaards eksempler ikke skulle betegne interne grænser for de pågældende processer:

- (5.43) a. Han læste i bogen i tre timer.
 b. Han læste bogen på tre timer.
 c. Han skrev på sin bog i tre uger.
 d. Han skrev sin bog på tre uger.
 e. Han drak af vinen i tre timer.
 f. Han drak vinen på tre timer.
 g. Han har bygget på det hus i et år
 h. Han har bygget det hus på et år.¹⁰⁰

Efter min mening er den eneste betydningsforskel mellem (5.43a, c, e og g) og deres respektive perfekte ækvivalenter (5.43b, d, f og h) denne, at præpositionsobjekterne fremhæver, at de omtalte processers indre grænser er til stede, men er ikke blevet nået.

¹⁰⁰ Samtlige eksempler i (5.34) stammer fra Østergaard (1979:92).

Den rent tekniske konsekvens af denne forskel er, at de perfekte sætninger kan kombineres med resultatative og de imperfektive med durative tidsadverbialer. På det konceptuelle plan synes det rimeligt, at alle sætningerne i (5.43) betragtes som ACCOMPLISHMENTS dog med forskellige aspektværdier, som i dette tilfælde afhænger af objekternes type. Det er sætninger med præcis den slags betydningsforskel, som Laskowski (1998b) og andre slavister kalder for ægte aspektpar, og som udgør denne aspektteoris kerne.

Østergaard (1979:100) angiver han nogle muligheder for dobbelt markering af kursiv imperfektivitet i dansk, som går ud på at kombinere pseudokoordinationer eller kursive faseudtryk med omdannelse af direkte objekt til præpositionsobjekt. Et par eksempler herpå angives i (5.44) nedenfor:

- (5.44) a. Han sad og skrev på en opgave.
 b. Han har siddet og skrevet på en opgave.
 c. Han var ved at skrive på en opgave.
 d. Han har været ved at skrive på en opgave.¹⁰¹

Af Østergaards undersøgelse fremgår det tydeligt, at det oftere er pseudokoordinationer end faseudtryk som f.eks. '*være ved at*', der finder anvendelse i forbindelse med præpositionsobjekter, samt at sådanne duplicerede kursive konstruktioner er væsentlig mindre hyppige end tilsvarende konstruktioner med direkte objekter.

5.4 ACHIEVEMENT-baserede sætninger

Sætninger dannet ud fra konstellationer, der denoterer irresultative punkt-hændelser, kan på grund af de sidstnævntes forløbskarakteristik og især egenskaben [-durativ] ikke have lineær referencetid og har dermed per definition perfektiv aspektværdi. En enkelt undtagelse fra denne regel er, når en given sætning fremstiller situationen som gentaget, hvilket dog ikke tages i betragtning før afsnit 5.6.

5.4.1 Aspektmæssigt suveræne sætninger

ACHIEVEMENT-baserede sætninger bevarer deres perfektivitet, uanset om deres kerner forekommer i præteritum eller perfektum, fordi ACHIEVEMENTS altid har punktuelt R. I lyset af dette er det klart, at anvendelsen af perfektum ikke medfører, at R overlapper med S, hvilket er tilfælde med STATISKE og AKTIVITET-baserede sætninger. Hvad er det så, brugen af perfektum indebærer i den forbindelse?

- (5.45) a. Jeg glemte min mappe i toget.
 b. Jeg har glemt min mappe i toget.
 c. Hansen tabte en tokrone.
 d. Hansen har tabt en tokrone.

I (5.45a og b) kan man se Diderichsens (1957:132) allerede klassiske eksempel på kontrasten mellem præteritum og perfektum, mens det resterende par blot er et analogisk eksempel. Hvor betydningsforskellen mellem sætninger med verber i de to tempora ligger, er svært at bedømme ved første øjekast, idet begge sætninger præsenterer den samme resultatative punkthændelse, som har fundet sted på et ubestemt tidspunkt i fortiden. Sætningerne i perfektum tyder dog på, at den pågældende *mappe* og

¹⁰¹ Sætningerne er Østergaards (1979:100) eksempler omdannet til præteritum og perfektum.

tokrone fortsat er væk, hvilket ikke impliceres af sætningerne i præteritum. Diderichsen fastslår, at der ved den slags sætninger i perfektum er tale om „en Begivenheds Eftervirkninger i Nutiden” (ibid. s. 131), mens Davidsen-Nielsen (1990:126) nævner begivenhedens „*current relevance*” i samme sammenhæng. Med henblik på irresultative punkthændelsers forløbskarakteristik, som jeg har angivet i afsnit 2.3.2.5 og 4.3.4, kan Diderichsens og Davidsen-Nielsens teorier suppleres med en bemærkning om, at det egentlig er resultat-tilstanden, der udgør eftervirkningerne og står bag den nutidige relevans, og som på tidsaksen strækker sig (mindst) hele vejen til ytringsøjeblikket, jf. eksempel (4.16a).

En sætning i præteritum, som betegner en resultativ punkthændelse, kan også placeres på et bestemt tidspunkt på tidsaksen ved hjælp af et passende tidsadverbial, der kan kaldes for punktuelt:

- (5.46) a. Jakobs søn mødte en ung og smuk kvinde i aftes.
 b. Drengene fandt mine nøgler i morges.
 c. Forældrene gav pigen en gave sidste uge.
 d. Min svoger lånte ham sin cykel for en måned siden.

I sprog som engelsk kan man som regel ikke foretage sig en tilsvarende operation i forbindelse med sætninger i perfektum, men i dansk er punktuelle tidsadverbiers forekomst med perfektum ikke ualmindelig (ibid.; læg mærke til fodnote 6), selv om nogle mener, at det i den slags tilfælde er mere idiomatisk at bruge præteritum (jf. Uhrskov 1980:298):

- (5.47) a. Jeg mødte hende for længe siden.
 b. Jeg har mødt hende for længe siden.
 c. Hunden fandt det for et par år siden.
 d. Hunden har fundet det for et par år siden.
 e. Jeg er født i 1980.
 f. Henrik forelskede sig i en tysker for mange år siden.
 g. Henrik har forelsket sig i en tysker for mange år siden.

Sætningerne i (5.47f og g) er konstitueret af det danske verbum ’at forelske sig’, som er et isoleret tilfælde af den danske morfologis anvendelse som aktionsartsdannende mekanisme (jf. eksempel (3.58) i afsnit 3.5.5.4). Eksemplet i (5.47e) peger på et fænomen, som er ganske almindeligt i det danske sprog, nemlig at nogle af de verber, der er med til at danne ACHIEVEMENT-konstellationer, tager *være* som hjælpeverbum ved dannelse af perfektum:

- (5.48) a. Gerningsmanden er forsvundet (for en uge siden).
 b. Den ældre dame er besvimet i parken.
 c. Jeg er vågnet.
 d. De er nået bjergets top.
 e. Deres gamle hund er forsvundet.
 f. Han er dumpet til eksamen.

En anden gruppe, der i perfektum forekommer med *være* som hjælpeverbum, er ACHIEVEMENT-konstellationer med bevægelsesverber som kerner, der i denne form altid bidrager til en sætnings semantik med inkoativ betydning, uanset om de i de givne sætninger betegner målrettet (5.49a-c) eller ikke-målrettet (5.49d-e) bevægelse. Det er uden undtagelse bevægelsens påbegyndelse, man i denne type sætninger fokuserer på:

- (5.49) a. De to ældre damer er gået hjem.
 b. Den gamle er kørt til Silkeborg i sin folkevogn.
 c. Niels er cyklet hjem.
 d. Jon er svømmet hen mod bøjen.
 e. Pigerne er løbet hjemad.
 f. Han er fløjet sydpå.

Tilsvarende sætninger i præteritum kan være tvetydige, for det er vanskeligt at skelne mellem inkoativ og imperfektiv AKTIVITET- eller ACCOMPLISHMENT-betydning, hvilket naturligtvis skyldes præteritums neutralitet med hensyn til aspekt:

- (5.50) a. De to ældre damer gik hjem.
 b. Den gamle kørte til Silkeborg i sin folkevogn.
 c. Niels cyklede hjem.
 d. Jon svømmede hen mod bøjen.
 e. Pigerne løb hjemad.
 f. Han fløj sydpå.

Flertydighed kan også iagttages i forbindelse med nogle angivelig STATISKE og AKTIVITET-baserede sætninger, som dog kan få inkoativ fortolkning, jf. eksempel (3.62) i afsnit 3.1.5.4:

- (5.51) a. Hun så ham på gaden.
 b. Pigen hørte et skrig.
 c. Hun kiggede på ham.
 d. Han smilede til hende.

Dette problem opstår ikke, når verber betegner resultative punkthændelser, der egentlig kan betragtes som resultater af processer beskrevet af ACCOMPLISHMENT-konstellationer med bevægelsesverber som kerner. Læg mærke til, at disse verber beskriver resultatet på en neutral måde, det vil sige uden at specificere bevægelsens type. Perfektiv resultativ betydning er den eneste fortolkningsmulighed i den forbindelse, uanset hvilket tempus verberne sættes i:

- (5.52) a. Gertrud og Oluf ankom til Kastrup Lufthavn (i morges).
 b. Benny er kommet hjem.

5.4.2 Syntaktisk markering af inkoativ betydning

Som man kan se på flere eksempler i afsnit 5.4.1, er det ikke altid, at en sætnings aktionsartsmæssige og dermed aspektuelle værdi nemt kan bestemmes uden for en bredere kontekst. For at undgå uønskede flertydigheder bliver man i visse tilfælde nødt til at forstærke en sætnings indhold ved at tilføje ekstra materiale, hvis funktion i det omtalte tilfælde er entydigt at markere inkoativitet. I denne forbindelse kan man benytte sig af det inkoative faseverbum *'at begynde'* eller en række faseudtryk (jf. Engerer 2007:92), som også supplerer sætningens indhold med inkoativ betydning. Blandt faseudtrykkene kan man finde *'at gå/komme i gang med'*, *'at give sig til'* og *'at give sig i kast med'*, hvoraf alle følges af infinitiver samt den inkoative pseudokoordination med verbet *'at tage'* som assisterende verbum. Den inkoative pseudokoordination bliver dog

ikke omtalt nærmere her, fordi den i dansk som regel forekommer i imperativ og er ikke kompatibel med fortidsreference¹⁰².

Faseverbet 'at begynde' kan klart nok kun forbindes med konstellationer, der denoterer durative situationer, men heller ikke den begrænsning er tilstrækkelig, for det omtalte faseverbum er nemlig ikke kompatibelt med STATISKE konstellationer (ibid. s. 94, jf. også afsnit 2.5.5.4 i denne afhandling). De følgende eksempler, som baserer på Engerers¹⁰³ (ibid.), klassificeres som tvivlsomme:

- (5.53) a. ?Han begyndte at være syg.
- b. ?Han begyndte at kunne tysk.
- c. ?Han er begyndt at være syg.
- d. ?Han er begyndt at kunne tysk.

Til gengæld kan det godt anvendes for at fremhæve påbegyndelsen af situationer betegnet af AKTIVITET- (5.54a og b) og ACCOMPLISHMENT-konstellationer (5.54c og d):

- (5.54) a. Hunden begyndte at hyle.
- b. Lamoen begyndte at blinke.
- c. Hun begyndte at skrive et brev til Johann.
- d. Arbejderne begyndte at udvide motorvejen.
- e. Viktor begyndte at rødme.
- f. Hun begyndte at løbe efter dem.
- g. ?Hun begyndte at løbe hjem.

Man kan se på (5.54d-g), at det også er konstellationer dannet af parametriske og bevægelsesverber, som kan kombineres med faseverbet 'at begynde' for så at markere inkoativ betydning, men de sidstnævnte gør det, forudsat at det ikke er målrettet bevægelse, de betegner, for så får de habituel-generisk fortolkning, jf. (5.54g). Samtlige eksempler kan ligeledes anvendes i perfektum, hvor de kan tyde på de pågældende situationers relevans for nutidige begivenheder.

Inkoative faseudtryk har stort set de samme distributionsrestriktioner som verbet 'at begynde', idet de fleste af dem både kan indgå semantisk acceptable kombinationer med AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-konstellationer.

- (5.55) a. Bandet gik i gang med at planlægge deres turne.
- b. De to kammerater gik i gang med at spille.
- c. De ansatte kom i gang med at oversætte teksterne.
- d. Deres bedste forsvarsspiller kom i gang med at træne.
- e. Pernille gav sig til at lægge makeup på.
- f. Sygeplejersken gav sig til at rode i sækken.
- g. Jesper og Torben gav sig i kast med at beskære træerne.
- h. Deres sønner gav sig i kast med at arbejde.

Det er ikke særlig almindeligt, at faseudtrykkene forekommer i kombination med bevægelsesverber, selv om der findes nogle isolerede eksempler herpå:

- (5.56) Morten gav sig til at løbe mod den store lastbil.

¹⁰² Vannebo (2007) angiver dog flere eksempler på tilsvarende norske konstruktioner i præteritum.

¹⁰³ I de originale eksempler forekommer faseverbet i præsens. Her er verbets tempus blevet ombyttet til præteritum (5.53a og b) og perfektum (5.53c og d), så eksemplerne bedre hænger sammen med alle andre eksempler i dette kapitel.

På nær 'at gå/komme i gang med' er eksempler på faseudtrykkenes anvendelse i perfektum heller ikke til at finde.

- (5.57) a. Hun er gået i gang med at male (huset).
 b. Politiet er gået i gang med at efterforske sagen.
 c. De er gået i gang med at samarbejde.

5.5 SEMELFAKTIVE konstellationer

Sætninger med SEMELFAKTIVE konstellationer som basis er den mindst varierede gruppe med hensyn til strukturmæssige variationer inden for selve konstellationerne, men samtidig er de også vanskelige at håndtere, når det kommer til deres fortolkning. Da den slags sætninger beskriver irresultative punkthændelser, har de automatisk punktuelt referencetid og burde derfor uden tvivl altid være perfekte. Det er de også, men man må ikke glemme, at SEMELFAKTIVE konstellationer kan få en imperfektiv AKTIVITET-fortolkning, når de kombineres med durative tidsadverbialer, jf. eksempler (3.40-3.42) i afsnit 3.1.5.2.

- (5.58) a. Lampen blinkede.
 b. Jane vinkede til hende i en time.
 c. Jørgen hostede en gang.
 d. Jørgen hostede endnu en gang.

Ud af de tre eksempler i (5.58) er det kun (c) og (d), som har en entydig SEMELFAKTIV betydning, mens (b) udelukkende kan forstås som en internt iterativ AKTIVITET. (A)-sætningen er til gengæld tvetydig, idet den kan fortolkes som hver af de ovennævnte. Problemet med de entydige SEMELFAKTIVE og dermed perfekte sætninger er, at de kun kan bruges i meget specifikke kontekster. Sætningen (c) er kun acceptabel, når man eksplicit ønsker at fremhæve, at vedkommende ikke gav flere end et host fra sig, hvilket er fint nok, bortset fra at sætningen lyder noget kunstigt. Derimod kan (d) kun anvendes, når det fremgår af en bredere kontekst, at vedkommende allerede havde udgivet mindst et host fra sig før.

Man må tilføje, at problemet heller ikke kan løses ved at sætte lignende sætninger i perfektum:

- (5.59) a. Rikke har hostet.
 b. Rikke har hostet i en time.
 c. Rikke har hostet en gang (siden i fredags).
 d. Rikke har hostet endnu en gang (i de sidste 5 minutter).

Igen er (a)-eksemplet tvetydigt og (b)-sætningen klart durativ og imperfektiv. Eksemplerne (c) og (d) synes at bære det budskab, at der inden for det omtalte interval har været et tilfælde, hvor en Rikke udgav et eller flere host fra sig, hvilket betyder, at sætningerne er lige så tvetydige som eksempel (a).

Ovenstående overvejelser får mig til at konstatere, at man umuligt kan markere semelfaktivitet uden at risikere semantisk ufordragelighed eller i hvert fald tvetydighed. Af denne grund er det nødvendigt at identificere SEMELFAKTIV perfektivitet ved at se på den kontekst, en given sætning forekommer i, i diskursen. Dette ligger dog uden for denne undersøgelses rammer og vil derfor ikke blive omtalt i detaljer her.

5.6 Habituel-generisk imperfektivitet i dansk

I 4.1.2 og 4.4 beskrev jeg generelt fænomenet habituel-generisk imperfektivitet. Med udgangspunkt i denne beskrivelse og de karakteristiske træk vil jeg demonstrere, hvordan denne aspektværdi kommer til udtryk i simple danske deklarative sætninger uden nægtelser med fortidsreference.

5.6.1 Habituel-generisk omtolkning¹⁰⁴

Som fastlagt i afsnit 4.1.2 er habituel-generisk ikke kun et rent sprogligt fænomen, men det er også forbundet med éns viden om den ekstrasproglige verden, hvilket den omtalte habituel-generiske omtolkning er et perfekt eksempel på. Da dansk på nær nogle få isolerede tilfælde ikke råder over morfologiske midler, der kan bruges til at markere aspektuelle former intraverbalt, kan der ofte være tale om tvetydighed, især når den givne sætnings hovedverbum optræder i præteritum, jf. Vikner / Vikner (1997) og afsnit 5.1-5.5 i denne afhandling. Det er lige præcis, hvad habituel-generisk omtolkning går ud på – alle danske sætninger kan enten fortolkes således, at de beskriver faktiske begivenheder, eller de kan forstås som habituel-generiske, og så beskriver de nogle egenskaber ved de personer, der deltager i de omtalte situationer. Det specielle ved habituel-generisk omtolkning er, at det kun baseres på fortolkning af sætninger og er ikke forbundet med nogen som helst form for ændringer i sætningernes struktur.

- (5.60) a. Hans yndlingsost stank.
 b. Han var dum.
 c. Hendes mor var læge.

Ved habituel-generisk omtolkning beskriver den STATISKE sætning i (5.60a) ikke nogen bestemt situation, hvor vedkommendes yndlingsost lugtede grimt. Sætningen fortæller i stedet, at der var en bestemt ost, som vedkommende bedst kunne lide, og at den lugtede grimt. De øvrige eksempler i (5.60), som har komplekse verballed med prædikat til subjekt, oplyser om subjekternes karakteristiske træk (5.60b) og beskæftigelse (5.60c).

Habituel-generisk omtolkning bliver først rigtig interessant, når der er tale om sætninger, der ikke er dannet på basis af STATISKE konstellationer.. Disse sætninger kan også tolkes som habituel-generiske tilstande. Nedenfor angives nogle eksempler på AKTIVITET-baserede sætninger med mulig generisk omtolkning:

- (5.61) a. Rikke sov i timerne.
 b. Michael Laudrup har spillet for landsholdet.
 c. Hendes far røg meget.
 d. Dan Turell hang ud på Københavns barer og bodegaer.

Analogisk til eksemplerne i (5.60) betegner AKTIVITET-sætningerne i (5.61) ikke faktiske uafgrænsede processer, men habituel-generiske tilstande, og fortæller henholdsvis om, at en vis Rikke sjældent var specielt aktiv i timerne, at Michael Laudrup var på landsholdet, at en bestemt persons far var storryger, og at det var typisk for Dan Turell at tilbringe tid på diverse beværtninger i København.

Ser man på de følgende eksempler, får man et bevis for, at habituel-generisk omtolkning også er mulig i forbindelse med ACCOMPLISHMENT- og ACHIEVEMENT-baserede sætninger:

¹⁰⁴ Termen er en tilpasset version af Christensens (1995) *generiske omtolkning*.

- (5.62) a. Han kørte til Århus.
 b. Jensen fløj til London.
 c. Han kom hjem til jul og til påske.
 d. Temperaturen steg og faldt.

Som man kan se på (5.62), kan typiske ACCOMPLISHMENT- og ACHIEVEMENT-konstellationer med bevægelsesverber som kerner påvirkes af habituel-generisk omtolkning, hvilket også er muligt med parametriske ACCOMPLISHMENTS (5.62d).

Sætninger konstitueret af SEMELFAKTIVE er den eneste gruppe, som ikke direkte kan underkastes habituel-generisk omtolkning. Det er fordi SEMELFAKTIVE konstellationer denoterer irresultative punkthændelser, og serier af sådanne punkthændelser betragtes som uafgrænsede processer. SEMELFAKTIVE sætninger får derfor habituel-generisk omtolkning ved AKTIVITET-betydning som i (5.63):

- (5.63) a. Hans piftede efter pigerne.
 b. Kæderygeren hostede.

Begge sætninger er eksempler på dobbelt tvetydighed. For det første er de tvetydige mellem en SEMELFAKTIV og en AKTIVITET-betydning (jf. afsnit 5.5), og den anden form for tvetydighed er forbundet med faktisk og habituel-generisk fortolkning. I dette tilfælde kan de enten betegne internt iterative uafgrænsede processer eller habituel-generiske tilstande, som medfører, at det var en vis Hans' vane at pifte efter en bestemt gruppe piger, samt at en vis storrygers tilstand ikke var optimal, da det var karakteristisk for vedkommende at hoste.

5.6.2 Adverbiel modificering

Tanken bag den omtalte habituel-generiske omtolkning, som jeg har omtalt i det forrige afsnit, er forbundet med tvetydigheder og flere fortolkningsmuligheder af én og samme sætning. Det danske sprogsystem er konstrueret sådan, at denne slags tvetydigheder nemt kan undgås, og det kan ske på flere forskellige måder. I dette afsnit præsenterer jeg eksternt adverbiel modificering af sætningsdannende verbale konstellationer, der fungerer som markør af habituel-generisk imperfektivitet.

Da habituel-generisk imperfektivitet er forbundet med gentagne situationer, er det kun muligt at tage adverbier og adverbialer, der denoterer gentagelse eller dens frekvens, i betragtning i de kommende overvejelser. Som sagt er det ikke alle former for gentagelse, som er relevante for habituel-generisk imperfektivitet, og derfor vil jeg først ekskludere nogle typer adverbialer, der denoterer gentagelse, fra mit virkefelt.

En meget detaljeret klassificering af gentagelsesadverbier (som jeg har valgt at kalde dem) findes i Stawnicka (2007:30). Den tager udgangspunkt i polsk, men kan uden vanskeligheder anvendes på dansk¹⁰⁵. Stawnickas adverbialer inkluderer en klasse, der kaldes for *centrale adverbier*, som betegner gentagelse, der sker et [+DKA] antal gange. Eksemplerne svarer til det danske 'to gange' eller 'fem gange' (henholdsvis 'dwa razy' og 'pięć razy'). *Perifere* adverbialer som 'mange gange' ('wiele razy') ligner de centrale adverbier. De to grupper er fælles om, at de som regel ikke er kompatible med habituel-generisk betydning:

¹⁰⁵ Selve klassificeringen skal ikke omtales her i detaljer – jeg har blot valgt at udplukke de informationer, som er relevante for min undersøgelse.

- (5.64) a. Han ringede til sin mor to gange.
 b. Rikke tjekkede sin e-mail mange gange i går.
 c. De kørte til Esbjerg tre gange i forgårs.

Eksemplerne giver bestemt ikke udtryk for vaner hos sætningernes subjekter, men omhandler blot serier af situationer, som nogle insisterer på at kalde for afledte ACCOMPLISHMENTS (jf. Christensen 1995, Brinton 1998)¹⁰⁶. Der findes dog en undtagelse, når de modificerer sætninger, som beskriver imponerende bedrifter eller begivenheder af usædvanlig stor relevans:

- (5.65) a. Hun har slået verdensrekorden mange gange.
 b. De to nåede toppen af Mount Everest to gange.
 c. Jespers mor sejlede verden rundt tre gange.

Som man kan se på eksemplerne i (5.65), er kan adverbialer af afgrænset gentagelse forekomme i sætninger med habituel-generisk betydning, men man må bevidst om, at denne slags sætninger er tvetydige, og at de får habituel-generisk betydning gennem habituel-generisk omtolkning. Af denne grund udelukker jeg centrale og perifere adverbier af afgrænset gentagelse fra mine videre overvejelser om habituel-generisk imperfektivitet.

Ellers angiver Stawnicka (2007:30) en lang række adverbialer, som betegner diverse former for uafgrænset gentagelse, og de markerer entydigt de pågældende sætningers habituel-generiske imperfektivitet. I (5.66) kan man se nogle eksempler på sætninger med danske ækvivalenter af polske gentagelsesadverbialer ('*dwa razy w tygodniu*' (to gange om ugen') i (5.66a), '*trzy razy w miesiącu*' ('tre gange om måneden') i (5.66b) og '*co dwie minuty*' ('hvert andet minut') i (5.66c)). De ligger ifølge Stawnicka på grænsen mellem adverbialer af afgrænset og uafgrænset gentagelse:

- (5.66) a. Han spiste en portion penne med pesto to gange om ugen.
 b. De to kammerater har arbejdet over tre gange om måneden siden januar.
 c. Hun kom på besøg en gang om året.

Der er noget cyklisk i subjekternes opførsel i (5.66). Eksempler på andre gentagelsesadverbialer med cyklisk eller tilbagevendende betydning præsenteres nedenfor:

- (5.67) a. Der kørte et tog til København fra stationen hvert tredje minut.
 b. Han var syg hver tredje weekend.
 c. Den syge pige hostede hvert andet minut.
 d. Han har altid røget.

Situationerne i (5.67) er kendetegnet ved en meget restriktiv cyklus, og alle sammen finder sted med absolut (5.67d) eller ganske præcis regelmæssighed (5.67a-c). Gentagelsernes frekvens og regelmæssighed behøver dog ikke være så restriktiv som i de nævnte eksempler. For at illustrere denne påstand vil jeg henvise til de følgende eksempler:

- (5.68) a. Hun var ofte på besøg hos sin moster.
 b. De to har tit danset med hinanden.
 c. Hansen røg sædvanligvis på altanen.

¹⁰⁶ Dette spørgsmål udgør i sig selv et emne til en separat afhandling og vil ikke omtales nærmere her.

- d. Det skete hyppigt.
- e. Han har som regel kørt til Århus.
- f. Nanna har sjældent rejst til Afrika.

Der er flere ting, jeg bliver nødt til at kommentere i forbindelse med (5.68). Først og fremmest kan man ikke undgå at lægge mærke til, at de to sidstnævnte eksempler er bygget på ACCOMPLISHMENT-konstellationer med bevægelsesverber som kerner. Det er typisk for denne slags verber, at de tager 'at være' som hjælpeverbum, når de sættes i perfektum, hvilket dog hverken er tilfældet i (5.68e) eller (5.68f). En kort, men tilsyneladende tilstrækkelig, forklaring på dette fænomen er, at man i sætninger som de to omtalte markerer habituel-generisk betydning ved at erstatte det typiske hjælpeverbum 'at være' med verbet 'at have' i perfektumsformen af de pågældende bevægelsesverber. I så fald er anvendelsen af gentagelsesadverbialer egentlig ikke obligatorisk, for habituel-generisk imperfektivitet markeres alligevel af hjælpe verbet ved frekvensadverbialets fravær.

I forbindelse med (5.68) vil jeg desuden bemærke, at de anvendte frekvensadverbialer ikke er helt neutrale, eftersom de ikke blot oplyser om gentagelserne, men samtidig vurderer deres frekvens eller intensitet som høj (5.68a-e) eller lav (5.68d). På dansk findes der også en række adverbier og adverbialer, der betegner, at situationerne ikke sker hyppigt. Adverbierne og adverbialerne udtrykker dog ikke en vurdering af situationerne, og derfor synes de mere neutrale:

- (5.69) a. Det har somme tider været meget varmt.
- b. Jens drak af og til en øl til middagen.
- c. Lampen blinkede somme tider.
- d. De snakkede en gang imellem med deres forældre.
- e. Familien gik undertiden i kirken.

Som sagt medfører alle de anvendte diskontinuative adverbialer i (5.69) en denotering af situationerne, der gentages på forskellige tidspunkter, som ikke er fastsatte.

Man kan supplere det allerede brede udvalg af gentagelsesadverbialer, der giver sætninger entydig habituel-generisk betydning med et eksempel fra Teleman et al. (1999:355):

- (5.70) Min syster spelade tennis i sin ungdom.

Selv om adverbialet i (5.70) ligner et punktuel tidsadverbial, denoterer det i denne kontekst et interval, inden for hvilken sætningens subjekt har nogle bestemte egenskaber. Da en ækvivalent dansk sætning fungerer lige så godt som den svenske, kan man forsøge at komme med flere analogiske eksempler:

- (5.71) a. Peter kom hjem før kl. 23 i 10. klasse
- b. Hun var meget nervøs i folkeskoletiden.
- c. De gik til svømning i 1993.

5.6.3 Strukturel komposition¹⁰⁷

Det er også muligt at markere habituel-generisk imperfektivitet ved at introducere nogle bestemte ændringer i konstellationens struktur. Der findes egentlig én overordnet ændringstype, der kan være relevant i denne forbindelse, og den kan anvendes på subjektet og objektet.

I samtlige hidtil omtalte verbale konstellationer har subjektet egenskaben [+DKA]. Når dette ændres ved at erstatte et [+DKA] subjekt med et [-DKA] subjekt, ender man med en sætning, der af andre ofte kaldes for generisk betydning. Det vil sige at den pågældende sætning beskriver egenskaber ved klasser af referenter og ikke individuelle eksemplarer, jf. Brinton (1991), Smith (1997) og mange andre.

- (5.72) a. Dinosaurer har været uddøde (i rigtig lang tid).
 b. Alkoholikere drak.
 c. Polakker arbejdede hårdt.
 d. Unge mennesker var uansvarlige.
 e. Kød smagte godt.

I min terminologi er generiskhed inkluderet i den habituel-generiske imperfektivitet, da sætninger med generisk betydning er bygget ud fra såvel statiske (5.72a og d) som dynamiske (5.72b, c og e) konstellationer. De har dog statisk betydning, da de ikke denoterer faktiske aktiviteter, men snarere nogle bestemte egenskaber. Som man kan se på (5.72), kan et [-DKA] subjekt udtrykkes af et substantiv i ubestemt form pluralis (5.72a-c), et stofnavn (5.72e) eller en nominal frase uden artikel (5.72d).

Ifølge Christensen (1995:82 f.) kan strukturel komposition også vedrøre objektet (såfremt en given konstellation har et objekt), hvilket i mere eller mindre modificerede former også nævnes af Verkuyl (1989, 1993), Smith (1997) og mange andre. Lad mig afprøve denne tese ved at introducere [-DKA]-objekter til sætninger dannet ud fra konstellationer inden for alle fem aktionsarter. Her vil jeg bemærke, at sætninger dannet ud fra konstellationer, som i forvejen har [-DKA]-objekter, får habituel generisk gennem habituel-generisk omtolkning.

- (5.73) a. Stine hadede (sin nabos) børn.
 b. Jens var bange for (de to) hunde.
 c. Søren skrev (mange) computerprogrammer.
 d. Henriette spiste (fem store) kartofler.
 e. Morten har købt (nogle) æbler på vej hjem.
 f. Rikke har spillet (noget) jazz.

Forsøgets resultat tyder på, at Christensens tese også holder for danske konstellationer og dermed sætninger. Eksemplerne i (5.73a og b) er dannet ud fra statiske konstellationer med [+DKA] objekter og betegner faktiske tilstande. Det samme gælder de resterende eksempler, der henholdsvis betegner en faktisk afgrænset proces (5.73c og d), en resultativ punkthændelse (5.73e) og en uafgrænset proces (5.73f). Vælger man at se bort fra bestemmere i parenteser, får man sætninger med [-DKA] objekter, som ikke længere beskriver faktiske begivenheder, men snarere er tilstande, som subjekterne befinder sig i, for det er subjekternes kendetegn, de refererer til. Med andre ord betyder sætningerne i (5.73a-c) henholdsvis, at en vis Stine generelt ikke var den store tilhænger af børn, at en vis Jens var bange for hunde som dyreart, og at en vis Søren arbejdede

¹⁰⁷ Termen er overtaget fra Christensen (1995).

som programmør. Ligeledes betyder sætningerne i (5.73d-f), at en vis Henriette ikke havde noget imod at spise kartofler, at det var ganske typisk for Morten at købe æbler på vej hjem, samt at Rikke har været jazzmusiker.

5.6.4 Syntaktisk forstærkning af kernen og dobbelt markering

I dansk kan habituel-generisk imperfektivitet på linje med perfektivitet og kursiv imperfektivitet markeres ved hjælp af en supplerende konstruktion, der tilknyttes konstellationens kerne. Ligesom det er tilfældet med anvendelsen af inkoative, terminative og kursive faseudtryk, sættes udgangskonstellationen i infinitiv, mens det er den habituel-generiske syntaktiske forstærkning, der overtager rollen som hovedverbum og sættes i præteritum eller perfektum. Lad mig angive nogle eksempler:

- (5.74) a. De plejede at bo uden for Thisted.
 b. Hendes familie plejede at rejse meget.
 c. Drengene plejede at hive hende i håret.
 d. *Temperaturen har plejet at stige op til 40 grader.
 e. Martin plejede at komme hjem før midnat.
 f. Moren plejede at drikke en kop kaffe efter maden.

Som man kan se på (5.74), kan man bruge forskellige typer konstellationer i denne sammenhæng. (5.74d) viser desuden, at 'at pleje' ikke forekommer i perfektum. Jeg har fundet et eksempel på den ovennævnte konstruktion i Allan et al. (1995:262), og det har rettet min opmærksomhed på et ganske interessant fænomen. Eksemplet er som følger (5.75):

- (5.75) Vi plejede at gå lange ture.

Det er klart, at objektet i den angivne sætning har egenskaben [-DKA], hvilket som sådan udgør en markør af den habituel-generiske imperfektivitet. Derfor er der i forbindelse med (5.75) tale om dobbelt markering. Dette er ikke noget isoleret tilfælde, for der findes flere kombinationer, hvor det habituel-generiske markeres to gange inden for én og samme sætning.

- (5.76) a. Mennesker plejede at bo i huler.
 b. Tigre plejede at løbe hurtigere end i dag.
 c. Mænd plejede at ryge en cigar efter maden.
 d. Rovdyr plejede at dræbe deres ofre.
 e. Trænere plejede at råbe på deres hold.

Syntaktisk forstærkning kan som vist i (5.76) forekomme sammen med [-DKA] subjekter med alle typer konstellationer. SEMELFAKTIVE konstellationer skal dog i denne forbindelse have AKTIVITET-betydning.

Det samme forhold kan iagttages, når syntaktisk forstærkning kombineres med omdannelse af objektet til et objekt med [-DKA] værdi:

- (5.77) a. Deres mor plejede at være sur.
 b. Nogle af pattedyrene plejede at spise fisk.
 c. Den unge Andersen plejede at skrive digte.
 d. Hun plejede at købe frugter og grøntsager.
 e. Den frække mand plejede at pifte efter unge piger.

En kombination af syntaktisk forstærkning og adverbial modificering er nok den mest hyppige af alle. Den kan demonstreres således:

- (5.78) a. Familien plejede altid at bo i deres sommerhus om sommeren.
 b. *Rikke og Vibeke har altid plejet at snakke sammen i timerne.
 c. Fabrikken plejede at øge produktionen om foråret.
 d. Han plejede at tage sin pung en gang om ugen.
 e. ?Jonas plejede ofte at hikke.

(5.78b og e) viser, at 'pleje' næppe kan kombineres med 'altid' og perfektum samt adverbiet 'ofte' i det hele taget.

Fordoblet markering af habituel-generisk imperfektivitet behøver ikke være forbundet med syntaktisk forstærkning, fordi det lige så godt kan være en kombination af adverbial modificering og et [-DKA] objekt, subjekt eller begge dele. I (5.79) angives nogle sætninger, som både har [-DKA] subjekter og adverbial modificering:

- (5.79) a. Mad har altid kostet meget.
 b. Mennesker har altid kæmpet mod hinanden.
 c. Jens læste ofte i en bog om aftenen.
 d. Teenagere kom som regel for sent hjem.
 e. Allergikere har altid nyst om foråret.

Som det fremgår af eksemplerne i (5.79), optræder konstellationer med adverbial modificering og [-DKA] subjekter inden for alle fem aktionsarter. Det samme gælder, når minus-værdien med hensyn til [DKA]-egenskaben tildeles objektet i stedet for subjektet:

- (5.80) a. Hendes kæreste har altid hadet katte.
 b. Grønlænderne har ofte fanget fisk og sæler.
 c. Forældrene læste ofte historier for ham om aftenen.
 d. Han har tit fundet penge på gaden.
 e. Han har altid piftet efter piger.
 f. Rovdyr har altid spist kød.

Sætningen (5.80f) er egentlig et eksempel på en sætning, hvor både subjektet og objektet har egenskaben [-DKA], og hvor der også forekommer adverbial modificering.

Til sidst vil jeg nævne endnu en syntaktisk forstærkning, man kan anvende til tydeligt at markere habituel-generisk imperfektivitet. Konstruktionen 'pleje + infinitiv' og den form, som jeg introducerer lige om lidt, udelukker hinanden, og den nye konstruktion kan kombineres med [-DKA] objekter og nogle gentagelsesadverbialer. Lad mig først præsentere et eksempel på den omtalte konstruktion, som stammer fra Hansen (1967 III:30):

- (5.81) a. Han kunde da staa stille og se sig om.

Hansens eksempel, som stammer fra Drachmanns "Skyggebilleder" (1883), kan måske virke lidt utroværdigt, eftersom det er forældet, men analogiske eksempler fra nutidig dansk er nemme at finde:

- (5.82) a. Hun kunne være sur hele dagen.
b. Køteren kunne kø i flere timer.
c. Pigerne kunne snakke i et væk.
d. Han kunne skrive et brev i mange timer.
e. Han kunne komme hjem sent om natten.

Mens (5.82a) er dannet ud fra en STATISK konstellation, er (b)- og (c)-eksemplerne konstitueret af AKTIVITETER (hvoraf den første egentlig er afledt af en SEMELFAKTIV konstellation), og (5.82d og e) af henholdsvis en ACCOMPLISHMENT og en ACHIEVEMENT. Alligevel har de i kombination med modalverbet 'kunne' habituel-generisk betydning. Det er typisk, at sætninger dannet ud fra durative konstellationer er modificeret af durative tidsadverbialer i denne slags konstruktioner.

Som sagt kan konstruktionen med modalverbet 'kunne' godt kombineres med gen-tagelsesadverbialer som i (5.83b):

- (5.83) a. Han gik til fest tre gange om ugen.
b. Han kunne gå til fest tre gange om ugen.

Når man sammenligner (a)- og (b)-eksemplet, kan man se, at anvendelsen af modalverbet egentlig ikke er nødvendig, idet sætningen i (5.83a) i forvejen er habituel-generisk. Det samme gælder konstruktionen 'pleje + infinitiv', når den kombineres med de andre markører, og derfor kaldes det for syntaktisk forstærkning.

6. Aspekt i polsk

Dette kapitels funktion og opbygning er analogisk med det tilsvarende afsnit i kapitel 5, men denne gang er det polsk sprogmateriale, som er genstand for analysen. Mere præcist er det simple polske deklarativer sætninger uden nægtelser, som er dannet ud fra de verbale konstellationer, som jeg præsenterede i afsnit 3.2. De denoterer begivenheder, som begyndte i fortiden og ikke nødvendigvis er blevet afsluttet inden taleøjeblikket. I kapitel 5 omtalte jeg ud fra identiske præmisser danske sætninger, hvis kerner var sat i præteritum og perfektum (pluskvamperfektum blev udelukket fra undersøgelsen af flere grunde, som jeg har fastlagt i kapitel 4). Da polsk ikke råder over et tempus som det danske perfektum, vil jeg i dette kapitel hovedsageligt beskæftige mig med polske sætninger med hovedverber i præteritum, men vil kommentere på, hvordan man kan gengive tilsvarende danske sætninger i perfektum, hvor det bliver nødvendigt. Inden jeg går i gang med analysen, vil jeg endnu en gang understrege, at det ikke er alle fænomener forbundet med aspekt og deres eksponenter i det polske sprogsystem, der bliver omtalt her, men blot den del af dem, som umiddelbart kan forklares inden for den foreslåede models rammer (jf. afsnit 1.X, hvor de relevante restriktioner nævnes). De omtalte sætninger grupperes primært efter den aktionsart, som de giver udtryk for, og efter den aspektuelle betydning (perfektiv eller kursiv imperfektiv), som de bærer. Til sidst tager jeg mig af habituel-generisk imperfektivitet i forbindelse med alle fem aktionsarter.

6.1 STATISKE sætninger

Som det fremgår af den teoretiske referenceramme præsenteret i kapitel 4, er sætninger dannet på baggrund af STATISKE konstellationer per definition imperfektive, da de har lineær referencetid. Man kan vælge at præsentere en tilstand som afsluttet. Tilstanden hører hjemme til venstre for ytringsøjeblikket på tidsaksen. Man sætter her konstellationens kerne i præteritum. Begivenhedsintervallet og den lineære referencetid overlapper således fuldstændig hinanden, og begge findes til venstre for ytringsøjeblikket:

- (6.1) a. Kwiaty kwitły (cały tydzień).
 blomst.PL.NOM blomstre.IPF.PRÆT.3PL.FEM hel.SG.NOM.MASK uge.SG.NOM.AKK
 'Blomsterne blomstrede hele ugen'
- b. Marcin był chory (przez wiele miesięcy).
 Marcin.NOM være.IPF.PRÆT.3SG.MASK syg.NOM.MASK gennem mange måned.PL.GEN
 'Marcin var syg i mange måneder'
- c. Jego kuzynka mieszkała w Krakowie (od 1999 do 2003).
 hans kusine.SG.NOM bo.IPF.PRÆT.3SG.FEM i Kraków.LOK fra 1999 til 2003
 'Hans kusine boede i Kraków fra 1999 til 2003'

Mens eksemplerne i (6.1) svarer til danske sætninger i præteritum, kan tilsvarende danske sætninger i perfektum enten gengives af polske ækvivalenter i præteritum eller præsens. I det første tilfælde vil der være tale om sætninger, der betegner afsluttede tilstande, hvis eftervirkninger er relevante for nutidige forhold som i eksempel (5.3), og i det andet vil man tale om tilstande, som stadig er aktuelle i ytringsøjeblikket. Dette ses specielt tydeligt, når sætningen modificeres af tidsadverbialer, der betegner tilstandenes venstre temporale grænser, det vil sige placerer deres oprindelse på et bestemt punkt på tidsaksen:

- (6.2) a. Żona Roberta mieszka w Londynie (od 5 lat).
 kone.SG.NOM Robert.SG.GEN bo.IPF.PR.ÆS.3SG i London.LOK fra 5 år.PL.GEN
 'Roberts kone har boet i London i 5 år'
- b. Marcin jest chory (od wtorku).
 Marcin.SG.NOM være.IPF.PR.ÆS.3SG syg.SG.NOM.MASK fra tirsdag.SG.GEN
 'Marcin har været syg siden i tirsdags'

Det samme gælder sætninger baseret på statiske konstellationer med objekter, uanset om de sidstnævnte udtrykkes ved hjælp af nominale fraser eller præpositionsforbindelser.

- (6.3) a. On kochał ją (przez wiele lat).
 han.NOM elske.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK hun.SG.AKK gennem mange år.PL.GEN
 'Han elskede hende i mange år'
- b. On kocha ją (od wielu lat).
 han.NOM elske.IPF.PR.ÆS.3SG.MASK hun.SG.AKK fra mange år.PL.GEN
 'Han har elsket hende i mange år'
- c. Dzieci tęskniły za swoją mamą
 barn.PL.NOM savne.IPF.PR.ÆT.3PL.FEM efter sin.SG.INSTR.FEM mor.SG.INSTR
 (przez cały miesiąc).
 gennem hel.SG.NOM.MASK måned.SG.NOM.AKK
 'Børnene savnede deres mor hele måneden/en hel måned'
- d. Dzieci tęsknią za swoją mamą.
 barn.PL.NOM savne.IPF.PR.ÆS.3PL efter sin.SG.INSTR.FEM mor.SG.INSTR
 (od paru dni)
 fra par.SG.NOM dag.SG.GEN
 'Børnene har savnet deres mor i et par dage'

Eksemplerne (6.3a og c) har hovedverber i præteritum og betegner tilstande, som er afsluttet inden ytringsøjeblikket, og svarer til danske sætninger af samme type med hovedverber i præteritum, men (6.3b og d) har til gengæld danske sætninger i perfektum som ækvivalenter, idet de giver udtryk for tilstande, hvis begivenhedsinterval og referenceinterval rækker hele vejen til ytringsøjeblikket.

6.2 AKTIVITET-baserede sætninger

Polske sætninger konstitueret af AKTIVITET-konstellationer er entydigt imperfektive, hvilket skyldes verbernes morfologi. Af denne grund behøver man i polsk ikke bekymre sig om det potentielle AKTIVITET/ACHIEVEMENT-dilemma som i de danske eksempler i (5.7) og (5.8), for en eventuel inkoativ betydning markeres altid ved hjælp af et passende præfiks eller en separat verbal form.

- (6.4) a. Siostra Anny płakała.
 søster.SG.NOM Anna.SG.GEN græde.IPF.PR.ÆT.3SG.FEM
 'Annas søster sad og græd'
- b. Mój brat drażnił Asię
 min.SG.NOM bror.SG.NOM drille.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK Asia.AKK
 'Min bror drillede Asia'
- c. Dzieci śpiewały.
 barn.PL.NOM synge.IPF.PR.ÆT.3PL.FEM
 'Børnene stod og sang'

Som man kan se på eksemplerne, er det AKTIVITET-sætninger med såvel intransitive (6.4a) som transitive verber anvendt med (6.4b) eller uden objekt (6.4c), der har lineær referencetid, som i øvrigt overlapper totalt med begivenhedsintervallet, når de forekommer i præteritum.

AKTIVITET-baserede sætninger med bevægelsesverber, verber, der udtrykker lokative forhold, og verber, der bruges som basis ved dannelse af SEMELFAKTIVE konstellationers kerner, har identiske forhold mellem E, S og R som eksemplerne i (6.4):

- (6.5) a. Joanna biegła.
 Joanna.SG.NOM løbe.IPF.PRÆT.3SG.FEM
 'Joanna var i gang med at løbe'
- b. Bracia żeglowali wzduż wyrzeża.
 bror.PL.NOM sejl.IPF.PRÆT.3PL.MASK langs kyst.SG.GEN
 'Brødrene sejlede langs kysten'
- c. Leniwy kot leżał na kanapie.
 doven.SG.NOM kat.SG.NOM ligge.IPF.PRÆT.3SG.MASK på sofa.SG.LOK
 'den dovne kat lå på sofaen'
- d. Krzysztof kaszłał.
 Krzysztof.SG.NOM hoste.IPF.PRÆT.3SG.MASK
 'Krzysztof hostede'

Samtlige polske AKTIVITET-sætninger optræder i præsens, når de betegner uafgrænsede processer, som er påbegyndt i fortiden og ikke er afsluttet inden ytringsøjeblikket, og her svarer de til danske AKTIVITET-sætninger i perfektum:

- (6.6) a. Bracia żeglują wzduż wyrzeża od 3 tygodni.
 bror.PL.NOM sejl.IPF.PRÆS.3PL.MASK langs kyst.SG.GEN fra 3 uge.PL.GEN
 'Brødrene har sejlet langs kysten i tre uger'
- b. Jacek pracuje w fabryce herbatników od 1995.
 Jacek.NOM arbejde.IPF.PRÆS.3SG.MASK i fabrik.SG.LOK kiks.PL.GEN fra 1995
 'Jacek har arbejdet på en kiksfabrik siden 1995'
- c. Jej mała córka śpi od 2 godzin.
 Hendes lille.SG.FEM datter.SG.NOM sove.IPF.PRÆS.3SG fra 2 time.PL.GEN
 'Hendes lille datter har sovet i 2 timer'

Alle eksemplerne i dette afsnit viser tydeligt, at polske AKTIVITET-sætninger er aspektmæssigt suveræne, da de ikke behøver supplerende syntaktiske udtryksmidler for entydigt at markere deres kursive imperfektivitet.

6.3 ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger

Ifølge Laskowski (1998b:161) udgør ACCOMPLISHMENTS den eneste polske aktionsart, som både kan forekomme i perfektivt og imperfektivt aspekt. Da dette også er en af de grundlæggende antagelser i denne aspektteori, vil jeg nu præsentere polske (kursive) imperfektive og perfektive sætninger dannet på basis af ACCOMPLISHMENT-konstellationer.

6.3.1 ACCOMPLISHMENT-sætninger og kursiv imperfektivitet

I forbindelse med ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger betyder kursiv imperfektivitet, at det indbyggede endepunkt af den omtalte afgrænsede proces, ikke er nået. Inden for disse rammer nøjes jeg med at beskrive de situationer, som begynder i fortiden, og derfor kan der med hensyn til ACCOMPLISHMENTS være tale om to typer

tilfælde. En proces kan nemlig stadig være i gang i ytringsøjeblikket, eller den kan være afsluttet inden ytringsøjeblikket, men uden at deres endepunkt er blevet nået. Kursive imperfektive sætninger dannet ud fra ACCOMPLISHMENT-konstellationer har som regel simple verber som verballed (jf. Stawnicka 2007:47). I (6.7) angives nogle eksempler på sådanne sætninger med transitive og intransitive parametriske verber:

- (6.7) a. Jej kostka puchła (przez cały wieczór).
 hendes ankel.SG.NOM hæve.IPF.PR.ÆT.3PL.FEM gennem hel.SG.AKK aften.SG.AKK
 'Hendes ankel hævede hele aftenen'
- b. Robotnicy poszerzali drogę
 arbejder.PL.NOM udvide.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK vej.SG.AKK
 (od wtorku do soboty).
 fra tirsdag.SG.GEN til lørdag.SG.GEN
 'Arbejderne udvide vejen fra tirsdag til lørdag'
- c. Ceny rosna (od początku kryzysu).
 pris.PL.NOM stige.IPF.PR.ÆS.3PL fra begyndelse.SG.GEN krise.SG.GEN
 'Priserne er steget siden krisens begyndelse'
- d. Tomasz siwieje (od zeszłego roku).
 Tomasz.SG.NOM få gråt hår.IPF.PR.ÆS.3SG.MASK fra sidst.SG.MASK.GEN år.SG.GEN
 'Tomasz 's hår er blevet mere og mere gråt det sidste år'

Eksemplerne viser, at ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger i præteritum betegner processer, som ikke længere varer i ytringsøjeblikket (S), mens processer beskrevet af sætningerne i præteritum forstås som igangværende i S.

Sådan er det også med konstellationer, som har en kompositionel ACCOMPLISHMENT-værdi, hvorved jeg mener AKTIVITET-konstellationer med tilføjede ekstra elementer, der medfører, at den denoterede proces bliver afgrænset.

- (6.8) a. Anna je kanapkę (od 5 minut).
 Anna.SG.NOM spise.IPF.PR.ÆS.3SG sandwich.SG.AKK fra 5 minut.PL.GEN
 'Anna har været i gang med at spise en sandwich i 5 minutter'
- b. Mężczyzna czytał ogłoszenie
 mand.SG.NOM læse.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK anonce.SG.AKK
 (przez parę minut).
 gennem par.SG.AKK minut.PL.GEN
 'Manden læste i annoncen i et par minutter'
- c. Jan buduje dom (od 3 lat).
 Jan.SG.NOM bygge.IPF.PR.ÆS.3SG.MASK hus.SG.AKK fra 3 år.PL.GEN
 'Jan har bygget på et hus i 3 år'
- d. Eryk pchał wózek do warsztatu.
 Eryk.SG.NOM skubbe.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK vogn.SG.AKK til værksted.SG.GEN
 'Eryk var ved at skubbe vognen hen til værkstedet'
- e. Mała dziewczynka biegnie do szkoły
 lille.SG.NOM.FEM pige.SG.NOM løbe.IPF.PR.ÆS.3SG til skole.SG.GEN
 (od 5 minut).
 fra 5 minut.PL.GEN
 'Den lille pige har løbet i 5 minutter på vej i skole'
- f. Franek szedł do domu do Marii
 Franek.SG.NOM gå.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK til hus.SG.GEN til Maria.SG.GEN
 (przez godzinę).
 gennem 1 time.SG.AKK
 'Franek har gået hjem til Maria i en time'

Eksemplerne i (6.8a-c) er forskellige fra (6.8d-f), fordi de sidstnævnte indeholder bevægelsesverber og betegner målrettet bevægelse, mens denotaterne af de første tre eksempler ikke har med bevægelse som sådan at gøre. Alle eksemplerne, hvis hovedverber er i præteritum (6.8b, d og f), betegner afsluttede, men ikke fuldførte afgrænsede processer, mens processer denoteret af de øvrige eksempler forstås som igangværende i ytringstidspunktet.

6.3.2 ACCOMPLISHMENT-sætninger og perfektivitet

Som jeg har fortalt i afsnit 3.2.4, kan præfigering af polske verber ske ved overgange mellem aktionsarter (fra STATISK aktionsart og AKTIVITETER til ACHIEVEMENTS). Det er også tilfældet ved aspektmarkering.

I forbindelse med sætninger dannet ved hjælp af ACCOMPLISHMENTS (eller hvad de ellers kan hedde andetsteds) nævnes præfigering som perfektivitet-markør af stort set alle, der forsker i polsk, jf. Agrell (1908), Czochralski (1975), Majewicz (1985), Śmiech (1986), Holvoet (1989), Cockiewicz (1992), Laskowski (1998a, b), Schwenk (2007), Stawnicka (2007) og mange andre.

Som Perlin (2005:49 f.) hævder, er præfigeringsmekanismen i polsk præget af en del uregelmæssigheder, og der findes ikke nogen klar korrelation mellem de enkelte præfikser og de betydninger, som de medfører, hvilket ses særdeles tydeligt i Śmiechs (1986) meget omfattende behandling af præfigering. Det er enormt vigtigt at minde læseren om en anden vigtig egenskab ved det omtalte morfologiske afledningsredskab. Som sagt før kan polske præfikser have såvel grammatisk som orddannende funktion (jf. 3.2.4), hvilket for dette kapitels vedkommende betyder, at tilføjelse af et præfiks ikke altid er ensbetydende med, at det udelukkende har perfektiverende funktion. Som en praktisk konsekvens bliver jeg nødt til at se bort fra nogle tilfælde af præfigering af ACCOMPLISHMENT-kerner.

I 3.2.4 er det allerede blevet signaleret, at ACCOMPLISHMENTS kan bære perfektiv betydning, når deres kerner forsynes med, hvad man kalder for *préverbes vides*, det vil sige 'tomme præfikser' (Majewicz 1985:191). Denne slags præfikser kaldes for tomme, fordi deres anvendelse ikke indebærer nogen ændringer i de pågældende verbers leksikalske betydning, men blot et skifte af deres aspektuelle værdi. De har med andre ord perfektiverende, men ikke orddannende funktion. Ved at referere til den fremstilling af (im)perfektivitet, som blev foreslået i kapitel 4, kan man fastslå, at tilføjelse af et tomt præfiks på det semantiske plan medfører et fokusskifte fra selve processen til opnåelsen af dens indbyggede endepunkt (jf. eksempel (4.13)).

Et imperfektivt verbum, som er kerne i en ACCOMPLISHMENT, kan kombineres med diverse præfikser, jf. *z-budować*, *od-budować* og *roz-budować*. Jeg vil i det følgende tage dannelser som *z-budować* (*dom*) i betragtning, men ikke *od-budować* (*dom*) eller *roz-budować* (*dom*), som henholdsvis betyder 'at genopbygge et hus' og 'at udbygge et hus'. Det er fordi de to sidstnævnte præfigerede verbale prædikater ikke kan anses som perfekte modpoler af verbet *budować* på trods af, at de godt nok er perfekte. Problemet ligger i, at deres præfikser er med til at danne nye leksemer, hvilket vil sige, at de både har perfektiverende og orddannende funktion, og de er derfor ikke tomme præfikser, jf. Filip (2000:73).

Efter at have fået de nødvendige restriktioner på plads kan jeg nu gå over til at præsentere polske perfekte ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger. I lyset af hvad der i kapitel 4 blev sagt om perfekte ACCOMPLISHMENTS' forløbsstruktur og deres punktu-elle referencetid, er det udelukkende sætninger i præteritum, der kan være genstand for

analysen her. Det skyldes også, at undersøgelsen kun omfatter situationer, der er påbegyndt i fortiden. I denne forbindelse kan perfektivt aspekt nemlig kun forbindes med afgrænsede processer, hvis endepunkter, som ligger til venstre for ytringsøjeblikket på tidsaksen, er blevet nået. Det udelukker en eventuel anvendelse af det polske præsens.

- (6.9) a. *Staszek o-siwiął (przez miesiąc).
 Staszek.SG.NOM PF-få gråt hår.PRÆT.3SG.MASK i måned.SG.AKK
 'Staszek fik gråt hår i en måned'
- b. Staszek o-siwiął (w miesiąc).
 Staszek.SG.NOM PF-få gråt hår.PRÆT.3SG.MASK i måned.SG.AKK
 'Staszek fik gråt hår på en måned'
- c. Jan i jego brat z-budowali dom (w rok).
 Jan.SG.NOM og hans bror.SG.NOM PF-bygge-PRÆT.3PL.MASK hus.SG.AKK i år.SG.AKK
 'Jan og hans bror byggede et hus / huset på et år'
- d. Joanna na-pisała list (w pół godziny).
 Joanna.SG.NOM PF-skrive.PRÆT.3SG.FEM brev.SG.AKK i halv.SG.AKK time.SG.GEN
 'Joanna skrev et brev / brevet på en halv time'
- e. Student prze-czytał artykuł (w 2 godziny).
 studerende.SG.NOM PF-læse.PRÆT.3SG.MASK artikel.SG.AKK i 2 time.PL.AKK
 'Den studerende læste en artikel / artiklen på to timer'

Eksemplerne i (6.9) illustrerer, at perfekte sætninger har forbindelse med resultatative tidsadverbialer af *w*-typen, samt at de er inkompatible med durative tidsadverbialer af *przez*-typen. Blandt constellationernes kerner findes der både parametriske og ikke-parametriske verber med egenskaberne [+dynamisk, +durativ, +resultativ], og de sidste tre eksempler er dannet ud fra afledte ACCOMPLISHMENTS. Jeg savner dog constellationer med bevægelsesverber som kerner blandt eksemplerne i (6.9). Deres fravær skyldes dog gode grunde. Imperfektive sætninger, der betegner målrettet bevægelse, har nemlig ikke nogen perfekte ACCOMPLISHMENT-modpoler. Dette betyder overhovedet ikke, at de ikke har resultatative ækvivalenter, for det har de – de dannes ved hjælp af præfikset *przy*-:

- (6.10) a. Jan przy-jechał do domu.
 Jan PF-køre.PRÆT.3SG.MASK til hus.SG.GEN
 'Jan er kommet hjem'
- b. Drużyna przy-leciała do Monachium.
 hold.SG.NOM PF-flyve.PRÆT.3SG.FEM til München.GEN
 'Holdet er ankommet til München med fly'
- c. Dzieci przy-biegły do szkoły.
 barn.PL.NOM PF-løbe.PRÆT.3PL.FEM til skole.SG.GEN
 'Børnene løb til skolen'
- d. Rodzina przy-szła do kościoła.
 familie.SG.NOM PF-komme.PRÆT.3SG.FEM til kirke.SG.GEN
 'Familien er kommet i kirken'

Uden at fordybe mig i en detaljeret diskussion vil jeg blot følge Gehrke (2005:7) og fastslå, at de ovennævnte resultatative *przy*-afledninger hører til blandt ACHIEVEMENTS.¹⁰⁸

Nogle polske ACCOMPLISHMENT-kerner kan ikke perfektiviseres ved tilføjelse af et præfiks. I denne slags tilfælde kan perfekte former dannes ved fjernelse eller udskiftning af et suffiks (6.11a og b), som ofte kan medføre nogle morfologiske variationer i verbets stamme. Ellers har nogle imperfektive verber suppletive perfekte

¹⁰⁸ For en mere detaljeret gennemgang af dette spørgsmål henvises læseren til Sobkowiak (2009).

Ved første blik på de angivne verbale former synes forskellen mellem a- og b-sætningerne i (6.12-6.14) grundlæggende, for (a)-eksemplerne er formelt set imperfektive, mens der findes perfektive sætninger i (b)-eksemplerne. Faktisk er der dog ingen forskel i anvendelsen af de respektive par i (6.12-6.14), for de bruges alle sammen med perfektiv betydning. Dermed siger man ikke (6.12a) for at markere, at man ikke nåede at se hele filmen, men tværtimod for at markere, at man har set den og kender den. Det samme gælder situationen med bogen i (6.13) og middagen i (6.14). Jeg formoder faktisk, at de fleste brugere af polsk som modersmål anvender (a)-sætninger hyppigere end (b)-sætninger i denne type sammenhæng. Som sagt før kan danske sætninger i perfektum udtrykke en form for 'current relevance' (jf. Davidsen-Nielsens 1990:126). Jeg er nemlig overbevidst om, at de omtalte polske eksempler netop giver udtryk for de afsluttede afgrænsede processers eller deres eftervirkningers relevans for nutidige forhold (vedkommende kender filmens eller bogens indhold, vedkommende er ikke sulten og så videre).

6.4 ACHIEVEMENT-baserede sætninger

Inden for den foreslåede aktionsartsmodel har resultative punkthændelser ingen udstrækning i tid, hvilket fører til, at sætninger, som denoterer denne type situationer per definition har punktuelt E (begivenhedstidspunkt) og referencetid (R). Med andre ord er sætninger dannet på grundlag af ACHIEVEMENT-konstellationer altid perfektive. Restriktioner med hensyn til placering af begivenheds- og referencetidspunktet i forhold til ytringsøjeblikket (S) er de samme, som det er tilfældet med perfektive ACCOMPLISHMENTS – såvel E som R er placeret til venstre for ytringsøjeblikket, men til trods for perfektive ACCOMPLISHMENTS overlapper de fuldstændigt hinanden, da begge er punktuelle, jf. eksempel (4.16).

Sætninger bygget på ægte ACHIEVEMENTS, det vil sige ACHIEVEMENTS, som ikke er afledte af andre konstellationer, lever op til de nævnte aspektrelaterede forventninger, når deres kerner forekommer i præteritum som i (6.15).

- (6.15)a. Nasz kuzyn obudził się.
vores.SG.NOM.MASK fætter.SG.NOM vågne.PF.PRÆT.1SG.MASK sig.REFL
'Vores fætter vågnede / er vågnet'
- b. Stary budynek runął.
gammel.SG.NOM.MASK bygning.SG.NOM styrtede sammen.PF.PRÆT.3SG.MASK
'Den gamle bygning styrtede sammen / er styrtet sammen'
- c. Anna znalazła swój telefon.
Anna.SG.NOM finde.PF.PRÆT.3SG.FEM sin.SG.MASK.AKK telefon.SG.AKK
'Anna fandt / har fundet sin telefon'
- d. Jej siostra pokazała mu psa.
hendes.NOM søster.SG.NOM vise.PF.PRÆT.3SG.FEM han.DAT hund.SG.AKK
'Hendes søster viste / har vist ham en hund / hunden'

Som det fremgår af afsnit 3.2.4 og 3.2.5.4, er det meget almindeligt, at ACHIEVEMENT-konstellationer i polsk afledes af STATISKE konstellationer ved at tilføje passende præfikser til deres kerner. Så har sætninger, der er bygget på grundlag af de nydannede verber, inkoativ betydning:

- (6.16)a. Jego kuzyn po-kochał moją siostrę.
hans.NOM fætter.SG.NOM PF-elske.PRÆT.3SG.MASK min.SG.FEM.AKK søster.SG.AKK
'Hans fætter forelskede sig / har forelsket sig i min søster'

- b. Ola za-chorowała.
Ola.NOM PF-være syg.PRÆT.3SG.FEM
'Ola blev syg / er blevet syg'
- c. Chłopcy zobaczyli ducha.
drenge.PL.NOM se.PF.PRÆT.3PL.MASK spøgelse.SG.AKK
'Drengene så et spøgelse'
- d. Rodzice Uli za-mieszkali w Poznaniu.
forældre.PL.NOM Ula.SG.GEN PF-bo.PRÆT.3PL i Poznań.LOK
'Ulas forældre har bosat sig i Poznań'

Man skal lægge mærke til, at både afledte ACHIEVEMENTS med præfigerede (6.16a, b og d) og suppletive inkoative kerner (6.16c) findes blandt eksemplerne, og at alle de foreslåede typer ACHIEVEMENTS er afledt af STATISKE konstellationer, som følger aflednings-skemaet. Det gør de ved at få inkoativ betydning og dermed perfektiv aspektværdi i sætninger i præteritum.

På samme måde kan man tale om en vis regelmæssighed med hensyn til ACHIEVEMENTS afledte af AKTIVITET-konstellationer. Nedenfor angives nogle eksempler på sætninger dannet ud fra afledte ACHIEVEMENTS med intransitive kerner (6.17a), transitive kerner anvendt uden objekt (6.17c) eller med præpositionsobjekt (6.17d) samt kerner i form af verber, der betegner lokative forhold og derfor forekommer typisk med stedsadverbialer (6.17b):

- (6.17) a. Dziecko za-snęło
barn.SG.NOM PF-sove.PRÆT.3SG.NEUT
'Barnet faldt / er faldet i søvn'
- b. Jego pies położył się (na łóżku)
hans.NOM hund.SG.NOM lægge.PF.PRÆT.3SG.MASK sig.REFL på seng.SG.LOC
'Hans hund lagde / har lagt sig (på sengen)'
- c. Jarek za-śpiewał (okropnie)
Jarek.NOM PF-synge.PRÆT.3SG.MASK forfærdeligt
'Jarek gik i gang med at synge (forfærdeligt)'
- d. Król Julian prze-mówił do niej
konger.SG.NOM Julian.NOM PF-tale.PRÆT.3SG.MASK til hun.GEN
'Kong Julian begyndte at tale til hende'

AKTIVITET-konstellationer, som ved hjælp af suffigering kan blive til SEMELFAKTIVE konstellationer, kan også få inkoativ betydning, når der tilføjes et præfiks til deres kerner i præteritum:

- (6.18) a. Chory mężczyzna za-kaszał
syge.SG.MASK.NOM mand.SG.NOM PF-hoste.PRÆT.3SG.MASK
'Den syge mand begyndte at hoste'
- b. Lampa za-mrugala
lampe.SG.NOM PF-blinke.PRÆT.3SG.FEM
'Lampen (begynde at) blinke'

Inkoativ betydning opnået ved hjælp af præfigering er også typisk for konstellationer med bevægelsesverber som kerner.

- (6.19) a. Jacek po-jechał.
Jacek.NOM PF-køre.PRÆT.3SG.MASK
'Jacek kørte af sted / Jacek er kørt'

- b. Samolot po-leciał ponad miastem.
 fly.SG.NOM PF-flyve.PRÆT.3SG.MASK over by.SG.INSTR
 'Flyet fløj / er fløjet over byen'
- c. Oni po-biegli (do domu)
 de.NOM PF-løbe.PRÆT.3PL.MASK til hus.SG.GEN
 'de løb / er løbet hjem'

Hver af de tre sætninger i (6.19) repræsenterer en anden type udgangskonstellation, og de har alle sammen opnået inkoativ betydning ved tilføjelse af det meget produktive præfiks *po-*. Mens de første to er dannet ud fra AKTIVITET-konstellationer, som enten slet ikke har noget adverbial (6.19a) eller forekommer med et stedsadverbial (6.19b), er (c)-eksemplet dannet på basis af en ACCOMPLISHMENT-konstellation, der denoterer målrettet bevægelse.

Hvis man i konstellationskerner som denne i (6.19c) erstatter præfikset *po-* med *przy-*, ender man ligeledes med en ACHIEVEMENT-sætning, som dog har resultativ og ikke inkoativ betydning. Som det blev nævnt i det forrige afsnit findes der i polsk en vis asymmetri i forbindelse med konstellationer som i (6.20):

- (6.20) a. Paweł przy-biegł do szkoły
 Paweł.NOM PF-løbe.3SG.MASK til skole.SG.GEN
 'Paweł løb til skolen'
- b. Jego szef przy-leciał do pracy
 hans chef.SG.NOM PF-flyve.PRÆT.3SG.MASK til arbejde.SG.GEN
 'Hans chef kom / er kommet på arbejde med fly'
- c. Lekarz przy-szedł do domu do Anny
 læge.SG.NOM PF-komme.PRÆT.3SG.MASK til hus.SG.GEN til Anna.GEN
 'Lægen kom / er kommet hjem til Anne (til fods)'

Eksemplerne i (6.20) er bygget på grundlag af ACCOMPLISHMENT-konstellationer, som denoterer målrettet bevægelse, jf. eksemplerne (6.8d og f) ovenfor. Som fastlagt i det forrige afsnit har sætninger bygget på denne slags konstellationer ikke nogen perfekte ACCOMPLISHMENT-modpoler. Af denne grund udtrykkes opnåelse af deres indbyggede mål ved hjælp af ACHIEVEMENT-sætninger af (6.20)-typen.

I afsnit 5.4.2 nævner jeg en lang række danske faseudtryk, der kan bruges som syntaktisk forstærkning og dermed give AKTIVITETER og ACCOMPLISHMENTS inkoativ betydning. I polsk har faseverbet *zacząć* samme funktion:

- (6.21) a. Wilki zaczęły wyc
 ulv.PL.NOM begynde.PRÆT.3PL.FEM hyle.INF
 'ulvene begyndte at hyle'
- b. Ala zaczęła śpiewać piosenkę
 Ala.NOM begynde.PRÆT.3SG.FEM synge.INF sang.SG.AKK
 'Ala begyndte at synge en sang'

6.5 SEMELFAKTIVE sætninger

Sætninger dannet med baggrund i SEMELFAKTIVE konstellationer er meget nemme at identificere, da de dannes af internt iterative AKTIVITET-konstellationer ved at tilføje suffikset *-ną-* til konstellationernes kerner. Sættes den nydannede SEMELFAKTIVE kerne i præteritum, får man en sætning med perfektiv SEMELFAKTIV betydning.

- (6.22) a. Waldemar kaszl-ną-ł.
 Waldemar.NOM hoste-PF-PRÆT.3SG.MASK
 'Waldemar hostede (én gang)'
- b. Kot syk-ną-ł.
 kat.SG.NOM hvæse-PF-PRÆT.3SG.MASK
 'Katten hvæsedede (én gang)'
- c. Anna mrug-nę-ła do niego.
 Anna.NOM blinke-PF-PRÆT.3SG.FEM til han.GEN
 'Anna blinkede til ham'
- d. Harcerz blys-ną-ł latarką.
 spejder.SG.NOM blinke-PF-PRÆT.3SG.MASK lommelygte.SG.INSTR
 'Spejderen blinkede med lommelygten'

Takket være morfologisk markering bliver man ikke udsat for det samme dilemma i polsk, som man støder på i tilsvarende danske sætninger, der kan være tvetydige. Det kan derfor være vanskeligt at afgøre, om det er den semelfaktive eller den internt iterative betydning, man har med at gøre (jf. 5.5).

6.6 Habituel-generisk imperfektivitet i polsk

Formålet med dette afsnit er at undersøge, hvordan man i det polske sprogsystem udtrykker habituel-generisk imperfektivitet. Gennemgangen er opdelt efter de forskellige markeringsmekanismer, som polsk benytter sig af for at give udtryk for denne betydning.

6.6.1 Habituel-generisk omtolkning

Selv om selve det semantiske fænomen habituel-generisk imperfektivitet vedrører alle polske verber og ytringer konstitueret af verber, er det ikke altid markeret med separate og entydige verbale former (jf. Majewicz 1985:209). På denne måde ligner polsk og dansk hinanden til en vis grad, da begge sprogsystemer tillader identificering af det habituel-generiske ved hjælp af den såkaldte habituel-generiske omtolkning, der går ud på, at visse sætninger kan forstås som habituel-generiske på trods af, at de ikke altid har nogen entydige eksponenter af denne semantiske værdi.

Habituel-generisk omtolkning er tilgængelig for polske sætninger dannet ud fra STATISKE og AKTIVITET-konstellationer. Det kan demonstreres ved hjælp af de følgende eksempler:

- (6.25) a. Robert był mechanikiem.
 Robert.NOM være.IPF.PRÆT.3SG.MASK mekaniker.SG.INSTR
 'Robert var / har været mekaniker'
- b. Jego siostra była inteligentna.
 hans søster.SG.NOM være.IPF.PRÆT.3SG.FEM intelligent.SG.NOM.FEM
 'hans søster var intelligent'
- c. Stary Starski nienawidził życia.
 gammel.SG.NOM.MASK Starski.NOM hade.IPF.PRÆT.3SG.MASK liv.SG.GEN
 'den gamle Starski hadede livet'
- d. Jego samochód hałasował.
 hans bil.SG.NOM larme.IPF.PRÆT.3SG.MASK
 'hans gamle bil larmede'
- e. Krzysztof ciężko pracował.
 Krzysztof.NOM hårdt arbejde.IPF.PRÆT.3SG.MASK
 'Krzysztof arbejdede hårdt'

- f. Waldemar kaszłał.
 Waldemar.NOM hoste.IPF.PRÆT.3SG.MASK
 'Waldemar hostede'

STATISKE sætninger med komplekse verballd i form af verbet 'være' og prædikatv til objekt som (6.25a og b) fortolkes typisk som habituel-generiske tilstande ligesom i tilsvarende danske konstruktioner, men er ikke de eneste muligheder for at opnå den omtalte betydning på basis af en statisk konstellation, jf. (6.25c). De resterende eksempler i (6.25) er dannet ud fra dynamiske AKTIVITET-konstellationer, men (6.25f) er noget forskelligt fra de to foregående eksempler. Det kan nemlig bruges som udgangspunkt i dannelse af en SEMELFAKTIV konstellation ved tilføjelse af suffikset *-ną-* som i (6.22.a). Alle eksemplerne har en mulig fortolkning som habituel-generiske tilstande, der indebærer, at Robert fra eksempel (6.25a) arbejdede som mekaniker, en ubestemt persons søster i det næste eksempel var klog og begavet, og den gamle Starski i (c)-eksemplet ikke var specielt livsglad. Analogisk vil (d)-sætningen betyde, at motoren i vedkommendes gamle bil ikke var i bedste tilstand og derfor plejede at afgive høje og generende lyde, mens en vis Krzysztof ikke hørte til de personer, som går rundt og danderer den. Til gengæld var det typisk for Waldemar i (6.25f) at hoste.

ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger bliver omtolket som habituel-generiske i en betydelig mindre grad, end de gør i dansk, hvilket forklares i de kommende afsnit. Nu vil jeg dog fremhæve, at ACCOMPLISHMENTS med parametriske verber som kerner godt kan underkastes habituel-generisk omtolkning:

- (6.26)a. Temperatura spadała do -40 stopni.
 temperatur.SG.NOM falde.IPF.PRÆT.3SG.FEM til -40 grad.PL.GEN
 'Temperaturen plejede at falde til -40 grader'
- b. W drugim akcie napięcie rosło.
 i to.ORD akt.SG.LOK spænding.SG.NOM stige.IPF.PRÆT.3SG.NEUT
 'I anden akt steg spændingen'

En væsentlig forskel mellem dansk og polsk er, at det i det sidstnævnte sprog ikke er muligt at omtolke ACHIEVEMENT-baserede sætninger som habituel-generiske. En klar løsning på problemet kan findes ved at se på, hvad tanken er bag omtolkningsmekanismen. Som sagt går det ud på, at alle verberne i såvel (6.25) som (6.26) er tvetydige, og at de derfor kan forstås på to forskellige måder. Man kan vælge at forstå hvert af dem som gengivelser af faktiske begivenheder og dermed tilskrive dem kursiv imperfektiv værdi eller omtolke dem som habituel-generiske tilstande, der karakteriserer subjekter i de omtalte sætninger. Lad mig nu vise et par eksempler:

- (6.27)a. Jan przy-szedł do domu.
 Jan.NOM PF-komme.PRÆT.3SG.MASK til hus.SG.GEN
 'Jan kom / er kommet hjem'
- b. Jego mama poznała jej siostrę.
 hans mor.SG.NOM møde.PF.PRÆT.3SG.FEM hendes.AKK søster.SG.AKK
 'hans mor mødte / har mødt hendes søster'

Ingen af de to sætninger er tvetydige på samme måde, som eksemplerne i (6.25) og (6.26) er, eftersom de som ACHIEVEMENT-baserede per definition er perfekte. Som jeg har vist i afsnit 5.6 er danske ACHIEVEMENTS ikke helt ukompatible med habituel-generisk imperfektivitet. Det problem, som jeg har skitseret ved hjælp af eksemplerne i (6.27), skyldes ikke nogen bestemte kvaliteter ved ACHIEVEMENTS som aktionsart generelt, men er snarere forbundet med polske verbers morfologi.

6.6.2 Intraverbal markering af habituel-generisk imperfektivitet

Nogle meget almindeligt brugte polske verber kan forekomme i former, hvis semantik Kipka (1989:30) betegner som „*strictly habitual*”, og som alle sammen er upræfigerede og imperfektive. Kipkas liste over de omtalte verber inkluderer 14 sådanne verber (blandt andet *być, czytać, mówić, chodzić* og *widzieć*) og deres 14 „*strictly habitual*” modpoler. Forskellen mellem de to grupper ligger ud over det semantiske indhold i deres morfologiske opbygning, for de habituelle verber dannes ud fra de upræfigerede imperfektive udgangsverber ved tilføjelse af suffikset *-ywa-* eller *-a-*, hvoraf det sidste medfører alternationer i verbernes stammer (f.eks. *bywać, czytywać, mawiać, chadzać, widywać*).

Kipka er ikke alene med disse bemærkninger, og heller ikke den første, der har udtrykt noget lignende. Disse verber og suffikser nævnes også blandt andet af Czochrański (1975), Majewicz (1985), Kozłowska-Raś (1987) og Stawnicka (2007). Suffikserne *-ywa-*, *-iwa-*, *-owa-*, *-wa-*, *-a-*, *-y-* og *-ja-*, som angives af Majewicz (1985:199), har nemlig den egenskab, at de giver verbet entydig habituel-generisk betydning og dermed umuliggør nogen som helst form for alternativ omtolkning.

De simple verber fra Kipkas eksempler kan fungere som kerner i STATISKE konstellationer samt AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-konstellationer. Uanset hvilken aktionsart man tager som udgangspunkt, ender man på grund af suffigering i alle tilfælde med habituel-generiske sætninger:

- (6.28) a. Jurek by-wa-ł w domu u Eli.
 Jurek.NOM være-HAB-PRÆT.3SG.MASK i hus.SG.LOK hos Ela.GEN
 'Jurek besøgte ofte Ela'
- b. Joachim wid-ywa-ł ją w domu u Eli.
 Joachim.NOM se-HAB-PRÆT.3SG.MASK hun.AKK i hus.SG.LOK hos Ela.GEN
 'Joachim plejede at se hende hjemme hos Ela'
- c. Matka pis-ywa-ła do niej.
 mor.SG.NOM skrive-HAB-PRÆT.3SG.FEM til hun.GEN
 'Moren plejede at skrive til hende'
- d. Ewa i Jan chadz-a-li do kawiarni 'Orient'
 Ewa.NOM og Jan.NOM gå-hab-PRÆT.3PL.MASK til café.SG.GEN Orient
 'Ewa og Jan plejede at gå på café Orient'
- e. Ewa i Jan chodzili do kawiarni 'Orient'
 Ewa.NOM og Jan.NOM gå.IPF.PRÆT.3PL.MASK til café.SG.GEN Orient
 'Ewa og Jan plejede at gå på café 'Orient''

Sætningerne i (6.28d og e) peger på en interessant detalje forbundet med suffigering af nogle verber. I Kipkas eksempler er verbet *chadzać* afledt af *chodzić*, hvilket ville tyde på, at det sidstnævnte ikke har habituel-generisk betydning, og at verbet *chadzać* først får det efter suffiksets udskiftning. Dette holder dog ikke, da begge verber egentlig udtrykker habituel-generisk imperfektivitet, men der er alligevel en semantisk forskel mellem dem. Ifølge Kipka (1989:162, 167) er *chodzić* almindelig brugt i dagligdags tale, mens *chadzać* er stilistisk markeret og får én til at lyde lærd ("*learned*"). Jeg må give Kipka ret i, at *chadzać* og lignende verbale former fremkommer som ganske sofistikerede og næppe bruges i dagligdags polsk.

Morfologisk markering af habituel-generisk er ikke udelukkende de tre nævnte aktionsarters domæne, for ACHIEVEMENT-konstellationer kan også under bestemte omstændigheder danne sætninger med denne betydning, hvilket de netop kan ved suffigering af deres kerner.

- (6.29) a. Kowalski spotkał ją w bibliotece.
 Kowalski.NOM møde.PF.PRÆT.3SG.MASK hun.AKK i bibliotek.SG.LOC
 'Kowalski mødte / har mødt hende på et bibliotek / biblioteket'
- b. Kowalski spot-y-kał ją w bibliotece.
 Kowalski.NOM møde-HAB.PRÆT.3SG.MASK hun.AKK i bibliotek.SG.LOC
 'Kowalski plejede at møde hende på et bibliotek / biblioteket'
- c. Kumpke nazwali go 'Egon'.
 kammerat.PL.NOM kalde.PF.PRÆT.3PL.MASK han.AKK Egon.NOM.
 'Kammeraterne opkaldte ham efter Egon'
- d. Kumpke naz-y-wali go 'Egon'.
 kammerat.PL.NOM kalde-HAB.PRÆT.3PL.MASK han.AKK Egon.NOM.
 'Kammeraterne kaldte ham 'Egon''
- e. Anna kupiła gazetę w kiosku na rogu.
 Anna.NOM købe.PF.PRÆT.3SG.FEM avis.SG.AKK i kiosk.SG.LOC. på hjørne.SG.LOC
 'Anna købte / har købt en avis / avisen i kiosken på hjørnet'
- f. Anna kup-owa-ła gazetę w kiosku na rogu.
 Anna.NOM købe-HAB.PRÆT.3SG.FEM avis.SG.AKK i kiosk.SG.LOC. på
 hjørne.SG.LOC
 'Anna plejede at købe avisen i kiosken på hjørnet'

Der er ingen tvivl om, at (a)-, (c)- og (e)-sætningen er perfekte ACHIEVEMENT-baserede sætninger, som beskriver nogle faktiske forhold i den ekstrasproglige verden. De øvrige tre eksempler er også bygget på ACHIEVEMENT-konstellationer, men deres suffigerede kerner medfører et væsentligt betydningsskifte og giver dem habituel-generisk imperfektiv betydning. Som følge heraf beskriver de pågældende sætninger ikke længere faktiske begivenheder, men subjekternes vaner. Dermed får man at vide, at en vis Kowalski plejede at støde på en ubestemt kvinde på et bibliotek, og at subjektet i (6.29d) blev kaldt Egon af sine kammerater. Endelig bliver man oplyst om, at det var karakteristisk for en vis Anna at købe sin avis i kiosken på hjørnet.

Det er ikke altid suffigering, der er skyld i intraverbal markering af habituel-generisk imperfektivitet. Lad mig præsentere et eksempel herpå:

- (6.30) a. Marek wziął kanapkę do pracy.
 Marek.NOM tage.PF.PRÆT.3SG.MASK madpakke.SG.AKK til arbejde.SG.GEN
 'Marek tog / har taget en sandwich med på arbejde'
- b. Marek brał kanapkę do pracy.
 Marek.NOM tage.IPF.PRÆT.3SG.MASK madpakke.SG.AKK til arbejde.SG.GEN
 'Marek plejede at tage en sandwich med på arbejde'

De to sætninger har på trods af fuldstændig forskellige verbaler meget til fælles. I (a)-eksemplet har vi med en beskrivelse af faktiske forhold at gøre. Den anvendte konstellation er en ACHIEVEMENT, og hele sætningen er perfektiv. Til gengæld præsenterer (b)-sætningen en habituel-generisk tilstand, der består af en serie af situationer beskrevet af (a)-eksemplet, og sætningen har dermed imperfektiv aspektværdi. De to suppletive verbale former, som denne slags kaldes i faglitteraturen, indgår i præcist de samme forhold, som de respektive eksempler (6.29). Der anvendes en anden verbal form i stedet for suffigering, men betydningforskellen forbliver af samme type. Et andet eksempel på anvendelse af den samme mekanisme er de to ovennævnte verber *chodzić* og *chadzać*, som begge to er habituel-generiske modpoler af verbet *iść*:

- (6.31) a. Janek szedł do pracy.
 Janek.NOM gå.IPF.PRÆT.3SG.MASK til arbejde.SG.GEN
 'Janek gik på arbejde / var på vej på arbejde (til fods)'

- b. Janek chodził do pracy.
 Janek.NOM gå.IPF.PRÆT.3SG.MASK til arbejde.SG.GEN
 'Janek plejede at gå på arbejde (til fods)'
- c. Janek chadz-a-ł do pracy.
 Janek.NOM gå-HAB-PRÆT.3SG.MASK til arbejde.SG.GEN
 'Janek gik på arbejde / var på vej på arbejde (til fods)'

Der findes en fin betydningsforskel mellem (6.31b) og (c). Det første kan enten blot betyde, at Jan havde et job, som han plejede at møde på, eller at han ikke plejede at bruge nogen transportmidler, og at han dermed nåede frem til arbejdspladsen til fods. Til gengæld har (6.31c) den betydning, at Jan ikke var god til at møde på arbejdspladsen og kun gjorde det en gang imellem.

6.6.3 Strukturel komposition

I forbindelse med danske konstellationer og sætninger viste strukturel komposition sig at være et meget praktisk redskab, som kan bruges for at markere habituel-generisk imperfektivitet. Sådan er det også i polsk, men sagen er lidt mere kompliceret, da polsk ikke råder over en nominal bestemthedskategori. Derfor bliver man ofte nødt til at dechiffrere en sætning, hvilket i praksis betyder, at strukturel komposition kan være forbundet med habituel-generisk omtolkning. I modsætning til dansk har man dog markerede verbale former til rådighed, som ofte kan være til hjælp ved identificering af en sætnings aspektværdi.

Habituel-generiske sætninger kan dannes med baggrund i alle aktionsarter på nær SEMELFAKTIVE konstellationer, hvilket skyldes, at man i polsk afleder SEMELFAKTIVE konstellationer af AKTIVITETER. I dansk er forholdet omvendt, og derfor får SEMELFAKTIVE sætninger habituel-generisk betydning gennem deres AKTIVITET-fortolkning (jf. afsnit 5.6). Skulle man anvende den danske mekanisme på polsk, ville man være nødt til at aflede en SEMELFAKTIV konstellation af en AKTIVITET ved suffigering, og så aflede en AKTIVITET-konstellation ved at fjerne suffikset igen, hvilket i det mindste er meget upraktisk. I forbindelse med ACHIEVEMENT-baserede sætninger har man i øvrigt altid med intraverbal markering at gøre.

Den første tilgængelige operation inden for strukturel komposition er anvendelse af et [-DKA] subjekt i konstellationen, hvilket får sætningerne til at beskrive nogle bestemte egenskaber af hele klasser denotater. Nogle eksempler herpå demonstreres nedenfor:

- (6.32) a. Pruskie zamki były solidne
 præjsisk.PL.NOM.FEM slot.PL.NOM være.IPF.PRÆT.3PL.FEM solid.PL.NOM.FEM
 'prøjsiske slotte var solide'
- b. Niewolnicy pracowali za darmo.
 slave.PL.NOM arbejde.IPF.PRÆT.3PL.MASK for gratis
 'slaver arbejdede / har arbejdet gratis'
- c. Duże firmy zwiększały produkcję.
 stor.PL.NOM.FEM firma.PL.NOM øge.IPF.PRÆT.3PL.FEM produktion.SG.AKK
 'store firmaer plejede at øge produktionen'
- d. Kolonizatorzy zabi-ja-li tubylców.
 koloniasator.PL.NOM dræbe-HAB-PRÆT.3PL.MASK indfødt.PL.AKK
 'Kolonisatorerne dræbte de indfødte'

I stedet for et [-DKA] subjekt kan en habituel-generisk sætning også have et [-DKA] objekt. I så fald refererer man ikke længere hele klasser af denotater, men enkelte eksemplarers kvaliteter:

- (6.33) a. Ich córka lubiła truskawki.
 deres datter.SG.NOM kan lide.IPF.PRÆT.3SG.FEM jordbær.PL.AKK
 'deres datter kunne lide jordbær'
- b. Polacy walczyli o wolność.
 polak.PL.NOM kæmpe.IPF.PRÆT.3PL.MASK om frihed.SG.AKK
 'polakker kæmpede / har kæmpet for frihed'
- c. Tomasz budował mosty.
 Tomasz.NOM bygge.IPF.PRÆT.3SG.MASK bro.PL.AKK
 'Tomasz byggede broer'
- d. Joanna pozna-wa-ła nowe koleżanki.
 Joanna.NOM møde-IPF-PRÆT.3SG.FEM ny.PL.AKK.FEM veninde.PL.AKK
 'Joanna mødte nye veninder'

Det polske sprogs kombinatoriske muligheder inden for konstellationerne tillader ligeledes en situation, hvor både objektet og subjektet har egenskaben [-DKA]:

- (6.34) a. Małe dzieci nienawidziły płatków owsianych.
 lille.PL.NOM barn.PL.NOM hade.IPF.PRÆT.3PL.FEM gryn.PL.GEN havre.PL.GEN.FEM
 'små børn hadede havregryn'
- b. Mężczyźni szukali pożywienia.
 mand.PL.NOM søge.IPF.PRÆT.3PL.MASK mad.GEN
 'mænd plejede at søge efter mad'
- c. Starożytni architekci budowali akwedukty.
 oldtids.PL.NOM.MASK arkitekt.PL.NOM bygge.IPF.PRÆT.3PL.MASK akvædukt.PL.AKK
 'oldtidens arkitekter byggede akvædukter'
- d. Dinozaury zabi-ja-ły małe zwierzęta.
 dinosaur.PL.NOM dræbe-HAB-PRÆT.3PL.FEM lille.PL.AKK dyr.PL.AKK
 'dinosaurer dræbte små dyr'

6.6.4 Adverbiel modificering

I de forrige afsnit har jeg kort omtalt habituel-generisk omtolkning, intraverbal (hovedsagelig morfologisk) markering af habituel-generisk imperfektivitet samt strukturel komposition. I dette kapitel vil jeg fokusere på modificering af sætninger ved hjælp af gentagelsesadverbialer, der enten kan bruges som supplerende værktøj i kombination med andre markører eller for at gøre sætninger entydige, der ellers må underkastes habituel-generisk omtolkning.

Ligesom i det respektive afsnit om habituel-generisk imperfektivitet i dansk må jeg først understrege, at adverbialer, der betegner afgrænset gentagelse (det vil sige gentagelse, som sker et [+DKA] antal gange), kun får habituel-generisk betydning, når de betegner bedrifter, der er specielt imponerende eller opgaver, som er svære at udføre. Dette gælder både centrale (blandt andet *dwa razy* 'to gange') og perifere (f.eks. *wielokrotnie*, *wiele razy* 'mange gange') adverbialer, jf. Stawnicka (2007:30), f.eks.

- (6.35) a. Wielokrotnie wpadł w tarapaty.
 gentagne gange.ADV falde.PF.PRÆT.3SG.MASK i knibe.PL.AKK
 'Han er gentagne gange kommet i knibe'

- b. Złamał ustawę pięć razy.
 overtræde.PF.PR.ÆT.3SG.MASK lov.SG.AKK fem gange
 'Han har overtrådt loven fem gange'
- c. Przyje-źdź-ał do miasta trzy razy.
 komme-HAB.PR.ÆT.3SG.MASK til by.SG.GEN tre gange
 'han er kommet til byen tre gange'
- d. Pięć razy zam-yka-ł drzwi.
 Fem gange lukke-HAB-PR.ÆT.3SG.MASK dør.PL.AKK
 'han har lukket døren / dørene flere gange'
- e. Wielokrotnie latał w kosmos.
 gentagne gange flyve.IPF.3SG.MASK i rum.SG.AKK
 'han har gentagne gange fløjet i rummet'

Blandt de fem angivne sætninger er det kun eksemplet i (6.35e), som udtrykker habituel-generisk imperfektivitet. Alle de andre sætninger betegner serier af faktiske begivenheder, uafhængigt om det er en perfektiv eller kursiv imperfektiv verbal form, som de har som verballed.

De såkaldte cykliske (f.eks. *codziennie* 'hver dag', *co drugi tydzień* 'hver anden uge', *w każdy wtorek* 'hver tirsdag', *w poniedziałki* 'om mandagen') og normative (blandt andet *regularnie* 'jævnligt') gentagelsesadverbialer kan ikke modificere sætninger med perfektiv betydning. Til gengæld udgør de et glimrende supplement til sætninger, der i forvejen er habituel-generiske, og hvor aspektuel betydning allerede er markeret intraverbalt eller ved hjælp af strukturel komposition:

- (6.36) a. By-wa-ł w poniedziałki u brata.
 være-HAB-PR.ÆT.3SG.MASK i mandag.PL.AKK hos bror.SG.GEN
 'han plejede at besøge sin bror om mandagen'
- b. Pis-ywa-ły do siebie listy co tydzień.
 skrive-HAB-PR.ÆT.3PL.FEM til hinanden brev.PL.AKK hver uge.SG.AKK
 'de plejede at skrive til hinanden hver uge'
- c. W soboty światła dyskoteki mrugały
 i lørdag.PL.AKK lys.PL.NOM diskotek.SG.GEN blinke.IPF.PR.ÆT.
 'om lørdagen blinkede diskotekets lys hele natten'
- d. Myślał o niej regularnie.
 tænke.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK om hun.LOC jævnligt
 'han tænkte jævnligt på hende'
- e. Regularnie gry-wa-ł w brydża.
 jævnlig spille-HAB-PR.ÆT.3SG.MASK i bridge.AKK
 'han spillede jævnligt bridge'
- f. W każdy czwartek Marian bieg-a-ł
 I hver.SG.AKK torsdag.SG.AKK Marian.NOM løbe-HAB-PR.ÆT.3SG.MASK
 5 kilometrów.
 5 kilometer.PL.GEN
 'hver torsdag plejede Marian at løbe 5 kilometer'

Det samme gælder relative gentagelsesadverbier (*przeważnie*, *zazwyczaj*, *zwykle* 'som regel, sædvanligvis'), som kun kombineres med imperfektive former og supplerer sætningen med en ekstra af den habituel-generiske betydning:

- (6.37) a. Zwykle siedział na tarasie cały
 Sædvanligvis sidde.IPF.PR.ÆT.3SG.MASK på terrasse.SG.LOK hel.SG.AKK.MASK
 dzień
 dag.SG.AKK
 'Sædvanligvis sad han ude på terrassen hele dagen'

- b. Zimą silnik działał przeważnie słabo.
 vinter.SG.INSTR motor.SG.NOM fungere.IPF..PRÆT.3SG.MASK som regel.ADV dårlig.ADV
 'om vinteren fungerede motoren som regel dårligt'
- c. Ciągle opowiadał tę samą
 konstant fortælle.IPF.PRÆT.3SG.MASK den.SG.AKK.FEM samme.SG.AKK.FEM
 historię.
 historie.SG.AKK
 'Han fortalte konstant den samme historie'
- d. Zwycze pił po śniadaniu kubek
 sædvanligis drikke.IPF.PRÆT.3SG.MASK efter morgenmad.SG.LOK krus.SG.AKK
 kawy.
 kaffe.SG.GEN
 'sædvanligvis drak han af et krus kaffe efter morgenmaden'
- e. Stale kaształ.
 konstant hoste.IPF.PRÆT.3SG.MASK
 'han hostede konstant'

Sætninger modificeret af det absolutte gentagelsesadverbium *zawsze* ('altid') er noget forskellige fra de hidtil omtalte, da de godt kan indeholde såvel perfekte som imperfektive verbale former (ibid. s. 103):

- (6.38)a. Zawsze był skromny.
 altid være.IPF.PRÆT.3SG.MASK beskeden.SG.NOM.MASK
 'Han var altid / har altid været beskeden'
- b. Wid-ywa-ł ją zawsze na plaży.
 se-HAB-PRÆT.3SG.MASK hun.AKK altid på strand.SG.LOK
 'han så hende altid på stranden'
- c. Zawsze dużo czytał.
 Altid meget læse.IPF.PRÆT.3SG.MASK
 'han læste altid / har altid læst meget'
- d. Żebracy przychodzili zawsze wieczorem.
 tigger.PL.NOM komme.IPF.3PL.MASK altid aften.SG.INSTR
 'Tiggere / tiggerne kom altid om aftenen'
- e. Żarówka w jego lampie zawsze mrugała.
 pære.SG.NOM i hans lampe.SG.LOC altid blinke.IPF.PRÆT.3SG.FEM
 'pæren i hans lampe blinkede altid / har altid blinket'
- f. Jego przyjaciel zawsze przy-niósł coś ze sobą.
 Hans ven.SG.NOM altid.ADV ACH-bære.PRÆT.3SG.MASK noget.AKK med sig.INSTR
 'hans ven medbragte altid / har altid medbragt noget'
- g. Codziennie prze-czytał chociaż fragment książki.
 hver dag PF-læse.PRÆT.3SG.MASK i det mindste fragment.SG.AKK bog.SG.GEN
 'hver dag læst han i det mindste et fragment af bogen'

Sætningerne i (6.38a-e) er ikke mistænkelige, for de svarer til, hvad jeg hidtil har præsenteret som typiske eksempler på habituel-generisk imperfektiv betydning – (6.38a) er dannet ud fra en statisk konstellation, (b), (c) og (e) er klart AKTIVITETER, mens (d) er en ACHIEVEMENT-sætning med morfologisk markeret habituel-generisk imperfektiv værdi. Til gengæld er de to sidste sætninger morfologisk set henholdsvis en perfektiv ACHIEVEMENT- og ACCOMPLISHMENT-baseret sætning. Det kan synes overraskende, men både (6.38f) og (g) har globalt set imperfektiv aspektværdi, fordi de på trods af morfologisk markeret perfektivitet giver udtryk for det habituelt-generiske. Det absolutte gentagelsesadverbial *zawsze* synes i disse tilfælde at have en større indflydelse på sætningernes overordnede aspektværdi, fordi det tilsidesætter verbernes form og påtvinger en egen imperfektive betydning.

7. Konkluderende bemærkninger

Det overordnede formål med denne afhandling var at undersøge, hvilke sproglige midler man i dansk og polsk anvender for at udtrykke perfektivitet og imperfektivitet. Da dansk ikke har nogen morfologisk markeret aspektkategori, tog jeg udgangspunkt i, at aspekt primært er en semantisk kategori, som i sproget kan komme til udtryk på forskellige måder og derfor kan have forskellige typer formelle eksponenter. Samtidig var min grundlæggende antagelse, at aspekt udtrykkes i en bredere kontekst end i verbet alene. Jeg besluttede mig derfor at prøve at undersøge, hvordan aspektværdier kom til udtryk i simple deklarative sætninger med fortidsreference uden negation. Jeg udtrykte også en formodning om, at en sætnings endelige aspektværdi var stærkt forbundet med og determineret af den type ekstrasproglige situation, som den givne ytring beskriver. Eftersom situationernes indre opbygning og forløbsstruktur udgør aktionsarts domæne (jf. kapitel 1), måtte jeg først etablere en passende aktionsartsmodel.

7.1 Den afbalancerede aktionsartsmodel

Meningen med modellen var, at den senere skulle bruges som udgangspunkt og værktøj i en analyse af aspektmæssige forhold i dansk og polsk. Først gjaldt det om at muliggøre en stabil klassificering af de nævnte ekstrasproglige situationer. Jeg har med udgangspunkt i 14 eksisterende aktionsartsmodeller valgt at gennemføre klassificeringen ud fra de ekstrasproglige situationers tre egenskaber: dynamiskhed, durativitet og resultativitet (jf. kapitel 2). Om en dynamisk situation kan man sige, at nogen foretager sig noget eller udfører en bestemt handling, eller at noget foregår. Det kendetegnende ved durative situationer er, at de er udstrakte i tid, det vil sige, at man godt kan bestemme deres varighed. Endelig er en situation resultativ, når den medfører en overgang fra en situation eller situationstype til en anden.

En klassificering af ekstrasproglige situationer ud fra de tre nævnte egenskabers tilstedeværelse eller fravær har givet grund til at skelne mellem fem situationstyper: tilstande [-dynamisk, +durative, -resultativ], uafgrænsede processer [+dynamisk, +durative, -resultativ], afgrænsede processer [+dynamisk, +durative, +resultativ], resultatative punkthændelser [+dynamisk, -durative, +resultativ] og irresultative punkthændelser [+dynamisk, -durative, -resultativ]. Situationstyperne afspejler ikke konkrete begivenheder, men idealiserede koncepter af ekstrasproglige situationer.

Jeg har overført den nævnte sprogfilosofiske klassificering af situationer, som finder sted i den ekstrasproglige verden, til sprogets strukturer. Jeg gik ud fra, at de sproglige enheder, der giver udtryk for situationstyperne må kunne klassificeres ud fra de samme tre egenskaber. For at bevise denne antagelse har jeg etableret nogle sproglige tester, som kan bestemme de nævnte egenskabers tilstedeværelse eller fravær på det sproglige niveau. Man kan således bestemme dynamiskhed ud fra de undersøgte sproglige enheders forbindelighed med *AcI*-konstruktioner, og durativitet på baggrund at enhedernes evne til at optræde i kombination med durative tidsadverbialer. Resultativitet kan til gengæld forbindes med de testede enheders forbindelighed med resultatative tidsadverbialer (og nogle supplerende tester, som anvendes i de få tilfælde, hvor testen med resultatative tidsadverbialer ikke er brugbar). Dermed fik jeg etableret de følgende fem aktionsarter, hvoraf enhver repræsenterer en af situationstyperne i sprogets strukturer: *STATISK* aktionsart (giver udtryk for tilstande), *AKTIVITET* (svarer til uafgrænsede processer), *ACCOMPLISHMENT* (denoterer afgrænsede processer), *ACHIEVEMENT*

(betegner resultative punkthændelser) og SEMELFAKTIV aktionsart (repræsenterer irresultative punkthændelser).

I udviklingen af min aktionsartsmodel prøvede jeg at rette mig efter Engerers (2003b) fire grundpiller: betinget universalisme, grammatisk relevans, aktionsart-reduktionisme og syntaktisk aktionsart, som omtales nærmere i afsnit 2.2. Jeg har kaldt modellen for afbalanceret, fordi den i takt med Engerers ideer skulle udgøre et kompromis mellem det morfologiske og det universalistiske syn på aktionsartsproblematikken. Inspireret af Smith (1997) definerede jeg en verbal konstellation som den minimale kontekst, som den afbalancerede models fem aktionsarter kommer til udtryk på. Inden for denne models rammer består en verbal konstellation af et subjekt, et verballed og eventuelt et objekt eller et steds- eller retningsadverbial.

Den foreslåede model har globalt set vist sig at være brugbar i forbindelse med begge undersøgte sprog, for det er muligt at danne både danske og polske verbale konstellationer, der tilhører alle fem aktionsarter. Efter at have gennemgået de forskellige verbale konstellationer kan jeg fastslå, at en konstellations endelige aktionsartsværdi afhænger i samme grad af alle dens led. Enhver ændring i konstellationens struktur kan potentielt medføre en modificering i den overordnede aktionsartsværdi. Af denne grund kan et og samme verbum ofte fungere som kerne i konstellationer med flere forskellige aktionsarter.

De præsenterede danske og polske verbale konstellationer kan generelt siges at ligne hinanden meget med hensyn til struktur. Derved mener jeg, at konstellationer, der giver udtryk for de enkelte aktionsarter, ofte består af de samme typer led i såvel dansk som polsk. Det samme gælder konstellationernes overgange mellem aktionsarter, da det som regel er parallelle typer ændringer i en konstellations struktur, som forårsager en modificering af den overordnede aktionsartsværdi. Som eksempler på dette kan jeg nævne AKTIVITET-konstellationer, hvis kerner som sådanne har egenskaben [-resultativ], men fungerer som kerner i ACCOMPLISHMENT-konstellationer, når de sættes sammen med et [+DKA]-objekt eller et retningsadverbial. Det er måske risikabelt at mene, at modellens konceptuelle rammer er universelle og gælder for alle sprog, men de holder i hvert fald for de to undersøgte sprogsystemer.

På trods af globale ligheder peger modellens konfrontation med dansk og polsk sprogmateriale på nogle væsentlige forskelle vedrørende aktionsartsmarkering i begge sprog. Det danske markeringssystem er ganske uniformt, for det baserer hovedsageligt på syntaktiske forhold. Det er med andre ord de nævnte modificeringer i konstellationens struktur (som f.eks. tilføjelse eller fjernelse af et eller flere led) eller i nogle få tilfælde ekstern adverbial modificering, som forårsager aktionsartsovergange og synliggør dem. Det er kun i nogle få isolerede tilfælde, at man kan identificere en konstellations aktionsart ud fra verbets form alene. Den slags aktionsartsmarkering indebærer en vis risiko for forkert fortolkning, for konstellationer med et og samme verbalt leksem som kerne kan udtrykke forskellige aktionsartsværdier.

Dette problem støder man også på i polsk, dog ikke i samme grad. Det er faktisk i forbindelse med polsk sprogmateriale, at man kan se, hvad Engerer (2003b) mener med syntaktisk aktionsart som en kompromisløsning, der er sigtet mod at forene morfologisk og syntaktisk markering af aktionsartsværdier. Det er i polsk, hvor man kan se morfologi og syntaks spille sammen som aktionsarternes udtryksmåder. Der findes talrige verbale leksemer, hvis endelige betydning afhænger af syntaktisk kontekst, det vil sige diverse egenskaber ved de øvrige elementer inden for de pågældende verbale konstellationer (jf. overgange mellem AKTIVITETER og ACCOMPLISHMENTS). Alligevel er dette ikke den eneste måde, aktionsart kan markeres på. Polsk har et veludviklet system

af morfologiske afledningsmekanismer, hvis anvendelse kan medføre ændringer i diverse verbers interne egenskaber og dermed føre til hele konstellationers aktionsartsskifte. Dette fænomen forekommer specielt hyppigt ved overgange mellem STATISKE konstellationer eller AKTIVITETER og ACHIEVEMENT-konstellationer, hvor det hovedsageligt sker ved hjælp af præfigering. Derimod er suffigering typisk ved dannelse af SEMELFAKTIVE konstellationer ud fra visse AKTIVITETER.

Det sidstnævnte tilfælde er et perfekt eksempel på, at overgange mellem aktionsarter ikke altid foregår symmetrisk i begge de undersøgte sprog. I dansk kan SEMELFAKTIVE konstellationer bruges som udgangspunkt i dannelsen af AKTIVITETER, hvilket foregår ved at modificere en SEMELFAKTIV konstellation med et durativt tidsadverbial. Dermed får den SEMELFAKTIVE konstellation en internt iterativ betydning og konstellationen betegner i så fald en serie irresultative punkthændelser i stedet for en enkelt punkthændelse af denne type. Hele konstellationen får i så fald en AKTIVITETfortolkning. I polsk fremstår forholdet som omvendt, hvilket skyldes verbernes morfologiske afledningsmekanismer. Det er SEMELFAKTIVE konstellationer, som formelt set kan afledes af nogle AKTIVITETER ved tilføjelse af suffikset *-nq-* til kernen. Så betegner konstellationen ikke længere en serie, men en enkelt irresultativ punkthændelse. Morfologisk set går man i afledningsprocessen fra kernens simple form til den afledte, mens dette på det semantiske plan har den omvendte effekt – man afleder en semantisk set simple enhed ud fra en, som er mere kompleks.

Den foreslåede aktionsartsmodel danner et klart og detaljeret billede af, hvordan dem fem idealiserede situationskoncepter udtrykkes i dansk og polsk. Samtidig lever den op til de stillede krav, forbundet med Engerers fire grundpiller. Modellen er præget af betinget universalisme, fordi den som udgangspunkt ikke ekskluderer nogen af aktionsarternes potentielle udtryksformer. Til gengæld antager modellen i betinget universalismes ånd blot, at udtryksformerne må have en eller anden form for forankring i de pågældende sprogsystemer. Den afbalancerede aktionsartsmodel er kendetegnet ved grammatisk relevans, da de tre egenskaber, hvis tilstedeværelse og fravær udgør modellens fundament, bestemmes ud fra relevante sproglige tester. Engerers tredje grundpille, aktionsart-reduktionisme, realiseres ved, at modellens klassificering baserer på tre kognitive egenskaber og antallet af modellens aktionsarter er reduceret til fem. Sidst, men ikke mindst tager modellen hensyn til syntaktisk aktionsart, for det er syntaktiske enheder (verbale konstellationer) og ikke blot verber, som inden for modellens rammer giver udtryk for aktionsarterne.

7.2 Den foreslåede aspektteori

I denne afhandling har jeg insisteret på at operere med to aspektværdier, nemlig perfektivitet og imperfektivitet. Af tidligere undersøgelser fremstår det tydeligt, at der ikke findes semantiske invarianter for de to kategorier. Derfor blev jeg nødt til at etablere nogle undergrupper inden for de to overordnede kategorier og endte med tre perfekte underbetydninger (den terminative, den inkoative og den semelfaktive) og to imperfektive (den kursive og den habituel-generiske). Selv om jeg var klar over de grundlæggende betydningsforskelle mellem underklasserne i de respektive overordnede aspektkategorier, og hvor fjerne de er fra hinanden, syntes det alligevel hensigtsmæssigt at finde en form for semantisk fællesnævner for dem.

For at forklare de to aspekters overordnede semantiske betydning, benyttede jeg mig af en revideret version af Reichenbachs (1947) tempusteori. Jeg omformulerede hans definitioner på ytringstidspunkt (S), begivenhedstidspunkt (E) og referencetids-

punkt (R) og kombinerede dem med Boriks (2005) påstand om, at R bærer informationer relevante for aspekt. De nyformulerede definitioner tager hensyn til, at aspektværdierne som udgangspunkt skal være forbundet med aktionsart (og dermed situationstyper), og at jeg har indsnævret mit virkefelt til situationer, som er påbegyndt i fortiden og ikke nødvendigvis afsluttet inden S.

Under henvisning til den præsenterede grafiske repræsentation af situationstypernes forløb (jf. afsnit 2.3.2.7), er E blevet defineret som et tidspunkt i forbindelse med resultative og irresultative punkthændelser, mens det betragtes som et tidsinterval i forbindelse med tilstande og processer (både afgrænsede og uafgrænsede). Da alle de omtalte situationer finder sted til venstre for ytringstidspunktet på tidsaksen, er det ligegyldigt, om S er et tidspunkt eller et interval. Derfor blev det for nemheds skyld defineret som et tidspunkt. Afhængig af, hvilken situationstype det henviser til, kan R være et tidspunkt eller et interval, og så er der henholdsvis tale om punktuelt og lineært referencetid. Tilstande og uafgrænsede processer har lineært referencetid (R), mens begge typer punkthændelser har punktuelt referencetid. Afgrænsede processer kan have begge dele.

Den klare sammenhæng mellem referencetid og de nævnte hierarkiserede aspektværdier tyder på, at referencetid egentlig er en slags perspektiv, som man præsenterer de omtalte situationer i. Da dette svarer til min tidligere definition på aspekt, har jeg overført de nævnte sprogfilosofiske overvejelser til sprogets univers og dets strukturer. Dermed kunne jeg formode, at sætninger dannet ud fra STATISKE konstellationer samt AKTIVITET-konstellationer udtrykker kursiv imperfektivitet. Analogisk skulle sætninger dannet ud fra ACHIEVEMENTS og SEMELFAKTIVE konstellationer give udtryk for henholdsvis inkoativ eller terminativ og semelfaktiv perfektivitet. ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger udgør ifølge modellen den eneste klasse som enten kan bære terminativ perfektiv eller kursiv imperfektiv betydning. Derudover skulle sætninger konstitueret af alle typer konstellationer kunne udtrykke habituel-generisk imperfektivitet.

Den foreslåede definition på perfektivt og imperfektivt aspekt som henholdsvis punktuelt eller lineært perspektivering er brugbar iforbindelse med begge undersøgte sprog. Sætninger med fortidsreference dannet ud fra de tidligere udviklede danske og polske verbale konstellationer, bekræfter den antagne korrelation mellem referencetid og de hierarkiserede aspektværdier. Som antaget er STATISKE og AKTIVITET-baserede sætninger imperfektive (med kursiv eller habituel-generisk betydning), mens ACHIEVEMENT-baserede og SEMELFAKTIVE sætninger har perfektiv eller habituel-generisk aspektværdi. ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger kan til gengæld udtrykke såvel perfektivitet som kursiv og habituel-generisk imperfektivitet. Da der kun findes nogle få undtagelser fra det forventede resultat, kan jeg konstatere, at korrekt identificering af aktionsartsværdien forhøjer chancen for korrekt at identificere en given sætnings aspektværdi.

Undersøgelsen har også bekræftet tesen om, at aspekt på linje med aktionsart udtrykkes af større syntaktiske enheder og er dermed ikke en rent verbal kategori, selv om verber uden tvivl er af stor relevans i forbindelse med begge kategorier. Inden for den foreslåede definitions rammer er perfektivitet og imperfektivitet derudover kun brugbare i forbindelse med aktionsart og kan ikke omtales uden, at man tager udgangspunkt i aktionsartsværdier.

De præsenterede danske sætninger vidner om det danske præteritums neutralitet over for aspekt, hvilket ellers blev postuleret af Vikner og Vikner (1997). Man kan nemlig umuligt etablere nogen korrelation mellem verbernes præteritumsform og per-

fektivt eller imperfektivt aspekt. Med andre ord er ingen af de undersøgte sætninger, som har hovedverber i præteritum perfektiv eller imperfektiv netop på grund af anvendelsen af det omtalte tempus. Det samme gælder polsk præteritum, som udelukkende placerer de omtalte situationer på tidsaksen, og hvis anvendelse ikke indebærer aspektskifte.

Til gengæld har jeg lagt mærke til nogle tilfælde, hvor anvendelsen af det danske perfektum medvirker til et potentielt aspektskifte. Sagen drejer sig om AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger med bevægelsesverber som konstellationskerner. I præteritum er den slags sætninger tvetydige mellem imperfektiv AKTIVITET- eller ACCOMPLISHMENT-betydning og en perfektiv inkoativ fortolkning. Anvendelse af perfektum, som i disse tilfælde kræver hjælpeverbet 'at være', kan anses som perfektivt aspektmarkør, da den medfører entydig inkoativ betydning. Til gengæld er tilsvarende sætninger med 'at have' som hjælpeverbum entydigt habituel-generiske og dermed imperfektive. Anvendelse af perfektum medfører faktisk også obligatorisk perfektiv betydning i forbindelse med nogle andre ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger, jf. eksemplerne i (5.16-5.19).

Sproglige mekanismer anvendt for at markere de præsenterede aspektværdier i de undersøgte danske sætninger peger tydeligt på syntaktisk aspektmarkering. Det danske præteritums og i de fleste tilfælde også perfektums aspektmæssig neutralitet øger risikoen for potentielle tvetydigheder. Af denne grund har dansk en række syntaktiske konstruktioner, som man kan anvende for tydeligt at markere perfektivitet eller imperfektivitet.

Syntaktisk forstærkning af kursiv imperfektivitet kan markeres ved hjælp af kursive faseudtryk, der følges af den pågældende konstellation i infinitivformen. Her finder man sådanne konstruktioner som 'at være i gang med' og 'at være i færd med' og 'at være ude/inde/oppe/nede/henne/ovre + og + infinitiv' i forbindelse med AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger. I begge tilfælde kan man ligeledes markere kursiv imperfektivitet ved hjælp af kursive pseudokoordinationer med verberne gå, stå, sidde og ligge som assisterende verber. ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger har også en anden mulighed, hvor direkte objekt erstattes af præpositionsobjekt for at markere kursiv imperfektivitet.

Perfektivitet kan også forbindes med forskellige former for syntaktisk forstærkning. Inkoativ betydning tydeliggøres for eksempel ved at anvende en række inkoative faseudtryk, hvoraf alle følges af infinitiver. Hertil hører faseverbet 'at begynde' og følgende konstruktioner: 'at gå i gang med', 'at komme i gang med', 'at give sig til' og 'at give sig i kast med'. For at eliminere eventuelle tvetydigheder og markere det terminative i forbindelse med ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger kan man benytte sig af faseudtrykket 'at blive færdig med + infinitiv' eller 'at få + participium' eller verbale partikler som 'op' og 'ud', hvor partiklen placeres efter objektet. De sidstnævntes distribution er dog meget begrænset. I forbindelse med ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger med [+DKA] objekter kan man alternativt markere perfektivitet ved at indskyde 'færdig' som prædikat til objekt.

Habituel-generisk imperfektivitet betegner gentagne situationer, der er typiske for situationernes deltagere. Ifølge den foreslåede definition er den forbundet med viden om den ekstrasproglige verden, og derfor kan sætninger dannet af konstellationer inden for alle fem aktionsarter få habituel-generisk omtolkning uden at sætningens struktur ændres. Det er kun SEMELFAKTIVE sætninger, som får habituel-generisk omtolkning gennem deres AKTIVITET-fortolkning.

En af markeringsmekanismerne forbundet med habituel-generisk imperfektivitet er modificering af sætningens indhold ved hjælp af gentagelsesadverbialer. Hertil hører blandt andet frekvensadverbialer og cykliske gentagelsesadverbialer, mens centrale og perifere gentagelsesadverbialer kun markerer habituel-generisk imperfektivitet, når de modificerer sætninger, det betegner specielt imponerende bedrifter. Ellers har de med almindelige gentagelser af situationer at gøre, hvilket ikke forbindes med aspektskifte. Punktuelle tidsadverbialer kan også komme til at betegne tidsintervaller og derfor anvendes som markører af habituel-generisk imperfektivitet, men gør det kun i et begrænset omfang.

Ændringer i subjektets og objektets egenskaber kan også fungere som markør af habituel-generisk imperfektivitet. Det gør det, når objektets eller subjektets form modificeres således, at det får egenskaben [-DKA]. Jeg har også bemærket tilfælde af dobbelt markering, hvor det er begge dele, der får den nævnte egenskab.

Sætninger, som er tvetydige mellem kursiv og habituel-generisk kan derudover markeres som habituel-generiske ved hjælp af syntaktisk forstærkning. I dette tilfælde er der tale om verbet 'at pleje', som følges af de pågældende konstellationer i infinitivformen eller modal verbet 'at kunne' med efterfølgende nul-infinitiv. Det er vigtigt at bemærke, at disse to typer syntaktisk forstærkning ikke gerne forekommer i perfektum. Faktisk forekommer habituel-generisk syntaktisk forstærkning ikke udelukkende i forbindelse med ellers tvetydige sætninger, for der findes flere tilfælde med dobbelt markering, hvor de nævnte forstærkende konstruktioner bruges som supplerende markører og optræder sammen med strukturel komposition eller adverbial modificering. De sidstnævnte inkluderer dog ikke kombinationer med frekvensadverbiet ofte.

Mens dansk fremstår i den foreslåede aspektteori som det sprog, hvor aspekt markeres ved hjælp af ændringer i verbale konstellationers struktur og syntaktiske konstruktioner, er aspektmarkering i polsk et eksempel på et samspil mellem morfologi og syntaks.

De præsenterede polske sætninger har vist, at kursiv imperfektivitet egentlig ikke har nogen specielle markører i polsk. Dette kan skyldes, at der intet behov er for markering af denne aspektkategori, for STATISKE sætninger samt AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger er som udgangspunkt imperfektive. En direkte følge heraf er, at de uden tvivl er kursive, medmindre de er markeret for andre aspektværdier.

Det samme gælder forholdet mellem perfektivitet og ACHIEVEMENT-baserede og SEMELFAKTIVE sætninger, som automatisk er perfekte så længe markører for habituel-generisk imperfektivitet ikke er til stede. Konstellationernes kerner kan i denne slags sætninger ofte være præfigerede eller suffigerede verber, men dette er ikke et tegn på morfologisk aspektmarkering. Til gengæld er det forbundet med morfologisk markerede overgange mellem aktionsarter på konstellationens niveau. Polsk råder også over syntaktisk forstærkning i form af faseverbet '*zaczq'*' som markør af inkoativ perfektivitet. Dens distribution er dog begrænset til kombinationer med AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-konstellationer.

ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger danner som sagt sætninger, som automatisk får en kursiv imperfektiv betydning, medmindre andet er klart markeret. Terminativ perfektivitet kan i denne forbindelse markeres ved hjælp af de såkaldte 'tomme præfikser', der har perfektiviserende, men ikke orddannelsesfunktion. Derfor medfører de aspektskifte, men er ikke med til at danne nye leksemer. ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger er derfor eksempler på ægte aspektpar, og udgør det centrale led i den foreslåede aspektteori.

Ligesom i dansk kan man i polsk fortolke sætninger som habituel-generiske på trods af, at der ingen formelle eksponenter for kategorien er til stede i en given sætning. En vigtig forskel mellem dansk og polsk er, at polske ACHIEVEMENT-baserede sætninger ikke kan underkastes habituel-generisk omtolkning. Dette er forbundet med, at markering af habituel-generisk imperfektivitet i polsk også kan foregå intraverbalt. Polsk råder nemlig over separate habituel-generiske verbale former, som dannes ved hjælp af suffigering, hvor der tilføjes et suffiks eller det eksisterende suffiks udskiftes med et andet, som er habituel-generisk. Denne mekanisme vedrører nogle verber, som kan fungere som kerner i såvel STATISKE som AKTIVITET-, ACCOMPLISHMENT- og ACHIEVEMENT-konstellationer. De nydannede former, hvoraf nogle er stilistisk markerede, medfører de pågældende sætningers entydige habituel-generiske imperfektivitet, hvilket i nogle tilfælde også kan opnås ved at anvende verbernes suppletive habituel-generiske former i stedet for.

Ellers har undersøgelsen vist, at markering af habituel-generisk imperfektivitet involverer lignende syntaktiske mekanismer i dansk og polsk. Polsk benytter sig nemlig af strukturel komposition i samme grad som dansk, hvilket indebærer anvendelse af objekter eller subjekter med egenskaben [-DKA] eller eventuelt en kombination af begge dele. Ligeledes har polsk tre forskellige former for syntaktisk fortærkning til rådighed.

Den mest komplicerede måde at markere habituel-generisk imperfektivitet på i polsk er uden tvivl adverbial modificering. Det skyldes, at nogle af gentagelsesadverbialerne godt kan modificere perfekte sætninger og medføre, at deres overordnede betydning skifter til habituel-generisk. Dette er tilfældet med det absolutte adverbium *zawsze* 'altid' og en række diskontinuative og frekventative gentagelsesadverbier. Den nævnte gruppe adverbialer påtvinger habituel-generisk imperfektivitet, uanset om de kombineres med perfekte eller habituel-generiske sætninger. Centrale og perifere gentagelsesadverbialer medfører til gengæld kun habituel-generisk betydning, når de kombineres med sætninger, der betegner særlig imponerende bedrifter og komplicerede opgaver, men gør det i forbindelse med både perfekte og imperfektive verbale former. Anvendelse af cykliske og relative gentagelsesadverbialer indebærer i alle fald habituel-generisk imperfektivitet, men de nævnte grupper kombineres også udelukkende med sætninger, hvor verber har imperfektive former.

Globalt set synes den foreslåede aspektteori at leve op til de stillede krav. Den udviklede definition på aspekt forbinder fænomenet med aktionsart og denne kombination giver en stabil referenceramme, som kan anvendes på både dansk og polsk. Undersøgelsens resultater peger på, at dansk og polsk anvender syntaktiske mekanismer, der ligner hinanden for at markere aktionsart og aspekt, men samtidig fremhæver de grundlæggende forskelle i markeringsstrategierne. Det fremgår tydeligt af denne afhandling, at dansk ikke er i stand til at udtrykke aktionsart eller aspekt ved hjælp af morfologiske verbale former, og derfor overtages denne funktion af verbernes syntaktiske omgivelser. Derimod danner den polske del af analysen et klart billede af samspillet mellem verbernes afledningsmorfologi og deres syntaktiske omgivelseres rolle i aspektmarkering. Det er oven i købet specielt evident i de polske eksempler, at den foreslåede teori med rette anses for at være en kompromisløsning mellem tidligere morfologi-baserede og universalistiske tilgange til aspektproblematikken.

7.3 Modellens mulige anvendelse

Da det var mit sigte at forsøge at behandle aktionsart og aspekt i minimale kontekster, undersøger den foreslåede model problematikken i en meget begrænset omfang. Dette ses ikke som en ulempe ved modellen, men tværtimod giver det mulighed for at udvide eller afprøve den i forbindelse med undersøgelser baseret på bredere kontekster, som f.eks. komplekse sætninger eller narrative tekster. Modellen udgør som sagt en stabil referenceramme for polsk og dansk, og derfor kan det ikke udelukkes, at de præsenterede definitioner kan anvendes i udforskning af andre sprog. Ligeledes kan jeg forestille mig, at den afbalancerede aktionsartsmodel og den tilhørende aspektteori også kan vise sig anvendelig i forbindelse med emner, som ikke kunne behandles i denne afhandling. Herved mener jeg blandt andet polske multipræfigerede verber, og hvad man i polsk aspektologisk tradition kalder for sekundær imperfektivitet og perfektivitet.

Jeg håber, at denne undersøgelses resultater også kan finde anvendelse i sprogundervisning, for aspekt og aktionsart er efter min bedste overbevisning netop det område, som lægges mindst vægt på i danskundervisning i Polen. Jeg formoder ligeledes, at det samme kan være tilfældet med polskundervisning i Danmark.

Resumé på polsk

Niniejsza rozprawa zatytułowana jest „*Perfektywność i imperfektywność w języku duńskim i polskim – kontrastywne studium aspektu i rodzajów czynności*”. Głównym jej celem jest wykazanie, jakimi środkami językowymi wyrażane są semantyczne wartości perfektywność i imperfektywność. Ze względu na fakt, że w języku duńskim aspekt nie występuje jako kategoria werbalna o wykładnikach morfologicznych, za punkt wyjścia przyjęto ujęcie aspektu jako kategorii semantycznej, która w systemach językowych może być wyrażana na różne sposoby, a jej wykładniki mogą mieć zróżnicowany charakter. Jednocześnie założono, że aspekt wyrażany jest w kontekście szerszym niż sama forma czasownika. W związku z tym postanowiono zbadać, jak perfektywność i imperfektywność wyrażane są w duńskich i polskich prostych zdaniach oznajmujących bez negacji, które odnoszą się do przeszłości. Ponadto postanowiono skupić się na zjawiskach związanych z tzw. dokonanością i niedokonanością prymarną, pomijając między innymi czasowniki wieloprefiksowe. Wyrażono również przypuszczenie, że ostateczna wartość aspektu na poziomie zdania jest ściśle związana z typem sytuacji pozajęzykowej, do której dane zdanie się odnosi. Jako że autor rozprawy uważa sferę związaną z wewnętrzną strukturą sytuacji i charakterystyką ich przebiegu za domenę rodzajów czynności, pierwszym celem, jaki sobie postawiono, było przedstawienie adekwatnego modelu rodzajów czynności.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów, z których pierwszy ma charakter wprowadzenia do dalszych rozważań. Zarysowano w nim rozgraniczenie pomiędzy terminami aspekt i Aktionsart (rodzaj czynności) oraz wstępnie ustalono, do jakich zjawisk językowych każdy z terminów ma się odnosić w trakcie dalszych rozważań, przy czym stanowczo podkreślono, że obydwa omawiane terminy określają dwa osobne zjawiska językowe. Zgodnie z przyjętą definicją rodzaj czynności określa zatem wewnętrzną strukturę danej sytuacji i sposób jej przebiegu, zaś aspekt oznacza perspektywę, w jakiej nadawca komunikatu językowego przedstawia sytuację, której ów komunikat dotyczy.

Rozdział drugi stanowi próbę wypracowania własnego modelu rodzajów czynności, który byłby w stanie dokonać adekwatnej klasyfikacji rodzajów sytuacji występujących w świecie pozajęzykowym. W jego części początkowej dokonano przeglądu 14 istniejących modeli rodzajów czynności, wypracowanych i stosowanych na materiale języka angielskiego, polskiego, szwedzkiego, norweskiego i duńskiego. Postanowiono sklasyfikować rodzaje sytuacji na podstawie posiadania przez nie trzech cech: dynamiczności, duratywności i rezultatywności. Według przyjętej definicji sytuacja dynamiczna to taka, o której można powiedzieć, że ‘coś się dzieje’ lub ‘ktoś coś robi’. Sytuacja duratywna charakteryzuje się z kolei rozciągłością w czasie, w związku z czym możliwe jest określenie długości jej trwania. Sytuacja rezultatywna pozostawia po sobie trwały efekt w postaci zmiany stanu lub przejścia z jednej sytuacji w drugą. Klasyfikacja sytuacji pozajęzykowych według kombinacji wartości dodatnich lub ujemnych przyznanych sytuacjom w związku z obecnością trzech wspomnianych cech lub ich brakiem pozwoliła wyróżnić pięć typów sytuacji: stany [-dynamiczne, +duratywne, -rezultatywne], procesy nieograniczone [+dynamiczne, +duratywne, -rezultatywne], procesy ograniczone [+dynamiczne, +duratywne, +rezultatywne], rezultatywne sytuacje punktowe [+dynamiczne, -duratywne, +rezultatywne] i nierezultatywne sytuacje punktowe [+dynamiczne, -duratywne, -rezultatywne]. Należy podkreślić, że wspomniane klasy pojmowane są jako wyidealizowane prototypy względnie koncepty sytuacji w świecie pozajęzykowym.

Przedstawioną klasyfikację przeniesiono na grunt językowy, zakładając, że struktury językowe, które wyrażają typy sytuacji, powinny dać się sklasyfikować według tych samych trzech cech. Ustalono, że wartości dodatnie lub ujemne w związku z poszczególnymi cechami będą przyznawane badanym strukturom językowym na podstawie specjalnie przygotowanych testów językowych. W ten sposób wypracowano model rodzajów czynności, w ramach którego każdemu z wcześniej wymienionych typów sytuacji odpowiada jeden rodzaj czynności, który stanowi jego odpowiednik w systemie językowym. Tak więc stanom odpowiada statyczny rodzaj czynności (STATISK aktionsart), procesom nieograniczonym rodzaj czynności typu AKTIVITET, procesom ograniczonym rodzaj czynności typu ACCOMPLISHMENT, rezultatywnym sytuacjom punktowym rodzaj czynności typu ACHIEVEMENT, a nierezultatywnym sytuacjom punktowym – SEMELFAKTYWNY rodzaj czynności.

Przy tworzeniu modelu rodzajów czynności wzięto pod uwagę cztery filary, na jakich według Engerera (2003b) powinien się opierać współczesny model rodzajów czynności: warunkowy uniwersalizm, relewancja gramatyczna, redukcjonizm oraz syntaktyczny rodzaj czynności. Inspirując się pracą Smith (1997), zdefiniowano pojęcie konstelacji werblanej, która składa się z podmiotu, orzeczenia oraz ewentualnie dopełnienia lub okolicznika miejsca/kierunku oraz stanowi minimalny kontekst, w jakim rodzaje czynności mogą być wyrażane.

W rozdziale trzecim skonfrontowano wypracowany uprzednio model z materiałem języka duńskiego, a następnie polskiego. Zaproponowana koncepcja modelu okazała się trafna, bowiem udało się utworzyć konstelacje werbalne należące do wszystkich pięciu rodzajów czynności. Utworzone konstelacje wykazują strukturalne podobieństwa w obu badanych językach – wyrażanie poszczególnych rodzajów czynności odbywa się za pomocą podobnych środków językowych. Przynależność danej konstelacji do jednego z rodzajów czynności zależy w równym stopniu od wszystkich jej elementów, gdyż usunięcie, dodanie lub najmniejsza nawet modyfikacja któregoś z elementów konstelacji może powodować zmianę jej globalnego znaczenia i w efekcie przejście do innego rodzaju czynności. Również czynniki powodujące przejścia konstelacji pomiędzy rodzajami czynności są podobne w obu językach.

Mimo że model wskazuje na dużą ilość globalnych podobieństw związanych ze strukturą konstelacji werbalnych, podkreśla on jednocześnie zasadnicze różnice dotyczące natury wykładników rodzajów czynności. Duński system wykładników jest dość jednorodny, gdyż składają się na niego wyłącznie wspomniane już zmiany w otoczeniu syntaktycznym czasownika, który stanowi rdzeń konstelacji. Jedynie w szczególnych przypadkach można mówić o wewnątrzczasownikowych wykładnikach rodzajów czynności natury morfologicznej. Ta jednolitość form czasownikowych łączy się z niebezpieczeństwem błędnej identyfikacji rodzaju czynności danej konstelacji, gdyż te same leksemy czasownikowe mogą funkcjonować jako rdzenie konstelacji o różnych rodzajach czynności.

Utworzone polskie konstelacje również cechuje obecność wykładników natury syntaktycznej, albowiem wszystkie składniki konstelacji mają wpływ na jej przynależność do któregoś z rodzajów czynności. Oprócz nich w języku polskim funkcjonuje system afiksów, które nadają czasownikom nowe znaczenie i w ten sposób powodują przejście konstelacji do innego rodzaju czynności. Dość regularne jest tu przechodzenie konstelacji oznaczających stany i procesy nieograniczone do rodzaju czynności typu ACHIEVEMENT pod wpływem dodania prefiksu do rdzenia konstelacji oraz konstelacji oznaczających procesy nieograniczone pomiędzy rodzajem czynności typu AKTIVITET i SEMELFAKTYWNYM rodzajem czynności pod wpływem dodania sufiksu *-nq-*.

Zaproponowany model w sposób dość przejrzysty ilustruje zasób środków językowych, za pomocą których wyrażane są w języku duńskim i polskim przedstawione rodzaje czynności. Ponadto model spełnia postawione mu wymagania związane z czterema filarami Engerera. Cechuje go warunkowy uniwersalizm, gdyż model nie odrzuca *a priori* żadnych potencjalnych środków wyrażania rodzajów czynności, a jedynie zakłada, że muszą one być w jakiś sposób umocowane w danym systemie językowym. Dzięki skonstruowanym testom językowym wykładniki rodzajów czynności uzyskują relewancję gramatyczną w strukturach badanych języków. Ze względu na to, że klasyfikacja leżąca u podstawy modelu przeprowadzona została na podstawie trzech cech, a liczba klas modelu została ograniczona do pięciu, model zdaje się odpowiadać wymaganiom koncepcji redukcjonizmu. Poza tym rodzaje czynności wyrażane są przez struktury syntaktyczne (konstelacje werbalne), nie zaś przez same czasowniki, dzięki czemu i czwarty postulat Engerera został spełniony.

Rozdział czwarty traktuje o semantyce aspektu. W proponowanej teorii aspektu przewiduje się dwie nadrzędne wartości semantyczne – perfektywność i imperfektywność, w ramach których ze względu na brak inwariantu semantycznego wyróżniono odpowiednio trzy typy znaczeń perfektywnych (terminatywne, inchoatywne i semelfaktywne) oraz dwa typy znaczeń imperfektywnych (kursywne i habitualno-generyczne).

W celu ustalenia wspólnych mianowników semantycznych dla obu nadrzędnych grup posłużono się zrewidowaną teorią czasów Reichenbacha (1947), którą dostosowano do potrzeb proponowanej teorii aspektu. Na nowo zdefiniowano reichenbachowski punkt zdarzenia (E), punkt mówienia (S) oraz punkt odniesienia (R) w świetle twierdzenia Borik (2005), że R odpowiada w zdaniu za informacje o charakterze aspektualnym. Ze względu na fakt, że proponowane ujęcie aspektu łączy go w sposób nierozdzielny z rodzajem czynności, nowe definicje E, S i R muszą być adekwatne w stosunku do przedstawionych typów sytuacji. Tak więc E jest w zależności od typu sytuacji, do jakiego odnosi się dane zdanie punktem lub interwałem czasowym. To samo dotyczy R, które niesie znaczenie aspektualne – dane zdanie może, w zależności od typu sytuacji, mieć punktowy lub liniarny czas odniesienia (określenia związane są z graficzną reprezentacją E, S i R na osi czasu). Ze względu na fakt, że badanie obejmuje z założenia jedynie zdania odnoszące się do przeszłości, punktowość lub liniarność S nie ma znaczenia, gdyż całość wydarzeń rozgrywa się na osi czasu na lewo od S. Dla jasności zdefiniowano mimo tego S jako punkt mówienia. W oparciu o naryskowaną uprzednio wewnętrzną strukturę poszczególnych typów sytuacji ustalono, że zdania opisujące stany i procesy nieograniczone mają liniarny czas odniesienia, zaś oba typy sytuacji punktowych mają punktowy czas odniesienia. Zdania opisujące procesy ograniczone mogą mieć zarówno punktowy jak i liniarny czas odniesienia.

Zaobserwowano wyraźną korelację pomiędzy przedstawionymi znaczeniami aspektualnymi, typami sytuacji oraz punktowością i liniarnością czasu odniesienia, w wyniku czego uznano tożsamość wartości aspektualnej zdania z liniarnością lub punktowością czasu odniesienia. Przenosząc proponowaną teorię na struktury języka, wyrażono przypuszczenie, że zdania wyrażające stany, procesy nieograniczone oraz w pewnych kontekstach procesy ograniczone mają znaczenie imperfektywne kursywne (liniarny czas odniesienia), zaś zdania odnoszące się do obu typów sytuacji punktowych oraz – w odpowiednich warunkach – do procesów ograniczonych mają punktowy czas odniesienia i wyrażają perfektywność. Jednak wszystkie powyższe typy zdań mogą mieć imperfektywne znaczenie habitualno-generyczne.

Zaproponowana definicja aspektu znalazła zastosowanie w odniesieniu do obu badanych języków. Zarówno duńskie, jak i polskie zdania, utworzone zgodnie z ustalo-

nymi wcześniej restrykcjami na bazie konstelacji wyrażających poszczególne rodzaje czynności, wykazały zgodne z założeniami wartości aspektualne.

Utworzone zdania duńskie potwierdziły tezę Viknera i Viknera (1997) o neutralności aspektualnej duńskiego czasu przeszłego prostego. Poza nielicznymi przypadkami, gdy użycie perfektu oznacza jednoznacznie perfektywność, nie można na bazie utworzonych zdań stwierdzić jednoznacznych korelacji pomiędzy użyciem czasów gramatycznych i wartości aspektualnych. Czasy gramatyczne wydają się być zatem aspektualnie neutralne. Mimo że zaproponowana definicja pozwoliła zaobserwować pewne podobieństwa w wyrażaniu perfektywności i imperfektywności w obu badanych językach, dają się wyróżnić pewne znaczące różnice w charakterze wykładników znaczeń aspektualnych języka duńskiego i polskiego.

W związku z neutralnością aspektualną czasów gramatycznych i brakiem możliwości wyrażania znaczeń aspektualnych za pomocą odpowiednich afiksów w języku duńskim istnieje duże ryzyko błędnej interpretacji wartości aspektualnej zdania. Istnieje jednak szereg konstrukcji syntaktycznych umożliwiających jednoznaczne oznaczenie perfektywności lub imperfektywności.

Imperfektywność kursywną można wyrazić w sposób jednoznaczny za pomocą konstrukcji *'at være i gang med'*, *'at være i færd med'*, po których konstelacja oznaczająca proces (ograniczony lub nie) występuje w formie bezokolicznika. Znaczenie obu konstrukcji jest zbliżone do polskiego *'być w trakcie robienia czegoś'*. Istnieje jeszcze jedna konstrukcja o podobnym znaczeniu, składająca się z osobowej formy czasownika *'at være'* ('być'), po którym następuje jeden z przysłówek lokatywnych *ude/inde/oppe/nede/henne/ovre*, spójnik *'og'* ('i') oraz bezokolicznikowa forma danej konstelacji. Innym jednoznacznym wykładnikiem imperfektywności kursywnej w języku duńskim są pseudokoordynacje z jednym z czasowników *'ligge'*, *'stå'*, *'sidde'*, *'løbe'* lub *'gå'* (odpowiednio *'leżeć'*, *'stać'* *'siedzieć'*, *'biec'* i *'iść'*) oraz daną konstelacją, której czasownik ma formę osobową identyczną z formą czasownika wprowadzającego. Charakterystyczny dla pseudokoordynacji jest fakt, że chociaż poszczególne jej werbalne człony połączone są spójnikiem współrzędnym, ich kolejność nie może zostać zamieniona. Ponadto znaczenie czasownika wprowadzającego ulega zatarciu, a jego funkcją jest przede wszystkim uwypuklenie kursywnego znaczenia całości zdania. Powyższe konstrukcje noszą miano wzmocnienia syntaktycznego, gdyż nie są obligatoryjnym wykładnikiem aspektu, ale mimo tego pozwalają wyeliminować ewentualne dwuznaczności. W przypadku zdań zbudowanych na bazie konstelacji oznaczających procesy ograniczone, które zawierają dopełnienie bliższe, istnieje możliwość wyrażenia imperfektywności kursywnej poprzez zastąpienie dopełnienia bliższego dopełnieniem przyimkowym.

W języku duńskim wykładnikami perfektywnego znaczenia inchoatywnego mogą być inchoatywne wyrażenia fazowe, po których dana konstelacja występuje w formie bezokolicznika, a które oznaczają tyle, co polski czasownik fazowy *zacząć* (coś robić). Należą tu konstrukcje *'at gå i gang med'*, *'at komme i gang med'*, *'at give sig til'*, *'at give sig i kast med'* oraz czasownik fazowy *'at begynde'* ('zacząć'). Wzmocnienie syntaktyczne perfektywności terminatywnej może odbywać się przy pomocy terminatywnego wyrażenia fazowego *'at blive færdig med'* ('skończyć coś robić') lub konstrukcji *'at få + imiesłów czasu przeszłego'*. Zdania z dopełnieniem bliższym, opisujące procesy ograniczone, mogą również mieć jednoznaczne znaczenie terminatywne przy użyciu partykuły *'op'* lub *'ud'* albo w nielicznych przypadkach za pomocą orzecznika dopełnienia.

Ze względu na fakt, że imperfektywność habitualno-generyczna ma związek z pozajęzykową wiedzą o rzeczywistości (oznacza sytuacje powtarzające się, które są charakterystyczne dla uczestników danej sytuacji), zdanie zbudowane z praktycznie każdego typu konstelacji może zostać zinterpretowane jako habitualno-generyczne.

Wykładniki imperfektywności habitualno-generycznej są jednak liczne. Należą do nich między innymi okoliczniki stanowiące określniki krotności akcji oraz wzmocnienie syntaktyczne w postaci czasownika *'at pleje'* ('mieć w zwyczaju') lub czasownika modalnego *'at kunne'* ('móc, potrafić'), po których następuje dana konstelacja w formie bezokolicznika. Ponadto znaczenie habitualno-generyczne może również nieść ze sobą zastosowanie policzalnego podmiotu lub dopełnienia w formie nieokreślonej liczby mojej bez jakiegokolwiek określnika ilości, dzięki czemu dany element uzyskuje znaczenie generyczne.

Utworzone według zaproponowanego wzorca zdania polskie wskazały na fakt, że język polski nie dysponuje wykładnikami imperfektywności kursywnej, ponieważ zdania utworzone z konstelacji, które potencjalnie mogą nieść wspomniane znaczenie, otrzymują je jakby automatycznie. Innymi słowy zdania te mają znaczenie kursywne, o ile nie są w nich obecne wykładniki innych znaczeń.

To samo dotyczy zdań odnoszących się do obu typów sytuacji punktowych. Są one z definicji perfektywne, zaś obecne przy ich rdzeniach afiksy są związane z rodzajami czynności, a więc działają raczej na poziomie konstelacji, a nie zdania. Wzmocnienie syntaktyczne znaczenia inchoatywnego lub terminatywnego odbywa się odpowiednio za pomocą czasowników fazowych *'zacząć (coś robić)'* i *'skończyć (coś robić)'*, po których dane konstelacje występują w formie bezokolicznika.

Zdania opisujące procesy ograniczone mają również automatycznie znaczenie kursywne, jednak istnieje w związku z nimi możliwość jednoznacznego wyrażenia terminatywności, której wykładnikiem jest prefiks dodany do rdzenia konstelacji. Należy zaznaczyć, że wykładnikami terminatywności mogą tu być jedynie tzw. prefiksy puste leksykalnie, które mają jedynie funkcję perfektywizującą, a nie wpływają na znaczenie leksykalne czasownika.

Polskie wykładniki imperfektywności habitualno-generycznej przypominają w pewnym stopniu duńskie. Przede wszystkim można w języku polskim interpretować zdania wielu typów konstelacji jako habitualno-generyczne. W odróżnieniu od języka duńskiego nie jest to jednak możliwe w przypadku zdań opisujących sytuacje punktowe, gdyż rdzenie konstelacji, z których tworzone są wspomniane zdania, jednoznacznie wskazują na perfektywność.

Zdania odnoszące się do sytuacji punktowych mogą również mieć znaczenie habitualno-generyczne, wymaga to jednak zastosowania specjalnej formy czasownikowej, tworzonej poprzez sufiksację. Sufigowane formy habitualno-generyczne tworzy się również od czasowników, które mogą funkcjonować jako rdzenie konstelacji oznaczających procesy i stany, zaś niektóre czasowniki zamiast form sufigowanych mają morfologicznie odrębne formy supletywne.

Poza morfologicznymi wykładnikami imperfektywności habitualno-generycznej metody wyrażania tej wartości aspektualnej są w obu językach podobne. Do wykładników należą tu wzmocnienie syntaktyczne w postaci wyrażen habitualnych *'mieć w zwyczaju'* i *'mieć zwyczaj'*, a także używany w identycznym znaczeniu czasownik *'zwyknąć'*, po których konstelacje mają formę bezokolicznika. Ponadto można osiągnąć omawiane znaczenie poprzez analogiczne do występujących w języku duńskim modyfikowanie podmiotu i dopełnienia. W języku polskim taka operacja

opiera się częściowo na interpretacji habitualno-generycznej, gdyż trudno jest o formę identyczną z duńską wobec braku w języku polskim kategorii określoności.

W związku z modyfikowaniem zdań przy pomocy okoliczników, będących określnikami krotności, należy zwrócić uwagę na fakt, że użycie absolutnego określnika krotności 'zawsze' oraz niektórych dyskontynuatywnych (np. 'rzadko') i frekwentatywnych (np. 'często') określników krotności narzuca zdaniu znaczenie habitualno-generyczne nawet, jeśli podmiot zdania ma formę wskazującą na znaczenie perfektywne.

Zaproponowany model i definicja aspektu spełniają stawiane przed nimi oczekiwania. Przedstawiony model rodzajów czynności oferuje przejrzystą metodę klasyfikacji sytuacji pozajęzykowych oraz daje podstawy do identyfikacji środków językowych, używanych do wyrażania typów sytuacji w obu badanych językach. Przeprowadzone badanie potwierdza tezę o konieczności oznaczania wartości aspektualnych w języku duńskim na poziomie składni, która wynika z braku dostępności wykładników morfologicznych. Jednocześnie wynika z przedstawionych przykładów fakt, że również w języku polskim znaczenia aspektualne mogą być wyrażane za pomocą konstrukcji składniowych przy jednoczesnym występowaniu wykładników morfologicznych. Zwłaszcza w części rozprawy poświęconej językowi polskiemu wyraźnie widać, że proponowana teoria aspektu stanowi rozwiązanie kompromisowe pomiędzy skrajnie morfologicznymi i uniwersalnymi podejściami do problematyki aspektu.

Bibliografi

- Agrell, S. (1908). *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte: ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen*. Lund: H. Ohlsson.
- Allan, R., Holmes, P., Lundskaer-Nielsen, T. (1995). *Danish. A Comprehensive Grammar*. London, New York: Routledge.
- Andersson, E. (1977). *Verbfrasens struktur i svenskan, en studie i aspekt, tempus, tidsadverbial, och semantisk räckvidd*, Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut 18, Åbo.
- Andersson, S.-G. (1972). *Aktionalität im Deutschen: Eine Untersuchung unter Vergleich mit dem russischen Aspektsystem* (= Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Germanica Upsaliensia 10), Uppsala.
- Antinucci, F., Gebert, L. (1977). Semantyka aspektu czasownikowego, *Studia Gramatyczne I*. Warszawa: Ossolineum, s. 7-43.
- Bache, C. (1982). Aspect and Aktionsart: towards a semantic distinction. *Journal of Linguistics*, 18, s. 57-72.
- Bache, C. (1985): *Verbal Aspect. A General Theory and its Application to Present-Day English*, Odense: Odense University Press.
- Bache, C. (1995). Another look at the distinction between aspect and action. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, Ö. Dahl, M. Squartini (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 2: *Typological Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 65-78.
- Bertinetto, P. M., Squartini, M. (1995): An attempt at defining the class of 'gradual completion verbs. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini, (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 11-26.
- Bjerre, A., Bjerre, T. (2007). Pseudocoordination in Danish. I: S. Müller (ed.) *Proceedings of the HPSG07 Conference*, elektronisk udgave hentet på <http://csli-publications.stanford.edu/HPSG/8/bjerre-bjerre.pdf>.
- Bogusławski, A. (2000). Die slawische Korrelation "Aspekte-Negation". I: A. Kątny (ed.), *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 125-138.
- Bogusławski, A. (2004). *Aspekt i negacja*. Warszawa: Wydawnictwo Takt.
- Boogart, R. (1995). Towards a theory of discourse aspectuality. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 221-236.
- Borik, O. (2006). *Aspect and Reference Time*. Oxford: Oxford University Press.
- Brandt, S. (1992). Two Problems in Danish Verb Syntax. *Nordic Journal of Linguistics*, 15, s. 47-64.
- Brinton, L. J. (1991). The Mass / Count Distinction and Aktionsart: The grammar of iteratives and habituales", *Belgian Journal of Linguistics*, 6, s. 47-67.
- Brinton, L. J. (1995). The Aktionsart of deverbal nouns in English. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini, M. (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 27-42.
- Brinton, L. J. (1998). Aspectuality and countability: a cross-categorical analogy. *English Language and Linguistics* 2 (1), s. 37-63.
- Bybee, J. (1985). *Morphology: a Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Camps, J. (2002). Aspectual distinctions in Spanish as a foreign language: The early stages of oral production. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 40, s. 179-210.
- Christensen, L. (1995): *Svenskans aktionsarter. En analys med särskild inriktning på förhållandet mellan aktionsarten och presensformens temporal referens*. (= Nordlund 20). Lund: Dpt. of Scandinavian Linguistics, Lund University.

- Cockiewicz, W. (1992). *Aspekt na tle systemu słowotwórczego polskiego czasownika i jego funkcyjne odpowiedniki w języku niemieckim*. Kraków: Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cockiewicz, W. (2000). Die Stellung der exhaustiven Aktionsart im polnischen Aspektsystem. I: A. Kątny (ed.), *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 227-241.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Comrie, B., Thompson, S. (2007). Lexical nominalization. I: T. Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description*, vol. III: *Grammatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 334-381.
- Cramer, J. m.fl. (1996): *699 varme termer. Leksikon til sprogkundskab*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Czochralski, J. (1975). *Verbalaspekt und Tempussystem im Deutschen und Polnischen: eine konfrontative Darstellung*. Warszawa: PWN.
- Davidson-Nielsen, N. (1990). *Tense and Mood in English: A Comparison with Danish*. (= *Topics in English Linguistics 1*), Berlin: Mouton de Gruyter.
- Declerck, R. (1979). Aspect and the bounded / unbounded (telic / atelic) distinction, *Linguistics*, 17 – 9 / 10, s. 761-794.
- De Groot, C., (1995). Aspect, mood and tense in functional grammar. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, Ö. Dahl, M. Squartini (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*. Vol. 2: *Typological Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 29-46.
- De Mello, G. (1989). Some observations on Spanish verbal aspect. *Hispanic Linguistics* 3:1-2, s. 123-129.
- Depraetere, I. (1995). The effect of temporal adverbials on (a)telicity and (un)boundedness. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini, (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 43-53.
- De Swart, H. (1998). Aspect shift and coercion. *Natural Language and Linguistic Theory* 16, s. 347-385.
- Diderichsen, P. (1957). *Elementær dansk grammatik*. 2. udg. København: Gyldendal.
- Dowty, D. R. (1986). The effects of aspectual class on the temporal structure of discourse: semantics or pragmatics? *Linguistics and Philosophy* 9, s. 37-61.
- Dulewiczowa, I. (1976). *Nomina actionis we współczesnym języku polskim*. (= *Monografie Slawistyczne* 36). Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Ossolineum.
- Durst-Andersen, P. (1992), *Mental Grammar. Russian Aspect and Related Issues*, Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P., Herslund, M. (1996), The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity. I: E. Engberg-Pedersen M. Fortescue, P. Harder, L. Heltfoft, L. Falster Jakobsen (eds.), *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, s. 65-102.
- Ekberg, L. (1989). *Gå till anfall och falla i sömn. En strukturell och funktionell beskrivning av abstrakta övergångsfraser*. (= *Lundastudier i nordisk språkvetenskap* A 43). Lund: Lund University Press.
- Engerer, V. (2003a). Indledning til ”Tid i sprog”. Sproglige tidskategorier – hvad lingvister (måske) kan blive enige om. V. Engerer (temared.), *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, 1/2003), Århus, s. 5-20.
- Engerer, V. (2003b). Tid i sprog – Aktionsartteoriernes fire grundpiller, V. Engerer (temared.), *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, 1/2003), Århus, s. 21-45.
- Engerer, V. (2007). Faseverbet *begynde*: Dets syntaks og semantik i dansk. I: P. Widell, U. Dalvad Berthelsen (red.), *11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Aarhus Universitet 12.-13. oktober 2006, Århus: Nordisk Institut, s. 91-100.

- Filip, H. (2000). The Quantization Puzzle. I: C. Tenny, J. Pustejovsky (eds.), *Events as Grammatical Objects*, CSLI Publications Stanford, California, s. 39-96.
- Gavruseva, E. (2003). Aktionsart, aspect, and the acquisition of finiteness in early child grammar. *Linguistics*, 41-4, s. 723-755.
- Gehrke B. (2005). The prepositional aspect of Slavic prefixes and the goal-source asymmetry. I: H. Hoop, J. Zwarts (eds.), *Proceedings of the ESSLLI workshop on Formal Semantics and Cross-Linguistic Data*, s. 47-56.
- Gudiksen, A. (1997). *-et-afledning i dansk med hovedvægt på de danske ømål*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk*. I, II, III. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E., Heltoft, L. (1994). Kentaurnominaler i dansk. I: I. Baron (red.), *Nordlex Projektet. Sammensatte substantiver i dansk (= LAMBDA 20)*. København: Handelshøjskolen.
- Harder, P., Heltoft, L., Nedergaard Thomsen, O. (1996). Danish directional adverbs. Content syntax and complex predicates: A case for host and co-predicates. I: E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft, L. Falster Jakobsen (eds.), *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, s. 65-102.
- Heinämäki, O. (1977). Aspect. *Linguistica Silesiana*, 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Holmberg, K. A. (1977). Aktionsart, aspekt och aktionalitet. En diskussionsöversikt. *Nysvenska studier* 57, s. 227–258.
- Holvoet, A. (1989). *Aspekt a modalność w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim (= Slavica 77)*. Wrocław: Ossolineum.
- Hougaard, Ch. (1982). Danish versus Russian: A Short Contrastive Analysis of the Verb. *Papers and Studies in Contrastive Linguistics*, 15, s. 13-54.
- Hougaard, Ch. (1983). *Dansk over for russisk. En kontrastiv analyse med særlig henblik på verbet*. København: Københavns Universitets Slaviske Institut.
- Jackendoff, R. (1996). The proper treatment of measuring out, telicity, and perhaps even quantification in English. *Natural Language and Linguistic Theory*, 14, s. 305-354.
- Jakobsen, B. le Fevre (1995). Semantisk Aktionalitet i dansk. *Nydanske Studier & Almen Kommunikationsteori* 20, s. 61-76.
- Karolak, S. (1999). Accusativus cum infinitivo. I: M. Jurkowski, S. Karolak, R. Laskowski, A.M. Lewicki, K. Polański, Z. Saloni (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum.
- Karolak, S. (2001). Czy aspekt jest kategorią gramatyczną? I: *Od semantyki do gramatyki*. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN, s. 461-474.
- Kątny, A. (1994). *Zu ausgewählten Aktionsarten im Polnischen und deren Entsprechungen im Deutschen*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Kipka, F. (1989). *Slavic aspect and its implications*. Ph.d.-afhandling, MIT, Elektronisk udagve hentet på <http://hdl.handle.net/1721.1/13649>.
- Kjeldahl, A. (2008). Semi-leksikalske verber og selektion. Abstrakt til oplæg præsenteret til 12. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog afholdt på Aarhus Universitet 9.-10. oktober 2008. Hentet på <http://www.muds.dk/resumeer.html>.
- Kozłowska-Raś, R. 1987. The Categories of Tense, Aspect, and Aktionsart in Polish and Swedish. *Nordic Journal of Linguistics* 10, s. 165-179.
- Laskowski, R. (1998a). Zagadnienia ogólne morfologii. I: R. Grzegorzycowa; R. Laskowski; H. Wróbel (red.) (1998). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: PWN, s. 27-86.
- Laskowski, R. (1998b). Kategorie morfologiczne języka polskiego – charakterystyka funkcjonalna. I: R. Grzegorzycowa; R. Laskowski; H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: PWN, s. 151-224.

- Lo Cascio, V. (1995). On the relation between tense and aspect in romance and other languages. I: P. M. Bertinnetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini, M. (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 273-293.
- Lund, K.-H. (2003). Aspekt, tempus og Kærlighedens ø. Om narrativ progression i dansk og russisk. V. Engerer (temared.), *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, I/2003), Århus, s. 65-87.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*, vol. I, II. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Majewicz, A. F. (1985). *The grammatical category of aspect in Japanese and Polish in a comparative perspective. A typological study*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Malmgren, S-G. (1984). *Adjektiviska funktioner i svenskan*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Maslov, Y. S. (1985). An outline of contrastive aspectology, I: Y. Maslov (ed.), *Contrastive Studies in Verbal Aspect*, oversat til engelsk af J. Forsyth, Heidelberg: J. G. Verlag, s. 1-44.
- Mikkelsen, Kr. (1911). *Dansk Ordføjningslære med sproghistoriske tillæg*. [Repr./rev. ed. 1975]. København: Hans Reitzel.
- Mittwoch, A. (1982). On the Difference between *Eating* and *Eating Something*: Activities versus Accomplishments”, *Linguistic Inquiry*, v. 13 / 1, s. 113-122.
- Mittwoch, A. (1991). In defence of Vendler’s Achievements. *Belgian Journal of Linguistics*, 6, s. 70-114.
- Mourelatos, A. P. D. (1978). Events, Process, and States. *Linguistics and Philosophy*, 2, s. 415-434.
- Munck Nordentoft, A. (1973). *Hovedtræk af dansk gramatik. Syntaks*. København: Gyldendal.
- Nilsen, H.T.H. (1991). Aksjonsart og aspect ved finite former av være og bli. (= *Norskraft* 70). Oslo.
- Ostrowski, N. (2006). *Studia z historii czasownika litewskiego. Iteratiwa. Denominatiwa*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Paducheva, E.V. (1995). Taxonomic categories and semantics of aspectual opposition. I: P. M. Bertinnetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini. (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 71-90.
- Perlin, J. (2005). Ile jest aspektów w języku polskim oraz próba dowodu na fleksyjność opozycji dokonany/niedokonany. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, Zeszyt LXI. Kraków: Universitas, s. 49-58.
- Piernikarski, C. (1975) *Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim na tle rodzajów akcji w językach słowiańskich*. Warszawa: PWN.
- Platzack, Ch. (1979). *The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten. A Study of Internal Time Reference in Swedish*. (= *Studies in Generative Grammar* 8). Dordrecht: Foris.
- Pustejovsky, J. (1991). The Syntax of Event Structure. I: I. Mani, J. Pustejovsky, R. Gaizauskas (2005). *The language of time. A reader*. Oxford: Oxford University Press, s. 33-60.
- Rajnik, E. (1999). *Gramatyka języka duńskiego. Morfologia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Rakhilina, E.V. (1999). Aspectual classification of nouns. A case study of Russian. I: W. Abraham, L. Kulikov (eds.). *Tense-Aspect, Transitivity and Causativity* (= *Studies in Language Comparison Series* 50). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 341-350.
- Reichenbach, H. (1947). The Tenses of Verbs. I: I. Mani, J. Pustejovsky, R. Gaizauskas (2005). *The language of time. A reader*. Oxford: Oxford University Press, s. 71-78.
- Sasse, H-J. (1990). Aspect and Aktionsart. A reconciliation. I: C. Vetters; W. Vendeweghe (eds.), *Perspectives on aspects and aktionsarts*. (= *Belgian Journal of Linguistics* 6), s. 31-45.
- Schubert, K. (1986). Är svenskans perfekt aspektuelt? I: C. Anderson Östman, A. Malmberg (red.), *Svenska i tid och otid. Vänskrift till Gun Widmark från doktoranderna i Uppsala*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

- Schwenk, H-J. (2007). *Präfigierung im Polnischen und ihre Entsprechung im Deutschen. Zu Theorie von und lexikographischem Umgang mit Aspekt und Aktionsart*. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
- Skaftø Jensen, E. (2007). Imperativens telicitet. I: P. Widell, U. Dalvad Berthelsen (red.), *11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus Universitet 12.-13. oktober 2006*, Århus: Nordisk Institut, s. 134-143.
- Skov-Larsen, J. (1979). Faktorer, der betinger valget mellem dansk præteritum og perfektum. I: Th. Petterson (red.), *Aspectology. Workshop at the Fifth Scandinavian Conference of Linguistics. Frostavallen, April 27-29 1979*, Stockholm: Almqvist og Wiksell International, s. 111-132.
- Smith, C. (1995). The range of aspectual situation types: derived categories and a bounding paradox. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, Ö. Dahl, M. Squartini (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*. Vol. 2: *Typological Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 105-124.
- Smith, C. (1997). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Sobkowiak, M. (2009). Bevægelsesverber i polsk og dansk og *accomplishment*-dilemmaet. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 10.
- Stawnicka, J. (2002) Aktionsarten w języku rosyjskim i ich niemieckie translaty. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Stawnicka, J. (2007). *Aspekt – iteratywność – określniki kwantyfikacyjne (na materiale form czasu przeszłego w języku polskim)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Śmiech, W. (1986). *Derywacja prefiksalna czasowników polskich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Talmy, L. (2007). Lexical typologies. I: T. Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description*, vol. III: *Grammatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 66-168.
- Tenny, C. L. (1995). How motion verbs are special. *Pragmatics & Cognition* 3(1). John Benjamins Publishing Co., s. 31-73.
- Teleman, U., Hellberg, S., Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Nordsteds.
- Thelin, N.B. (1978). *Towards a Theory of Aspect, Tense and Actionality in Slavic (= Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Slavica Upsaliensia 18)*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Thorborg, L. (1995). *Dansk grammatik i praksis I*. København: Akademisk Forlag.
- Timberlake, A. (2007). Aspect, Tense, Mood. I: T. Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description*, Vol. III: *Grammatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 280-333.
- Tonne, I. (2007). Analyzing progressives in Norwegian. *Nordic Journal of Linguistics* 30.2, s. 185-208.
- Uhrskov, E. (1980). Hvad bruges tempusformer til i dansk? *Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik* 6. København: Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik, Københavns Universitet, s. 295-319.
- Vannebo, K.I. (1969). *Aksjonsart i norsk. Ein syntaktisk funksjonsanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vannebo, K.I. (2007). *Ta og ro deg ned noen hakk: on pseudocoordination with the verb ta 'take' in a grammaticalization perspective*. *Nordic Journal of Linguistics* 30.2., s. 165-193.
- Van Valin, R. (2005). *Exploring the Syntax-Semantics Interface*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Valin, R., LaPolla, R. (1997). *Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vendler, Z. (1967). Verbs and times. I: I. Mani, J. Pustejovsky, R. Gaizauskas (red.) (2005) *The Language of Time. A Reader*. Oxford University Press, s. 21-32.
- Verkuyl, H. J. (1972): *On the compositional nature of the aspects*, Dordrecht: D. Reidel Publishing company.

- Verkuyl, H. J. (1988). Aspectual Asymmetry and Quantification. I: V. Ehrlich, H. Vater (red.) *Temporalsemantik: Beiträge zur Linguistik der Zeitreferenz*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, s. 220-259.
- Verkuyl, H. J. (1989). Aspectual classes and aspectual composition". *Linguistics and Philosophy*, 12, s. 39-94.
- Verkuyl, H. J. (1993). *A theory of aspectuality: the interaction between temporal and atemporal structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Verkuyl, H. J. (1995). Indices and habituality. I: P. M. Bertinetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini (eds.), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. 1: *Semantic and Syntactic Perspectives*, Torino: Rosenberg & Sellier, s. 195-218.
- Vikner, S. (1985). Reichenbach Revisited: One, Two, or Three Temporal Relations? *Acta Linguistica Hafniensia* 19.2, s. 81-98.
- Vikner, S. (2003). Tempus som tre uafhængige træk. I: V. Engerer (temared.), *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, I/2003), Århus, 89-104.
- Vikner, S., Vikner, C. (1997). The Aspectual Complexity of the Simple Past in English. A comparison with French and Danish. I: C. Bache, A. Klinge (red.), *Sounds, Structures and Senses. Essays presented to Niels Davidsen-Nielsen on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, Odense: Odense University Press, s. 267-284.
- Wedel, A. R. (1974). Subjective and Objective Aspect: The Preterit in The Old High German Isidor. *Linguistics, An International Review*, 123, March 1, s. 45-58.
- Widell, P. (1996). Aspektuelle verbalklasser og semantiske roller – Den dobbelte aspektkalkule. *Odense Working Papers in Language and Communication* 10. Odense: Odense University Press, s. 135-168.
- Wierzbicki, M. (1999). *Das Tempus- und Aspektsystem im Deutschen und Polnischen*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Zielonka, B. (2004) Aktionsart or aspect? *Folia Scandinavica Posnaniensia* 8, s. 169-179.
- Zielonka, B. (2005). *The Role of Linguistic Context in the Acquisition of the Pluperfect. Polish Learners of Swedish as a Foreign Language*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Østergaard, F. (1979). The progressive aspect in Danish. I: Th. Petterson (ed.), *Aspectology. Workshop at the Fifth Scandinavian Conference of Linguistics. Frostavallen, April 27-29 1979*, Stockholm: Almqvist og Wiksell International, s. 89-110.



Mikołaj Sobkowiak – absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa duńskiego, adiunkt w Katedrze Skandynawistyki UAM, tłumacz przysięgły języka duńskiego. Jego zainteresowania badawcze obejmują aspekt, składnię i fonetykę duńską, gramatykę kontrastywną polsko-duńską i akwizycję języka duńskiego jako obcego.

Rozprawa jest próbą wypracowania kompromisu pomiędzy skrajnie morfologicznymi i uniwersalistycznymi podejściami do problematyki aspektu. Jej głównym celem jest wykazanie, jakimi środkami językowymi wyrażane są w języku duńskim i polskim perfektywność i imperfektywność. Za punkt wyjścia autor przyjął ujęcie aspektu jako kategorii semantycznej, której wykładniki mogą mieć zróżnicowany charakter. Jednocześnie założył, że aspekt wyrażany jest w kontekście szerszym niż sama forma czasownika, a ostateczna wartość aspektu na poziomie zdania jest ściśle związana z rodzajem czynności (Aktionsart), do którego sytuacja opisywana w danym zdaniu należy.

W związku z brakiem możliwości wyrażania znaczeń aspektualnych za pomocą odpowiednich afiksów w języku duńskim zachodzi duże ryzyko błędnej interpretacji wartości aspektualnej zdania. Istnieje jednak szereg konstrukcji syntaktycznych umożliwiających jednoznaczne oznaczenie perfektywności lub imperfektywności. W języku polskim znaczenia aspektualne mogą być wyrażane przede wszystkim za pomocą wykładników morfologicznych, lecz również za pomocą konstrukcji składniowych.



DOI: 10.14746/9788394739874